

U N I V E R S I T A T D E B A R C E L O N A
FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA

L'INSTITUT INDUSTRIAL DE CATALUNYA
UNA PEÇA CLAU A LA MODERNITZACIÓ CATALANA

V O L U M I

TESI DOCTORAL

Autora: ROSER SOLÀ MONSERRAT

Director: MIQUEL IZARD

OCTUBRE 1984

CONTINGUT DELS VOLUMS

	Pàg.
<u>VOLUM I</u>	
INTRODUCCIÓ.....	1
<u>PART I. LA BARCELONA DE 1848: PROBLEMES QUE PLANTEJA LA INDUSTRIALITZACIÓ D'UN PAÍS....</u>	14
1.- L'ANY 1848: EL DE LES REVOLUCIONS EURO- PEES.....	15
2.- SITUACIÓ POLÍTICO-SOCIAL CATALANA.....	31
3.- LA GUERRA DELS MATINERS.....	96
4.- REPERCUSSIONS DEL 48 A CATALUNYA.....	111
<u>PART II. LES INSTITUCIONS INDUSTRIALS CATA- LANES.....</u>	133
1.- INSTITUCIONS INDUSTRIALS ESTRANGERES... .	134
2.- INSTITUT INDUSTRIAL D'ESPANYA.....	183
<u>VOLUM II</u>	
3.- ASSOCIACIÓ DEFENSORA DEL TREBALL NACIO- NAL.....	238
4.- LA SOCIETAT INDUSTRIAL.....	331
<u>PART III. L'INSTITUT INDUSTRIAL DE CATALU- NYA.....</u>	351
0.- INTRODUCCIÓ.....	352
1.- GESTACIÓ.....	355
2.- INAUGURACIÓ, OBJECTIUS, REGLAMENT I OR- GANITZACIÓ.....	438
3.- "El Bien Público" EXPONENT DE L'IDEARI DE L'IIC EN AQUESTA PRIMERA ÈPOCA	474

VOLUM III

4.- L'OBRA DE L'IIC DES DELS INICIS FINS EL BIENNI.....	556
5.- ELS HOMES QUE EL FEREN POSSIBLE.....	615
CONCLUSIÓ.....	687
FONTS INÈDITES I BIBLIOGRAFIA.....	703
APÈNDIX DOCUMENTAL.....	730
ÍNDIX.....	825

ABREVIATURES

AMAEP	Archive du Ministère des Affaires étrangères. París.
ANP	Archives Nationales. París.
AGAAH	Archivo General de la Administración. Alcalá de Henares.
AHNM	Archivo Historico Nacional. Madrid.
ACB	Arxiu de la Catedral. Barcelona.
ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó.
AFTN	Arxiu del Foment del Treball Nacional.
AGPB	Arxiu General de Protocols. Barcelona.
AHCB	Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona.
AMM	Arxiu Municipal. Manresa.
APV	Arxiu Parroquial. Vinaròs.
ASEBAP	Arxiu Societat Econòmica Barcelonesa Amics del País.
BAB	Biblioteca Arús. Barcelona.
BCB	Biblioteca de Catalunya. Barcelona.
BI	Biblioteca d'Igualada.
BL	British Library.
BMS	Biblioteca Municipal. Sevilla.
BNM	Biblioteca Nacional. Madrid.
BNP	Bibliothèque Nationale. París.
BRAB	Bibliothèque Royal Albert. Bruxelles.
HMM	Hemeroteca Municipal. Madrid.
HMV	Hemeroteca Municipal. València.
KCAL	King's College Archive. London.
PROL	Public Record Office. London.

.

- ADTN Asociación Defensora del Trabajo Nacional.
- ADTN i CIO Associació Defensora del Treball Nacional i de la
 Classe Obrera.
- C de F Comissió de Fàbriques.
- J de F Junta de Fàbriques.
- IIC Institut Industrial de Catalunya.
- IIE Instituto Industrial de España.

INTRODUCCIÓ

L'objecte d'aquest estudi és l'Institut Industrial de Catalunya creat a Barcelona el 1848 que representa el coronament de diversos intents que des de 1839 fins aleshores s'havien anat fent tant a Madrid com a Barcelona.

Cal especificar que en el fons d'aquest estudi hi havia una preocupació subjacent: esbrinar el possible impacte que les utopies industrials europees (a l'arrel de les quals es troba a Saint-Simon) pogueren tenir sobre el comportament efectiu dels capitans d'indústria catalans i, mitjançant ells sobre el procés de modernització de Catalunya. ⁽¹⁾

Les utopies i ideals col·lectius foren l'alè que donà vida a les institucions industrials, i fou en gran part mitjançant aquestes institucions que pogueren inspirar la conducta concreta dels homes d'empresa; l'estudi de les institucions permet, doncs, de capir la difícil trajectòria entre utopies i realitzacions.

Ara bé, no es tracta de voler aprofundir de forma exhaustiva en la utopia saint-simoniana ni en el seu influx concret sobre els primers industrials catalans ⁽²⁾ sino d'arribar a copsar l'aire que respiraven els protagonistes del procés d'industrialització català que correspon al segon terç del S. XIX, i en el que s'endevinava una certa càrrega de plantejaments saint-simonians.

-
- 1) Encara que el terme "modernització" és ben discutible, aquí l'utilitzaré precisament per donar a entendre el pas de canvi cap una nova societat que reposava essencialment -segons els homes de l'època- en el liberalisme polític i en la industrialització.
 - 2) L'impacte i l'expansió de les doctrines saint-simonianes a Catalunya són profusament estudiades per J. Maluquera a El socialismo en España. 1833-1868, Barcelona 1977

El fet d'haver concretat l'estudi a Catalunya i a mitjan segle XIX té la seva explicació. És en el terç central del segle passat quan apareixen a Espanya els primers símptomes de modernització, tant en l'ordre polític (definitiva caiguda de l'Antic Règim i progressiva implantació d'un estat liberal, amb tot el seguit de lluites i reticències entre absolutistes o carlins i liberals), com en l'ordre econòmic (una certa presència de realitat industrial concreta, liberalització industrial, tímides legislacions econòmiques, política econòmica industrial acompanyada de l'encesa lluita entre proteccionisme i lliurecanvisme).

Si aquests símptomes, propis de tot estat liberal, es donaren a l'Espanya que es bastí a la mort de Ferran VII (encara que brots ben representatius del nou ordre ja s'havien anat obrint pas força temps abans), a Catalunya el nou ordre, la nova manera de fer, d'ésser i de viure fou molt més palesa. Cert que segons els últims estudis no podem parlar de Revolució Industrial a Catalunya, perquè com molt bé ha estudiat Jordi Nadal, no es donà en tots els sectors que es consideraren bàsics: la siderúrgia no acompanyà la revolució dels altres sectors de la indústria.⁽³⁾ Però sí que hem d'admetre que la Catalunya de la dècada de 1840 a 1850 es trobava en plena expansió industrial, i era un clar exponent de la problemàtica social, política i econòmica de tota societat en transició. Transició compartida en alguns aspectes amb molts altres països europeus, -

3) Acaba de sortir la publicació d'un treball de Jordi Maluquer titulat "La Revolució industrial a Catalunya", L'Avenc, juliol 1984, nº 73, pp. 18-34, en el que especifica, que encara que hagi utilitzat aquest títol no és pas l'expressió més correcta. Seguint a Peter Mathias i Giorgio Mori aquest terme s'hauria de reservar exclusivament pel cas de Gran Bretanya i en aplicar-se a d'altres països convé més parlar de "procés d'industrialització".

però que la diferenciava de la majoria dels altres pobles d'Es-
panya. Reduïts a una economia essencialment agrària, amb un -
pes considerable dels elements hegemònics de sempre, latifun-
distes, grans propietaris i hisendats, que ocupaven els llocs
clau al govern i a les recentment inaugurades cambres legisla-
tives, aquests altres pobles de l'Estat espanyol foren gairebé
sempre, respecte de Catalunya, un pol contraposat en moments -
d'acusada tensió, fruit de la incomprensió que arrancava de vi-
vències socials i econòmiques tan diverses.

El moment català d'aquests anys resultava, doncs, ben in-
teressant. ¿Quina era la mentalitat d'aquests homes d'empresa -
que feren possible la -diguem-ne industrialització aquí a Cata-
lunya? ¿Quin era l'esperit que els movia? ¿Eren conscients que
amb un nou ordre econòmic bastien també un nou ordre social?
¿Comprenien que no es podia parar un procés de modernització -
que amb la progressiva industrialització comportava un canvi -
polític radical? ¿Dins quin marc de referència enquadraven els
seus horitzons vitals? ¿Era només l'afany de lucre, o bé la -
idea del progrés ja anunciada per la Il.lustració, o es tracta-
va només d'una resposta ineludible a la marxa imparable d'uns
negocis que o bé es transformaven o s'enfonsaven?

Davant tot aquest seguit de preguntes resultà temptador
el suggeriment presentat per Miquel Izard quan m'insinuà la -
presència d'un cert influx saint-simonià als documents que ell
havia trobat de l'Institut Industrial de Catalunya. Era possi-
ble doncs, que el canvi econòmic i social català de mitjan se-
gle XIX tingués quelcom a veure amb el que Saint-Simon havia
predicat uns anys abans i que encara seguia la seva escola a la
veïna França. ¿Creien aquests homes d'empresa catalans en el -
poder multiplicador de la mecanització i de la indústria, que

podia acabar amb la misèria ocasionada per l'antic ordre econòmic sostingut per la classe "ociosa" terratinent i estancadora de la riquesa concentrada en mans d'un reduït nombre de persones? ¿Creien que la llibertat i la felicitat de la humanitat hauria de ser el resultat del progrés científic i tecnològic i de la seva penetració a l'esfera de la producció? ¿Havia arribat ja el moment de que els industrials portessin la direcció de la societat i d'acabar amb la dominació dels ociosos, o sigui de la noblesa i dels militars? ¿Presentaven els industrials catalans una preocupació per l'educació destinada a inculcar a tot el poble un veritable sistema de valors socials d'acord -- amb els progressos de la Il.lustració? ¿Es podrien trobar vestigis d'una certa voluntat d'associació de les tres classes -- útils, els "productors", els "homes de ciència" i els "artistes" per organitzar la nova societat industrial que s'estava forjant?

I així es podria anar fent encara tot un llistat del que representà l'esperit saint-simonià difós per ell directament o pels seus deixebles: l'atenció als transports, la banca, els crèdits, els emprèstits, l'obligació del treball i la seva organització, la relació autoritat-obediència, la direcció de l'economia pels més capaços... etc.

Es tractava de saber, doncs, si primaven aquestes influències o bé adhuc n'hi havia d'altres que alimentaren l'esperit i la iniciativa dels nostres homes d'empresa; també resultava un gran interrogant el saber com els pioners de la indústria aconseguiren mantenir l'esperit i el coratge necessari per tirar endavant el procés d'industrialització dins un Estat que els obligava a lluitar i sobreviure enmig d'un munt de contradiccions nascudes del xoc entre un liberalisme polític i un

sempre sol·licitat proteccionisme econòmic. Con és normal, no-més per mitjà de determinades institucions podien aconseguir - alimentar els seus ideals i també allò que en solitari els ha-gués estat impossible: calia fer sentir la seva veu tant entre les altes esferes polítiques i governamentals, com entre el po-ble que estava destinat a ser objecte i subjecte del procés in-dustrial.

Així l'estudi d'una institució típicament industrial nascuda el 1848 a Barcelona representava, per endavant, la possibili-tat de trobar algunes respostes al munt d'interrogants i ques-tions abans esmentades.

- - - - -

Vull aclarir en primer lloc, que l'Institut Industrial - de Catalunya (1848-1879) presenta unes etapes molt diferencia-des ⁽⁴⁾ i que jo només tracto els anys corresponents a la prime-ra època, aquella en la qual es manifesten de forma més clara els ideals assenyalats i els plantejaments -podríem dir-ne- - més utòpics, i que més o menys abarca el període 1848-1854.

Tanmateix el 1848 va ser un any ben remarcable en l'or-dre polític i social arreu d'Europa, i encara que a Espanya - les repercussions de la revolució iniciada a França no foren - de gran consideració, se'm feu precis inicialment dedicar una

4) Joan Verdaguer Aulina a El Instituto Industrial de Cataluña 1848-1879, tesi de llicenciatura llegida a la Universitat - de Barcelona el 1859, senyala quatre períodes diferenciats: 1. de joventut de 1848-1854; 2. de foscor 1854-1862; 3. de plenitud 1862-1868 i 4. de decadència 1868-1879, pp. 44 a 50.

certa atenció a les particularitats socials, polítiques i econòmiques que es donaren a la Catalunya que s'industrialitzava, i que per aquest mateix motiu presentava una problemàtica més greu, que en altres llocs d'Espanya donat que la revolució del 48 tenia una forta motivació en la crisi econòmica que s'havia iniciat a partir de 1846. A Catalunya, a més, es vivia aleshores la guerra dels Matiners; guerra que, com bé estudià Joan Camps Giró,⁽⁵⁾ -malauradament massa aviat desaparegut- representava l'oposició popular a un Estat, el dels moderats, que significava la consolidació de l'estat liberal i del poder de la burgesia, i que precisament a partir de 1848 sofriria un viratge en els seus plantejaments i actuacions. Si des de 1846 es caracteritzava per una lluita entre unes guerrilles autònomes, moltes ni carlines, i l'exèrcit, després de 1848 aparegueren intents de manipulació d'aquesta oposició popular a favor del carlisme, el progressisme i el republicanisme.

Si l'atenció al 1848 ha requerit una part de l'estudi - per les especials circumstàncies que comportava, no podia oblidar abans d'entrar en l'aprofundiment de l'I.I.C., el coneixement d'aquelles institucions industrials estrangeres que més podien haver inspirat l'ideari de la patronal catalana. En contacte ja amb les fonts originals se m'obriren els camins per on podia haver arribat la inspiració: Anglaterra, França i Bèlgica podien furnir el material necessari. Però també apareixien, precisament amb plena vida el 1848, altres associacions nascudes a la mateixa Barcelona, amb finalitats molt pròximes a les de l'Institut. Eren l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera, i la Societat Industrial. Es -

5) Joan Camps Giró, La Guerra dels Matiners i el Catalanisme polític 1846-1849, Barcelona 1978, p. 144

feia doncs precis desllindar el camp que cada una d'elles abarcava, veure'n la seva especificitat, els seus components, l'obra aconseguida, etc., per delimitar millor l'objectiu propi de l'Institut Industrial de Catalunya, amb les particularitats que el distingien de les altres dues institucions. Quedava encara una atenció prèvia al nucli central de l'estudi: el coneixement de les associacions o institucions que s'avançaren en la lluita per l'expansió industrial i pel proteccionisme, que s'havien creat a Madrid -portades majoritàriament per catalans- uns anys abans. De tot aquest conjunt en sorgí una part totalment dedicada al fet institucional industrial tant a nivell estranger com estatal i barceloní.

Amb tot aquest bagatge previ vaig poder finalment abordar l'estudi de la institució escollida, centrant-me, com he dit, només en els primers anys. Em resultava molt interessant conèixer tot el procés de gestació portat a terme per la Comissió de Fàbriques o la seva continuadora Junta de Fàbriques; saber les dificultats que hagué de vèncer, els objectius que es proposava, l'organització de que es va dotar i també què aconseguí en aquests primers temps; calia saber el pes real de l'I. I. C. a la Barcelona de mitjan segle XIX i esbrinar realment - què significava el grup "d'homes de El Bien Público" (el seu diari) tal com els anomena Vicens Vives.⁽⁶⁾

Però, tal com he dit abans, no he tractat de fer una història sencera de l'Institut Industrial de Catalunya, sinó del seu moment fundacional i primers passos, m'ha interessat més - veure perquè va crear-se, a què responia el clímax que l'envoltava, què la va fer néixer i què li va donar l'empenta. He in-

6) J. Vicens Vives, Industrials i Polítics, Barcelona 1961, p. 271

tentat escatir la mentalitat d'aquells homes, molts d'ells ben desconeguts per cert, que creien en l'associació com a element de força, de conreu de determinats ideals, de suport mutu a la recerca d'uns objectius determinats, de manteniment d'una consciència burgesa que anava adquirint la responsabilitat d'un rol cada cop més relevant a la vida econòmica, política i social - del país.

- - - - -

La temàtica institucional referida a la burgesia industrial és molt poc coneguda. En realitat tots els autors que tracten aquesta època fan referència a Guillem Graell, Història del Fomento del Trabajo Nacional, (Barcelona 1911), obra que història la patronal catalana des dels seus orígens, passant per la Comissió de Fàbriques, Junta de Fàbriques, Institut Industrial de Catalunya, etc. fins arribar a desembocar en el Fomento del Trabajo Nacional, i que degut a les presses amb que fou redactada pateix de considerables deformacions i errors; la seva manca de rigor ha perjudicat en gran manera els treballs posteriors, especialment pel que fa a les institucions tractades, ja que molts estudiosos, en ell s'han recolzat. Així passa amb J. Vicens Vives a Industrials i Polítics, (Barcelona 1961), amb Miquel Izard a La Revolución Industrial en España, Expansión de la industria algodonera catalana 1832-1861, (Mérida 1969), i Burgesos i Proletaris, (Barcelona 1970), amb Antoni Jutglar a Història Crítica de la burgesia a Catalunya, (Barcelona 1972) i molts d'altres.

Hi ha un estudi dedicat específicament a aquesta institució patronal fet per Joan Verdaguer Aulina, que fou tesi de llicenciatura dirigida per Jaume Vicens Vives el 1858. En --

ser una història completa de tota la vida de la institució i - utilitzar encara -a més de l'arxiu del Foment del Treball- un xic massa les dades aportades per Graell (tot i que li reconeix precipitació) no pot aprofundir ni en el clímax que donà naixement a l'Institut Industrial de Catalunya, ni en les influències que podia haver rebut de l'exterior. Aixímateix tampoc podia reconèixer les aportacions específiques dels primers homes que li donaren cos.

Hi ha dues obres que no puc silenciar, encara que no són especialment dedicades als organismes patronals, però que aporten abundant material de primera mà; són La Economía de Cataluña en el siglo XIX, 7 vols. (Barcelona 1958) de Jaume Carrera Pujal. La llàstima és el seu desordre i la manca de referències exactes a les valuoses aportacions que ofereix, procedents, la majoria, dels arxius de la Junta de Comerç i de la Diputació de Barcelona.

Cal remarcar l'obra de Miquel Izard, Manufactureros, industriales y revolucionarios, (Barcelona 1979) en la que estudia precisament el paper de la burgesia industrial del Principat durant el sexenni 1868-1875.

Es cert que hi ha altres estudiosos d'aquesta època que han tocat d'alguna forma la temàtica institucional que m'interessava; tots, tanmateix ho han fet de forma esbiaixada sense dedicar-hi l'objectiu central del seu treball. Hi ha però dues obres concretes que responen, ni que sigui parcialment a la problemàtica que m'ha ocupat: una és d'Angels Solà Parera, L'èlit barcelonina a mitjan segle XIX, tesi doctoral inèdita, (Universitat de Barcelona 1977) en la que aporta material interessant d'alguns homes que també foren protagonistes de l'Ins-

titut Industrial de Catalunya; l'altra és de Mª Teresa Aubach, Los orígenes del catolicismo social en Barcelona en la segunda mitad del S. XIX, (tesi defensada a la Universitat de València 1969) en la que hi estudia entre altres matèries, una institució que jo també tracto, l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera, però enmarcant-la en una línia de catolicisme social, no tan clar, almenys pel que fa a la primera època, i desconeixent-ne les influències utòpiques que en rebé. Tampoc fa cap referència a les altres associacions homònimes de París o Madrid amb les que es va relacionar. Força incomplet el tractament del primer període.

Ja per cloure aquesta introducció una breu referència a les fonts arxivístiques. Com és normal la més rica per l'estudi de la patronal catalana ha estat l'Arxiu del Foment del Treball Nacional, amb abundant material, (Actes, Correspondència, etc.) però que no disposa de la correspondència rebuda ni dels fons de biblioteca i hemeroteca formats en aquells primers anys. Interessant també, com a complement però no bàsic pel meu treball, els fons de la Junta de Comerç de la Biblioteca de Catalunya de Barcelona. Per obtenir dades personals, en l'intent de reconstruir la vida dels homes que donaren suport a l'Institut m'han estat de gran utilitat els següents arxius: Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxiu General de Protocols de Barcelona, Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona, Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, Arxiu Municipal de Manresa. I donat que aparegué un personatge molt desconegut i de considerable importància en la fundació i primers temps de l'Institut Industrial de Catalunya, Angel de Villalobos, resseguint la seva història m'han proporcionat abundant material els següents: Arxiu Parroquial de Vinaròs, King's College Archive, London, Public Record Office, London, Archivo Histórico Nacional de Madrid, Archivo

General de la Administración de Alcalá de Henares, Archive du Ministère des Affaires Étrangères de Paris. L'estudi de les institucions estrangeres bàsicament aconseguït gràcies a publicacions diverses m'ha estat possible completar-lo als Archives Nationales de Paris; per les altres institucions a nivell espanyol o barceloní he trobat material interessant a l'Arxiu de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País. I també - vull fer constar l'interés que m'ha suscitat el fons de l'Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona amb les Deliberacions i el Bans de l'Ajuntament de Barcelona corresponents als anys tractats; han estat de gran ajut per conèixer l'ambient tens - de Barcelona en els moments punta de la revolució del 48.

- - - - -

Abans de finalitzar aquesta breu introducció voldria manifestar el meu agraïment a totes aquelles persones que m'han ajudat a realitzar aquest treball.

En primer lloc al professor Miquel Izard que ha dirigit molt properament la tesi oferint sempre tota mena d'ajut i -- orientacions. A l'Institut Científic Interdisciplinar gràcies al qual he trobat el clima favorable que m'ha emprès a realitzar la present investigació, i d'una manera especial voldria - agrair al seu director Carles Comas l'interés i dedicació amb que ha seguit el meu treball. A la fundació Jaume Bofill que - em va concedir l'ajut econòmic imprescindible per poder tirar endavant un estudi d'aquesta naturalesa, i d'una forma espe- cial a un dels seus membres, Casimir Martí qui amb les seves - orientacions i comentaris ha esdevingut una interessant ajuda i col.laboració.

Haig d'agrair també el treball aportat per totes aquelles persones de diverses institucions, les quals, facilitant-me material d'arxius i biblioteques han fet possible aquest estudi. Entre elles vull citar especialment Núria Sardà, bibliotecària del Foment del Treball, ben interessada en la meua tasca i sempre sol·licita a oferir-me tota mena de documentació; tot el personal de l'Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona; Pilar Varela, bibliotecària de l'Hemeroteca Municipal de Madrid, i també el personal del departament d'espanyol del -- King's College de Londres.

La Dra. Angels Solà, professora de la Universitat de Barcelona, m'ha ofert una col·laboració valuosa amb els contactes que hem mantingut i les orientacions que m'ha brindat.

Joan Solà, Jesús Domínguez i Albert Benet han col·laborat eficaçment en la recerca i recollida de dades i material, pel que els estic profundament agraïda.

El treball de mecanografia ha estat realitzat pels esposos Pilar Rifà i Joan Mª Fernández. A tots ells agraeixo sincerament la seva aportació.

Per suposat, només a mí correspon la responsabilitat dels possibles errors de la tesi.

Barcelona, setembre de 1984

PRIMERA PART

LA BARCELONA DE 1848: PROBLEMES QUE PLANTEJA LA
INDUSTRIALITZACIÓ D'UN PAÍS

CAPÍTOL 1.- L'ANY 1848, EL DE LES REVOLUCIONS EUROPEES

LES REVOLUCIONS A EUROPA.-

L'any 1848 és sens dubte ben conegut històricament com l'any de les revolucions democràtiques que, talment un regueró de pólvora, van recórrer gairebé tota Europa. A les aspiracions d'una veritable democràcia expressada amb la fórmula màgica del sufragi universal, cal afegir-hi les idees nacionals i liberals durant tant de temps reprimides i combatudes al centre i est d'Europa. Amb comptades excepcions (Països Escandinaus, Rússia, Turquia, Anglaterra i la Península Ibèrica) Europa és bandejada per un moviment revolucionari general alimentat i sostingut, aquesta vegada, per la petita burgesia i grups d'obriers d'ideologia socialista. Cal remarcar que a Itàlia, - Alemanya i l'Imperi Austríac la lluita pren un caràcter totalment nacionalista.

En aquest temps la Revolució Industrial a partir d'Anglaterra, havia guanyat ja França, Bèlgica, Suïssa i alguns països de parla alemanya: Renània, Westfàlia, la zona de Berlín, Silèsia i Bohèmia. La dinàmica oberta per la revolució industrial significava major consum de tèxtils, acer i carbó, i per tant major nombre de fàbriques, tallers i mines. Conseqüentment més obrers, i major importància d'aquest nou cos social - al si de la societat europea.

I així com a la Revolució Francesa es parlava del "Tercer Estat" com a principal actor i subjecte revolucionari, el

1848 fa sorgir per primera vegada un "Quart Estat" format per les masses que lluitaven per a garantir-se un lloc segur en la societat, per mitjà de la seva pròpia veu expressada amb el sufragi universal. La conquesta del poder era la utopia necessària en el nou món que s'estava configurant. Les quotidianes -- lluites obreres per les millores de salaris i de condicions de treball van aconseguir formar una sèrie de líders que, en contacte amb polítics republicans, socialistes utòpics i, àdhuc a voltes amb demagogs, optaren per apropar-se a les noves idees socialistes. Gràcies a aquests influxos s'anà realitzant un veritable procés (no general encara) d'autoconscienciació de classe i del rol que estaven cridats a dur a terme: "El de les masses com a factor primordial de l'evolució històrica". (1)

Estem doncs, en el primer episodi del moviment socialista; els primers actes de la lluita orientada pels nous principis d'organització social i política. El que Marx i Engels posteriorment anomenaren "socialisme utòpic" donarà lloc al socialisme de transició, i serà precisament aquest període el que suministrarà el material necessari per a les formulacions del "socialisme científic", anomenat així pels autors abans citats, contraposant-lo al que els havia precedit.

No oblidem però, que el poble protagonista dels fets de febrer a París es va llançar al carrer bàsicament per a satisfer unes necessitats materials ben concretes. L'any 1848 a França i a d'altres països industrialitzats europeus, era un any de gana: males collites d'anys anteriors, encariment dels productes bàsics, manca de demanda dels productes industrials, crisi general... i en els primers mesos d'aquell any un nou

1) J. Vicens Vives, Història General Moderna, 1973 8ª ed., Barcelona, p. 332

personatge, ben a pesar seu, entrà a l'escena històrica: l'obrèr parat, qui a partir d'aquest moment apareixerà una i altra vegada en els principals esdeveniments de la història contemporània.

I aquest obrèr parat, organitzant marxes de la fam a totes les regions franceses, sense cap mena de seguretat social ni d'esperança de millora immediata, era el producte del nou ordre instaurat per la burgesia que durant la primera meitat del S. XIX havia sabut organitzar la seva llibertat i la seva hisenda, però no havia previst que sota seu estava creixent una nova classe social que també tenia dret a la vida. (2)

La burgesia liberal demòcrata aprofitarà aquesta força obrera; però des dels seus orígens una discrepància bàsica s'obrirà: si els demòcrates republicans dirigits per Lamartine i Ledru-Rollin entenen la paraula llibertat en un sentit polític, liberal i jacobí, les masses l'entendran sota el concepte de seguretat. Segons Vicens Vives aquesta discrepància fonamental explica el fracàs de la revolució del 1848. (3)

Amb tot, el naixent moviment socialista actuarà amb autonomia, encara que lluiti junt a la burgesia liberal. En el pla de les idees ambdós moviments coincideixen en la concepció favorable a les llibertats polítiques, en l'autodeterminació dels pobles, i en una decidida oposició als governs despòtics o encara feudals de l'època.

En el terreny tàctic, els corrents populars organitzen societats secretes inspirades en les fórmules de la masoneria

2) i 3) J. Vicens Vives, op. cit., p. 332

i carboneria (que també actuaven) com a preparació de les sublevacions armades populars.

Les diferents condicions històriques de cada un dels estats europeus, i l'evolució de llurs moviments socials expliquen les variants nacionals. Tal com hem indicat anteriorment cal remarcar aquí el fet particular del nacionalisme. Durant la Restauració els nacionalistes havien estat considerats com a revolucionaris perillosos. Però amb el Romanticisme, molts catòlics i notoris grups conservadors que somniaven refer un passat nacional sobre les bases d'identica raça i d'un mateix terreny geogràfic engrossiren la militància nacionalista. El fet que Pius IX en ésser coronat Papa el 1847 pronunciés la seva famosa allocució nacionalista -"Gran Dio, benedicite l'Italia"- va ajudar enormement la consolidació de l'aliança revolucionària amb l'ortodòxia catòlica.

LA REVOLUCIÓ DE FEBRER DEL 48 A FRANÇA.-

Si ens entretenim a analitzar la revolució de França és precisament pel pes polític i social que tingué i per raons de veïnatge. Especialment pel que fa a Catalunya la influència dels pensadors francesos era considerable; aquí es coneixia força l'idioma i a Barcelona amb una població total de 186.214 h. hi residien en aquella època uns 5.000 francesos.

Les influències dels pensaments socialistes "utòpics" que en major o menor grau havien arribat a la península -St. Simon, Fourier, Cabet i també Proudhon- procedien del país veí. Diguem només a via d'exemple que a les darreries de 1847, Monturiol i els seus companys cabetians havien llançat el pri-

mer número del periòdic setmanal La Fraternitat⁽⁴⁾ i el 1848 havien publicat la traducció de Voyages et aventures de Lord William Carisdall en Icarie i de Comment je suis communiste et mon credo communiste,⁽⁵⁾ i que un sacerdot mallorquí, Jeroni - Bibiloni amb clara influència cabetiana publicà a començaments del 1848 un opuscle titulat Cristianos-Socialistas.⁽⁶⁾ Podem dir, en general, que els pensadors francesos eren ben coneguts a Espanya i més a Catalunya tant en la seva llengua original, com en traduccions o bé en obres de divulgació.

La premsa espanyola i de forma més concreta la barcelonina de l'època, publicava sovint articles traduïts dels diaris francesos,⁽⁷⁾ tenia corresponsals a París, i les notícies de França arribaven a Barcelona a vegades més depressa que les de Madrid.

La relació econòmica amb França era també important. Per això no és d'estranyar que en els arxius del Foment del Tre-

- 4) Per una descripció detallada del grup icarià de Barcelona, vegis Jordi Maluquer, El socialismo en España. 1833-1868, Barcelona, 1977, p. 250 i ss.
- 5) J. Ventura Subirats, "Vida, teoría y obra de Etienne Cabet, sus seguidores catalanes y experimentos comunistas icarianos", a Cuadernos de Historia Económica de Cataluña, (Barcelona, Juny 1972), p. 139-251
- 6) Josep Benet i Casimir Martí, Barcelona a mitjan S. XIX, (1854-1856) Barcelona 1976, Vol I, p. 183
- 7) Valgui com exemple el que el diari barceloní El Fomento va incloure el 28-3-1848 tret de Le Constitutionnel titulat: "A los trabajadores; pan, trabajo y verdad". Amb això es solia subratllar que a la França revolucionària no tothom era tan arrauxat com els que ocupaven el govern provisional.

ball aparegui constantment el carteig que sostenia la Junta de Fàbriques o l'Institut Industrial de Catalunya amb industrials o comerciants de París i de Marsella, referent a la remesa de mostres industrials; ⁽⁸⁾ o els repetits viatges que els nostres homes de negocis realitzaven a Lyó, París i d'altres punts... ⁽⁹⁾ Les xifres que ens proporciona el cònsol F. de Lesseps l'any 1847, en un informe eviat a París, són les següents: l'any -- 1845 Barcelona havia importat de França per mar per valor de 7.680.100 frs. i el 1846 eren 10.070.900 frs.; més eloqüent en cara: pel que feia a les exportacions catalanes França ocupava el segon lloc en importància, després de les colònies espanyoles. ⁽¹⁰⁾

Políticament i econòmicament Espanya havia entrat al cercle d'influències franceses en casar-se Isabel II amb Francesc d'Asís de Borbó, completant-se l'aliança amb la unió del duc de Montpensier, fill de Lluís Felip amb la infanta Lluïsa Fernanda. Amb aquesta política es complien els plans de Guizot, d'aproximació hispano-francesa, i d'allunyament d'Anglaterra, nació que havia propiciat la candidatura matrimonial del comte de Montemolin, fill de D. Francesc de Paula. Darrera d'aquesta lluita d'influència política s'hi amagava la pugna entre França i Anglaterra per tal d'aconseguir un progressiu domini econòmic a Europa i a la península en concret.

8) A.F.T.N. I.I.C., Correspondència 1848-1864, 21 nov. 1849, p. 98

9) id. Llibre d'Actes I.I.C. 1848-49, 14 de juny 1848

10) Joan Camps Giró, La guerra dels matiners i el Catalanisme polític. 1846-1849, Barcelona 1978, p. 150 i ss.

Però el motiu més interessant per ocupar-nos de França - és perquè és allí on va néixer la revolució de 1848 i fou a partir dels fets de febrer que diferents brots revolucionaris s'anaren repetint a molts d'altres països europeus; i és a França on triomfà, al menys en els primers moments, "el quart estat", incrementant així de forma alarmant per als sectors conservadors i liberals moderats, la por al seu domini i a la seva presa del poder. I a Catalunya precisament era el lloc de la Península on hi havia "quart estat" -ni que no fos gaire nombrós- on es vivia la crisi generalitzada a tot el món industrial europeu. Vegem doncs el que passà a França.

Tal com afirma Frugoni "abans de la Revolució de febrer del 48 no n'hi ha hagut cap altra de major significació en la història de les projeccions polítiques de la causa obrera. És, efectivament a partir d'aleshores, que surt el proletariat a l'escena de les lluites polítiques agitant reivindicacions pròpies i abans que tot, la conquesta del poder públic per a fins polítics i econòmics". (11)

La França de 1848 estava en plena crisi econòmica. La progressiva industrialització que ofería ja la xifra d'un milió i mig d'obrers, amb un 25% del total de la població urbana (12) xocà amb les males collites dels anys 1846 i 1847. L'atur feu acte de presència entre els artesans i els obrers.

11) Emilio Frugoni, Génesis, esencia y fundamentos del socialismo, Buenos Aires, 1947. Tomo I, p. 111

12) A 1846-1847 aquest milió i mig d'obrers representava un 11% de tota la població activa francesa i produïa el 29% del PIB francès. Les dades sobre població activa i sobre la distribució del PIB de França es poden trobar a B.R. Mitchell, European Historical Statistics 1750-1970, London, 1978

Les idees socialistes i les experiències de la Revolució de 1830 havien preparat ja als obrers, que en tenir prohibida la sindicació, s'havien organitzat en societats mutuais o s'havien afiliat a diverses societats secretes com a conspiradors.

Ben aviat sorgiren manifestacions en contra del govern - per part dels camperols, dels obrers, de la burgesia industrial i de la classe mitja. Si uns reclamaven el pa per a menjar, els altres es queixaven de la despreocupació del govern de banquers que envoltava Lluís Felip que els havia portat a la ruïna, i exigien la participació en el govern per mitjà d'una màxima ampliació del dret electoral.

L'oposició va créixer i s'organitzà en societats secretes formades per burgesos liberals i obrers socialistes. Els diaris Le National i La Reforme els donaren a conèixer: els liberals Lammartine, Arago, Buchez, Floçon, Ledru-Rollin... els socialistes Louis Blanc, Auguste Blanqui, Etienne Cabet, Pierre Joseph Proudhon, Armand Barbés, Victor Considérant... i els catòlic-socialistes com Lamennais, i Lacordaire. Els intel·lectuals també militaren contra el govern dels banquers i a més - d'alguns dels ja citats, podríem anomenar Victor Hugo, Baudelaire, George Sand, Daumier, Courbet, Eugène Sue i d'altres.

El pretext que feu esclatar la revolució el donà el mateix govern de Guizot en prohibir un banquet polític que s'havia de celebrar el 22 de febrer de 1848 a París. Els estudiants i obrers van fer manifestacions i els diputats de l'oposició - van exigir explicacions. Però la situació es convertí en revolucionària amb la defecció d'alguns batallons de la Guàrdia Nacional integrada per comerciants i artesans, defecció que es va produir quan l'exèrcit va disparar contra la multitud cau-

sant 52 baixes. Davant d'això tot el París popular va respondre a la crida de les societats secretes; es van aixecar barrícades als barris populars i uns cent mil combatents reclamaren amb les armes la fi de la monarquia.

El 24 de febrer, Lluís Felip abdicà i fugí a Anglaterra. Els sublevats, amos de l'ajuntament i de la Cambra dels Diputats, proclamaren la República: la democràtica, Lamartine; la socialista, Louis Blanc. La intervenció del "quart estat" -va ésser decisiva en aquestes fets i per això en una nova Dia da revolucionària va imposar el govern provisional el "dret al treball". -Un desconegut i obscur obrer anomenat Marche, dirigint-se a Lamartine, li digué: "Ciutadà, des de fa 80 hores la Revolució està feta i el poble espera encara els seus resultats. La seva paciència s'ha acabat ja i comença a dubtar de les vostres intencions. Creu que obeïu a pèrfids consells. El poble m'envia per dir-vos que no sofrirà més demores. Té ja un partit prè. No ens retirarem fins que li hagueu assegurat la seva existència pel treball"-.(13)

Davant aquesta petició el Govern provisional votà afirmativament el dret al treball, com un dels fonaments de la nova República i reclamà la col.laboració del proletariat combatent. Aleshores Marche respongué amb paraules de grandesa històrica; "Nosaltres ajudarem (a la República) a defensar-se contra els seus enemics. El poble esperarà. Posa tres mesos de misèria al servei de la República".(14)

13) Citat per Carlos M. Rama, Las ideas socialistas en el S. XIX, Barcelona, 1976, p. 76 -text aparegut a la revista Maintenant n 9-10, París 1948, p. 507

14) Ibid. p. 78

I la República, sense donar intervenció a la Comissió - del Luxemburg, presidida per Louis Blanc i Albert encarregada de buscar sortida a les "questions ouvrières", va crear els - "Ateliers Nationaux" nom del projecte més conegut de Blanc, però que tal com es portà a terme resultà ben contrari als seus plans. Aquests estaven destinats a paliar la gran desocupació obrera de París, però foren concebuts de tal forma que resultaren gravosos i improductius per a les finances republicanes.

Finalment, el mes de juny va esclatar el trencament definitiu entre el govern republicà i el quart estat. Una ordre governamental, sota la pressió d'una Cambra majoritàriament reaccionària obligà el 21 de juny el tancament dels Tallers Nacionals, disposant el reclutament forçós dels obrers que hi treballaven o la deportació a províncies. Va esclatar una gran revolta que Carvaignac es va encarregar de disoldre en un "mar de sang". Aquest fou el segon aixecament de 1848 i la derrota dels obrers i dels esquerrans va ésser completa.

Les lleis repressives i reaccionàries de la monarquia foren restaurades. De tal manera que George Sand deia: "Jo no -- crec en l'existència d'una república que comença per matar els seus proletaris". (15)

Les seves paraules foren profètiques, ja que un any més tard la guàrdia nacional era dissolta, es restaurava el sistema electoral censitari, l'ensenyament era posat en mans del -- clergat i finalment Lluís Napoleó Bonaparte es proclamava emperador el desembre de 1851, acabant així la Segona República -- Francesa.

15) Ibid, p. 78

REPERCUSSIONS A ESPANYA.-

Quan el 23 de febrer del 48 queia la monarquia francesa, conmovent els fonaments de la vella Europa, Narváez feia només quatre mesos que havia assumit el poder. Entre febrer i març la revolució havia esclatat a Baden, Baviera, Saxònia, Wutemberg, Berlín i Budapest. I la classe obrera hi havia participat amb personalitat pròpia.

Fernando Garrido, contemporani dels aconteixements va escriure: "La revolución de Febrero no se limitó al derrocamiento de los tronos, sino que actuó poderosamente sobre las ideas, haciendo subir a la superficie aquellas que estaban ocultas en las profundidades de la sociedad. El socialismo, hasta entonces teoría económica y pacífica, se presentó como partido político; por primera vez, después del 91, la revolución no se detuvo en el trono, en cambios de dinastía y de formas de gobierno, sino que atacó de frente la constitución misma de la sociedad". (16)

La primera impressió als medis oficials de Madrid fou de veritable pànic. El nomenament de F. de Lesseps com ambaixador de França va calmar els ànims, de moment. El Sr. Lesseps era ja ben conegut a Espanya, havia estat durant molt de temps cónsul a Barcelona i era ben amic dels moderats. Però el 26 de març varis centenars d'insurrectes es van llançar al carrer a Madrid aixecant barricades. Tal com deien els diaris ja s'esperava alguna manifestació d'aquest tipus:

16) Fernando Garrido, La España contemporánea, sus progresos - morales y materiales en el S. XIX, Barcelona, 1865, pp. 45-46

"No parece que los sucesos hayan venido sin preparación. Dicese que días atrás se hallaba formado un plan de atacar al gobierno en nombre de los principios que han triunfado en el reino vecino, o cosa que lo valga. Hasta se dijo ayer por la mañana que por la tarde, al ponerse el sol, empezaría el movimiento"...⁽¹⁷⁾ I així es va realitzar, efectivament. L'ala més radical progressista, els demòcrates i els nuclis republicans amb els socialistes fourierians de Madrid,⁽¹⁸⁾ alguns militars i els antics batallons de la milícia nacional, van arribar a ocupar momentàniament la Porta del Sol tot cridant "Visca la República!". Va haver-hi gran nombre de morts i ferits per ambdues parts. El govern vencé completament la insurrecció l'endemà mateix, dia 27.⁽¹⁹⁾

A més de l'intent temerari barceloní del 28 del mateix mes, del qual parlaré més endavant, van haver-hi proclames republicanes arreu de l'Estat. N'he aconseguit una impresa a Girona i signada per Henrique (sic) María Borbón, germà del rei consort Francesc d'Assís, conegut per les seves idees avançades i liberals,⁽²⁰⁾ en la qual criticava la corrupció de la --

17) Diario de Barcelona 31 març 1848, secció "Correo de Madrid", crònica de El Heraldó

18) Els socialistes fourierians de Madrid havien abandonat, com també els francesos en aquelles circumstàncies, dos dels seus pressupostos fonamentals: la condemna de la violència i l'acció política dels partits.

19) Diario de Barcelona ibid. transcrivint de El Faro de Madrid

20) Nascut a Sevilla el 17 d'abril de 1823 i mort a Madrid el 12 de març de 1870. Per les seves idees avançades va sofrir desterrors i exoneracions. Ingressà a la marina de guerra. Obtingué el comandament del bergantí guardacostes "Manzanares". De 1814 a 1846 fou Vicealmirant. Destronada Isabel II s'afilià al partit republicà. Masó, grau 32 del rite escocès. Va morir en dol amb el duc de Montpensier.

Cort i el Govern, i l'oblit de les seves obligacions "olvidando los magnates que del sudor, las lágrimas y la sangre del Pueblo proceden las contribuciones, en vez de hacer el bien, fundar escuelas y hospitales, mejorar la suerte de los infelices, dar impulso á la industria y á las artes, y ponerse al frente de las grandes empresas, malgastan sus tesoros en caprichos y locuras, insultando á los lamentos del Pueblo con el estruendo de los bailes y las bacanales". (21)

Recordava a continuació que França ajudaria en el que calgués, feia una crida a les armes per trencar les cadenes de l'opressió. Ell mateix trencava la barrera que el separava del poble com a príncep en una renúncia total de la seva ascendència: "renuncio, pues, sincera y patrióticamente á mi título, porque solo quiero y aprecio el de soldado y simple ciudadano, y por bandera la que hoy enharbolamos con las májicas y sagradas palabras de libertad, igualdad, fraternidad". I acabava amb un VIVA LA REPUBLICA ! (22)

Madrid tornaria a ésser escenari el mes d'abril d'un intent insurreccional estudiantil de poca transcendència. El 7 de maig els sargents del Regiment d'Infanteria d'Espanya arengats per un oficial retirat, s'aixecaren i ocuparen la plaça Major. Aviat es van rendir; just quan altra gent del poble hi corria a ajudar-los.

Altres insurreccions es donaren a Sevilla i Saragossa i petites partides se sublevaren a diversos punts de la península

21) A.Ha.C.B., Bans Ajuntament 1848, equivocadament inclòs en aquest lligall

22) Ibid.

la. A mitjan setembre el dirigent republicà Victorià Ametller penetrà a Catalunya amb una partida que fou ràpidament aniquilada per l'exèrcit. Del que fa referència a Barcelona i a Catalunya, en parlaré més detingudament en un altre apartat.

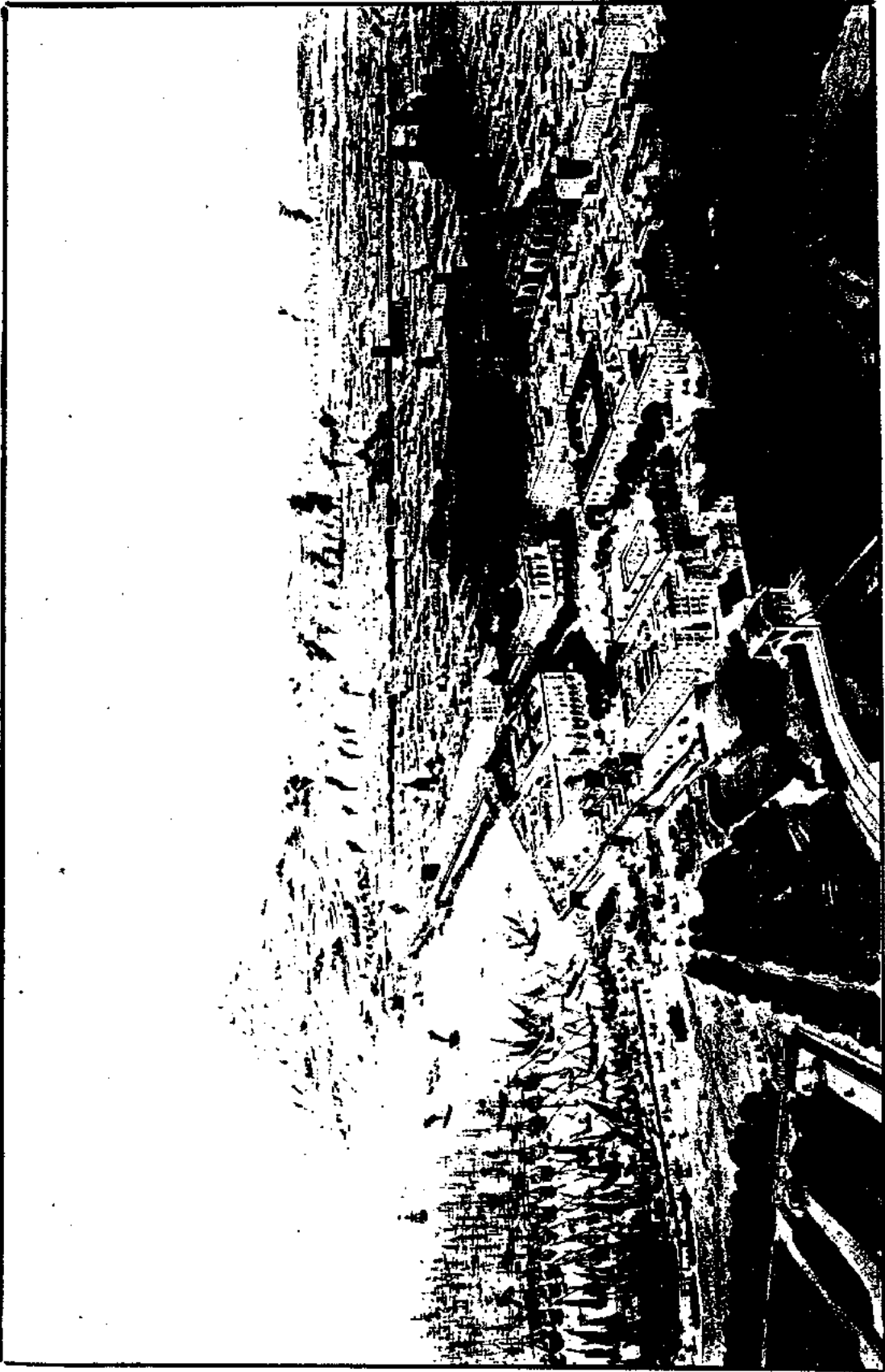
Voldria remarcar l'actitud que adoptà Narvèez en produir-se els aixecaments a Madrid. Aconseguí reforçar el seu domini. Va obtenir plens poders de les Corts i dictà el famós decret de "sospechosos" en virtut del qual es van deportar a Canàries i a Fernando Poo més de dues mil persones vagament acusades de simpaties revolucionàries.

En el terreny polític doncs, la revolució de 1848 a Espanya tingué poca importància, però en el terreny de les idees el 48 francès i la seva repercussió va obrir ací l'interès per conèixer tot el que fes referència al socialisme. El mateix any 1848 Moya inicià un cicle de conferències sobre el tema a la societat progressista democràtica "El Porvenir"; durant el curs 1848-49 Pastor Díaz en donà una altra sobre els problemes del socialisme a l'Ateneu de Madrid, i Sixto Càmera una tercera a "l'Acadèmia de l'Emulació". Segons bé fa constar Jordi Maluquer la difusió del pensament socialista francès, especialment pel que fa a la seva versió fourrieriana tardana, es fon - en molts casos amb la propaganda republicana. ⁽²³⁾

El país s'havia convençut que el socialisme no era només patrimoni d'uns quants pensadors utòpics, no era només una teoria. Ara s'havia transformat en partit polític, i aglutinador, a més, del proletariat. I el que en realitat es temia era l'aparició de les masses a l'escenari polític. La transcendència

23) Jordi Maluquer, op. cit. p. 289

de la revolució del 48, tant a França com al nostre país, consistí doncs, en crear el protagonisme polític del socialisme i de les masses obreres.

1.- La Barcelona industrial de mitjan segle XIX. A més del vapors, majoritaris al barri del Raval, ja s'ob-serven els ubicats a Sants: Vapor Vell i Espanya Industrial.

CAPÍTOL 2.- SITUACIÓ POLÍTICO-SOCIAL CATALANA

Catalunya en aquest temps presenta uns trets específics que la diferencien de la resta de l'estat espanyol. L'època - que anem a estudiar es troba al bell mig d'un període d'enrobustiment i expansió de la burgesia industrial, deguts, de forma bàsica a les innovacions industrials amb tot el que aquestes comportaven; utilització del vapor, aparició de les societats anònimes, grans empreses comercials i financeres. Però -- també és l'època del sorgiment de la problemàtica social derivada d'aquesta nova realitat econòmica, la societat industrial, i amb ella l'aparició d'una nova figura: el proletari; serà doncs, també el temps de les crisis, de l'atur, de l'augment demogràfic, del creixement urbà, fruit de les migracions del - camp a la ciutat, el temps en que la higiene i la salut públiques, principalment entre la classe treballadora, estaran més amenaçades que mai pel tancament de la població barcelonina en el recinte esquifit de les antigues muralles...

I així com la burgesia trobarà els seus camins d'enfortiment per mitjà d'innombrables associacions i societats (objecte de les 2/3 parts d'aquest estudi), també la classe obrera reclamarà, exigirà i portarà a la pràctica, moltes vegades en la clandestinitat, de forma tímida encara i enmig de fortes repressions, les seves associacions que l'ajudaran i li donaran força per anar trobant el seu lloc en el nou ordre social.

Segons observa Casimir Martí,⁽¹⁾ comentant i resumint a

(1) Casimir Martí, "Moderats i progresistes" a Història de Catalunya Salvat, Barcelona 1978, Vol.V, p. 164

J. Vicens Vives, l'eix burgesia-proletariat configura una de les dues coordenades bàsiques de la Catalunya del regnat d'Isabel II. (1843-1868). L'altre eix, el propiament polític és -- constituït també per un binomi de realitats dialècticament contraposades: centralisme-catalanisme. D'aquests quatre aspectes -burgesia, proletariat, centralisme - catalanisme- me n'ocuparé més endavant; vull només fer ressaltar com la burgesia catalana acceptà -en general- la línia moderada que s'imposà a l'Estat espanyol a partir de 1843 amb l'adveniment al poder d'Isabel II.

BURGESIA I GRUPS POLÍTICS

Una burgesia moderada

Políticament ens trobem, com ja he dit, en l'època moderada del regnat d'Isabel II; regnat que fou marcat gairebé sempre, amb l'excepció dels dos anys del bienni progressista, -- (1854-56) per un total domini dels moderats.

Però la burgesia catalana, que havia defensat aferrissadament les llibertats modernes contra les traves de l'Antic Règim, no havia pas combregat sempre amb aquesta línia que en -- aquests anys que ens ocupen predominava i que acceptà decididament. A partir de la mort de Ferran VII el moderantisme no havia pas estat la línia preponderant en els medis liberals espanyols. Les diferències ideològiques manifestades des de 1808 s'havien multiplicat en créixer sobretot les dissidències o -- disparitats en el si de la família liberal. Així trobem dintre la burgesia, en l'espai comprès entre 1833 i 1843 una progressiva definició de sectors ben diferenciats. No era estrany, per

exemple, que molts dels elements burgesos prenguessin part en les bullangues, que aclamessin Espartero com a salvador de la Pàtria, o que formessin part de les successives Junes Polítiques, sempre de clar signe progressista, que s'anaven formant a Barcelona o a Catalunya al marge del poder central durant la dècada 1833-43.

Balmes, en referir-se a les bullangues de 1835 assenyala que hi prenien part no sols "la hez del pueblo", sino també -- "las clases acomodadas (...) las personas más ricas, así de la clase de proletarios como pertenecientes a la industria y al comercio". (2)

Però no tots reaccionaven igual, ni fou així durant gaires anys. De mica en mica, els nuclis més potents: grans empresaris i capitalistes gaudint ja de les mides beneficiadores de la desamortització eclesiàstica i desitjant no complicar-se la vida i controlar la vida del país a través de les fórmules que millor garantissin bons negocis i tranquil·litat, optaren per una posició moderada, tendent al conservadorisme a ultrança, mentre que entre els altres nuclis de més poca potència, la mitjana i petita burgesia (aquí cal afegir-hi els professionals liberals i els intel·lectuals), es dibuixava la posició intermèdia i confusionària del progressisme, així com la dels elements avançats decididament demòcrates, entre els quals van destacar ràpidament els republicans.

En arribar els anys 1847-48 el que trobem és una burgesia barcelonina molt integrada al partit moderat. Partit que,

2) Jaime Balmes, Obras Completas, Biblioteca Balmes, Barcelona 1925, Vol. XIII, p. 195

fins el 1843, s'havia anomenat "monàrquic constitucional" o "conservador". El primer que hem de dir respecte a la seva força, és que tenien el protagonisme de la vida política, protagonisme que es va assegurar amb la reforma de la llei electoral de 1846. Si la llei progressista de 1837 establí com a condició per a ésser elector el pagament d'una contribució de renda mínima de 200 rals, donant ocasió que l'any 1843 un 4'3% de la població tingués dret a votar, l'esmentada llei moderada de 1846 va doblar la quantitat del cens requerit, rebaixant el cos electoral a un 0'8% de la població. ⁽³⁾

Els moderats eren partidaris de restringir la llibertat de premsa, de designar des del govern tots els batlles, de formar la cambra alta per exclusiva designació reial, d'aturar la desamortització sense anul·lar-la i de reconciliar-se amb la jerarquia eclesiàstica integrant-la en la cambra alta i donant-li un poder inspector de l'ensenyament. Però no tota l'activitat política era moderantisme: hi havia d'altres grups i també en ells hi podem trobar alguns burgesos i professions liberals.

Els progressistes

Fonamentalment d'acord amb els moderats pel que feia al liberalisme censatari i centralista, els progressistes eren -- partidaris d'ampliar una mica el restringit cens electoral, (en cara que el seu dogma fos el de la "sobirania nacional") de garantir la llibertat de premsa, de deixar elegir els batlles -- als electors, de formar la cambra alta per un sistema eclèctic -- la Corona designaria senadors entre ternes elegides pels ciu-

3) Casimir Martí, "Moderats i progressistes" a Història de Catalunya Salvat, p. 165

tadans-, d'accelerar la desamortització i restringir la influència de la clerecia.

A la Barcelona d'aquest temps adquireixen especial relevància alguns progressistes que seran figures importants en les institucions econòmiques, socials o culturals, tals com Pasqual Madoz elegit diputat en diverses legislatures, Joan Vilaregut - també diputat i ànima de l'Institut Industrial de Catalunya i de la Junta de Fàbriques... etc. En general els components d'aquesta formació política foren extrets de la petita i mitjana burgesia i també ho eren els elements intel·lectuals o de professions liberals, que, com veurem, tant havien d'influir en el naixent Institut Industrial de Catalunya.

Més a l'esquerra del progressisme

Fins el 1843 s'havien anat forjant nuclis més o menys organitzats de republicans -Abdó Terradas- i demòcrates. Sembla ésser que normalment la fórmula federalista hi era força present, a la recerca de formes plenament descentralitzades com a reacció al centralisme radical de moderats i progressistes. -- Aquest republicanisme inicial era de tendència interclassista, actuava amparat per les societats secretes, i de bracet dels progressistes en la formació de les juntes.⁽⁴⁾ El programa demòcrata-republicà consistia en una ampliació de sufragi, l'eliminació dels monopolis i privilegis existents, l'extensió de l'explotació camperola, la reducció de la despesa pública, etc.

Però després de la reacció moderada, la fracció demòcrata-republicana va sofrir la persecució i l'exili, com per exem

4) C. Martí, "Moderats i progressistes" a Història de Catalunya Salvat", p. 167, citant a A. Elorza

ple Monturiol, Terradas i Amatller. D'entre aquests, tornats - ja de l'exili, havia de néixer el que fou més tard el nucli cabetià barceloní, també anomenat socialista i que més endavant passarà a engrossir les files del partit demòcrata fundat a Madrid el 1849, i extès arreu. A través de La Fraternitat, nascuda el desembre de 1847, Narcís Monturiol i els seus companys - donaren a conèixer la seva opció política: condena de l'ús de la violència per a solucionar el conflicte de la lluita de -- classes; només s'admetia la propaganda legal i pacífica per a conquerir l'opinió pública, la voluntat nacional. La veritable solució es trobava en un país llunyà, Icària, on es faria realitat la igualtat de tots els homes i on no hi hauria explotació ni misèria. Amb el seu exemple provarien que el comunisme era realitzable i posarien els fonaments de l'expansió universal de la democràcia.

Encara que els seus plantejaments d'igualtat i comunisme trobaren molts lectors entre els obrers, els components del -- grup eren metges, estudiants, advocats, intel·lectuals... en fi, professions liberals, o bé obrers procedents de famílies menes trals com J. Anselm Clavé: la majoria eren titulats universita ris.⁽⁵⁾

Els Carlins

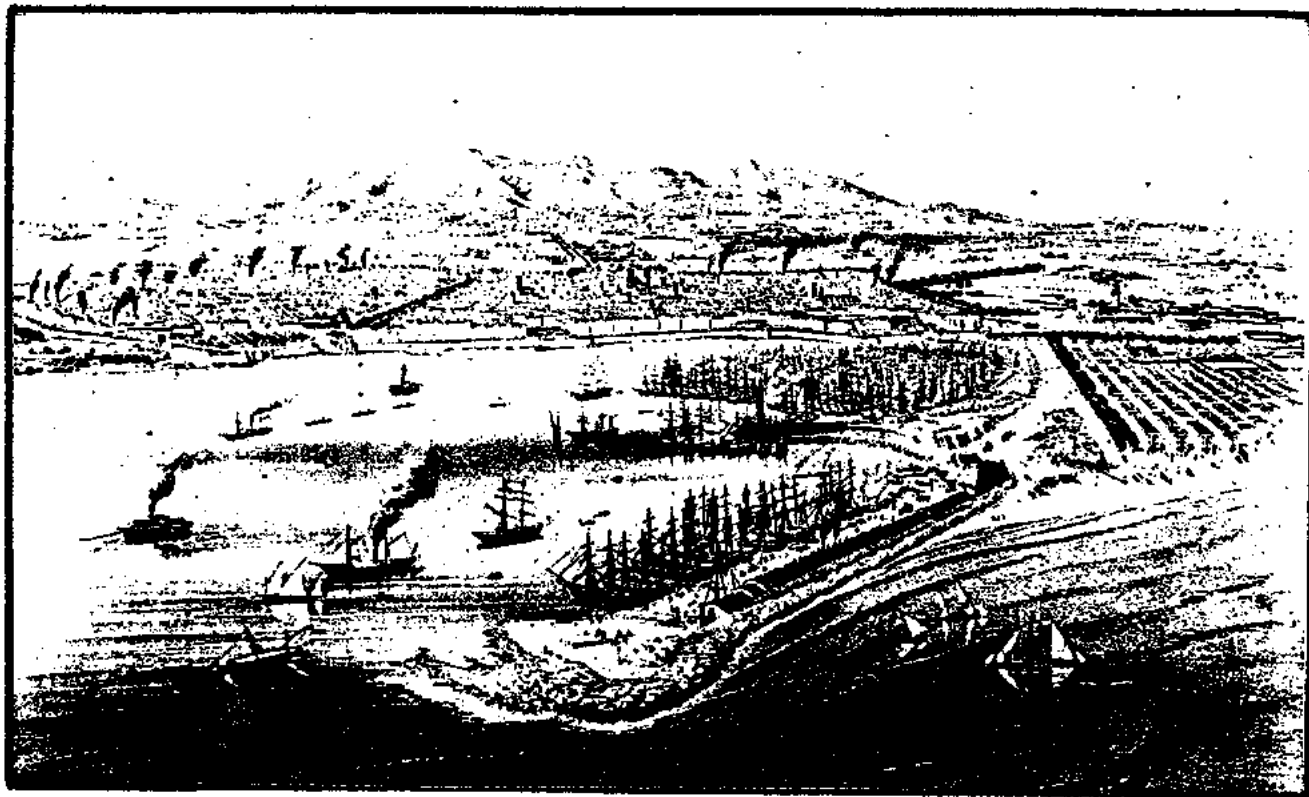
En plenitud de forces, en aquests anys, (en un pròxim - apartat parlaré de la 2ª "Guerra carlina o dels matiners") els carlins, després del fracàs de la primera guerra carlista, -- tractaren d'aproximar-se a la realitat política del moment, és a dir, acceptaren l'irreversible del liberalisme per a frenar

5) J. Maluquer, El socialismo en España, op.cit. p. 278

la tendència progressista i revolucionària. Aquest és l'espe--
rit més aviat eclèctic, de Balmes, a qui és atribuïda la pro-
clama de Montemolin, del 23 de maig de 1845. Montemolin apunta
a una unió matrimonial amb Isabel II i cerca l'ajut dels libe-
rals moderats, una bona part dels quals són els carlins de Ber-
gara, fent professió, precisament, de moderantisme.

Conclusió

Aquest és doncs, el panorama dels grups polítics i de la
burguesia als anys 1847-48. La burgesia era majoritàriament mi-
litant (si d'això en podem dir militar) a les files moderan-
tistes, però amb una certa presència a les altres formacions -
polítiques ressenyades. Entre els carlins hi havia també burge-
sos, un considerable contingent dels quals, a les files carli-
nes possibilità la resistència dels tres anys que durà la sego-
na guerra carlista, o dels matiners. De totes maneres si l'ex-
pansió econòmica assolida en els anys 1845-46 havia estat pos-
sible era perquè la burgesia s'havia plegat als mòduls esta-
blerts pels qui regien el país, els moderats, utilitzant la for-
ça si convenia. Però el 1848 era un any de crisi, en tots els
ordres i precisament per això l'ordre establert es veié esquin-
çat i fracturat per diferents bandes, com veurem.

2.- La Barcelona de 1850 vista des del mar. S'observa l'activitat industrial amb utilització del vapor ja de forma considerable.

EL PROLETARIAT INDUSTRIAL.-

Tal com he dit anteriorment l'aparició d'aquesta nova figura a l'escena social és un tret representatiu de l'època que ens ocupa. Si m'he entretingut en dibuixar d'alguna manera les característiques de la burgesia industrial moderada, és també tasca obligada preocupar-nos d'aquest nou cos social que va adquirint cada vegada més importància en la vida social i política de Catalunya. Ben al contrari de la resta de l'Estat espanyol, Catalunya constituïa una certa excepció pel que fa referència a la indústria en un país essencialment lligat a una economia tradicional, llevat d'alguns illots de mineria i agricultura d'exportació, i no gaire abundants. Però precisament aquesta realitat industrial originava com a les altres nacions que s'industrialitzaven, l'aparició i la creixença de noves classes socials, (burgesia i proletariat industrials) ben diferents de la resta de l'Estat espanyol.

Veiem què diu a l'any 1843 Jaume Balmes d'aquesta realitat: "Conviene no perder de vista que Cataluña es la única provincia que participa, propiamente hablando, del movimiento industrial europeo y así sólo en ella se presentarán los nuevos problemas sociales; no en las demás, que a excepción de cierto movimiento febril somero que se observa en la estrecha esfera de la política, continúan en todo lo demás como allá en el reinado de Carlos II. Cuando se pasa de Cataluña al extranjero nada se observa que no sea una especie de continuación de lo que aquí se ha visto. Diríase que el viaje se hace dentro de una misma nación, de una a otra provincia; pero al salir del Principado para lo interior de España entonces parece que en realidad se ha dejado la patria y se entra en países extraños".⁽⁶⁾

Si com molt bé assenyala Balmes és cert que la Catalunya de l'època presentava un aspecte tan europeitzat i avançat, -- també ho és que era aquí on havien d'aparèixer amb força els - problemes socials derivats de la industrialització. I els que més els patiren foren els proletaris, en terminologia d'aquells temps.

Nombre d'obrers

Per saber millor el veritable pes específic que podia jugar a la Catalunya de 1848 aquesta nova classe, el proletariat, ens cal averiguar el seu nombre, cosa gens fàcil, per cert. -- Manquen estadístiques, o millor dit, estadístiques fiables. Tal com indiquen J. Benet i C. Martí a la seva voluminosa obra -- Barcelona a mitjan segle XIX,⁽⁷⁾ ja en aquella mateixa època, el 1855 concretament, els interessats en obtenir dades informatives respecte a la condició i nombre de la classe obrera se'n queixaven. El metge Pere Felip Monlau en publicar un opuscle -- sobre higiene industrial⁽⁸⁾ demanava que el Govern espanyol -- obrís urgentment una informació general sobre la situació i les condicions físiques i morals de les classes obreres i que, alhora, formés una estadística fabril a Espanya, tal com es feia a les altres nacions cultes com França, Anglaterra o Bèlgica.

Seguint a Izard podem examinar els números que es donaren entre 1833 i 1838 i podrem comprovar la seva poca fiabili-

6) Jaime Balmes, article publicat a "La Sociedad", 15 d'abril de 1843, Obres completes (Barcelona 1925), XIII, p. 112

7) J. Benet i C. Martí, Barcelona a mitjan S.XIX, Barcelona 1976, p. 114, vol.I

8) Citat per Benet i Martí, p. 114. Pedro Felipe Monlau, Higiene industrial. ¿Qué medidas higiénicas puede dictar el gobierno a favor de las clases obreras?, Madrid, 1856

tat. Al 1833 un informe de la Comissió de Fàbriques, donava la xifra de cent mil obrers empleats a la indústria cotonera.⁽⁹⁾ La irregularitat o exageració es pot deduir del fort contrast que presenta aquesta xifra si es compara amb la que oferia Moreau de Jones,⁽¹⁰⁾ de 6.792 per l'any 1803, o la de Andrés Alcalde del mateix any,⁽¹¹⁾ de 7.517 obrers empleats en el cotó.

Al 1834 Magí Corominas indica que el nombre d'obriers en el sector cotoner s'elevava a 100.009. Xifra exagerada -comenta Izard- malgrat que pertany a l'inici del take-off cotoner.⁽¹²⁾ Un any més tard hi ha un informe presentat per la Comissió de Fàbriques a la Junta de Comerç en el que assenyala com la crisi pot deixar 100.000 famílies al carrer, ja que "són -- 200.000 els que treballen en el tèxtil més els empleats en els rams auxiliars: fusters, tintorers... etc."⁽¹³⁾ El 1838 la mateixa Comissió de Fàbriques, en presentar un ofici dirigit a l'Ajuntament en resposta a unes preguntes sobre la situació -- tèxtil donava el nombre de 120.000 persones, "ja que en situació de guerra (la guerra carlina) només en treballaven 2/3 -- parts".⁽¹⁴⁾ Totes aquestes xifres resulten molt inflades si es

9) Miquel Izard, Revolució industrial i obrerisme. Les "Tres Classes de vapor" a Catalunya (1869-1913), Barcelona 1970, p. 41

10) Estadística de España, 188. Citat per Izard op.cit. p. 41

11) Almanak Enciclopédico, 129. Citat per Izard op.cit. p. 41

12) Cfr. Gutiérrez, Impugnación, 152 i ss., citat per Izard, op.cit. p. 42. Cal recordar que Corominas era un comissionat dels fabricants cotonaires.

13) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Escrits 1834-38, 10 juliol 1834, p. 74 i ss.

14) A.F.T.N., Escrits 1834-38, 31 juliol 1838, p. 335 i ss.

comparen amb les que obtingué una comissió que realitzà una minuciosa estadística de la indústria cotonera catalana el 1841. Gràcies a l'ampliació d'aquesta estadística publicada per Maddoz⁽¹⁵⁾ (que fou un dels membres de la comissió), Izard ens dóna un quadre molt detallat del repartiment dels obrers, (Quadre I) que ascendien a un total de 81.168.

Les dades més pròximes al temps que ens ocupa suministres per la Junta de Fàbriques, (successora de la Comissió) al 1847, ofereixen un total de 120.000 obrers entre els filats, teixits i estampats de cotó. Aquesta xifra corresponia a la contestació a l'interrogatori dels ministres d'Hisenda i Comerç referent als progressos de les fàbriques cotonaires desde 1842.⁽¹⁶⁾

També de l'any 1847 tenim unes xifres proporcionades al Ministeri d'Afers Estrangers de França pel seu cònsol a Barcelona. Era una part de l'informe que sobre el comerç i la navegació del port de Barcelona i sobre l'estat de la indústria de Catalunya enviava a París el cònsol Ferran de Lesseps. Coincidint amb el nombre donat per la Junta de Fàbriques indica la xifra de 120.000 obrers en el cotó, que sostenen 400.000 persones d'una població de 1.200.000 ànimes. Segueixo amb l'informe: la filatura ocupa 49.039 obrers (homes, dones i nens); el teixit dóna feina a 65.000 persones, en tant que els estampats, que gaudeixen de màquines més perfeccionades, ocupen només 4.849 obrers.

15) Diccionario III, 458 i ss., citat per Izard, op.cit. p. 42

16) A.F.T.N., Contestación de la Junta de Fábricas al Interrogatorio 40....., Barcelona, 24 abril 1847, (12ª)

QUADRE I

	<u>1841</u>	<u>1850</u>
TOTAL GENERAL	81.168	75.436

Homes	31.870
dones	31.952
nens	17.346

FILATURA

<u>Total</u>	31.284	18.263
--------------	--------	--------

Homes	1.670
Dones	19.284
nens	10.330

TISSATGE

<u>Total</u>	44.400	54.805
--------------	--------	--------

Homes	26.995
Dones	12.336
nens	5.060

RAMS ANEXOS (tintorers, etc.)

<u>Total</u>	5.485	2.368
--------------	-------	-------

Homes	3.205
Dones	332
nens	1.948

L'informe s'ocupa també de les altres indústries, encara que d'algunes no en dongui el nombre d'obrers sino el dels telers, com és ara els teixits de llana (2.000 telers), o els de seda (2.500 a 3.000 telers). Pel que fa als teixits de lli i cànem amb 1.600 telers hi treballen 3.200 obrers.

Crida l'atenció la dimensió que atanyia la població treballadora femenina dedicada a les blondes i puntes, 30.000 dones i noies, repartides pel litoral català.

A més, remarca la importància de les fàbriques de paper, (280 a Catalunya) de les de curtits, (350) i moltes fàbriques de taps de suro... Altres indústries i tallers de fundició, de construcció i reparació de màquines -segons deia- estan iniciant un procés ascendent. ⁽¹⁷⁾

Preocupada per aconseguir la millor informació possible pel que fa als anys 47-48 en què enmarco el nucli central del present estudi, he cercat encara noves dades. Aquestes fan referència a una estadística presentada per Esteve Sayró. Intendent cessant de Barcelona, ja el 1840 havia estat comissionat pel Govern per confeccionar l'estadística fabril de Catalunya, que es revisà i rectificà el 1842. ⁽¹⁸⁾ És precisament l'estadística abans esmentada i que posteriorment publicà Madoz el 1841.

17) Ferdinand de Lesseps, Note sur le commerce et la navigation du port de Barcelonne et sur l'état de l'industrie en Catalogne. Citat per Joan Camps i Giró a La Guerra dels Matiners i el Catalanisme polític (1846-1849), Barcelona, 1978, p. 160 i ss. Cal fer notar la riquesa de material de primera mà que utilitza Joan Camps extret dels principals Arxius francesos, de Barcelona i de Madrid.

18) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Llibre d'Actes 1840-46 p. 45 i p. 132

El 1847 des de Madrid col.labora amb Joan Vilaregut, de la Junta de Fàbriques, en la Junta d'Informació prop del Govern.⁽¹⁹⁾ Les seves xifres són les següents: 4.383 fàbriques dedicades a la indústria cotonera a Catalunya, que ocupen 97.000 obrers - amb un volum econòmic de 414 milions de rals.⁽²⁰⁾

Després d'examinar críticament totes aquestes estadístiques, sembla que la més segura és la obtinguda per les comissions enviades pel Govern, que s'avenen força amb la darrera - que ens dona a conèixer la Junta de Fàbriques el 1850: 75.436 obrers en el cotó.⁽²¹⁾ Així el cens de la indústria cotonaire a Catalunya hauria seguit la següent evolució:

<u>1841</u>	<u>1847</u>	<u>1850</u>
81.168	97.000	75.436

L'aportació de la Junta de Fàbriques del 1850 ens dona - el nombre d'operaris en les tres branques: filatura 18.263; --

19) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Llibre d'Actes 1846-48, p. 135

20) Ignacio Fernández de Castro, De las Cortes de Cádiz al Plan de Desarrollo, París 1968, p. 80. Aquest autor cita a Sayró com a origen de la seva informació pel 1847, a més afegeix unes dades referides a 1860, de 125.000 obrers al cotó de Catalunya comparant-les al cens obrer espanyol de 1858 que totalitzava 260.000 obrers. Amb això intenta demostrar com el sector cotonaire català representaria la meitat del contingent obrer de tot l'Estat. De totes maneres aquestes xifres s'han d'interpretar amb reserves ja que segons B.R. Mitchell a 1860 a Espanya hi havia 1.116.700 persones actives a "manufactura i construcció", (943.000 homes i 224.000 dones)

21) M. Izard, op. cit. p. 42. Correspon a un llibre sense cota a l'A.F.T.N. És reproduït gairebé íntegrament per G.Graell, Historia del Fomento, 442-492

tissatge, 54.805 i estampació 2.368, però no especifica la divisió en sexes i edats.

En quant al nombre de 120.000 obrers que la mateixa Junta de Fàbriques proporciona i que repeteix el cònsol F. de Leps, (qui molt possiblement va utilitzar l'esmentada informació) pot molt ben respondre al desig dels fabricants catalans de demostrar la importància del sector davant els inminents retocs aranzelaris: s'indicaria un nombre elevat d'obriers per donar a entendre que, en el cas d'uns aranzels poc aventatjats, es portaria a la ruïna a milers i milers d'obriers, ja que en no poder competir amb els gèneres estrangers, s'haurien de tancar moltes fàbriques les quals en aquells moments ocupaven un nombre considerable d'obriers.

Analitzant les dades que he donat com a més verídiques - s'hi troba un acusat descens entre el 1847 i el 1850. No podem oblidar que el 1847 la crisi estesa ja arreu d'Europa s'havia fet sentir amb força a Catalunya, i que a més la guerra dels "matiners" també devia afectar la força laboral.

Cal fer una breu indicació pel que fa al descens que observem en les xifres del ram de la filatura; aquest descens segurament és degut al ràpid progrés tecnològic realitzat en aquesta branca, en passar de la preponderància de sistemes manuals ("berguedanes") a la mecànica ("mull-jennys" i "selfactines"). Jordi Nadal fa notar així mateix que a partir de la quarta dècada del S.XIX la mecanització de la filatura adquireix un ritme impressionant, cosa que no es donà en els teixits. (22)

22) J. Nadal, "La economía española, 1829-1931", a El Banco de España. Una historia económica, Madrid 1970, nota lll, pp. 338-339

També entre 1841 i 1850 segons ens diu Izard, s'observa una notable disminució del nombre total d'empreses, producte de l'eliminació de les petites empreses no rendibles, l'expansió de la força motriu i la preponderància de la del vapor, més cara però més eficaç i segura, ja que no depenia del nivell -- dels rius. També es dona en aquesta dècada un augment considerable de màquines d'estampar, especialment màquines de cilindre de fins a tres colors. Tots aquests canvis repercutiren -- evidentment en el nombre d'obrers i en llur assentament, ocasionant mantes vegades aldarulls i accions primàries de rebuig del perfeccionament tècnic. (23)

Si m'interessa saber el nombre d'obrers és, tal com ja s'ha esmentat abans, per a poder esbrinar el pes específic d'aquest nou cos social. Sempre treballant amb la dificultat estadística m'aventuro a intentar veure la proporció del sector -- obrer cotonaire en aquests anys 1847-1848 tant pel que fa a la població de Barcelona, com a la de Catalunya o a la de la resta de l'Estat.

En no disposar d'altres xifres he d'acontentar-me amb la indústria cotonaire, si bé ja Lesseps en el seu informe esmentat indicava la considerable importància d'altres manufactures d'altres rams: llaneria, sedes, lli i canem, puntes, paper, curtits i mecànica... Amb tot, després d'observar la informació elaborada per Cerdà i referida al 1857, crida l'atenció la importància de la indústria cotonaire, un 12'21% del total de la població barcelonina que representava un 38'11% del total de la seva població activa. Es clar que les xifres de Cerdà --

23) M. Izard, Revolució industrial i obrerisme, op. cit., pp. 42 i ss.

són referides només a la ciutat de Barcelona, però són ja força eloqüents. (24)

Izard ens dóna una dada total d'obrers del cotó per a la ciutat de Barcelona: el 1840 26.540 i el 1850 22.582.⁽²⁵⁾ Si tenim en compte que la indústria cotonera augmentà fins el 1846-47 per disminuir precisament a partir de la crisi d'aquests anys, i per la mecanització creixent i supressió de mà d'obra, proposaria la xifra d'uns 28.000 obrers pels anys que ara ens ocupen. Així les coses en resultaria el quadre següent, referit a l'any 1847:

		Obrers <u>cotó</u>	
Població total de Barcelona	186.214 ⁽²⁶⁾	28.000	15 %
Població total de Catalunya	1.200.000 ⁽²⁷⁾	97.000	8 %

Resulta doncs clar el considerable pes que tenia la indústria cotonera tant pel que fa a Barcelona com a Catalunya: la seva mà d'obra representava el 15 i el 8% respectivament de la població total -activa i inactiva-; i segons Lesseps ("Informe

24) Ildefonso Cerdà, Teoría General de la urbanización, Madrid, 1867, T. II, pp. 617-622

25) M. Izard, Revolució industrial i obrerisme, op. cit. p. 47

26) Laureano Figuerola, Estadística de Barcelona en 1849, Barcelona 1849, p. 48. He agafat la dada de la població total, és a dir amb població flotant inclosa (servents, estrangers, monges, presos, etc.)

27) Aquesta xifra la conservo de Ferdinand de Lesseps, nota 17) perquè em sembla verosímil, donat que en el primer cens espanyol modern s'assignaven a Catalunya 1.652.291 habitants, el 1857. (Vegeu Joan Rebagliatto a Història de Catalunya - Salvat, Barcelona 1979, Vol. V p. 11) i el 1842 eren --- 1.052.216 h. (op. cit. p. 7)

..." a Camps i Giró, La guerra dels matiners, p. 160) el nombre de famílies, la subsistència de les quals depenia del cotó, equivalia a 1/3 de la població de Catalunya. No és estrany -- doncs, que en cas d'alguna problemàtica en el sector la ciutat de Barcelona i Catalunya tota se'n ressentissin. Si a més hi afegim la població obrera empleada en els altres rams, que no eren pas tan minços, ens trobarem amb una Catalunya "socialment" efervescent, pel que a problemàtica social pugui representar la presència nombrosa d'aquest "quart estat" protagonista de la revolució del 48.

I, quines eren les ciutats i comarques industrials, a més de Barcelona? L'any 1841 la Comissió de Fàbriques consigna les següents: Mataró, Vic, Olot, Manresa, Igualada, S. Joan de Vilassar, S. Genís de Vilassar, Terrassa, Sabadell, Girona, Reus, Valls, Berga.⁽²⁸⁾ El 1842 en una exposició al Regent del Regne, especifiquen les fàbriques de seda ubicades a St. Gervasi, Manresa, Reus i Mataró.⁽²⁹⁾ El 1850 en línies generals la indústria cotonera, que pel que hem vist és la més coneguda, era important al Barcelonès, el Maresme, el Bages, el Baix Camp; en segon ordre, al Vallès, l'Osona, el Berguedà, l'Anoia; ja en tercer ordre, l'Alt Camp, el Baix Llobregat, el Garraf, el Gironès i la Garrotxa.⁽³⁰⁾

És convenient recordar que si bé les altres indústries -

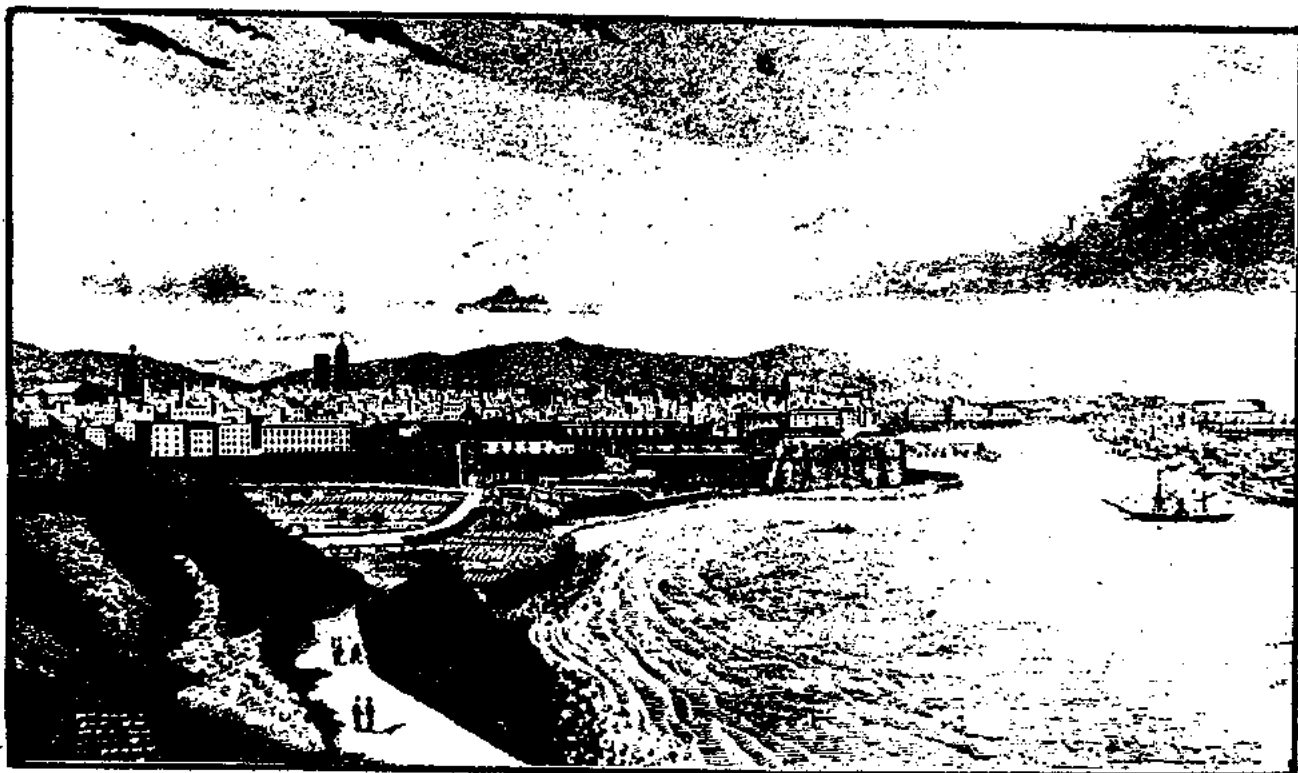
28) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Copiador de Correspondència 1839-44, p. 267

29) Id., p. 294

30) M. Izard, "Indústria moderna i manufactura tradicional al S.XIX" a Història de Catalunya Salvat, Vol. V, p. 66. Es tracta d'un mapa on es consignen el nombre de telers i fusos arreu de Catalunya.

3.- Vista general de Barcelona des de la Muntanya Pelada (Carmel), (1847). Es distingeix bé el barri de Gràcia on hi apareixen ja algunes construccions fabrils; possiblement una d'elles és la de Joan Vilaregut.

4.- Barcelona vista des de Montjuïc el 1850. A 1er terme el portal de Sta. Madrona.

esmentades anteriorment (surera, metal.lúrgia, puntes, curtits, etc.) anaren adquirint un considerable volum, la que aplegava més nombre de treballadors era la tèxtil, i encara d'una forma més acusada la del cotó.⁽³¹⁾ I això és interessant de remarcar perquè propiciava la solidaritat i la lluita, o resistència obrera, en cas de necessitat. No fou, doncs, pas per casualitat, que la primera forma d'associació obrera fós la dels Teixidors.

Condicions de vida obrera

En general les condicions de vida de l'obrer català, el que treballava a "la fàbrica", majoritàriament en el cotó, eren molt dures. Prou se n'encarregaren de demostrar-ho uns anys -- més tard del temps que estudiem, els metges Pere Felip Monlau i Joaquim Salarich. Ambdós guanyaren el premi convocat per -- l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona sobre les condicions de vida de la classe obrera.⁽³²⁾ Un, l'any 1855 i l'altre el 1857. I encara un altre metge, el Dr. Font i Mosella, escrivia al 1852: "Eren obligats a treballar durant dotze o tret

31) Tornant a l'Informe de Lesseps, les xifres que dona per a la població laboral del cotó eren aproximadament 3/4 parts de la població laboral del tèxtil català; a J. Camps i Giró, La guerra dels matiners..., p. 160 i ss.

32) Pedro Felipe Monlau, Higiene industrial. ¿Qué medidas higiénicas puede dictar el gobierno a favor de las clases obreras?, Memoria para optar al premio ofrecido acerca de esta cuestión por la Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona, en su programa de 24 de enero de 1855. Madrid 1856. Citat per Benet-Martí op. cit. p. 114, nota 1. I Joaquín Salarich Higiene del Tejedor, o sea medios físicos y morales para evitar las enfermedades y procurar el bienestar de los obreros ocupados en hilar y tejer el algodón, Memoria... Citat per Benet-Martí, op. cit. p. 117, nota 8.

ze hores diàries, tant els adults com els nens, els homes com les dones, els sans com els qui ho són poc, els forts com els dèbils; en locals infectes i poc airejats, i menjaven generalment bacallà i arengades, perquè no podien comprar carn; això els ressecava la gola i els induïa a beure vi i aiguardent".⁽³³⁾

Ildefons Cerdà ens oferirà una descripció més detallada en la seva Monografia estadística de la classe obrera de Barcelona en 1856; que encara que es refereix a la condició de vida d'uns anys més enllà, hi té dades de l'època immediatament anterior: així per exemple ens ofereix un quadre sobre la mitjana d'anys de vida dels habitants de Barcelona establerta sobre les observacions fetes durant el període del 1837 fins al 1847, inclusivament:

	Homes	Dones	Mitjana (34) d'ambdós sexes
Classe rica	33'83	34'11	33'97
Classe menestral	25'41	24'90	25'15
Classe pobra o jornalera	19'68	27'43	23'55

En part aquesta diferència d'esperances de vida es devia a les diferències en la mortalitat infantil. Segons les dades que ens ofereix Laureà Figuerola pel trienni 45-47 i que són re produïdes per Ildefons Cerdà, de cada 100 persones mortes de la classe rica, només 34 morien abans del 6 anys, havent mort les 66 restants dels 6 en endavant; mentre que a les classes menes

33) Font i Mosella, Consideraciones sobre los inconvenientes que irrogan a la salud de los jornaleros... las fábricas, en especial las de vapor, Barcelona 1852. Cit. a Carrera Pujal, Historia política de Cataluña en el S. XIX, Barcelona, 1957, IV, pp. 209-218

34) Citat per Benet-Martí, op. cit. p. 125

trals i pobres de cada 100 persones mortes, 52 morien abans -- dels 6 anys i 48 dels 6 en endavant.

Després de publicar aquest quadre, Laureà Figuerola escrivia: "Resultados análogos obtendríamos en los trienios anteriores. La demostración no puede ser más tremenda. Cuando -- veais un sombrío barrio donde los proletarios pululan, observaréis también inmensidad de criaturas demacradas que nunca pasan de la infancia. No oiréis allí los ruidosos juegos de niños traviesos, de alegre semblante y risa expansiva: allí la enfermedad tiene su asiento, allí el coche fúnebre halla continuo acarreo; no hay allí hermosas fisonomías, juventud aguerri^{da}: que la preocupación del propio sustento quita a la edad -- sus ilusiones, convirtiendo mal su grado en hombres a los que no son mozos todavía". (35)

Si la classe obrera ho tenia malament abans dels 6 anys, per les causes generalment ja conegudes i esmentades per d'altres autors (falta d'higiene i salubritat, mala alimentació, poca assistència sanitària), també se li presentava un panorama prou fosc pel que fa a la mitjana de vida obtinguda un cop superats els 6 primers anys. Figuerola proporciona unes dades -- ben eloqüents, després de 12 anys d'observacions entre el 1836 i el 1847. La mitjana de vida assolida pels eclesiàstics és la més elevada (65 anys), seguits per les professions liberals i fabricants que aconsegueixen superar els 55. En canvi els teixidors figuren amb la mitjana més baixa, 44 anys (llevat dels militars en actiu, que encara viuen menys anys). D'ells en -- deia: "La tierna edad en que emprenden su tarea, lo bajo de sus

35) L. Figuerola, Estadística de Barcelona en 1849, Barcelona 1849, p. 118. Reproduïda per I. Cerdà a Teoría... II, p. 275. Citats per Benet-Martí, op. cit. p. 124

salarios y su conducta imprevisora durante mucho tiempo han debido contribuir a la disminución de su vida". (36)

Si la situació de la classe obrera i jornalera era ja tan precària en els anys esmentats, no és d'estranyar que amb motiu de la crisi del 47-48 el panorama fos més llastimós encara. Així s'expressava l'Associación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera en una exposició dirigida a S.M. la Reina l'1 de Març de 1848: "Estamos pasando por una verdadera crisis industrial que comienza ahora cuando todavía los productores luchan con las funestas consecuencias de una crisis - apenas terminada. De pueblo en pueblo, de calle en calle, van implorando la caridad pública un crecido número de niños, mugeres y ancianos; hasta jóvenes robustos, mas que con sus palabras, con su aspecto, pintada la desesperación en su semblante, reclaman algun mezquino socorro para acallar el hambre que los aniquila". (37)

36) Ibid., p. 126

37) "Exposición dirigida a S.M. La Reina" por la ASOCIACION DE DEFENSORA DEL TRABAJO NACIONAL Y DE LA CLASE OBRERA. Barcelona 1 marzo 1848, a Miscelánea, Boletín de la Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera, 31 de mayo de 1849, nº 4, p. 39. Barcelona. Aquesta revista setmanal Miscelánea de artes, oficios y agricultura, de economía doméstica, rural e industrial, y de medicina popular, aparegué per primera vegada l'1 d'abril de 1849 dirigida per José O. Ronquillo, però ja en el nº 6 hi apareix una nova filiació: "Organo de la A.D.T.N. y C.O." Sembla ésser que la direcció de dita Associació considerà que el periòdic complia la pròpia finalitat, quan en una de les seves editorials es feia la següent pregunta: "Qué menos puede hacerse en favor de las clases laboriosas que enseñarlas a trabajar y dirigir las para que conserven su salud y robustez?" Així doncs, la revista passà a ésser organ de l'Associació D.T.N. y C.O. i cada dijous hi apareixia un "Boletín de la Asoc...." gratis per als subscriptors. Els números que he pogut consultar es troben a l'A.HA.C.B. D'aquesta Assoc.me n'ocuparé a la segona part del treball.

Hem vist com els obrers de l'època estaven en franc desa vantatge respecte el que Cerdà nomena la classe rica pel que fa a l'esperança de vida; a Catalunya, i amb més motiu a Barcelona, es donaven les circumstàncies característiques de tot -- desplegament industrial, circumstàncies que eren les que oca-- sionaven tals desgràcies. Una d'elles era l'habitatge; encara que a Barcelona en aquest període, concretament --com assenyala Cerdà-- durant el 1844-48 es construïren o restauraren 151 edi-- ficis, les muralles constrenyien sempre la natural expansió d'y na ciutat que creixia dia a dia demogràficament. (38)

El metge barceloní Joaquim Font i Mosella parlant d'a-- quest problema diu: "Reducida ésta-(Barcelona)- al estrecho -- círculo que le fijan sus murallas, convertidas, en magníficas fábricas o en reducidas habitaciones la mayor parte de las huer-- tas que en otro tiempo contribuían a purificar el aire... le-- vantadas hasta terceros o cuartos pisos aquellas modestas ca-- sas que antes no tenían más que uno o dos; divididos en las mo-- dernas en muchas habitaciones pequeñas aquellos locales que an-- tes servían para una sola familia, y aumentados considerable-- mente los alquileres, porque han seguido el asombroso aumento del valor del terreno; para poderlos pagar los desgraciados -- jornaleros se ven obligados a apiñarse en habitaciones peque-- ñas y poco ventiladas, sufriendo los perjuicios consiguientes a la renovación incompleta y a la impureza del aire." (39)

Ja he indicat abans, encara que molt breument la proble-- mática de la classe proletària per tal d'aconseguir una bona -- alimentació. Es el mateix Dr. Font i Mosella qui ens completa

38) I. Cerdà, op.cit., p.62, citat per Benet-Martí,... p. 155

39) Font y Mosella, Consideraciones..., p. 10

la dieta alimentària: "Substàncies feculentos, fruites, verdures i bacallà són gairebé sempre els principals aliments dels jornalers. Els drets de portes que es paguen en aquesta ciutat també influeixen sobre el fet que no comprin carn, ja que és molt més cara aquí que als pobles dels voltants; aquests mateixos drets indueixen els especuladors cobdiciosos a introduir a la ciutat carn indigesta i poc nutritiva, i a sofisticar alguns altres aliments i begudes, especialment el vi i l'aiguardent, que són de les més habituals entre els obrers".⁽⁴⁰⁾

Un altre aspecte a tenir en compte, perquè tindrà les seves repercussions en els fets que s'esdevingueren a la Catalunya de l'època, era la greu manca d'instrucció oficial.⁽⁴¹⁾ El dirigent obrer Ramon Simó i Badia comentava: "Esta clase generalmente no recibe instrucción de ningún género durante su infancia; apenas los operarios llegan a su adolescencia, cuando para atender a su manutención, primera necesidad física del hombre, se sepultan en los talleres: en el taller es donde reciben su educación física y moral; ocupados todo el día en sitios repugnantes, el cuerpo se desarrolla en una atmósfera insalubre y adquiere cierta robustez para resistir la fatiga y acostumbrarse a la suciedad. No teniendo otro roce que el de sus compañeros de trabajo, se acostumbra al lenguaje viciado y repugnante que produce en el hombre la ignorancia; llegados a la edad viril y vestidos pobremente, pues sus recursos no les permiten más, se presentan ante las demás clases en un estado

40) M. Izard, op. cit., p. 54

41) Dic manca d'instrucció oficial, perquè era aquesta la que els hi era negada i que moltes vegades els marginava totalment. En canvi demostraren repetides vegades que en molts aspectes posseïen molts més coneixements que d'altres -- grups socials.

casi vergonzante. De aquí esa tendencia general en desairar y abandonar, no sólo a los jornaleros, sino a los oficios y artes mecánicas". (42)

Aquesta manca d'instrucció "oficial" provocarà moltes - vegades la incomprensió dels papers i documents oficials, per què no entenien el castellà que fou la llengua vehiculadora - de l'ensenyament estatal. He trobat diferents referències a la necessitat de traducció dels documents escrits en castellà i adreçats als obrers, si es volia que el seu contingut fos entès pels mateixos. Per exemple, l'endemà d'haver sortit al diari El Fomento l'article traduït de Le Constitutionnel titulat: "A los trabajadores: pan, trabajo y verdad", aparegué -- una nota dient que s'havia llegit tant entre els obrers, que algunes persones desitjaven que es publicqués en català costejant-lo per subscripció, i franquejant un exemplar a tots els treballadors que es vulguessin enterar d'aquells sans principis. (43)

L'A.D.T.N. i C.O. fidel als seus objectius fundacionals es preocupà per la situació en la qual es trobava la classe obrera en quant a la instrucció oficial i així organitzà "Clases de leer, escribir y contar" per a obrers de 8 a 9 de la nit; (44) classes de perfeccionament dels oficis més corrents -

42) Benet-Martí, op.cit., p.175, citant a Ramon Simó i Badia, Memoria sobre el desacuerdo entre dueños de taller y jornaleros, Madrid 1855, p. 5

43) Fomento, 29 de març de 1848, p. 2

44) Boletín de La Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera, 20 diciembre de 1849, nº 20, p. 2
D'aquesta Associació en parlaré més endavant, però convé remarcar ja ara que probablement fou la primera entitat barcelonina que creà les escoles de pàrvuls, o "Salas de

(teoria del teixit, matemàtiques, química industrial... etc.)
 (45) i "Salas de Asilo", o escoles de pàrvuls, ja que la finalitat de la Associació "no está únicamente para socorrer al enfermo; sus fondos, dice, se invierten también en moralizar e instruir la clase obrera". (46)

La preocupació i interès per la instrucció dels obrers - no fou cosa corrent a l'època i quan ho feien es partia d'un punt de vista paternalista: "escuelas para obreros", "Salas de asilo" para hijos de obreros... etc. Foren els demòcrates-republicans qui plantejaren la qüestió del dret de tot ciutadà a una educació comuna, gratuïta i estatal. Però això fou uns anys més tard i fins i tot els mateixos elements liberals de l'època ho consideraren com una utopia. (47)

El que si és cert, és que l'obrer del temps que ens ocupa era generalment un marginat social, per molts motius, i la

Asilo" per a fills d'obrers. Tinc constància de l'apertura d'una al C/. St.Oleguer, del districte 4rt. S'hi admetien nens i nenes de 2 a 6 anys. Els pares, obrers, havien de pagar, com a socis de l'Associació 2 rals mensuals de quota ordinària, satisfieien a més un ral mensual per cada nen o nena, i quatre rals velló d'entrada, podent ésser aquests entregats a raó d'un ral durant els quatre primers mesos. "El modo que se cuidará a los niños y niñas, los principios que se les enseñará para disponerlos a la buena moral y religión, y dirección en su infancia, será objeto de prevenciones que estarán de manifiesto en la secretaría antes del día de apertura". Diario de Barcelona, 15 setembre 1849. (A partir d'ara utilitzarem les sigles A.D.T.N. i C. O. en referir-nos a l'Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera).

45) Diario de Barcelona, 15 de setembre de 1849.

46) Ibid. 4 gener 1850

47) Benet-Martí, op. cit., p. 174

cultura pròpia de la classe dominant, que els hi era negada, n'era un dels principals.

D'aquesta realitat ells mateixos n'eren ben conscients. Així ho exposaren en un escrit dirigit als diputats, el 28 de febrer de 1841: ... "Ahora pues los operarios asociados de todas las artes y oficios de Barcelona (...) lo primero que piden a los representantes del país, en bien del mismo, es el establecimiento de escuelas de párvulos y adultos, en las que puedan aprender fuera de las horas de trabajo, ellos y sus hijos e hijas lo necesario para desarrollar su inteligencia, lo preciso para fijar la mente y raciocinar sobre el trabajo, a fin de adquirir aquel porte y maneras que les prepare la entrada sin ser desdeñados en los actos de la sociedad."⁽⁴⁸⁾ Segons Josep Mª Ollé, que ho treu del periòdic titulat El Papagayo,⁽⁴⁹⁾ només un 15% dels operaris havien rebut instrucció primària.

El treball i la seva problemàtica

Tres aspectes voldria tractar en aquest apartat encara que sigui breument: les condicions en les quals es realitzava, la inestabilitat del mateix i els salaris.

Hi ha un text molt eloqüent aportat per Benet-Martí dels obrers filadors de Barcelona del 26 de juny de 1856. Encara que

48) Las clases trabajadoras asociadas a los Diputados en Cortes y, en particular, a los de la Antigua Cataluña, citat per A. Elorza a "Los orígenes del asociacionismo obrero en España", Revista de Trabajo, nº 37, (1972), p. 206

49) J.M. Ollé Romeu, El moviment obrer a Catalunya 1840-1843, Barcelona, 1973, p. 30

sia d'una data més llunyana és tan ric en la seva descripció que gairebé amb ell sol esgotaré la descripció del treball i les seves condicions.

"No comparéis nuestro trabajo con el de la generalidad - de los artesanos, porque ni es tan monótono, ni tan pesado, ni se verifica bajo unas condiciones tan poco higiénicas y tan repugnantes como el nuestro. El obrero artesano, en general, comparte su trabajo con el maestro; hay entre ellos relaciones de igualdad, algunas veces son amigos; su trabajo, tal vez de más difícil ejecución que el nuestro, tiene el aliciente de la variedad y el atractivo de la aprobación de los demás. Nuestro trabajo se verifica bajo opuestas condiciones. Metidos en grandes cuadras donde impera una severa disciplina, parecemos un rebaño de esclavos sujetos a la vara del señor: colocados junto a las máquinas somos servidores de éstas; desde las 5 de la mañana hasta las 7 y 1/2 de la tarde siempre hacemos lo mismo. - Para nosotros, lejos de ser el fabricante nuestro igual, es el ojo vigilante y espía de nuestras acciones: nunca trabajamos bastante; siempre descontento de nosotros, no podemos menos de ver en él nuestro tirano". (50)

Realment aquest manifest toca els punts bàsics que feien sentir a l'obrer la seva condició anti-humana: monotonia, despersonalització, un nou esclavatge, control de tota acció, disciplina fèrrea; tot en funció de la producció. L'obrer és considerat com una màquina més; les relacions humanes han desaparegut totalment. Davant aquest quadre no és estrany que resultés tan difícil el diàleg entre patrons i obrers -com veurem -

50) Manifest obrer del 26 de juny de 1856, a Benet-Martí, op. cit., Vol. I, p. 129

més endavant- ja fos de forma directa o a través dels seus representants, ja que a una part se li havia negat en la pràctica tota condició d'home; condició indispensable per dialogar.

De les condicions en les quals es realitzava el treball se n'ocuparen els metges abans esmentats, Monlau, Salarich, Font i Mosella i altres publicistes de l'època, La Sagra, Cerdà, etc. També en tenim testimonis dels mateixos obrers com Simó i Badia, i altres. Gairebé tots coincideixen en les males condicions higièniques dels locals on es realitzava el treball. Humitat, fums, borra, aires intoxicants... perill d'accidents, com els ocasionats per la famosa màquina "El Diabla" que generalment era manejada per joves d'ambdós sexes i que ocasionà repetides vegades l'amputació d'algun dels seus membres; capítol apart es podria reservar al treball dels nens. El metge vigatà Joaquim Salarich comenta: "Niños he visto de 7 años trabajar 13 horas completas, pero su figura escuálida, su mirada fija y apagada, sus movimientos tardíos hacen conocer al observador menos práctico la suerte desgraciada que a estos infelices aguarda". (51)

També és interessant fer veure el treball de les dones que en el ram de la filatura era molt nombrós, i que com bé assenyala Izard complí una funció d'abaratiment de la mà d'obra substituint el treball dels homes. Els obrers n'explicaren la causa i se'n queixaven: "Hace ya años que nuestra clase va caminando hacia su ruina. Los salarios menguan. El precio de los comestibles y de las habitaciones es más alto. Las crisis industriales se suceden. Hemos de reducir de día en día el círculo de nuestras necesidades, mandar al taller a nuestras espo-

51) Salarich, op. cit., p. 107

sas con perjuicio de la educación de nuestros hijos, sacrificar a éstos mismos hijos a un trabajo prematuro".⁽⁵²⁾

Sobre la jornada de treball, encara que els testimonis de l'època ens parlen de 13 i 14 hores diàries, sembla que el més corrent eren 12. L'informe de Ferran de Lesseps fa constar que els obrers catalans treballaven una hora menys que els anglesos, és a dir 12 hores al dia.⁽⁵³⁾ Sigui com sigui, 12 o 13 hores, poc alimentats i en condicions ben poc sanes, resultaven sempre esgotadores i extenuants.

La inestabilitat en el treball era potser una de les condicions més dures per a l'obrer d'aquest temps. Com que no hi havia cap reglamentació laboral l'acomiadament era totalment lliure, així l'atur de milers d'obrers no era pas infreqüent. Aquests no disposaven de cap assegurança, ja que se'ls hi suprimien tota classe de societats, incloses les de "Socorros mutuos". Es a dir que en quedar-se sense feina es veien abocats a la més espantosa misèria. Ja he parlat abans de la crisi del 1846-47 general a tota l'Europa industrialitzada; però investigant en els papers de la Comissió de Fàbriques trobem ja des de 1835 evidents signes de problemes en aquest sentit; és a dir, que aquí a Catalunya les crisis se succeïen amb molta freqüència fruit de la implantació d'una indústria que devia competir moltes vegades, sense cap protecció governamental, amb l'estrangera; a més els aconteixements polítics de l'Espanya de l'època (guerres carlines, bullangues, etc.) acabaven de complicar les coses.

52) Citat per Benet-Martí, op. cit., Vol. I, p. 135

53) Camps Giró, op. cit., p. 164

Així no és estrany trobar ja el 25 de juny de 1836 una - circular passada a tots els fabricants de Barcelona, perquè - sostinguin el treball als seus operaris; ⁽⁵⁴⁾ el novembre del mateix any l'Ajuntament demana la relació dels operaris despedits per falta de treball o per d'altres motius; ⁽⁵⁵⁾ el 28 de gener del 1838 la Comissió de Fàbriques recorda al "Jefe Superior Político" els acords presos el setembre de 1835 establint les relacions entre els amos i els operaris que diuen: "así como el operario es libre de dejar el telar siempre y cuando le conviene, lo sea asimismo el fabricante en despedirlo cuando le convenga... Que siendo el trabajo del obrero un ajuste o convenio con el amo, pueden ambos ponerse de acuerdo mutuamente las condiciones que gusten..." ⁽⁵⁶⁾ I el 2 de juny de 1840 el Jefe Superior Político arriba a exigir que cada dia abans de les 11 del matí s'entregui al Govern Político un "parte" amb el moviment d'altres i baixes de treballadors expasant-ne les causes... ⁽⁵⁷⁾ I així aniríem trobant cites i més cites que reflexen prou bé com a cada trontoll econòmic, els qui primer se'n ressentien eren els operaris. Els industrials catalans eren -- proteccionistes, o més exactament prohibitius, pel que feia referència als seus negocis, però totalment liberals pel que -- feia a la lliure contractació i acomiadament.

Si he anat trobant tantes referències a les crisis gairebe continuades, encara que amb els parèntesis suficients que - permeteren anar creixent la indústria catalana d'aquests anys,

54) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Llibre d'Actes 1835-40, p. 100

55) *Ibid.*, p. 124

56) *Ibid.*, p. 145

57) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Llibre de Correspondència, p. 172

quan s'arribà al 1847, les queixes de la Junta de Fàbriques i d'altres estaments de la ciutat de Barcelona o d'arreu de Catalunya no paraven. El març d'aquell any, la Comissió de Fàbriques, després de manifestar que una crisi tan llarga com l'actual no es recordava, comunica que fa cinc mesos que no venen, i els magatzems i les fàbriques estan plens de gènere. Culpa de la situació crítica a les pèssimes collites, a les pluges i al contraban.⁽⁵⁸⁾ Les actes de les diferents reunions de la Junta de juny i juliol reflecteixen una i altra comunicació de fàbriques que pleguen o que estan paralizades,⁽⁵⁹⁾ Izard afirma que dels 5.748 obrers se'n trobaven parats 2.640, és a dir un 45'9%.⁽⁶⁰⁾ Lesseps a l'esmentat informe diu que molts fabricants només han pogut fer treballar els seus obrers tres dies a la setmana.⁽⁶¹⁾

I serà també, la greu situació d'atur i de misèria entre la classe treballadora qui suscitarà, en part, la gestació de l'Associació Protectora de la Indústria i la Classe Treballadora, nom amb que aparegué de la pluma del redactor del diari progressista El Barcelonés el 23 de setembre del mateix any, la

58) Jaime Carrera Pujal, La Economía de Cataluña en el S.XIX, II, Barcelona 1961, pp. 281-282. Aquesta és una prova clara de quina era la realitat del mercat possible pels productes catalans: mercat intern i prou, totalment relacionat amb les més ínfimes variacions atmosfèriques que provoquen una disminució del poder adquisitiu.

59) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Llibre d'Actes 1846-48, p. 126, 134, 137.

60) Miquel Izard, La revolución industrial en España: Expansión de la industria algodонера catalana (1832-1861), Mérida 1969, p. 375

61) J. Camps Giró, op. cit., p. 38

que seria després "Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera." (62)

A la inestabilitat en el treball a causa de les crisis - hi hem d'adjuntar la disminució dels ingressos obrers, a causa de malalties, festes i imprevistos, ja que el salari era percebut per jornada treballada. Cerdà establí que a Barcelona es treballaven 269 dies l'any, perdent-se la resta per festivitats (69), malaltia (3), crisis ordinàries (18) i altres imprevistos (13). El resultat és doncs, que la majoria de la classe -- treballadora estava 121 dies anuals en atur, o sigui una tercera part de l'any.

És molt difícil aconseguir dades sobre els salaris d'aquesta època per la seva imprecisió. El mateix Cerdà, uns anys més tard, reconeix que es veu impotent per a reduir a un esquema satisfactori aquesta realitat, per la multiplicitat de formes de pagament. La comptabilització dels salaris podia ésser a preu fet o a jornal. Entre els obrers del cotó, és de qui tenim més dades, el salari generalment era a preu fet; i d'aquí els sovintejats conflictes sobre la llargada de les peces; conflictes que provocaren les primeres accions organitzades de lluita i reivindicació obrera.

Quan hi havia manca de feina era cosa corrent entre els fabricants afluixar els jornals mitjançant la major llargada de les peces. Els obrers se'n queixaven repetidament (les primeres notícies corresponen al 1831); (63) aquest problema també

62) El Barcelonès, 23 setembre 1847, "Editorial."

63) Manuel Reventós, Assaig sobre alguns episodis històrics dels moviments socials a Barcelona en el S.XIX, Barcelona 1925, p. 20

fou objecte de moltes reunions entre els fabricants i el "Jefe Superior Político"; es nombraren repetides vegades comissions mixtes que intentaren solucionar aquest conflicte entre amos i operaris, però segons la gran quantitat de referències a aquest problema, que va apareixent a l'arxiu de la Junta de Fàbriques, es pot ben afirmar que fou un element crucial en la relació -- econòmica entre fabricants i treballadors. Cal remarcar aquí - l'actitud conciliatòria emprada per "l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera" afirmant haver trobat "la concordia fraterna entre fabricantes y operarios".

Transcribim aquí un extracte de la comunicació que dita Associació adreçà a fabricants i treballadors de Teixits de -- Barcelona, el 26 de novembre de 1847: "Los infrascritos, en re presentación de las comisiones de señores fabricantes y traba- jadores de tejidos de la presente ciudad, debidamente nombra- dos al efecto de arreglar justa y equitativamente el tiro y -- precio de las piezas de las diferentes clases de tejidos que se elaboran en esta capital, tienen la grata satisfacción de po-- ner en conocimiento de sus comitentes que, después de repeti-- das reuniones y examinadas y discutidas con toda madurez y de- tención las bases y demás necesario para el logro del objeto - indicado, y teniendo a más en consideración el estado de nues-- tra industria y el precio de las manufacturas, han acordado y presentan a sus representados la siguiente estadística con la cual las comisiones creen con fundamento que ella sola bastará para que una mutua concordia y sincera reconciliación sucedan a las continuas rencillas y mutuas desavenencias que manos -- ocultas, enemigas de la industria del país, han procurado con artificios y manejos introducir entre las clases de fabrican-- tes y trabajadores, los cuales por sus respectivos intereses - más deben mirarse como hermanos que como enemigos." No es pot

negar l'esperit conciliador d'aquest escrit que pretenia de -- forma tan pacífica solucionar un conflicte que feia tants anys que durava i més en plena època de crisi. I acabava amb aquestes paraules: "Trabajadores: respetad a vuestros amos cual se merecen. Fabricantes: cese de una vez la rebaja del jornal al infeliz trabajador, que de este modo acreditaréis que nadie os aventaja en filantropía. Y si logramos unión tan deseada, quedarán más que satisfechos los desvelos de estas comisiones." Barcelona, 26 de Noviembre de 1847.- El presidente, Ramón Nogué... i una colla de firmes més entre les quals hi figuren -- varis obrers. (64)

He dit que era difícil obtenir dades salarials d'aquests anys. La veritat és que en tinc dues, a part de la d'Ildefons Cerdà, que les refereix a uns anys més tard. Una correspon a -- Ceferí Tresserra i l'altre al cònsol Ferran de Lesseps.

Ceferí Tresserra, sense esmentar les seves fonts d'informació, dóna, de cinc en cinc anys, dades sobre salaris i cost de la vida dels obrers de Catalunya des de 1835 a 1855. (65)

Pel que fa als salaris dels cotonaires, Tresserra divideix tant els teixidors com els filadors en tres classes, i el salari mig setmanal (en rals) que dóna, per exemple per a 1845, és:

64) El Barcelonés, 28 de novembre de 1847

65) Ceferino Tresserra, Porvenir de las asociaciones de la clase obrera. Origen y estado actual de la cuestión del trabajo en Cataluña, (Barcelona 1855) pp. 18-20, citat per Benet-Martí op. cit. Vol.I, p. 177-178. Tresserra dóna una sèrie quinquenal de 20 anys. He agafat l'any 1845 perquè -- he cregut que era la més aproximativa al tema que ens ocupa.

	<u>1ª classe</u>	<u>2ª classe</u>	<u>3ª classe</u>
Teixidors	85	65	45
Filadors	90	70	65

El cost de la vida el calcula sumant els components (i - en cas que ell considera més normal, el de la família de cinc membres, redueix el cost de certs components atenint-se a l'es talvi que pot representar el viure junts). Així, el cost de la vida d'un obrer sol o d'una família obrera de cinc membres resulta el següent per a 1845 (també en rals):

	<u>Manutenció</u>	<u>Habitatge</u>	<u>Vestit i neteja</u>	<u>Total</u>
Un sol obrer	28	13	8	49
Família de 5 membres	84	13	20	117

Si a la família hi treballen el pare i la mare, es pot -- calcular fins a quin punt la despesa familiar pot arribar a és ser finançada. Tresserra ho calcula agafant primer el cas dels teixidors i suposant que tots dos fossin obrers de 2ª classe. Resulta interessant l'evolució d'aquest % de finançament en el període que ell estudia; els salaris després d'un augment inicial retornen a un nivell baix, mentre el cost de la vida no deixa de pujar:

	<u>Ingressos familiars</u>	<u>Despeses familiars</u>	<u>% de cobertura</u>
1835	120	90	133 %
1840	140	101	139 %
1845	130	117	111 %
1850	120	128	94 %
1855	120	137	88 %

A 1845, doncs, la cobertura era justa, i amb la crisi de 1848 ja no era possible. Tot això en el supòsit que es treballés sin tots els dies possibles, però ja abans he esmentat que per festes religioses, per malaltia, i per aturs inesperats, es deixaven de treballar un terç dels dies de l'any. Lògicament s'havia de fer treballar algun nen per poder mantenir la família.

Les altres dades de què dispo són de Ferran de Lesseps, que en un informe que presenta com a cònsol de França a Barcelona a 22 de març de 1848, fa una anàlisi molt detallada de la majoria d'oficis de Catalunya, separant les manufactures de l'artesanía i els treballadors del camp ; distingeix també el salari i les despeses segons la ciutat i el camp , segons siguin homes, dones o infants. Hi afegeix encara el nombre d'hores treballades i el total de dies a l'any per a cada grup.⁽⁶⁶⁾

Remarquem només els salaris corresponents als teixidors i filadors del cotó. Dóna els salaris en francs, però ens serviran per veure la proporció: Any 1847-48 i per dia.

<u>SALARIS</u>	<u>Ciutat</u>			<u>Camp</u>		
	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>	<u>Inf.</u>	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>	<u>Inf.</u>
Teixidors	1'98	1'98	0'95	1'57	1'40	0'70
Filadors	4'20	2'62	0'95	3'50	2'10	0'52
<u>DESPESES</u>						
Teixidors	1'57	1'40	0'52	1'12	1'05	0'52
Filadors	2'10	1'40	0'52	1'40	1'05	0'52

66) F. Lesseps, "Renseignement sur les conditions de travail - en la Catalogne", a J. Camps i Giró, op.cit., pp. 172-173

(el teixidor de cotó mecànic, que és el que he transcrit, és el sou gairebé més baix dels que dona Lesseps: només cobren menys els teixidors de cotó a mà).

La diferència entre el que cobren teixidors i filadors - aparentment no és igual a Lesseps que a Tresserra: el primer - dona números que indiquen que els filadors homes dupliquen el sou dels teixidors, mentre que els números de Tresserra (que - no distingeix homes i dones) els igualen força; aquesta dife-- rència és deu en gran part a la proporció en què es trobaven - els homes i les dones dins dels filadors adults: per cada 20 fi-- ladors adults només 1 era home mentre que els 19 restants eren dones; com que aquestes cobraven gairebé la meitat que els ho-- mes, la mitja ponderada havia de sortir molt baixa, i aquesta mitja és la que dona Tresserra. De totes maneres la proporció entre el que cobra i el que gasta un obrer és semblant en els dos: per exemple a Lesseps un teixidor ciutadà i home cobra el 126% del que gasta, mentre que a Tresserra un teixidor de 2a classe cobrava el 133% del que gastava (a 1845, o sigui un pa-- rell o tres d'anys abans del temps que Lesseps havia estudiat).

Si fem la hipòtesi que les inferiors despeses que Les-- seps dona per a les dones i els infants volen dir que s'han -- tingut en compte les economies derivades de viure en família, llavors podrem trobar les despeses d'una família de per exem-- ple cinc membres: sumarem les despeses d'un home, d'una dona, i de tres infants. Si comparem aquestes despeses familiars amb els sous d'un pare i una mare teixidors, podrem comprovar que ni a la ciutat ni al camp els ingressos de pare i mare arriben a cobrir les despeses de la família (només en cobreixen prop d'un 84%); si a més a més treballa un infant, llavor sí que es cobreixen les despeses... però encara ben just (un 108% a

la ciutat i un 98% al camp)... i això només els dies en què es treballa. Cert que aquests resultats depenen de la hipòtesi que hem fet al començament, però la seva convergència substancial amb el que Tresserra trobava, em referma en la creença que en aquella època a una família de teixidors (i representaven força més de la meitat dels cotonaires) si es volien mantenir calia que treballessin tant el pare com la mare i a més a més normalment un infant... i qualsevol dia de manca de treball (per malaltia, o altres causes) representava un veritable daltabaix per a l'economia domèstica.

Si en lloc d'una família de teixidors, estudiem una en què la mare fos filadora (dels cotonaires, un terç eren filadors, i gairebé tots ells dones) i el pare teixidor, llavors, tant si utilitzem les xifres que dona Lesseps com les de Tresserra, la situació econòmica de la família resulta menys angixosa, però moltes vegades encara no basten els ingressos de pare i mare perquè la família pugui subsistir i cal també que treballi algun fill.

No volem deixar de mencionar una observació sorprenent que fa Lesseps a l'informe que estic utilitzant.⁽⁶⁷⁾ Segons ell els obrers catalans són pagats en un terç més que els obrers anglesos i un cinquè més que els francesos i belgues. Si la família obrera catalana tenia ja tan justa la seva subsistència, quina seria la situació obrera, encara en aquell temps, a Anglaterra, malgrat estar ja tan avançada la revolució industrial!

67) Ibid. "Note sur le commerce...", a J. Camps, op.cit., p.165

Concloquem. Si tal com he dit abans, a Catalunya una tercera part de la població depenia de la indústria del cotó, i el nivell de vida era tan baix, no és estrany que la situació social fos tensa, especialment a Barcelona ciutat on hi havia la principal concentració industrial, i que preocupés una i repetides vegades a les autoritats, temeroses d'aldarulls que poguessin estar més o menys relacionats amb les insurreccions -- amb participació proletària arreu d'Europa.

L'associacionisme obrer

No pretenc en aquest estudi ocupar-me a fons d'aquest tema molt ben tractat per cert, per recents treballs, com el de Josep Ma Ollé El moviment obrer a Catalunya, 1840-43; o el de Antonio Elorza amb abundant documentació compresa entre el -- 1840 i 1855; el de Miquel Izard Revolució industrial i obrerisme, amb considerable dedicació donada al tema o bé la ben documentada aportació de Benet-Martí a Barcelona a mitjan segle XIX. El que aquí pretenc és tan sols tractar d'indagar la situació de l'associacionisme obrer en els anys 1847-48, fita en la que començo el meu treball.

La primera observació a fer és que ens trobem en uns anys de forta repressió obrera, particularment, quan la crisi i l'atur planejaven sobre la indústria naixent catalana. Precisament -- després de la desfeta de La Jamància a Catalunya, en la que hi prengueren part importants líders obrers, (Joan Muns, per exemple), i de l'afincament dels moderats al govern de Madrid -- (1844-1854), començà una època de sofriment i prova pel naixent moviment obrer. Joan Alsina així ho explica:

"Por desgracia para la clase obrera y de la patria, no tardaron en venir revoluciones que llevaron al poder al partido moderado. No cesaron desde entonces ya para las sociedades obreras las persecuciones ni los destierros. ¡Once años de terrible prueba para la clase obrera! Mas las sociedades existieron porque no podían menos de existir; porque nadie es capaz de matarlas". (68)

L'afirmació de Joan Alsina, de que no podien menys d'existir, la podríem projectar als seus orígens. A mida que la industrialització s'anà instaurant a Catalunya, les relacions entre els fabricants i els operaris s'anaren complicant i donaven lloc a múltiples problemes, un dels més importants, ja esmentat abans, era la llargada de les peces, o forma senzilla d'escurçar el jornal; també l'acomiadament lliure, el nombre d'hores de treball i el tracte donat al treballador. En una paraula, el sou i les condicions materials en què treballava l'obrer.

Encara que es dona la data de 1840 com la de l'inici de la primera associació d'obrers espanyols, amb la fundació de la "Societat de Teixidors de Barcelona", el que és cert, és que ja es troben referències anteriors que demostren l'existència d'associacions o reunions d'obrers. Hi ha constància que ja el 1835 es proclamà un edicte contra les associacions d'obrers. (69)

Però en plena època progressista (1840-43) aprovada no tan sols l'Associació de Teixidors de Barcelona, sinó també --

68) El Eco de la Clase Obrera, 9 de desembre 1855, nº 18, pp. 274 citat per Benet-Martí, op.cit. pp. 229-230 Vol.I

69) Izard, Rev. industrial,... p. 60, citant a Carrera Pujal

l'Associació Mútua de Teixidors de Barcelona (per resoldre problemes de previsió social) els arxius de la Comissió de Fàbriques anomenen una i repetides vegades la conveniència de suprimir "l'Associació d'operaris",⁽⁷⁰⁾ recorren inclús a Espartero per tal de solucionar el problema provocat pels mals que fa a la indústria la "Sociedad de jornaleros"...⁽⁷¹⁾ i durant els anys 42 i 43 sembla que l'únic motiu de reunió de la patronal sigui precisament el comentar i demanar auxili a les autoritats per evitar els desordres i vagues de les "Societats d'operaris".⁽⁷²⁾ Totes aquestes referències ens proven la reticència amb que eren admeses i la força veritable que adquiriren en aquests anys.

Es interessant veure l'opinió expressada per Lesseps sobre l'aparició d'aquest associacionisme com a resposta a les pressions exigents dels fabricants:

"L'industrie cotonnière, que je prends pour type, favorisée -- dans le principe par une protection peut être exagérée, élève rapidement à des grandes fortunes des hommes sortis, pour la plupart, de la classe des travailleurs et qui durent leur position à leur habilité manuelle autant qu'à leur esprit entreprenant.

Quelques uns de ces hommes, loin de chercher alléger les souffrances de leurs anciens compagnons, s'efforcèrent d'augmenter

70) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Escrits 1834-38, 29 gener 1838, p. 322

71) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Llibre d'Actes 40-46, 6 -- febrer 1841

72) Idem.

des gains, déjà considérables, en pressurant les ouvriers et - en les soumettant dans les temps de gêne, aux plus dures conditions. Ils leur disputaient le prix de leur travail et trompaient même quelquefois ceux qu'il payaient à la tâche en augmentant la longueur des pièces. De pareils abus devaient nécessairement produire et produisirent en effet, de la part des ouvriers, le désir de s'associer dans une défense commune. Les travailleurs, une fois constitués en sociétés, et poussés par le caractère perseverant et audacieux naturel aux Catalans, d'opprimés qu'ils étaient devinrent bientôt oppresseurs. L'autorité fut appelée à intervenir pour modérer leurs exigences, et, en 1835, elle institua une commission de surveillance chargée de mettre d'accord les ouvriers et les capitalistes".⁽⁷³⁾

En efecte, tal com indica Lesseps, la intervenció de -- l'autoritat política per solucionar les desavinences entre operaris i capitalistes fou sovintejada. Les Comissions mixtes no sempre aconseguiren els seus fins, però en general foren ben - vistes per les associacions obreres i pels fabricants de més - envergadura; els qui mai les aprovaren foren els petits i mitjans empresaris.

Ja he dit abans com després d'aquests anys de llibertat oficial vingueren uns anys de persecució i proves terribles -- per l'associacionisme obrer. Alguns dels seus dirigents foren exilats, (Joan Muns, concretament). El mes d'octubre de 1844 - es prohibia definitivament la "Societat de Teixidors", per bé que la "Companya Fabril de Teixidors de Cotó de Barcelona", em presa cooperativa de producció creada el 1842, que treballava gràcies a un crèdit de l'Ajuntament, continuà funcionant. Els

73) J. Camps Giró, La guerra dels matiners, p. 168-169

directors de la Companyia Fabril eren els mateixos obrers -- (Munts, Sugranyes i Vicheto) que havien iniciat la "Societat de Teixidors"; per tant no és estrany que aquesta empresa encobris més o menys veladament les activitats associacionistes -- abans esmentades.

La Companyia Fabril no aconseguí mai gaires èxits; anà -- declinant paulatinament fins que a partir de 1846, quan els negocis del sector del cotó començaren a decaure, es veié totalment incapacitada de tornar el préstec de l'Ajuntament i finalment passà a mans privades el mes d'agost de 1848.

La "Societat de Teixidors", totalment fora de la legalitat a partir de 1844 continuà existint i actuant. Veiem què en diu F. de Lesseps en el seu "Renseignement sur les conditions de travail en la Catalogne":

"Après d'inutiles tentatives de transaction, elle (l'autoritat) voulut dissoudre, en 1846, la société des tisserands dont l'organisation lui semblait dangereuse pour la tranquillité publique et elle leur retira leurs status mais cette société ne continua par moins d'exister malgré la défense du Gouvernement. Elle prit le nom d'association de secours mutuels: ses membres qui peuvent tous, en une heure de temps, être informés des décisions de leurs chefs et dont l'organisation, ainsi -- que le montre ces exemples, avait atteint une grande puissance, ont fini par obliger les fabricants adopter le tarif qu'ils -- avaient réglé à leur gré. Pour en arriver là ils avaient plusieurs fois provoqué des interruptions de travail auxquelles -- ils n'était permis à personne de se soustraire et ils avaient pu dépenser, en six mois, 250 mille francs pour soutenir ceux de leur camarades dénués de moyen d'existence". (74)

La persistència de l'associacionisme en la clandestinitat no era pas estranya i més quan les circumstàncies econòmiques s'anaven agreujant. Sabem que els teixidors celebraren la festa de St. Pancraç el 12 de maig de cada any, a partir de -- 1845 quan ja era prohibida. Però no ens consta oficialment , --almenys no en tenim els documents que així ho acreditin-- la --nova dissolució de la "Societat de Teixidors" de la qual ens parla Lesseps. Amb tot, hi ha notícies que el febrer de 1846, el Cap Superior Polític ordenà l'empadronament obrer obligato--ri. Per obtenir treball en una altra casa calia que l'obrer --presentés el full o papereta d'empadronament, amb el certifi--cat de bona conducta de l'empresa on havia treballat anterior--ment. (75)

Segons sembla, a Sabadell els obrers es negaren a omplir les paperetes i començaren una vaga de protesta. Hi hagueren --algunes agressions. En una nota del Cap Polític a l'Alcalde de Sabadell es demanaven informes de l'obrer Josep Creus que sembla que havia agredit un obrer que es volia empadronar. El Govern provincial estimant el fonament de la resistència dels --treballadors, no va insistir més.

Heus aquí doncs, com els treballadors tenien els seus --vincles d'unió i eren conscients de la seva pròpia força; i tam

74) J. Camps Giró, La guerra dels matiners..., p.169. Lesseps cita aquí un document que devia incloure però que Camps Giró no l'adjunta per no haver-lo trobat.

75) Joan Alsina i Giralt, Notes sobre el moviment obrer a Sabadell (1840-1860), Sabadell 1975, p.10. És un estudi inter--essant però que manca de les notes pertinents per concretar les fonts d'informació concretes si bé a l'inici del --treball anuncia que les seves fonts han estat bàsicament --els diaris de Sabadell, revistes i Arxiu Municipal.

bé és important comprovar com el Cap Superior Polític claudicà davant la resistència majoritària obrera. ⁽⁷⁶⁾

L'any 1847 fou un any de greu crisi com ja he indicat -- abans. Espanya es veié també afectada per la crisi agrària, general a molts països europeus. Segons Jaume Codina, el delta del Llobregat experimentà una gran sequera el 1846 i dos grans aiguats i crescudes del riu el 1847-1848. ⁽⁷⁷⁾ Segons una taula elaborada per Joan Sardà i Dexeus els preus dels aliments bàsics sofriren uns augments considerables que portaren a moltes famílies, ja en atur, a la misèria. ⁽⁷⁸⁾

L'Ajuntament de Barcelona es veié obligat a endegar --- obres públiques per donar feina als parats, encara que era impossible paliar tota la problemàtica de la situació econòmica general. Ja he dit abans que si bé els fabricants culpaven de la situació crítica a les pèssimes collites, a les pluges i al contraban, feien observar que la Guerra dels Matiners no era pas un fenomen aliè al problema.

El dia 14 de juny hi hagué un atur molt gran, tant que provocà la intervenció de l'Alcalde, el Jefe Polític i el Capità General, acabant-se amb unes normes específiques per a Barcelona i les altres poblacions fabrils. ⁽⁷⁹⁾ Així les coses es va crear a Barcelona a l'octubre de 1847 una Associació que més

76) Ibid., p. 10

77) Jaume Codina, El delta del Llobregat i Barcelona, Esplugues, 1971, p.369 i 399, citat per Camps i Giró, op.cit.p.34

78) Les xifres elaborades per Sardà cal prendre-les amb una certa prevenció, però ja he demostrat anteriorment com les -- despeses familiars pujaren molt en aquest temps. (p.)

79) A.F.T.N. Comis.Fàbr. Ll.Actes 46-48, 18 juny 1847

interessava els fabricants, propietaris, i filàntrops que a la mateixa classe obrera, ⁽⁸⁰⁾ per més que s'anomenés precisament "Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase obrera", i que els obrers acceptessin d'intregar-s'hi, com a únic remei en època de crisi, per fer causa comuna amb la patronal en defensa del proteccionisme, en uns moments en que la qüestió aranzelària era candent i afectava tots en quant a llocs de treball. Els representants de la Societat de Teixidors acceptaren uns llocs directius ⁽⁸¹⁾ a l'associació naixent potser perquè hi endevinaven la possibilitat d'una organització mutualista, tan necessària en aquells moments, o perquè podria actuar com a sindicat mixt, o -millor dit comissió mixta-, més pròxima que les que solia imposar el Cap Superior Politic i també, potser perquè intuïen la necessitat d'unificar esforços -- per salvar la indústria catalana contra l'amenaça del lliure--canvisme i esperaven que amb el triomf proteccionista, la possibilitat de feina per tants i tans obrers ja aleshores en --atur es faria més notable.

D'aquesta Associació me n'ocuparé més endavant, perquè corresponia més a la iniciativa filantròpica, burgesa i patronal que a la obrera, com he dit anteriorment.

80) Faig constar però que la redacció del diari progressista -- El Barcelonés inicià una campanya de sensibilització de cara a trobar solucions a l'atur i a la misèria regnants -- entre la classe treballadora.

81) Després d'una atinada observació del Sr. Dubà i Navas qui constatà a la reunió fundacional del 17 d'octubre de 1847, que per més que s'anomenés Defensora de la Classe obrera, mancaven a la Directiva representants d'aquesta classe. "Discurso del Sr. Dubà i Navas" proferido en la sesión pública de 17 de octubre de 1847, en el Salón de Ciento de las Casas Consistoriales, a Miscelánea, 17 maig 1849, nº 2 p.15

Però, quines referències de la realitat i força associativa obrera tenim de l'any 1848? Hem anat veient com encara que prohibides continuaven funcionant més o menys clandestinament. És curiosa la informació que ens aporta F. de Lesseps en el "Renseignement" abans esmentat, amb data 22 de mars de 1848 després de la revolta del 48 a França:

"Dans ce moment ils sollicitent leur reconnaissance officielle⁽⁸²⁾ et ils présentent un règlement dont les principales bases sont les suivantes:

1. Assurer du travail à tous les sociétaires.
2. Venir en aide aux ouvriers dont les forces sont insuffisantes pour se livrer à une occupation constante.
3. Accorder un franc par jour, pour un temps déterminé aux malades.
4. Servir une rente viagère de 50 c. par jour à ceux qui, après avoir fait partie de la société pendant dix ans, seraient incapables de travailler et se trouveraient sans moyen d'existence."⁽⁸³⁾

Com podem veure el que pretenien en aquests moments era el reconeixement oficial d'una associació d'auxilis mutuus, -- molt possiblement per aconseguir els avantatges socials de la mateixa, però també com a mitjà d'unió i força per enfrontar-se a la patronal. En realitat, tal com deia Joan Alsina, les societats obreres continuaren existint de forma clandestina. Així, encara que suprimida la "Societat de Teixidors" apareix citada per la mateixa Junta de Fàbriques el mes d'abril d'a-

82) Es refereix a les associacions obreres, d'auxilis mutuus.

83) F. Lesseps, "Renseignement..." a Camps Giró, op. cit., p. 169

quest any (1848).⁽⁸⁴⁾ També l'Ajuntament, no sols la nombra, sinó que li encarrega l'organització del treball i l'auxili als parats previstos com a extraordinaris, en sessió de 8 d'abril del 48.⁽⁸⁵⁾ Segons ens refereix M. Izard la Junta de Fàbriques s'hi relaciona novament el mes de novembre de forma oficial.⁽⁸⁶⁾ I el 15 de desembre ja no és la Societat de Teixidors l'anomenada a les Actes de la Junta de Fàbriques, sinó una altra, la "Sociedad de hiladores de algodón".⁽⁸⁷⁾

Tenim una altra referència ja una mica més tardana, del 26 de mars de 1849, i consignada al llibre d'Actes de la Junta de Fàbriques on es diu que el Jefe Superior Polític demana si

84) Izard, Revolució..., p. 64. Transcriu la cita sencera: "El senyor Jefe Superior Político en ofici del 24 d'aquest mes diu a aquesta Junta de Fàbriques...: El director de la Societat de Teixidors d'aquesta capital m'ha manifestat que es troben sense feina uns tres-cents individus d'aquesta societat..." (A.F.T.N. Copiador de Correspondència núm. 5, - fols. 111-112)

85) Amb motiu d'organitzar-se per part de l'Ajuntament uns treballs extraordinaris en obres públiques per donar feina -- als parats, s'acordà el que segueix: "... Se autoriza a la Comisión de trabajos para ponerse de acuerdo con el presidente de la Sociedad de Tejedores y ofrecerle un tanto por cada uno de los de esta clase que están ocupados en las -- obras del Excmo. Ayuntamiento y encargarse la sociedad de proporcionarles trabajo y socorro." (A.H^a.C.B. Deliberacions Ajuntament, 8 abril 1848)

86) Izard, op. cit. p. 64, "el novembre del mateix any la Junta de Fàbriques envià un ofici al senyor Agustí Blasco, Director de la Societat Mútua de Teixidors, en el qual podem -- llegir; "Per constituir la comissió mixta de fabricants i operaris... li preguem que faci el favor de disposar que -- siguin avisats oportunament els individus que en representació de la Societat de Teixidors han de formar part d'aquesta Comissió..." (Ibid, fols. 245-246)

87) A.F.T.N. Llibre d'Actes, 1848-1860, 15 desembre 1848, p. 4

la "Asociación de Tejedores de Cabrils", depèn de la Junta de Fàbriques.⁽⁸⁸⁾ Joan Alsina en el seu treball sobre el Moviment Obrer de Sabadell, afirma que per enèssima vegada el 1848 la Societat de Teixidors va ésser dissolta, i que aquests passaren a una anomenada Compañía Fabril i més tard a la Germandat de Sant Salvador.⁽⁸⁹⁾

Totes aquestes dades ens porten a la conclusió que encara que prohibides en la legalitat, continuaven funcionant sota el nom de "Socorros mutuos", o sota la Compañía Fabril, o sota el que sigui. Però tothom, inclús les mateixes autoritats, coneixien la seva existència amb la que hi comptaven quan calia. Ara bé, la situació veritablement crítica d'aquest any 1848 no permetia gaires manifestacions de força exigent, ja que sempre es girarien en contra dels mateixos que les provoquessin. D'aquí que totes les notícies de les Associacions obreres que tenim d'aquest temps, corresponen o bé a intervencions en les Comissions mixtes, per solucionar tensions i salvar el que es podés del treball encara existent; o bé a una col.laboració amb la patronal en l'Associación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase obrera per lluitar contra la reforma aranzelària i aconseguir una major estabilitat de llocs de treball; o bé a uns serveis prestats a l'Ajuntament organitzant el treball en les obres públiques per ocupar els parats.

El que es desprèn de totes aquestes realitats d'actuació, és que el moviment era fort i respectat, tant pels mateixos --treballadors com per les autoritats i la patronal. Era una organització amb la que s'hi havia de comptar, perquè hi era, i sense gemecs, en aquells moments, es feia sentir.

88) A.F.T.N. Llibre d'Actes 1848-1860, 26 mars 1849, p. 76

89) J. Alsina Giral, op. cit., p. 10

LA CENTRALITZACIO.-

Una de les característiques globals de l'etapa moderada fou el procés de centralització i burocratització de l'aparell estatal. No pretenem ara aprofundir en aquest tema de considerable importància en el procés polític espanyol, que té connotacions i arrels molt diverses, però sí que voldria remarcar l'estat d'opinió que suscità la seva praxi afavorida principalment pels doctrinaris, (corrent majoritària en el poder) tant en els ambients intel·lectuals de Madrid impactats ja pel krausisme, com a Catalunya, aspecte que ens exigeix més atenció; a l'apartat següent exposaré les principals mesures centralitzadores que homologaren Catalunya a la resta de l'Estat espanyol.

En morir Ferran VII s'obrí a Espanya el veritable inici cap a la "modernitat": l'Antic Règim desapareixia no sols del poder, sinó també de l'ànim del poble. Així, l'any 1833 esdevingué un moment de transició cap a formes i continguts nous que d'altra banda, havien tingut ben poques ocasions d'anar-se manifestant i desenvolupant paulatinament.

L'absolutisme era generalment rebutjat i la monarquia -- constitucional era la solució evident gairebé per a tothom. Però mancaven els elements tècnics per a construir la nova societat i com és natural els llibres i teories forànies invadien el panorama cultural i polític espanyol. A imitació del model francès, el doctrinarisme s'anà convertint en el sistema imperant a l'hora de redactar els nous codis, tasca que es presentava com urgent.

Però precisament en aquests anys, el 1841 es publica a - Espanya la traducció d'un llibre titulat Curso de Derecho Natural o Filosofía del Derecho de H. Ahrens, deixeble de Krause. Amb ell s'inicià una sorprenent expansió de les teories krausistes sobre la societat. Fou llibre de text de la Universitat madrilenya i aglutinador de tots els krausistes: Sanz del Río Giner, Costa..., i segons testimoni de Giner de los Ríos, encara que amb una certa exageració, serví de base per a redactar la Constitució de 1869. ⁽⁹⁰⁾

El krausisme s'expandí amb força i els seus fonament teòrics xocaren ben aviat amb la concepció estatal excessivament autoritària dels governs moderats. Krause proposava l'estructuració de la societat en associacions corresponents a cada un dels diferents camps de l'acció humana, necessaris per aconseguir el progrés comú de la Humanitat. Aquests camps serien: religió, ciències, art, indústria, moralitat i dret. ⁽⁹¹⁾

Però al mateix temps aquesta potenciació de l'associacionisme comportava una forta crítica de l'estatalisme. Efectivament, l'Estat no tindria cap tipus de supremacia en aquesta societat. Només tindria un poder relatiu d'arbitratge de manera que garantís la no interferència de les altres associacions en el compliment dels seus respectius fins. Aquesta dosi d'antiestatalisme el feu molt atractiu als ulls dels enemics dels doctrinaris.

90) Teresa Rodríguez de Lecea, "Líneas de renovación de la filosofía krausista en la España del S.XIX", a Fe y Secularidad, Memoria Académica 1979-80, Madrid 1981

91) *Ibid* - passim

Per Krause l'Estat només és necessari "on falta o està viciat el sentit moral, on no hi regna la voluntat nacional". No més "aleshores és suplida aquesta mancança per un Estat i llei coercitives com a mitjà temporal d'encaminar les forces morals i incultes o viciades pel poble". (92)

El sistema krausista, defensant les associacions (concepte molt representatiu de la primera meitat del S.XIX) com a -- carcassa estructural de la societat, concedeix poca atenció a l'individualisme i propugna un col·lectivisme, fet que farà parlar de Krause com "el primer dels pensadors socialistes del -- XIX".

La configuració del nou Estat s'havia de portar a terme en uns moments en que les opinions ideològiques sobre el mateix es trobaren radicalment dividides: per una banda es volia un enfortiment del poder estatal, centralitzador i autoritari; i per l'altra, segons les doctrines krausistes que començaren a estar en boga, es volia un Estat amb un poder relatiu d'arbitratge de les diverses associacions corresponents als diferents camps de l'acció humana.

Després de la caiguda d'Espartero, l'ascens de Narváez i la nova Constitució de 1845, amb un govern moderat, representen una opció pel model francès centralitzador i enfortidor de l'aparell estatal; aquest fet provocà forçosament una sèrie de postures crítiques que perdurarien de forma més o menys larvada fins a la seva eclosió en la revolució de la Gloriosa.

92) C.Ch. Krause, Ideal de la humanidad para la vida, amb introducció i comentaris per Julián Sanz del Río, Madrid 1860, p. 212, citat per T. Rodríguez de Lecea, op.cit. p. 172

La centralització a Catalunya

Per la vida política catalana aquesta progressiva centralització de tall jacobí que sofrí durant els 25 anys de govern moderat tingué considerable importància. La burgesia en general s'hi plegà. Sembla ésser que, tal com diu Vicens Vives "soterrats els vells ideals revolucionaris, satisfets pel manteniment de l'ordre i per la bona digestió dels bens arrabassats a l'Església, la gent de bé i els burgesos aconseguiren d'imposar llur autoritat i de menar el país endavant, sota la protecció de l'exèrcit. A Catalunya hom oblidà les veleitats provincialistes i els afanys conductors de la vida espanyola, perquè sobretot interessava mantenir la pau al carrer, malgrat que aquella pau fos tan reduïda d'horitzons com la que imposava la dictadura, larvada o declarada del general Ramon Narváez.(...) Els moderats de Catalunya deixaren construir l'Estat espanyol a gust dels castellans. No calia tornar enrera pel camí de les bullangues i la dissidència. Calia ésser obedients i assenyats, ja que la unificació de l'Estat implicava l'expansió del mercat de venda, l'edificació de grans fàbriques, la construcció dels ferrocarrils".⁽⁹³⁾

I així la burgesia catalana per reglâ general es va acomodar a la centralització moderada, als impostos uniformes i a la Guàrdia Civil, a canvi d'un mercat espanyol i de l'eliminació del problemes laborals. Cal remarcar tanmateix que en els anys que he estudiat, i precisament al si de l'Institut Industrial de Catalunya, he trobat, entre la burgesia, veritables brots anticontralistes, els quals amb el temps, o bé prendran nous camins de lluita o bé assimilaran definitivament la cen-

93) Vicens Vives, Industrials i polítics..., pp. 260-261

tralizació moderada que se'ls imposava.

Però ens queda el testimoni d'uns intel·lectuals, els -- quals no admetent les raons que l'interès econòmic o purament de seguretat social o individual els hi podia oferir el partit moderat en el poder, optaren per la denúncia, la crítica i finalment la baixa.

Martí d'Eixalà que fou diputat moderat per Barcelona el 1843, s'oposà a l'elaboració d'una nova constitució -- la de -- 1845- denuncià l'autoritarisme dels governs Narvèez, Bravo Murillo, general Roncali i comte de S. Luis, i defensà les peticions econòmiques de la Junta de Comerç de Barcelona, (víctima precisament d'aquest procés centralitzador). Ell, amb Permanyer i altres (M. Duran i Bas, Reynals i Rabassa, Josep Coll i Vehí...) trencaren amb el partit moderat perquè no estaven d'a cord amb "su tendencia sistemáticamente centralizadora y represiva".⁽⁹⁴⁾ Aquest grup fou precisament el creador, posteriorment, de l'escola conservadora catalana.

94) Borja de Riquer, "El conservadorisme català: del fracàs -- del moderantisme al desencís de la Restauració", a Recerques nº 11, 1981, p. 30

No és massa aventurat suposar-los un coneixement de les -- teories krausistes abans esmentades, amb el corresponent -- impacte antiestatista, encara que també defensessin unes certes peculiaritats etnogràfiques catalanes que els porta ven a ser excentralitzadors, però no entitats independents i autònomes.

Mesures centralitzadores

La Constitució de 1845 francament en retrocés respecte a la més liberal de 1837, consolidà la xarxa administrativa centralista que s'havia ja iniciat el 1820. El "gobernador civil" ("Jefe superior politico"), és l'autoritat indiscutible a la província, amb tota mena de competències i gaudint d'una àmplia immunitat. Comença a pesar en els aconteixements de la terra postergant les institucions col·lectives que tant havien pesat a Catalunya: Capità general, Audiència i Diputació.

Com a comprovació de la gran importància d'aquesta figura autoritària i repressiva a Catalunya, nexa viu entre el Govern de Madrid i "la província" valgui aquest ban proclamat el 17 de juny de 1847 en plena crisi econòmica i política:

"Es preciso que se sepa, que el Gobierno de S.M. atento a conservar los intereses de todos sus subordinados no dará un paso trascendental en ellos sin la meditación que es de esperar de su alta sabiduría por los trámites marcados por las leyes y -- que exige la recta razón y la conveniència pública. Todo lo -- que se asevera en contra de esto será destituido de fundamento suficiente; puede ser una ligereza ó bien ir mas allá que la -- falta de buena comprensión ó de acierto en el hablar (....) y por lo tanto repetiré la frase aseguradora de que JAMAS SE HA PENSADO MENOS QUE AHORA EN ALTERAR LOS ARANCELES. (....) Es -- preciso que la ansiedad natural, efecto inocente de causas -- irremediables, no se convierta en medio y pretexto para satisfacer malas pasiones, y ejecutar proyectos detestables; porque esto es ya el crimen, y el crimen será perseguido por todas -- las autoridades y por la mía. Barcelona 17 de Junio de 1847. -- VENTURA DIAZ." (95)

Es crearen també els "consells provincials" com a organisme consultiu i tribunal contenciós administratiu depenents directament del Jefe Superior Político.

Un instrument de fort control centralista resultaren els ajuntaments i diputacions. Per la llei de 8 de gener de 1845 - es reorganitzaren, reservant-se la Corona el nomenament dels alcaldes i tinents d'alcaldes, no sols de les capitals sinó -- també dels caps de partit amb població superior als 2.000 -- veïns, i el governador civil anomenava els restants. A més, la Corona es reservava la designació de l'alcalde corregidor, en lloc de l'ordinari a tot tipus de poblacions. Els regidors elegits per votació popular eren només la meitat més un i la resta era designada per la Corona.

Pel que fa a les Diputacions veiem, per exemple, la situació angoixosa en què es trobava la de Barcelona després de les interferències del Govern de Madrid en suprimir-li el cobrament d'uns arbitris especials que pagaven els habitants de la província i que es destinaven a obres públiques, i també la transferència que hagué de fer a l'Estat de la "Casa de Moneda" prohibint-li "per sempre" l'encunyament de peces de calderilla. Segons explica Carrera i Pujal, el mateix Govern li demanava poc després que promovés obres públiques a favor de les classes menesteroses. Però la Diputació no tenia recursos perquè el Govern els hi havia suprimit pocs mesos abans amb les dues ordres anteriors. En un ofici explicatiu se'n dolia i demanava el traspàs de nou al seu poder de la Casa de la Moneda.

95) Boletín Oficial Extraordinario de la Provincia de Barcelona. Bans Ajuntament 1847. A.H.C.B. (erròniament col·leccionat com de l'Ajuntament)

"Su planificación -decía- fué debida a la dura ley de la necesidad, los beneficios que ha producido son de resultados - inmensos y no será prudente privarse de este recurso tan sencillo cuando tan difícil se presenta la consecución de otro alguno y cuando consideraciones de tan alta importancia obligan a conservarle..."⁽⁹⁶⁾

Un dels elements més representatius d'aquesta etapa fou la Guàrdia Civil, la institució més uniformista i centralitzant que imposava a cada poblet la llei i si convé la voluntat del Govern, manifestada sobretot en els fraus electorals i en el desenrotllament del caciquisme. Creada el 1844 amb la intenció d'imposar l'ordre especialment en el camp, basada en un model francès, formada en els seus inicis per una élite militar, depenia del Ministeri de la Guerra però estava a les ordres -- del Ministeri de la Governació. Els oficials i els números no podien ser naturals de les regions on prestaven servei cosa que la salvà de convertir-se en una màquina al servei de qualsevol partit, de tal manera que inclús els progressistes l'acceptaren el 1854. A Catalunya tal com indica Vicens Vives fou un instrument de castellanització.

"un camí ocult, però deliberadament volgut, per a capgirar la mentalitat de la terra. Un informe de l'Audiència de Barcelona de 1859 contraposa "el idioma patrio", servit pel cos de vigilància, i el "dialecto especial del país"."⁽⁹⁷⁾

96) "Diputación Provincial" Registro de Actas, fol. 28; citat per Carrera Pujal, Historia Política de Cataluña, S. XIX, Vol. IV, p. 65

97) J. Vicens Vives, Industrials i, p. 262, citant a Carrera Pujal, Cat. S. XIX...., Vol. V, pp. 260-261

En el camp educatiu les mesures centralitzadores es concreten en dues lleis: la de Gil de Zárate de 1845 que consagra el principi secularitzador i estatalitzador en aquest àmbit: - "Sólo donde reside la soberanía, reside también el derecho a educar (...) Cuando la sociedad eclesiástica era la soberana - en todo, fue y debió ser también la docente, (...) Perdida la soberanía, la sociedad eclesiástica no puede ni debe ser la docente".⁽⁹⁸⁾ I la Llei Moyano de 1857 que no representa més que una codificació burocràtica del sistema ja existent però reafirmant la direcció estatal i secular de l'ensenyament. L'uniformisme educatiu d'encuny napoleònic ignorava les peculiaritats de cada tros d'Espanya i per consegüent la llengua vehiculadora de l'ensenyança fou el castellà, encara que ja des de -- 1825 s'aplicava amb més o menys fortuna. El resultat fou que - només les classes benestants que podien gaudir d'una bona escolaritat entenien el castellà mentre que el proletariat o els camperols s'havien de fer traduir els documents, bans i diverses ordres dictades en castellà. Per exemple és significatiu que el Capità General Marquès del Duero utilitzés el català en un famós bàndol dictat des de Girona el 14 de març de 1849, dirigit majoritàriament a la població camperola que lluitava en la Guerra dels Matiners o que encobria els carlins.⁽⁹⁹⁾ Cal dir, però, que la majoria de la documentació de l'època és escrita en castellà, demostrant-se que aquesta fou la llengua dominant en el món oficial.

98) Ivonne Turin, La educación y la escuela en España de 1874 a 1902, Madrid 1967, pp. 30-31, citat per C. Martí a Historia de España dirigida per M.T. Tuñón de Lara, T.VIII, p. 206

99) A.H^a.C.B. Bans Ajuntament 1849, mal classificats com a bàndols d'ajuntament

Una víctima del procés centralitzador en el camp educatiu, encara que no directament afectat per les lleis esmentades, fou la Junta de Comerç de Barcelona. Creada el 1763 havia servit els interessos de la burgesia barcelonina establint una sèrie de càtedres d'ensenyament tècnic i mercantil ja des de 1769: de física experimental, càlcul i escriptura doble, agricultura pràctica i botànica, matemàtiques, idiomes, Belles Arts, etc.... Quan el 1847 el Ministeri de Comerç, Instrucció i Obres Públiques creà el Consell d'Agricultura, Comerç i Indústria, feu una reorganització de les Juntes de Comerç i les convertí en merament consultives, amb unes dotacions irrisòries que haurien de pagar les Diputacions Provincials. Amb això, les Escoles que sostenia la Junta de Comerç de Barcelona es veyrien reduïdes a les disciplines de "comerç" i el que havia estat sempre per ella el seu orgull i el de la ciutat (les classes de Belles arts, Nàutica, Ciències, Idiomes, etc.) li serien suprimides. Aquest fet provocà a Barcelona enèrgiques protestes.

Les reformes hisendístiques de tall centralista vingueren de la mà d'Alejandro Mon (1845): va crear un sistema d'impostos uniforme per a tota Espanya basat en una imposició gradual de les terres, un impost sobre les rendes urbanes i sobre els beneficis comercials i industrials, els drets d'hipoteca i els consums. El nou sistema fou molt impopular, va suscitar la revolta gallega i explica en gran part el descontent de les províncies fins a 1868. En aquest moment s'acabaren els privilegis relatius que disfrutava Catalunya i d'aquí en sortí la sensació d'opressió exercida per Castella i la posterior exigència d'un concert econòmic català -acord global negociat amb Hisenda-. En el moment de la reforma ningú no defensà els interessos financers de Catalunya. Possiblement els més afectats i

amb un cert poder fàctic, la burgesia industrial, estava més - interessada a defensar un espai polític que els hi assegurés - la viabilitat dels seus negocis que a regatejar unes particula ritats típicament catalanes que es perdien per sempre més.

Pel que fa al centralisme del dret espanyol el Govern moderat no aconseguí l'aprovació del Codi Civil presentat el 10 de maig de 1851 per García Goyena. L'article 1922 declarava -- abolits tots els furs, lleis, usos i costums anteriors a la se va promulgació. Catalunya en quedava vitalment afectada. Per - sort la condemna fou tan general que s'enterrava el projecte - un mes més tard de la seva dissortada naixença.⁽¹⁰⁰⁾ De totes maneres anys a venir el centralisme moderat aconseguí imposar la Llei d'Enjudiciament Civil el 1855; la del Notariat el 1862, i la Hipotecària el 1863, que van representar un cop seriós al cos viu del dret civil català.

CATALANISME.-

És ben difícil la utilització d'aquest terme i encara -- més pel que fa a aquesta època. No es pot parlar ni de naciona lisme, ni de qüestió nacional, i potser sí d'un cert fet dife rencial català. Però si mantenim el terme catalanisme és per- què abans n'hem parlat correlacionat amb centralisme. Segons - Vicens Vives és definitori junt amb el binomi burgesia-proleta riat del regnat d'Isabel II. Tanmateix voldria apuntar unes lí nies de reflexió sobre la situació del catalanisme en aquests anys.

100) J. Vicens Vives, Industrials i polítics..., pp. 262-263

En primer lloc, cal fer resaltar que a partir de la Guerra Napoleònica la configuració del nou estat liberal va provocar una divisió radical entre els que lluitaren per la construcció d'un nou estat. D'una banda els que l'imaginaven centralitzat seguint el model francès, d'encuny napoleònic, i de l'altra els de l'ala més esquerrana progressista, després democràtica i republicana, que somniaven en un estat més pluralista, descentralitzat, en definitiva. L'exponent de la presència d'aquesta darrera tendència la trobem en la constitució de les Juntes, algunes vegades de tall gairebé separatista. Valgui -- com exemple la de 1835, la "Junta Auxiliar Consultiva de Barcelona", que pretenia amb la seva proposta a les Juntes de Girona, Tarragona, Lleida, València i Saragossa de refer l'antic vincle estatal de la Corona d'Aragó.

El procés centralitzador, triomfant en definitiva, portà doncs a Catalunya una reacció de protesta i resistència, molt complexa en els seus orígens, però ben persistent. Amb motiu -- del procés centralitzador portat a terme per Narváez, Catalunya no permaneceix neutral. Segons Vicens Vives, el moviment -- dels Matiners -- com veurem més endavant -- apareix com una "Manifestació de revolta catalana contra la dictadura moderada i contra les mesures que alteraven els costums i les tradicions de la terra". (101)

Un altre aspecte a tenir en compte: l'aparició de l'actitud anticatalana entre certs sectors de l'Estat espanyol, fomentada pels comerciants castellans i andalusos, de Madrid i de Cadis principalment; amb els seus atacs als qui defensaven el veritable proteccionisme, els representants de la naixent

101) Vicens Vives, Industrials i polítics ..., p. 266

indústria del Principat provocaren una conscienciació catalana de considerable importància. Tanta que -com veurem- intentaren inclús crear una certa solidaritat catalana a les eleccions de 1850. Aquest aspecte de defensa de Catalunya i la seva indústria, derivat d'una realitat econòmica que posava en perill la subsistència no sols de les empreses sinó també dels qui hi treballaven, tingué la virtut d'unir, ni que fos en ocasions puntuals, dues forces ben antagòniques: burgesia i proletariat. - Ambdues, ferides per l'amenaça lliurecanvista, i víctimes de la campanya antiproteccionista i anticatalana, uniren forces per defensar la feina i la terra, augmentant així el seu sentiment podriem dir-ne "catalanista" enfront de l'enemic comú.

I encara una tercera connotació. Generalment s'ha tendit a oblidar l'existència durant el S.XIX d'un catalanisme popular, donant-li un caràcter plenament burgès. Hi ha proves de com entre els obrers hi havia un sentiment d'independència ja en els anys trenta, quan la controvèrsia entre els liberals partidaris de la reforma i els partidaris de la ruptura amb la monarquia de l'antic règim es trobava en el seu punt àlgid. (102)

Els tres aspectes esmentats: el catalanisme com a resposta al procés centralitzador, "la cuestión catalana" provocada per les crítiques lliurecanvistes i la presència d'un cert catalanisme popular els anirem trobant al llarg de l'estudi; per això no li dedico més espai a la presentació del tema.

102) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Escrits 1834-1838, p. 261, 20 desembre 1836, "La Comissió de Fàbriques mostrava reticències envers certs "agents" (del proletariat) que pretenien "hacer a la Cataluña independiente y separada del Gobierno de S.M.". També citat en una nota (nº 7) per Oriol Pi de Cabanyes, "Elements per a la Història del Catalanisme popular", a Serra d'Or, gener 1982

CAPÍTOL 3.- LA GUERRA DELS MATINERS

En intentar plasmar la realitat político-social catalana de 1848 no podia oblidar la Guerra dels Matiners, no sols perquè abarca el període que estudiem, sinó també perquè va ésser una guerra específicament "catalana", és a dir, gairebé tot el seu escenari fou territori català, i perquè en ella hi conflui ren una sèrie de motivacions socials i polítiques, estretament relacionades amb uns fets que s'aniran mencionant al llarg d'aquest treball i que també seran presents de forma dinàmica en les institucions creades per la burgesia barcelonina de l'època. Aquests fets són, en línies generals: la política centralitzadora de Madrid (i també la dinàstica com a causa immediata), la crisi econòmica de 1846-47, i els aconteixements revolucionaris del 48 francès.

CAUSES DE LA GUERRA.-

No es pot pas parlar d'una causa única; més aviat de causes remotes o immediates. Entre les primeres s'hauria d'assenyalar ja la revolta barcelonina de 1845 contra les quintes -- (contribució que els catalans consideraven com a contribució de sang), el disgust pel sistema fiscal de 1845 que substituïa definitivament l'antic delme per un impost en diners que costà molt de cobrar els primer anys, i que contribuiria a fer inviables les explotacions pageses que no fossin capaces d'uns nivells mínims d'integració en el mercat, ⁽¹⁾ la gran crisi de --

1) Albert Balcells, Història dels Països Catalans, Barcelona - 1980, p. 269

1846-47 que afectà tant el camp com la ciutat i que provocà un bon nombre de "parats", i el fet que els carlins catalans no haguessin quedat inclosos en l'indult i en el reconeixement de graus militars del conveni de Bergara. I com a causa immediata, una de caràcter estrictament polític: el fracàs de la integració del carlisme en el moderantisme per mitjà del previst matrimoni d'Isabel II amb el comte de Montemolin.

Tal com diu Joan Camps "al voltant d'aquesta qüestió -- que s'hauria de veure com una qüestió anecdòtica- s'hi juguen dues batalles polítiques. Una batalla interior: el sentit de l'estat dels moderats, als quals se'ls presenten tres oportunitats: una integració de la dreta, una aproximació al progressisme i una situació únicament moderada. L'altra batalla és exterior: la recerca d'un aliat europeu i els conflictes entre els estats europeus per controlar Espanya. Per això la qüestió de les noces d'Isabel II és un problema intern i extern. (...) Segons el candidat aconseguís casar-se, per a França significava la consolidació de la incipient expansió imperialista al nord d'Àfrica, i per a Anglaterra, un aliat per evitar-la o competir-hi". (2)

El fracàs del projecte de casament entre Isabel II i el fill del primer pretendent carlí, el jove comte de Montemolin -projecte recomanat per Jaume Balmes i Antoni Aparici i Guijarro- desencadenà la guerra. Anglaterra, la gran fracassada estava disposada a donar suport a qualsevol moviment, fos del signe que fos, d'oposició isabelina i per això no vacil·là a fer negociacions amb Carles VI. Negociacions que no arribaren a l'acord previst per Anglaterra, però que desembocaren des del

2) Joan Camps i Giró, Guerra dels matiners..., p. 41

primer moment en un ajut a la sublevació. Així l'armament dels primers matiners fou anglès i des de la Gran Bretanya, on residien bona part dels emigrats carlins, es planificà la insurrecció a Catalunya.⁽³⁾ I el 1848 també serà Anglaterra qui fomentarà els avalots republicans a la península.

CARACTER DE LA GUERRA.-

En primer lloc cal assenyalar que fou una guerra exclusivament catalana, que durà des del setembre de 1846 al maig de 1849, i eminentment popular: es desenvolupà a través de la -- lluita de guerrilles, les quals aconseguiren de tenir neutra-- litzat l'exèrcit espanyol molt superior en homes.

La composició dels elements matiners era, segons Joan -- Camps:

"Joves que no volien ésser quintats, el proletariat urbà parat, els antics carlins de la primera guerra, els bandolers, i el -- camperol arruïnat".⁽⁴⁾

Si la composició social era tan heterogènia, també ho -- era segons les ideologies, i més a partir de 1848: carlins, re-- publicans, progressistes... Aquests factors farien impensable l'enfrontament entre els dos exèrcits; el regular, ben organit-- zat, preparat militarment i amb quantitat d'armament, i el po-- pular, amb una evident manca de formació militar i moltes vega

3) Joan Camps i Giró, Guerra dels matiners..., p. 47

4) *Ibid*, p. 48

des mal armat. Però aquest comptava amb l'ajut de les poblacions catalanes⁽⁵⁾ el domini geogràfic d'una Catalunya molt acidentada, el control de les comunicacions i un bon sistema d'informació proporcionada pel poble. Com bé indica Artola la guerrilla és una tàctica popular que sense el suport del poble, per definició, és impensable.⁽⁶⁾ Així doncs, la guerra dels matiners fou una guerra popular.

EVOLUCIÓ DE LA GUERRA.-

Abans de 1848

La protesta popular contra el govern format pels moderats, que significava la consolidació de l'estat liberal i del poder de la burgesia financera i comerciant, i per tant de bona part de la burgesia catalana, s'inicià de manera espontània i la intentà de canalitzar el carlisme de bon començament.⁽⁷⁾

5) Segons Cabrera l'ajut del poble era molt gran. Veiem què escrivia el diari francès l'Union: "aunque los gubernamentales segufan llamándoles trabucaires y siempre les daban por derrotados, lo cierto era que para combatir a las partidas carlistas el Gobierno se vió obligado a enviar a Cataluña - 50.000 hombres de tropas escogidas y los mejores generales, para enfrentarse a unos 5.000 que reunían los cabecillas. - Tan desigual lucha hubiera terminado ya a no contar con las simpatías de las nobles poblaciones catalanas. Así, pues, si las tenemos es porque somos dignos de ellas". Citat per Carrera Pujal, Historia Política S.XIX, p.104

6) M. Artola, "La guerra de guerrillas", a Revista de Occidente IV, (1954), pp. 12-33

7) J. Sobrequés i Callicó, Història de Catalunya, Continuació de la Ha Nacional de Catalunya d'Antoni Rovira i Virgili, - Vol. X, p. 120

Cal recordar que també la burgesia agrària i la industrial cotonaire s'havien vist beneficiades per l'estabilitat del sistema moderat, i, per tant, es mostraren sempre decidides a col·laborar-hi. Durant la crisi de 1846-1847, aquesta col·laboració es farà més estreta, i la burgesia catalana demanarà contínuament a Madrid una colla de mesures de protecció per a la indústria. Amb aquesta col·laboració la burgesia pretén assegurar-se el mercat nacional espanyol.

La primera etapa, doncs, que abarcarà des dels seus orígens fins el 1848, serà una lluita de partides autònomes -moltes de les quals no eren carlines-, que lluitaven contra l'exèrcit central, representant d'un Estat que no desitjaven, i que el carlisme intentarà canalitzar. Les partides, solien ésser formades per 200 o 300 homes i l'escenari de les lluites ocupava la Serralada Pre-Litoral des del Segrià fins a l'Alt Empordà.

Pocs dies després del casament de la Reina, el 10 d'octubre de 1846, els carlins es llançaren a les muntanyes. El comte de Montemolín, des d'Anglaterra envià la seva proclama en la que acceptava el joc polític liberal i totes les novetats del segle. Deia així:

"No conozco partidos, no veo sino españoles. (...) Quiero y os encargo que no miréis a lo pasado. La era que va a començar no debe parecerse a la presente; la concordia debe restablecerse en todas sus partes entre los españoles; cesen los epítetos, los odios y los agravios. Las veneradas tradiciones de España, la santa Religión de nuestros mayores, el libre ejercicio de la justicia, el respeto a la propiedad y la amalgama cordial de los partidos, os garantizan la felicidad por -

que tanto suspiráis. Cumpliré cuanto os prometo y ofrezco y en el momento del triunfo nada me será tan grato ni me complacerá tanto como considerar que no hubo vencedores ni vencidos." (8)

I comencen diversos símptomes d'insurrecció. El 3 de novembre, el general comandant de Girona, Ramon de la Rocha, -- anuncia la "inminente sublevación carlista". L'entrada des de França d'antics dirigents carlins que desvetllaven els ànims -- de la població incrementà el nombre de partides. L'arribada de Benet Tristany, pel febrer de 1847, situà el conflicte armat a les proporcions de guerra declarada. Després d'unir-se a d'altres capdills entraren a Cervera on s'apoderaren de 90.000 -- rals de l'Administració. En sortir llançaren a crits la seva -- proclama: Visca la Constitució de Carles VI! Unió i oblit del passat! Fora els francesos i marxem units tots els espanyols!

En el transcurs de l'any 1847 les files dels insurrectes anaren augmentant per la incorporació dels obrers en atur de -- les indústries que es veien obligades a tancar o a reduir personal. En aquests moments es calcula que el total de matiners estaria al voltant dels 4.000. Primer el general Pavia i des-- prés el general Concha, Marqués del Duero, intentaran per les armes o amb mides polítiques, aconseguir la pacificació del -- Principat, però no ho aconseguiren pas, al menys de moment. Aquest últim aconseguí un augment d'homes a l'exèrcit de Catalunya, 42.000 enfront dels 4.000 matiners; prometé unes normes -- favorables a la indústria, i una ampla amnistia. Tancà la frontera amb França excepte per la Jonquera, armà els municipis -- per defensar-se, imposà multes en cas de passivitat o col.laboració i reduí els matiners a les feréstegues muntanyes pirenen

8) J. Camps i Giró, op. cit., p.49

ques. Però el pla va fracassar. La gent dels pobles no volia col·laborar amb les autoritats centralistes i els matiners continuaven amb la tàctica de no provocar i respectar la població civil, com era natural.

El 4 d'octubre de 1847 Narváez torna al poder. Destitueix la majoria dels ministres i també a Concha. Pavia torna a Catalunya.

Un dels primers problemes a resoldre per Narváez és acabar amb el conflicte català per arribar a un veritable moment de "pau i ordre". Pavia li aconsella la manera -"la guerra no la acabaria el ejército, sino los pueblos"- cal promoure una sèrie de mides politico-econòmiques, per fer avançar l'economia catalana i eliminar l'atur. Un nou indult i reapertura de la frontera francesa. Més endavant una colla de multes als encobridors o col·laboradors.

El resultat de l'indult, els bans de càstig i la campanya fou una reducció molt considerable de l'activitat guerrillera i davant el considerable nombre d'homes presentats, Pavia comunicava a Narváez la pacificació del Principat. Però la realitat fou que el 1848 tornà a començar amb notícies de matiners que continuaven actuant.

A partir de 1848

El 12 de febrer Narváez ordena que es facin les lleves de soldats dels anys 1846 i 1847, i redueix l'exèrcit a Catalunya. Inversament els matiners van augmentant i donen mostres d'una progressiva dinamització.

En aquestes mateixes dades es produeixen els fets revolucionaris del febrer del 48 a França. Les autoritats espanyoles temen una repercussió a la península, i més concretament a Barcelona. Excepte uns aldarullis d'estudiants, no passa res. Segons diu Joan Camps:

"L'estructura econòmica catalana impedia en aquells moments una revolta semblant a la francesa. D'altra banda, la crisi havia desembocat en la Guerra dels Matiners: és a dir, que si no s'hagués donat la Guerra dels Matiners, atesa la situació de crisi probablement s'hauria produït una revolta semblant o imitativa". (9)

L'impacte del 48 francès tindrà unes altres repercussions; una de les més importants serà la col.laboració entre carlins, progressistes i republicans, de manera que a partir d'ara la Guerra dels Matiners, que havia suposat una mostra d'una crisi àmplia al Principat, serà un conflicte amb una càrrega ideològica més palesa.

A partir d'aquest moment apareixen proclames progressistes a l'Empordà i al Tarragonès. Les paraules "llibertat, -- igualtat i fraternitat" hi ressonen amb força. (10) Els carlins, també impactats pels esdeveniments prendran un caire més liberal; intentaran mantenir la unitat de la lluita amb la direcció única, que confiaran a Cabrera, i es prepararan ofensives conjuntes entre progressistes i carlins a la resta d'Espanya,

9) Joan Camps i Giró, op.cit., pag.71

10) Recordem la proclama republicana ja esmentada d'Henric Ma de Borbó -(p.)- i també la publicada per J. Camps, op. cit. p.196, del progressista republicà Francisco Ballvé

que acabaren gairebé amb un total fracàs. També a primers de juliol es fa sentir la veu d'Abdó Terrades proclamant la convocatòria dels republicans espanyols contra la monarquia, a favor de la democràcia i per la instauració d'un govern revolucionari encarregat de preparar l'opinió pública. Aquest Govern revolucionari convocaria a la fi un congrés constituent. La nova empena es manifesta encara amb l'aliança entre republicans i carlins que realitzen invasions conjuntes i proteccions mútues, arribant inclús a constituir un comitè revolucionari promulgador de reformes com l'abolició de les lleves, el sufragi universal, llibertat d'imprensa, de comerç interior, de primeres matèries, ensenyament primari gratuït i obligatori. Pavia deté el cap del comitè, Enric Clement i Casadevall.⁽¹¹⁾

El 10 de setembre Pavia és destituït per Narváez, ja que no havia aconseguit la pacificació de Catalunya en el temps previst. El substituirà Fernández de Córdova.

Mentrestant, entre els carlins apareix una certa divisió. Molts d'ells creuen millor acceptar el moderantisme que la col·laboració amb els progressistes. Cabrera elimina alguns caps carlins.

Fernández de Córdova aprofitarà les marginacions efectuades per Cabrera per tal d'aconseguir la captació dels principals caps montemolinistes els quals s'acolliran al Conveni de Bergara tot creient que les diferències entre carlins i moderats son ja ben poques, després de la revolució del 48 i les noves proclames fetes pel pretendent.

11) J. Camps, op. cit., p.26

D'altra banda, encara que el cap progressista republicà Victorià d'Ametller, comencés una ofensiva per terres de l'Empordà, i que la junta progressista de Perpinyà propiciés un -- aixecament a Barcelona, aquest sector fou ben aviat dominat, i fusellats els seus principals caps visibles.

En aquest moment depressiu per part de totes les forces antinarvaïstes, apareix la figura d'un personatge i una Institució ben interessants: Tomàs Bertran i Soler i la Diputació del General de Catalunya. L'intent de Bertran i Soler és el -- d'unir aquestes forces diverses en un programa unitari, que no sigui el programa de cap partit polític, però que sigui acceptat per tots. Segons Joan Camps, que ha estudiat el tema:

"Bertran i Soler pretén crear un estat al voltant de Catalunya i de l'antiga Corona d'Aragó, amb una institució que - havia existit, la Diputació General de Catalunya, amb la qual, de moment, el problema de monarquia o república queda superat (...) ressucitant el pretés caràcter democràtic de les institucions catalanes medievals.

Per aquest objectiu, Bertran redacta unes proclames en - les quals afirma els punts de concordança de carlins, progressistes i demòcrates:

1. Catalunya fou un estat medieval.
2. Catalunya és una nació.
3. El caràcter dels catalans és diferent del de la resta de l'estat espanyol.
4. És un fet l'opressió econòmica i política.
5. La immoralitat de la monarquia -sistema moderat- fa ne-
cessària una reforma.

Aquest és en síntesi el programa de les dues proclames -- que la Diputació General de Catalunya adreçarà als seus compatriotes el 24 de novembre de 1848 i a la premsa de París per a provocar una polèmica, però que les tensions de l'oposició moderada a França impedirà la seva tramesa a la premsa". (12)

Els intents de Bertran i Soler d'aconseguir la unió i la creació d'un estat fracassaran ben aviat. Comença contactes -- amb els progressistes exiliats --Salamanca, Escosura... la Junta de Baiona--, amb don Enric Maria de Borbó, amb els carlins... inclús a títol informatiu s'adreça al Foreign Office. El seu -- programa d'autogovern no és acceptat pels partits polítics -- "tradicionals" del 48. Per una traïció d'Enric Maria de Borbó la policia francesa detindrà Bertran i Soler a l'Alta Cerdanya el 4 d'abril de 1849.

Entretant Fernández de Córdova serà substituït per Manuel de la Concha qui augmenta el nombre d'homes a la tropa, i emprèn una ofensiva contra Cabrera qui acabarà essent ferit havent de retirar-se del combat. Quan Cabrera es reincorporarà a la lluita el capità general prendrà mides dràstiques amb els -- municipis que ajudin els matiners. Ensem ofereix el perdó als que se li presentin. L'exèrcit té en aquests moments 70.000 -- soldats.

Finalment Cabrera serà capturat pels francesos a Er, (Cerdanya) el 23 d'abril. El 14 de maig tots els camps carlins --- s'havien lliurat a de la Concha. El 30 del mateix mes, Montemolin renunciava a la direcció del carlisme. De la Concha entra triomfal a Barcelona. Però els problemes no s'havien resolt. --

12) Joan Camps, op.cit., pp.103-104

Joan Camps en fer un balanç de la guerra escriu:

"El sentit d'independència, de rebuig a una política econòmica i administrativa d'un estat en el qual se senten poc representats, són els punts comuns de l'oposició moderada. I com que les altres formes polítiques del sistema liberal espanyol tampoc no palesen una clara solució als problemes en els quals es fonamenta la protesta popular, hom hi justifica, no tan sols un rebuig als partits polítics del sistema liberal (moderats i progressistes -amb una acceptació del federalisme i el carlisme-), sinó el replegament cap a una reconstitució d'un estat català. La feblesa econòmica i militar de la petita burgesia i de les classes populars, isolades completament d'un ajut internacional decisiu capaç de treure profit de la desmoralització de l'exèrcit espanyol a Catalunya, deixaran en pur intent aquest no reeixit estat català".⁽¹³⁾

CONSEQÜÈNCIES IMMEDIATES DE LA GUERRA DELS MATINERS.-

En primer lloc voldria fer observar com la Guerra augmenta la tensió de la resta de l'estat, principalment de Madrid, en contra de Catalunya. S'acusa a Catalunya de mantenir voluntàriament la guerra perquè hi surt guanyant;⁽¹⁴⁾ de que aquí es viu del sacrifici de les altres províncies per engrandir-se -- tot defensant el sistema prohibitiu i a canvi no s'eviten en -

13) Joan Camps, op. cit., p.145

14) L'article en qüestió aparegué a La España de Madrid. Angel de Villalobos, director de l'Inst.Ind.de Catalunya el refutà extensament el 8 de gener de 1849 a El Fomento. D'aquest afer se'n parlarà més endavant.

absolut constants disturbis i sacsejades... (15) Es va perfilant la "cuestión catalana" que tant vinculada quedarà a l'Institut Industrial de Catalunya i a la defensa del prohibicionisme.

Segonament en haver-se de defensar de les acusacions que es fan cap a Catalunya, i en plena crisi econòmica en íntima relació amb la guerra al camp català, la burgesia ha de prendre partit en la seva orientació política, i ho fa cap al moderantisme que li assegura la possibilitat de les mesures econòmico-polítiques precises pel seu expandiment industrial.

També la guerra incideix en la societat catalana del moment en una paralització del naixent procés industrial a muntanya i en l'acolliment a les files guerrilleres dels obrers parats, primeres víctimes de la crisi del 47. Així el conflicte esdevé causa dinamitzadora del procés econòmic crític d'aquests anys, i a la vegada el proletariat en atur dinamitzarà amb la seva participació el procés de la guerrilla.

Pel que fa a la revolució del 48, ja hem assenyalat -- abans com la Guerra dels matiners canalitza els afanys revolucionaris, evitant així probablement les manifestacions de revolta que s'haguessin produït probablement a Barcelona i a d'altres centres obrers catalans. De forma més o menys explícita, -- falta encara posar-se més en clar -- s'aconsegueix una certa -- unió dels elements antinarvaïstes i també la formulació d'un --

15) Aquesta segona acusació fou publicada per la Revista Militar. El seu refutador J.T. publicà un opuscle titulat: Contestación a un artículo inserto en la Revista Militar bajo el título "Sobre la guerra civil de Cataluña", Barcelona 1848

intent nacionalista per part de Tomàs Bertran i Soler, però -- amb la lliçó apresada de que encara no és possible.

I una última consideració arran dels fets bèlics: la sinuosa política anglesa, la qual, per una part ajuda els insurgents, i per l'altra, va negociant amb Madrid la possibilitat de les mesures lliurecanvistes que li han de ser altament favorables per a la seva economia.

5.- La Barcelona escenari dels aconteixements dels que es tracta. Les muralles encerclen la ciutat; la ciutadella és encara en peu i es distingeix bé la Barceloneta amb l'estació del ferrocarril Barcelona-Mataró.

CAPITOL 4.- REPERCUSSIONS DE LA REVOLUCIÓ DEL 48 A CATALUNYA

Ja he dit anteriorment que la revolució del 48 incidí de forma notòria en els fets de la Guerra dels matiners, tant pel que fa a la ideologització de la lluita, com pels canvis de -- perspectiva a partir dels fets de febrer. També -segons apunta J. Camps- els elements revolucionaris trobaren en la lluita ja iniciada el canal d'expressió dels seus afanys polítics.

Però, per bé que no es produïren apenes moviments revolu- cionaris, sí que s'ha de parlar de la forta incidència a ni- vell d'atenció i preocupació per part de les autoritats i prin- cipals sectors industrials; amb el temor de manifestacions re- publicanes i aldarulls al carrer en un moment de forta crisi - econòmica, els estaments abans esmentats van recórrer a tota - mena de solucions per aconseguir la pau i ordre ciutadans.

IMPACTES IMMEDIATS A LA REVOLUCIÓ.-

El primer símptoma greu de rebelió que s'observà a Barce- lona després de proclamada la República a França, fou l'ús de gorros frigis. Així ho descriu el general Pavía a les seves -- "Memorias":

"La comodidad o el capricho en unos y en otros la simpatía fue prohiendo tales gorros, de manera que antes de mucho se mira- ron llenas de ellos las tiendas de Barcelona, usándolos todo - género de personas. No tardaron los revoltosos en sacar parti- do de esta novedad, comenzando a decir y propalar que los demó

cratas no debían cubrir con otra cosa sus cabezas, repartiéndose de por sí propios en legiones y brigadas, que unas de otras se distinguían por el diverso color de las borlas que tales gorros llevaban; y recomendaron su uso a sus parciales, so pena de ser reputados por enemigos, con lo que lograron, efectivamente, que el gorro frigio fuera un signo de rebelión y una -- constante amenaza al orden público".⁽¹⁾

Aquest costum causà l'alarma entre les autoritats i els veïns espantadissos que van acudir al Capità General demanant-li la prohibició de la venda i ús dels gorros. Encara que feia poc s'havia prohibit l'ús de la boina com a símbol del carlisme i es penava amb la mort, el Capità General de Catalunya va creure que aquí hi havia molta gent que ho feia, o forçadament, o com un acte innocent. Això el va fer determinar a prendre una altra mesura: la del ridícul. Va manar comprar un centenar de gorros dels més luxosos i els distribuï als presidiaris que hi sortiren a fer la neteja pública. Segons ell mateix confessa: "Y no fué menester otra cosa para que desaparecieran aquellos emblemas republicanos".⁽²⁾

Un altre impacte: d'ordre monetari i financer, al Banc de Barcelona, de curta existència en aquelles dades. Fundat el 1844 havia presentat fins aleshores una ascensió continuada i regular. Però l'alarma provocada pels successos de França fou ràpidament acusada pel Banc. Al Diari de B. del 6 de març⁽³⁾ ja apareixen les orientacions pertinents davant l'alteració en els

1) J. Carrera Pujal, Historia Política de Cataluña, S.XIX, vol. IV, p. 92

2) Ibid., p. 92

3) Diario de Barcelona, 6 març 1848

canvis a causa del conflicte del país veí. Els clients hi acudiren ràpidament exigint en metàl·lic els capitals representats pels seus bitllets emesos. Les peticions de canvi mermaren les existències; en circumstàncies tan apurades, els directors -- abans que suspendre les operacions decidiren aportar-hi pel seu compte quantioses sumes de plata amonedada, retirant com a contrapartida els bitllets. Encara no fou suficient, tot i que el que havien entregat pujava a més d'un milió de pessetes. -- Aleshores es va apel·lar a les reserves en poder dels accionistes a base d'un dividend passiu del 12 1/2 per 100, amb el que es va solucionar el conflicte. Als quinze dies era retornat el diner. (4)

Del mateix 6 de març trobem una sessió extraordinària de l'Ajuntament de Barcelona encaminada a trobar solucions per -- tal de donar feina als parats. Es tem que es presenti algun tipus de manifestació protagonitzada pels "miserables", els operaris sense feina que vaguen pels carrers. Es proposen obres públiques, tals com empedrar algunes places, la prolongació de la mina de Gràcia, la carretera de la ciutat a Horta, la rectificació del llit del Bogatell, les obres del mercat de St. Josep, la continuació de la carretera de Sarrià... (5) El 16 del mateix mes es torna a parlar del tema i s'informa d'una reunió de les autoritats en la que s'acordà que el "Jefe Superior Político" demanés als Alcaldes dels pobles que donguessin feina als seus operaris, per evitar els desplaçaments i la vagància i el desordre. S'esperava que la setmana següent es podrien obrir -- els treballs de la carretera de Mataró a Llinars. Devia ésser

4) J. Carreras P. Ibid p.86 citant "Banco de Barcelona, 1844-1894"

5) A.Hª.C.B. Deliberacions Ajuntament 1848. Sessió 6 març 1848 C.XIII-90

tan preocupant la situació, que s'acordà reunir-se diàriament (6).

L'endemà el tema ocupà tota la sessió. El problema consistia en saber si s'admetien els treballadors de fora. Grans debats; finalment es cregué que també convenien: "conviene ocupar algunos trabajadores aún que sean de fuera de esta Ciudad así por la mayor subordinación que se nota en ellos, como porque estando acostumbrados a trabajar de fatiga son los que dan mas utilidad y escitan a los demás con su ejemplo al trabajo".

(7) I un altre punt de discussió: l'organització d'aquestes -- feines amb el control necessari i la por dels aixecaments. "Podría nombrarse un concejal para cada uno de los puntos en que se ocupe gente, al cual diesen parte los respectivos capataces de las faltas que cometan los obreros, así como de las de subordinación para las providencias a que haya lugar..." (8)

De com els devia preocupar el possible desordre provocat per l'impacte revolucionari francès entre els obrers, en uns moments en que a la nació veïna s'havia proclamat el dret al treball en són reflex les següents activitats dutes a terme -- pel consistori barceloní acordades en sessió del dia 21: invitar la "Sociedad protectora del Trabajo nacional" a que fes -- tot el que estigués a la seva mà per proporcionar treball a la classe jornalera; pregar la Junta interessada en la realització del canal de la dreta del Llobregat que comencés aquella obra per ocupar braços; invitar la "Sociedad Agrícola" a contribuir amb útils i fons per donar feina als que no en tenen.

6) Ibid. sessió 16 març 1848

7) Ibid. sessió 17 març 1848

8) Ibid. sessió 17 març 1848

I per assegurar la calma, l'ordre i la tranquil·litat entre els treballadors ocupats en feines organitzades per l'Ajuntament - s'acordà ocupar dos subjectes amb sis rals diaris a cada ú per vigilar l'ordre.⁽⁹⁾ Aquesta tasca de "vigilar l'ordre" és prou reveladora de la por que es tenia de qualsevol tipus d'aldarull.

L'Ajuntament s'anirà reunint diàriament, resultant les seves actes una crònica de la tensió viscuda aquells dies. Es comenta amb gust l'anunci aparegut als diaris El Fomento i El Barcelonés sobre la conveniència d'obrir una subscripció per -- aconseguir fons per oferir treball; es proposen augments d'impostos a les finques urbanes i als lloguers...; preocupa la -- gent que no demana i gairebé mor de gana; també preocupen els que venen de fòra... La junta de "l'Asociación Protectora del Trabajo nacional" contesta que no pot fer res perquè no està constituïda formalment encara.⁽¹⁰⁾

El 25 de març El Fomento publica una resolució de la Junta de Fàbriques. Diu així:

"Atendido el crecido número de operarios que han quedado sin - trabajo por la crisis fabril que se experimenta y considerando que ésta pudiera desgraciadamente prolongarse, la J. de F. de Cat. abre una suscripción voluntaria entre sus representados, quienes deberán indicar la cantidad mensual por que se suscriban interin dure la actual paralización del trabajo a juicio - de la junta.

9) A.H.C.B. Deliberacions Ajuntament 1848. Sessió 21 març C.XIII. 90

10) Ibid. sessió dies 22, 23 i 24 març

Al objeto de hacer mas productiva esta suscripción se nombra una comisión de sres. fabricantes que pasen a recoger las firmas y cantidades porque se suscriban los que gusten de hacerlo.

Las cantidades que produzca esta suscripción seran entregadas mensualmente al Excelentísimo Ayuntamiento Constitucional de esta ciudad para ser aplicados con preferencia en alivio de los operarios industriales que queden sin trabajo. La lista de los Sres. suscritos se publicará en los periódicos." (11)

Barcelona, 24 Marzo 1848. El vicepresidente accidental
Juan Jaumandreu. El secretario J. Costa

Pel que es dedueix d'aquesta nota la Junta de Fàbriques va ser un dels primers organismes a respondre a la invitació feta pels diaris El Fomento i El Barcelonés, encara que possiblement se'ls hi devia haver acudit abans. Cal remarcar com es va ampliant el cercle d'institucions preocupades per l'afer.

La premsa d'aquests dies acusa el cop. De diferent signe, és clar; així l'òrgan progressista El Barcelonés no perd l'ocasió de defensar a ultrança la revolució proletària de França. En l'editorial del dia 27 de març fa un repàs al S.XIX i veu com les reformes del progrès que ja havien preparat els escrits dels eminents socialistes del segle anterior no defrauden les esperances...; ha passat ja l'època en que es tenia a milions d'homes com a patrimoni d'un de sol. Visca la representativitat! No està gaire lluny el dia de la felicitat que s'ha

11) El Fomento, 25 març 1848

perseguit durant tant de temps.⁽¹²⁾ Pocs dies abans -el 17 concretament- havia escrit: "No es una vana quimera el esperar -- que el mundo todo llegue a formar una grande asociación de operarios, que marchando hacia el desenvolvimiento individual, -- llegue hasta el desarrollo general indefinido".⁽¹³⁾

El dia 27 se suspengué el periòdic cabetà dirigit per - Monturiol, La Fraternidad. Les autoritats temien el fort impacte d'aquesta publicació entre els obrers; publicació que s'anomenava a sí mateixa de reorganització social a la recerca de la fraternitat, i de la caritat organitzada, és a dir, el Comunisme, la Llibertat, la Unitat.⁽¹⁴⁾

Veiem en canvi, què deia l'òrgan de la burgesia governamental El Fomento davant els fets de París: "Según todos los datos y noticias que nos llegan de la vecina nación, va a comenzar, si es que no ha comenzado ya para aquel infortunado -- país, una época de terror, consecuencia legitima de una revolución asaz violenta que ha pasado más allá de los límites que la opinión y el espíritu público prescribían, y ahora teme de todo y de todos. (...)

La prensa está ESCLAVIZADA hasta el punto de no poder publicar la verdad en un país que disfruta la forma de gobierno MAS LIBRE del mundo. Y esta esclavitud decretada por los clubs y sostenida por las masas es todavía más terrible que el despotismo de un solo hombre".⁽¹⁵⁾

12) El Barcelonés, 27 març 1848

13) Ibid. 17 març 1848

14) La Fraternidad, 20 febrer 1848

15) El Fomento, Parte editorial. 6 abril 1848

La preocupació sentida per l'Ajuntament i per d'altres - institucions ciutadanes va confluint en la necessitat d'establir una junta de persones "respectables" -amb aquest qualificatiu apareix en els diaris- amb la finalitat d'obtenir medis -- per mitigar les tristes conseqüències de la paralització de la indústria i el comerç. N'haurien de formar part les autoritats civils, gent de la Diputació, Ajuntament, Junta de Comerç, Societat Econòmica d'Amics del País, Junta de Fàbriques, i col·legis i gremis; i altres de la classe de la noblesa, propietaris i de la "societat de socorros mutuos de tejedores".⁽¹⁶⁾

I fou precisament en aquests dies que tingué lloc la manifestació republicana que tant es temia. Una manifestació prèvia la protagonitzaren els estudiants el dia 28 sortint amb aldarulls des de la Universitat Literària fins a les Rambles. Però el 29 l'aldarull també iniciat dintre la Universitat tingué més conseqüències. En primer lloc es reuniren uns 1.500 universitaris al seu local del C/. del Carme organitzant una confusa situació de crits que arribaven al carrer. Aviat s'hi reuniren una sèrie de curiosos. Les forces repressives foren formades. Hi acudiren uns trescents homes d'infanteria, una vintena de guardiacivils i una partida de mossos d'esquadra, mentre que d'altres forces en número considerable, cavalleria i alguns canons s'estenien per la Rambla.

16) Cal advertir que encara que se l'anomeni com a "Soc. de socorros mutuos de tejedores" és una institució que manté un cert pes a la vida ciutadana. A més, apareix anomenada de forma indistinta com a "Soc. de socorros mutuos de tejedores" o bé "Soc. de tejedores". Així ho trobem a l'Acta de l'Ajuntament corresponent al dia 8 d'abril del mateix any. Això corrobora l'afirmació anterior del funcionament clandestí, però reconegut, de l'associacionisme obrer.

El Sr. "Jefe" Polític, l'Excm. Sr. General, segon Cap, i altres caps de categoria i depenents de l'autoritat civil acudiren per parlar amb els estudiants. Després d'algunes mediacions pogueren entrar i parlamentar-hi. Finalment els convençeren i sortiren aïlladament i amb molta compostura cap a la una de la tarda. Però la gran concurrència que s'havia ajuntat fou obligada a retirar-se per la força armada. A la rambla de la Boqueria quedà un grup que proferia crits de "Visca la República" mentre llançava pedres als soldats; aquests descarregaren i feriren de mort una pobra dona.

Aquest fet que passà desapercebut durant algunes hores - a molts barris de la ciutat, a d'altres produí força agitació. Amb tot, a les tres de la tarda les tropes es retiraven a les seves casernes, les botigues es tornaven a obrir i la població gaudia de la calma habitual momentàniament interrompuda. ⁽¹⁷⁾

Cal remarcar la crispació que suposa per part de les autoritats l'enviar un nombre tan elevat de forces repressives. I encara un detall, curiós termòmetre de l'estat de tensió que regnava a la ciutat en aquells dies: la tarda del dia 29 es va passar llista a algunes fàbriques i no faltava cap operari. Segons l'Ajuntament "puede decirse que esta clase se ha conducido con cordura en las actuales circunstancias." ⁽¹⁸⁾ El que realment preocupava era la subversió per part dels obrers i aquests no hi havien pres part.

El dia 1 d'abril el cap superior polític Manuel Gibert dictava un ban que regulava la permanència dels forasters i --

17) Diario de Barcelona, 30 març 1848

18) A.H.C.B. Deliberacions Ajuntament, sessió extraordinària 31 març 1848

desvagats a la ciutat, aplicant penes tan dures com la presó:

"El crecido número de forasteros que de algun tiempo á esta parte se ha reunido en esta ciudad, muchos de ellos sin profesión ni oficio á que dedicarse, constituye un elemento de desorden que inspira desconfianza á los habitantes pacíficos que sólo desean la paz y la tranquilidad, y en consecuencia he acordado lo siguiente:

10. Todos los forasteros que desde 10 de este año hayan venido y se hallen en esta ciudad y sus afueras, y no tengan trabajo, ó medio conocido de subsistir en ella, se trasladarán desde luego al pueblo de su domicilio presentándose á recoger sus respectivos pasaportes dentro el preciso término de 2 dias. Los que no cumplan esta disposición serán tratados como vagos y mal entretenidos, y desde luego serán arrestados y conducidos al depósito designado al efecto, desde el cual serán destinados donde el Excmo. Sr. Capitan General halle por mas conveniente". (19)

Es multava els veïns que tinguessin forasters a casa se va i no en donguessin part al celador del barri; tots els forasters estaven obligats a portar un tipus o altre de document, ja fos el passaport, la carta de radi o de transeünt; en cas d'anar indocumentat podien ésser també arrestats; es prohibia qualsevol reunió als carrers, places i passeigs de la ciutat o les afores, en nombre superior a sis persones. Les prevencions ja no podien ésser més grans.

Els fets del dia 29 desencadenaren la tramitació urgent del què ja s'havia tractat en dies anteriors. Per iniciativa -

19) Diario de Barcelona, 2 abril 1848, p. 1540-1541

de l'Ajuntament es decidí anar a visitar el Capità General, -- amb d'altres representants de diverses corporacions ciutadanes per intentar salvar el moment i aconseguir trobar feina pels operaris parats. Així el 2 d'abril el Capità General reuní 70 persones notables de Barcelona comissionats de les diverses -- corporacions "para remover todo pretesto a planes de subver- sión, realizando la grandiosa idea de que ni uno sólo de los - honrados obreros queden sin jornal asegurado. (...) El gobier- no cuenta además con suficientes medios para emplear en obras públicas á los brazos acostumbrados a tal ocupación; y para -- asegurar el jornal a los obreros industriales se ha resuelto - reunir hasta la cantidad de cuatro millones de reales, si nece- sario fuese, destinados a préstamos en favor de los estableci- mientos hoy parados o que debiesen en lo sucesivo cerrarse, -- quedando en garantía del reembolso depositado los géneros que con esos recursos se fabriquen. Así se evitará el hambre entre las clases laboriosas, y ni habrá excusa para perturbar el or- den ni en su defensa se habrá de sembrar el llanto en familias honradas". (20)

La reunió en que es decidí aquesta solució que represen- tava el patriotisme i el sacrifici dels concurrents va expres- sar la confiança que S.M. adoptés les mides oportunes en la re- pressió del contraban per tal de no fer massa durables aquests sacrificis. Es va nomenar una "Comisión de anticipos en auxi- lio de la clase fabril" integrada pel marquès d'alfarràs, Vi- ce-President, Juan Jaumandreu i Tomàs Coma, fabricants, Comte de Fonollar i Josep Xifré, propietaris, Manel Josep Torres, ad

20) El Fomento, 5 abril 1848. Tanmateix aquest pla "de antici- pos en auxilio de la clase fabril" era pensat pels obrers que treballaven en aquells moments, o pels que havien tan- cat feia poc. Però, i pels que feia ja temps que estaven - aturats?

vocat, Ramon Maresch i Ros, comerciant, dipositari, el que ho era de l'Ajuntament. L'Ajuntament va fer el repartiment entre els propietaris i hi hagué també moltes aportacions voluntàries. (21)

Pocs dies després d'aquesta reunió on s'establí la "Comisión de anticipos en auxilio de la clase fabril", la Junta de Fàbriques declarava que havia quedat ja absorbida la seva proposta formulada anteriorment, (d'obrir una subscripció per obtenir recursos entre els seus representants) en aquesta més ampla -- que abarcava tots els sectors de la ciutat. (22)

Al mateix temps es crearen juntes de beneficència a cada parròquia per auxiliar els obrers necessitats. Quedava tanmateix un problema en peu; els presoners, que eren molts, en aplicació del ban del capità General. Estaven reclosos al convent dels Trinitaris, o bé a la Virreina de Gràcia. L'Ajuntament es preocupà de socorre'ls i els hi feia passar "el rancho" pertinent. (23) Un cop indagat cas per cas se'ls enviava als seus pobles o al servei militar a Ultramar, cosa que molts demanaven voluntàriament. (24)

S'aconseguí que el Ministre de la Guerra accedís i concedís l'aprovació de les proposicions relatives a l'obra de la Muralla, és a dir l'obertura de dues portes, una a la Rambla de Canaletes, per comunicar millor amb Gràcia, i l'altra a les Dressedanes, la Porta de la Pau, amb un petit moll al davant. Amb --

21) Diario de Barcelona, 12 abril 1848

22) Ibid, 18 abril 1848

23) A.H.A.C.B. Deliberacions Ajuntament, sessió 3 abril 1848

24) J. Carrera Pujal, Hª Política Cat. S.XIX, Vol.V, pag. 91

tot això s'aconseguia feina per tenir empleats a la multitud de parats que deambulaven per la ciutat.

Però, sortiren problemes. La brigada anomenada de teixidors, i la de la Porta nova, s'insubordinaren i l'Ajuntament sollicità l'auxili del Capità General per aconseguir la correcció de tals desordres.⁽²⁵⁾ Finalment decidiren solucionar-ho de forma més directa, és a dir autoritzaren la Comissió municipal de Treballs a que es posés d'acord amb el president de la Societat de Teixidors oferint-li un tant per cada un dels d'aquesta classe que estiguessin ocupats en les obres de l'Ajuntament; aquesta Societat, però, hauria de ésser qui els hi proporcionés treball i auxili.⁽²⁶⁾

Per una banda l'Ajuntament organitzà el treball dels jornalers parats que no pertanyien a les classes fabrils, per l'altra amb la "derrama" dels 4.000.000 de rals les fàbriques podrien emplear tots els operaris despedits o que haurien de despedir. Villalobos, assessor en aquells dies de la Junta de Fàbriques, proposà una sèrie de mides pràctiques per organitzar el bon ús dels emprèstits. Després d'aclarir que qui es beneficiava era l'operari i no el fabricant, que tants sacrificis feia i havia fet ja per donar pa als seus treballadors i col.laborar a l'ordre públic i a la tranquil.litat en que tots estan interessats, proposava organitzar una estadística sobre nombre i classe dels operaris i quants en podien absorbir cada fabricant, i la suma o anticipació setmanal que precisava.

Després, proposava que els gèneres fabricats, repartits

25) A.H^a.C.B. Deliberacions Ajuntament, Sessió 7 abril

26) Ibid. sessió 8 abril

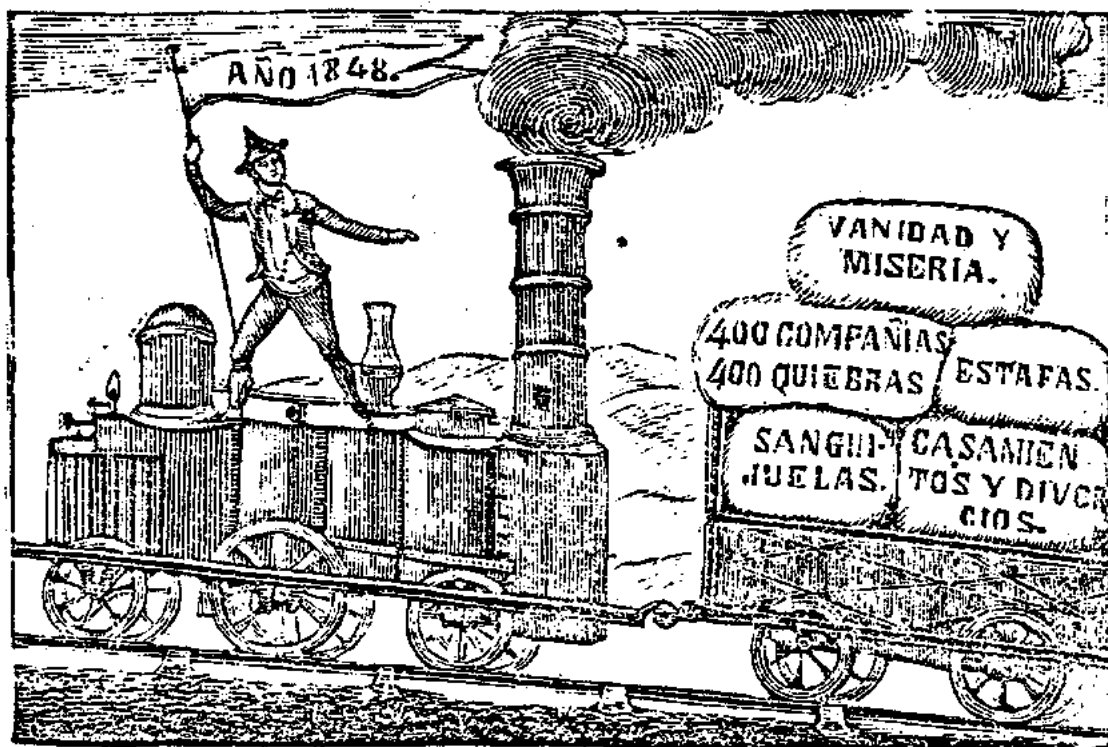
en forma de rifles, fossin venuts a Cuba i Puerto Rico, a preus més barats que els que oferia a l'actualitat Anglaterra. Cal-- dria afegir-hi també els decomisats al contraban. Amb això s'a conseguiria potser, obrir un mercat nou, en la actualitat im-- possible, per no poder competir amb Anglaterra. Els nostres gè-- neres són millors que els anglesos però més cars -deia- si s'a profités l'oportunitat de donar-ho a millor preu, els de les - colònies s'hi acostumarien i potser més endavant, encara que - més cars, els demanarien. (27)

Les mesures preses per les autoritats, portades amb més o menys encert, devien ésser eficaces. Els primers impactes, - almenys, van ser deturats. De tal forma que el General Pavia a les seves "Memòries" escrivia sobre la possibilitat d'un ressò de la revolució francesa a les ciutats industrials:

"En Madrid, en Valencia, en Sevilla se concebía claramen-- te la posibilidad de impedir que estallase un movimiento revo-- lucionario, pero en Barcelona era mucho imaginarlo y más que - sobrado decirlo. Y sin embargo, aconteció todo lo contrario..; en Barcelona se mantuvo el orden, sin ningún esfuerzo, al pare-- cer; y entre las numerosas tropas que ocupaban el Principado - no hubo un solo soldado que olvidara los deberes del honor y de la disciplina..." (28)

27) El Fomento, 6 abril 1848. Aquest argument de la bona quali-- tat dels gèneres fabricats a Catalunya podent competir amb els anglesos va ésser sempre enarbolat pels fabricants ca-- talans tot demanant el proteccionisme. Aquí la retòrica -- arribarà a uns extrems exagerats.

28) J. Carrera i Pujal, Història Política Cat.S.XIX, Vol. V, p. 94

No te admires no lector
 Aunque el año en vapor vá
 Pues que un día llegará
 Que hasta el sol irá en vapor.

A mi los fardos están
 Que con el año nos vienen
 Si querés ver que contienen
 Sus marcas os lo dirán.

PROFECIA PARA EL AÑO 1848.

Escrita por el viejo Jeremias,
 y dedicada al que la leyere ó escuchare.

CAPITULO PRIMERO.

Donde se cuentan mentiras que parecen verdades.

Albricias lector dichoso
 Salta y brinca de contento ;
 Que el cuarenta y ocho viene
 De dicha y placeres lleno.
 Regocíjate! que este año
 Será feliz en extremo.,
 Para el grande y para el chico,
 Para el noble y el plebeyo.

Habrà fiestas á montones
 Para el triste jornalero ;
 Y los jornales serán
 Pagados á mucho precio.
 Las niñas desterrarán
 La malicia de su pecho ;
 Y francas se entregarán
 A sus amadores tiernos.

EL REPUBLICANISME.-

En parlar de la Guerra dels Matiners ja he indicat com els fets del 48 francès havien provocat la col.laboració de -- progressistes i republicans amb les forces montemolinistes. Però voldria aïllar ara uns fets, que em semblen més representatius d'una línia política antimonàrquica reveladors de l'impacte produït per la revolució del país veí, i que resumeixo amb el terme de "republicanisme".

A primers d'abril del 48 la Proclama revolucionària signada per Henrique Maria de Borbón i després corroborada i repetida per progressistes republicans com Francesc Ballera a Girona, expressa prou clarament com els fets de París enardien els ànims dels detractors d'Isabell II, del tron i de Narvèez:

"La República es saludada con entusiasmo y amor por todas las Naciones, como brillante aurora de sus esperanzas; la República ha nacido del profundo desprecio hacia los soberanos que bombardean e incendian las ciudades, se gozan en la sangre de las víctimas inmoladas a su feroz egoismo, en el luto de los Pueblos y la destrucción, y que, despojándose desvergonzadamente de su dignidad, han manifestado al claro día, cuando mas luce el sol, la inmundia lepra de sus vicios; la República, por último, se levanta vigorosa, grande, resplandeciente sobre la ceniza de la monarquía."

".... A las armas Ciudadanos! la hora ha llegado para -- los infelices pueblos, la hora en que concluya la usurpación -- de sus derechos constituida en trono por la injusticia y tiranía de los siglos, la hora de la grande reforma social, política y religiosa. (...) Yo destruyo la barrera que me separaba --

del Pueblo como príncipe (...) Renuncio, pues, sincera y patrióticamente a mi título, porque solo quiero y aprecio el de soldado y simple ciudadano, y por bandera la que hoy enarbolamos con las májicas y sagradas palabras de libertad, igualdad, fraternidad. VIVA LA REPUBLICA!!! Henrique-Maria BORBON." (29)

Ja sabem com a partir d'aleshores el signe de la Guerra canvià gràcies a la resposta d'aquest sector més ideologitzat de la lluita. De considerable importància considerem la proclama de caire republicà-democràtic feta per Abdó Terradas des -- del seu exili a França. (30) No és d'estranyar l'exaltació i admiració de la revolució de febrer. Tot invocant-la esperona -- els seus conciutadans a apretar files i estrenyer les relacions entre ells.

"Conciudadanos: las facciones se agitan. A vosotros se os solicita y se os empuja: vosotros firmes y cautelosos, debéis estrechar vuestras filas y multiplicar vuestras relaciones.

Propagad el odio a los reyes como la primera virtud civil. (...)

En la época presente, después que el pueblo francés ha - proclamado el único sistema político conforme con la dignidad del hombre, todo el que franca y decididamente no se pronuncie

29) A.H^a.C.B. "Proclama a los españoles", Bans Ajuntament, -- Barcelona, abril 1848

30) Abdó Terrades fou un dels més famosos fundadors del partit republicà a Catalunya. Després de repetits empresonaments, es trobava exiliat a França el 1848 des d'on va condemnar l'aliança tàctica que alguns republicans havien establert amb els carlins.

por la república, debe ser considerado enemigo del pueblo, cualquiera que sea el velo con que se cubra. (...)

Recordad al pueblo cuán caro le cuestan los realistas moderados y progresistas. Recordadle los desengaños que ha llevado ensalzando a las personas, en vez de invocar solamente los principios de la igualdad. (...) Recorred las filas del pueblo y allí hallaréis los hombres de corazón que han de salvar a la patria. (...) Republicanos, estrechaos y conoceos.

Salud y fraternidad". (31)

Aquestes proclames de signe clarament republicà, aprofitant -- l'estat d'opinió liberal totalment contrari als moderats en el poder, tenien per objecte preparar els ànims per un futur aixecament contra el govern establert i contra la monarquia d'Isabel II. Es treballava doncs, intensament en aquest sentit.

L'efecte de la conspiració es feu sentir amb el temps. De tal forma que el general Fernández de Córdova, en arribar a Barcelona rellevant a Pavía escrivia: "La opinión liberal del país nos era contraria en todas sus provincias, y aunque enemiga jurada del carlismo, su odio hacia los moderados era tal que, no sólo dejaba que los sucesos se desarrollasen y que las dificultades crecieran, sino que demócratas y liberales conspiraban - en todas las ciudades activamente". (32)

Cal tenir present que una cosa era tenir l'escenari de la guerra carlina a les muntanyes i l'altra topar-se amb conspira

31) Joan Camps, op. cit., p.197

32) Carrera Pujal, Historia política..., V, p. 103

cions republicanes a les ciutats i a la mateixa Barcelona. Però la més gran, una conspiració que havia d'acabar amb una insurrecció a Barcelona, es va descobrir abans; per tal d'acabar amb qualsevol acció d'aquest tipus es condemnà a la pena capital als responsables aparents. L'aixecament havia estat promogut per la Junta Superior constituïda a Perpinyà, el cap de la qual era Patricio de la Escosura. Veiem com nasqué aquesta Junta de Perpinyà. El canvi de govern del 5 d'octubre de 1847 significà l'exclusió dels progressistes del "sistema polític", eliminant el ministre de finances, José de Salamanca, i el ministre de la governació, Patricio de la Escosura. Aquests emigraren i amb el marquès d'Albaida, José María de Orense, constituïren a Pau (França), la Junta de Baiona.⁽³³⁾ Aquesta Junta propicià diverses accions contra la dictadura narvaïsta i llançà proclames de tipus progressista amb un programa força vague i exclusivament antimoderat: abolició de les quintes i dret de portes, supressió dels passaports, llibertat de tràfic de la -- sal i del tabac, sufragi universal, reunió d'unes corts constituents, reorganització de la milícia nacional, llibertat d'impremta i educació primària obligatòria i gratuïta. Lligada amb aquesta Junta de Baiona nasqué la de Perpinyà, formada a més -- dels esmentats, per Victorià d'Ametller i Vilademunt, coronel d'exèrcit, ascendit a brigadier i nomenat comandant general de la província de Girona per la Junta.

La Junta de Perpinyà prengué el nom de "Govern Provisional" i inclús repartí diverses carteres. Així l'Escosura exercí de ministre de la Guerra, i el marquès d'Albaida de ministre d'Hisenda.

33) J. Camps, op. cit., p. 107

L'aixecament de Barcelona es preparà amb el finançament de la banca Sampson, i l'objecte principal dels conjurats era apoderar-se per sorpresa del castell de Montjuïc, de la Ciutadella i de la Drassana. Comptaven amb la guarnició del castell de Montjuïc, el governador del qual havia ja rebut de la Junta de Perpinyà nou mil rals per fer el moviment; un batalló del regiment de la Unió, allotjat a la Drassana; un altre del regiment de Sòria, que estava a la Ciutadella; els caçadors de Simancas, que estaven allotjats en una caserna de la Barceloneta, i quasi tot el regiment de cavalleria de Numància. De la gent de ciutat comptaven, entre altres elements, amb un tal Rovira, qui disposava d'uns 300 homes del poble; un tal Bartomeu, músic del Liceu, i un tal Martorell, segon tenor del mateix teatre, els quals disposaven de 500 homes, etc. (34)

De fora comptaven amb les places de Figueres, Seu d'Urgell, Hostalric i Lleida.

El dia 28 de setembre era el dia destinat per fer l'aixecament;—segons ens conta Llord— el capità general, en Fernández de Córdova, qui tenia bones confidències, especialment d'un traïdor que formava part de la Junta de Barcelona, pogué desbaratar fàcilment els plans. Reuni cautelosament a la ciutat sis batallons adictes dels que operaven contra Cabrera, i amb ells i les demés forces no compromeses de la guarnició començà a remoure aquesta. Canvià el destacament de Montjuïc per forces d'artilleria i guàrdia civil; donà ordres al nou governador del castell de fer foc contra la ciutat al primer disturbí que ocorregués; llicencià 300 soldats del batalló de Simancas, impossibilitant així el cap d'aquest, en Francesc Patiño, un dels

34) J. Llord, La guerra dels matiners, Barcelona 1926, p. 114

principals compromesos, d'utilitzar el seu batalló, i finalment, tregué de la ciutat les altres unitats sospitoses, incorporant-les a les columnes mòbils.

D'aquesta manera tan senzilla féu fracassar el pla dels progressistes-republicans; i és que -continúa dient J. Llord- els veritables moviments revolucionaris que es preparen a base de tropes del Govern opressor, poques vegades reïxen, essent - els que prosperen els que es fan per medi d'aixecaments espontanis de les masses del poble en les ciutats, o bé per medi de la gent del camp, coneixedora de les muntanyes i destre en travessar-les.

El dia 9 d'octubre foren afusellats en el glacis de la -- Ciutadella el tinent Joan Valterra i els comandants Ramon López i Joaquim Calvijo, tres dels principals conjurats. La Ciutat Comtal, per medi de l'Ajuntament, Comissió de Fàbriques, Clerecia, Col·legi d'Advocats, Audiència, etc. demanà a Còrdova que no es complís la sentència; però tot fou endebades. El general Còrdova en dirigir-se als soldats qualificà el fet de crim i traïció. (35)

Amb aquesta sentència el capità general no feia més que complir les indicacions donades per Narvèez ja a Pavía, -i possiblement confirmades a la seva persona en ocupar el càrrec-. Narvèez, enterat ja del complot que es preparava a Barcelona, escrivia:

"Nada de contemplaciones: ese país todo, tiene dadas hartas pruebas de su carácter inquieto y revoltoso, y la experiencia acredita que sólo con el hierro y el fuego se le contiene.

35) J. Llord, op. cit., pp. 114-116

Mucho repugna al gobierno paternal de la nación adherirse a medidas violentas; pero la conservación de los más grandes intereses creados durante nuestro poder, hace que no se repare en medios. Es preciso que Cataluña recuerde los tiempos de Felipe V, y que el cuchillo se mantenga atado a la mesa con una cadena. No perdone V. medio". (36)

Sense contemplacions, doncs, s'acabà a Catalunya la conspiració contra la monarquia i l'exigència de llibertat. A partir d'aquest moment les ànsies republicanes quedaren reduïdes a la lluita de guerrilla protagonitzada per Ametller o Baldrich fent causa comuna amb Cabrera. L'ideal republicà havia rebut - nova sava amb la revolució francesa del febrer d'aquell any. - Però la dictadura narvaïsta era forta i potent. Comptava, a més, amb el recolzament de la burgesia catalana a qui interessava per damunt de tot la pau o l'ordre que fessin possible el floriment dels seus negocis.

36) J. Camps, op. cit., pp.208-209. Aquesta carta fou interceptada i fou enviada per Victorià d'Ametller als liberals federals per refermar-los en el seu programa de llibertat.

S E G O N A P A R T

LES INSTITUCIONS INDUSTRIALS CATALANES

CAPÍTOL 1.- INSTITUCIONS INDUSTRIALS ESTRANGERES

INTRODUCCIÓ

En concretar aquest estudi en una Institució Industrial va semblar oportú conèixer les que en aquells moments tenien - vida fora de les nostres fronteres. A les Actes de l'I.I.C. he trobat repetides referències que constaten la relació existent entre Catalunya i França, Anglaterra i Bèlgica. Angel de Villalobos, que serà qui donarà el cop de mà definitiu als estatuts de l'I.I.C., deixarà precisament el seu càrrec d'agent industrial del govern encarregat de visitar Londres, París i Brussel·les, per quedar-se a Barcelona com a director de la nostra institució industrial. Només en iniciar-se la nova associació es procura la formació d'una biblioteca amb una serie de volums francesos, anglesos, belgues..., s'obren suscripcions a la premsa d'aquests països o a les revistes especialitzades (Le Moniteur industriel, l'Industriel alsacien, el Mechanics Magazine, La Patrie, el Bulletin de la Société d'Encouragement, el Bulletin de la Société industrielle de Mulhouse...)⁽¹⁾ També apareixen referències a les visites que fan els nostres industrials a París, a Lyon, o bé a Londres...⁽²⁾ I encara més, quan es comença a parlar de la necessitat de formar una Associació industrial més àmplia que la Comissió de Fàbriques, s'anomena l'e-

1) A.F.T.N., Llibre d'Actes de l'I.I.C. 1848-1849, 14 juny 1848

2) Ibid. A la sessió d'aquest dia es parla de la pròxima sortida dels Srs. Ramis i Tintoré, socis fundadors de l'I.I.C., cap a França i Anglaterra. Precisament a ells se'ls hi confia la suscripció a les revistes esmentades.

xemple del que es fa a d'altres ciutats de l'estranger. (3)

Tot això feia pensar que l'Institut Industrial de Catalunya tenia un cert parentiu amb d'altres associacions que funcionaven fora de l'Estat i de les que en rebé la inspiració.

A la recerca d'aquestes institucions, i prenent nota -- d'observacions que apareixen als llibres d'actes de la Comissió de Fàbriques vaig seleccionar algunes de les societats angleses, franceses o belgues. En tractar després de l'Institut Industrial i havent vist ja la seva organització, objectius i reglament podem comprovar com realment l'impacte de les mateixes hi és present.

Començo per les societats angleses, perquè en avançar-se tant en el temps, és molt normal que fossin la inspiració de la majoria de les que després s'anirien creant al continent. Veurem La Royal Society of Arts (1754) i els Mechanics'Instituts (1824).

ANGLATERRA

No m'ha estat possible estudiar o conèixer amb el deteniment que requerien les societats angleses, però ni que sigui - de forma un xic abreujada parlaré de les dues societats amb major influència, -de forma més o menys directa- sobre l'Institut Industrial de Catalunya.

3) Ja el 23 d'octubre de 1845 la Comissió de Fàbriques considerava la conveniència d'establir a Barcelona una "Sociedad Industrial, a semejanza de lo que practican los extranjeros en sus principales poblaciones fabriles". Actes Comissió Fàbriques, sessió 23 octubre 1845, p. 332

RULES AND ORDERS
OF THE SOCIETY INSTITUTED AT
LONDON FOR THE ENCOURAGEMENT
OF ARTS MANUFACTURES AND
COMMERCE.

L O N D O N

PRINTED BY ORDER OF THE SOCIETY

M D C C L X.

7.- Contraportada del Reglament de la Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce. Londres 1760.

La Royal Society of Arts

La Societat que sempre s'invoca com a pionera en el foment de la indústria és la "Royal Society of Arts", fundada el 1754 a Londres. En realitat aquest no és pas el títol exacte - que portava en el moment de la seva fundació, sinó el de "Society for the Encouragement of Arts, Manufactures, and Commerce". I com és natural nasqué en un moment de la història d'Anglaterra en el que l'interés per les ciències i la seva difusió que havien estat patrimoni només d'uns quants savis al segle anterior -interés que recollí precisament la Royal Society (1662)-⁽⁴⁾ va arribar a totes les capes de la societat. El segle XVIII anglès és un clar exponent de l'interés del públic per la ciència, "la incansable curiositat", i no sols a la capital sinó arreu del país; interés del qual en són exponents la gran quantitat de societats que nasqueren al llarg -- del segle a més de la Royal Society que continuava amb tota plenitud, i de la Royal Society for the encouragement of Arts, Manufactures and Commerce. Son les següents: The Medical Society of Edimburgh (1734), The Physical Society of Edimburgh -- (1771), The Medical Society of London (1773), The Linnaean Society (1788), The Lunar Society of Birmingham (1775) i moltes altres a nivell més popular aglutinades sota el nom genèric de "Societats literàries i filosòfiques" presents arreu del país. Per regla general aquestes societats no sols tenien per objecte la investigació sinó també l'intercanvi d'idees i discus-

4) T.A. Kelly, A history of Adult Education in Great Britain, Liverpool 1962, p. 98 i també J. Perkin, The origins of Modern English Society 1780-1880, London 1969, p. 68. Cal no confondre la "Royal Society" (1662) dedicada exclusivament al cultiu de les ciències en general, amb la Royal Society of Arts (1754) molt més dedicada a la promoció de la indústria.

sions científiques, i amb el temps, la divulgació per mitjà de conferències acompanyades d'experiments. (5)

Però tal com el seu nom originari indica "Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce" aquesta societat vingué a cobrir una nova necessitat produïda pel creixement de la indústria amb la consegüent demanda de la millora tecnològica que - va marcar les primeres fases del que s'anomena Revolució Industrial. Aquesta classe d'interessos, aleshores no suficientment representats per la Royal Society, havia de trobar una concreció més urgent en aquells anys.

La "Society for Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce" va ser fundada a Londres el 1754 gràcies als esforços d'un petit grup de nobles i cavallers, veritable microcosmos de la societat anglesa del moment, entre els que destacaren Lord Romney i el seu cunyat Lord Folkestone (un "home nou" fill i net de mercaders turcs), el botànic Stephen Hales, un - periodista i professor pioner de l'ensenyament dels sord-muts Defoe's, un director del Banc d'Anglaterra, un cirurgià, un òptic, un rellotger, i William Shipley, professor de dibuix a -- Northampton; en realitat aquest és el qui concebé la idea i qui aconseguí entusiasmar l'esmentat grup inicial.

William Shipley s'havia traslladat a Londres el 1750 i havia muntat una escola de dibuix al Strand; aquesta escola de - dibuix tingué molt èxit donant figures importants en el camp - de les arts. I fou d'aquesta escola que en germinà la idea de la "Society for Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce". Shipley la va projectar el 1753 però no es fundà fins el 1754 després d'haver trobat el nucli que l'hauria de portar a

5) T.A. Kelly, A history..., p. 99

terme i del que ja he parlat. Es distingiren en l'apadrinament econòmic inicial Lord Romney i Lord Folkestone, els quals propiciaren amb entusiasme el projecte de Shipley. L'objecte de la societat era el de "promoure les arts, les manufactures i el comerç del Regne Unit per la concessió de premis honoraris o pecuniaris; també si es creia convenient, per la comunicació dintre la societat i per mitjà d'ella al públic, de totes aquelles invencions útils, descobriments i millores que portessin a aquest propòsit".⁽⁶⁾

En ocupar-se de l'aplicació de la ciència als objectes pràctics agafà un ampli terreny no ocupat per la Royal Society, i ràpidament va ser acollida amb gran entusiasme. El seu èxit donà lloc a la creació de la Royal Academy of Arts, muntant-se una exposició de pintures als seus salons el 1760, però a l'any següent molts dels artistes se'n separaren i les exhibicions de pintures de la societat van decaure fins a morir. El 1761 la maquinària que havia guanyat premis de la Societat fou exhibida; així amb aquesta exposició es creava el germen de les exposicions industrials dels temps moderns.

La Societat anà ampliant-se i adquirint prestigi, acollint tota classe de membres, la composició dels quals era d'una llò més variada: aristòcrates, gentry, manufacturers, professionals i artesans de tota mena. El 1774 inaugurà un nou edifici, que encara ocupa en l'actualitat a John Adam Street.

El 1847 augmentà encara el seu prestigi amb la concessió del títol (Royal) i la presidència del príncep consort, passant

6) Dictionary of National Biography, Vol. XVIII, London 1922, p. 112 i Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce, Rules and Orders, London 1760, passim

des d'aleshores a nomenar-se tal com es conegué a posteriori: "Royal Society of Arts". La Societat jugà un paper important a les Grans Exposicions Universals de 1851 a 1862; fou important animadora de la City i els Guilds; pràcies a una exposició organitzada sota els seus auspicis nasqué la societat fotogràfica el 1852; més recentment muntà una secció per a la India -- (1869), una altra referida a assumptes exteriors i colònies -- (1874) i una secció d'arts aplicades el 1887.⁽⁷⁾

La Societat estava formada per socis ordinaris que pagaven o bé 20 guinees d'entrada o bé 2 guinees anuals, i socis corresponsals, amb els quals es mantenia una relació sovintejada. Els forasters no residents a Londres podien assistir a les reunions previ permís concedit del President.

La Directiva era formada per 1 president, 10 vice-presidents, 1 secretari, 1 vice-secretari, 1 conservador o registrador i 1 tresorer. Donat que la finalitat primera de la societat era l'estímul de les arts, manufactures i comerç mitjançant premis i recompenses estava prevista l'existència de les següents comissions: 1.- Economia, 2.- Correspondència i 3.- la dedicada als Premis que es subdividia així: la de Belles Arts i Arts Liberals, la d'Agricultura, la de Manufactures, la de Mecànica, la de Química, Tints i Minerals, i la de Colònies Britàniques i Comerç.

Els premis i recompenses es donaven una vegada l'any, en forma de medalles i diners. Però també la Societat tenia previst publicar les innovacions més notables que precisament pre

7) W.R. Dalzell, The Sell Guide to the History of London, London 1981, p. 284 i Dictionary of National Biography..., p. 113

8.- Edifici de la Royal Society of Arts a Londres. Es construït entre el 1772 i 1774, vint anys després d'haver estat fundada la Institució.

miava per així difondre les millores tecnològiques que s'anaven descobrint. Era obligació del secretari aconseguir tota mena d'informació de totes les millores tècniques que s'anessin descobrint i proposar-ne la seva consideració a les Comissions que decidirien la conveniència de premiar-les o no. També la proposta podia arribar per part de qualsevol membre de la societat, però amb la tasca encomanada al secretari -el qual cobrava per aquesta feina- s'assegurava la informació de les últimes innovacions que apareguessin arreu. Aixímateix la Societat disposava d'una Biblioteca ben assortida pels socis. ⁽⁸⁾

En definitiva la "Royal Society of Arts", pionera en el seu gènere -com és molt normal perquè responia a una necessitat real a l'Anglaterra de l'època- representa l'esforç associatiu d'amples capes de la societat des de l'aristocràcia -- fins els artesans passant pels terratinents, manufacturadors, -- banquers, comerciants, artistes i professions liberals. Torno a insistir en aquest aspecte perquè aquest fenomen de comunió d'interessos a favor de la indústria i la millora tecnològica entre gent tant diversa només s'explica en una situació com la que atravessava Anglaterra al segle XVIII, la que propiciava el convenciment de que amb la ciència aplicada a la tècnica, i aquesta unida a la mecanització donaven pas a una nova era per a la humanitat.

Els Mechanics'Institutes

Si la "Society for Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce" va ser la pionera en la seva espècie, és a dir - la primera que tenia per objecte el foment de la indústria i -

8) Society for the Encouragement of Arts Manufactures and Commerce, Rules and Orders, London 1760, passim.

fou creada el 1754 no havia de ser fins el 1824, setanta anys més tard, que es crearia el primer d'una serie d'Instituts Mecànics amb la finalitat d'instruir els obrers en els principis científics sobre els que les arts industrials es basaven.

En realitat dues causes van determinar l'any del seu origen. Després d'un període de post-guerra de caos social i econòmic es començaren a donar símptomes de creixement i millora econòmica; millora que anava acompanyada d'una considerable -- manca de lluita social. Henry Brougham, un pioner del moviment, afirmava que aquell era el moment sens dubte millor per aquest intent, ja que els sous eren bons i l'aspecte general era pacífic.⁽⁹⁾ En segon lloc no va ser fins després de 1820 que un grup d'homes polítics influents es van enterar dels èxits dels recents experiments portats a terme en el camp de l'educació -- dels treballadors, associant-se en certa forma a alguna d'aquestes experiències.

El naixement dels Mechanics'Institutes no pot explicar-se sinó és en relació a la situació cinetífico-social i industrial, convergint amb una altra realitat anglesa important: -- l'educacional, tant a nivell general d'atenció a les classes pobres i treballadores, com en l'especial interès que es demostrava pels adults.

De la importància que adquirí en els medis anglesos el poder de la ciència aplicada a la tècnica i a la indústria ja n'he parlat en tractar de la "Royal Society of Arts"; aquesta institució continuava promovent la invenció i el desenvolupament a tots els nivells. Però quedava un aspecte desatès: --

9) Mabel Tylecote, The Mechanics'Institutes of Lancashire and Yorkshire before 1851, Manchester 1957, p. 1

aquells que havien de moure les màquines, o els qui les havien de construir, o els qui topaven dia rera dia amb determinat tipus de problemàtica en l'ordre pràctic, també reunien una sèrie de coneixements -no teòrics és cert- i gaudien de la "incansable curiositat" que tant feu avançar les ciències en tots els camps; i fou, o bé per iniciativa seva, o bé per la dels - qui estaven en contacte més o menys pròxim a ells que sorgiren els primers intents d'instrucció i de satisfacció de l'interés popular per la ciència. Algunes Societats il·lustrades es dedicaren a donar conferències als obrers, acompanyant-les amb experiments (La Spitalfields Mathematical Society, la Royal Institution, la Birmingham Sunday Society, la Andersonian Institution of Glasgow) o bé es donaren intents a nivell personal, com els cursos de conferències sobre mecànica que donà durant molts anys un professor de la Universitat de Glasgow el Dr. Birkbeck, amb gran èxit per cert; o el muntatge d'una biblioteca popular especialitzada en el tema, experiència portada a terme per Thomas Dick. S'arribaren a fundar algunes institucions amb igual finalitat que en realitat havien de ser una avançada del gran moviment dels Mechanics'Institutes, però que no aconseguiren ni la fama, ni la permanència ni l'extensió dels mateixos arreu del país. Foren les següents: "The Mechanical Institution" (London 1817), "The Glasgow Gas Workmen's Library" (1821), "The Edimburg School or Arts" (1821) i "The Glasgow Mechanics'Institution" (1821).

La concreció del naixement de la London Mechanics'Institutes⁽¹⁰⁾ va ser deguda a la confluència de varies personalitats que ja s'havien distingit en algunes de les experiències anteriorment expressades; tots ells ara residents a Londres i pro-

10) Mabel Tylecote, The Mechanics'..., passim.

cedents de Glasgow o d'Edimburg. Henry Brougham, polític famós pel seu interès en l'educació dels nens i de les classes populars; Birckbeck, el professor conferenciant de Glasgow i amic d'infància de Brougham, i Francis Horner, el creador de la -- Edimburg School of Arts.

Quan l'editor del recentment aparegut Mechanics' Magazine J.C. Robertson i el seu company T. Hodgskin (tots dos procedents d'Edimburg) llançaren una crida, l'octubre de 1823, des del periòdic a tots els mecànics de Londres per establir una -- institució pel seu millorament en la ciència, arts i manufactu res posant com exemple les institucions ja fundades a Glasgow i Edimburg, trobaren una considerable resposta, tant per part dels ja anomenats personatges, com de Francis Place, com dels treballadors, mestres mecànics, industrials, i també d'un grup de personatges preocupats ja per aquesta problemàtica.

La fundació es portà a terme el 1824 amb una llista inicial de 1.300 membres; la reunió fou presidida pel Dr. Birckbeck expressant el propòsit que es volia donar a la Institució: "la instrucció dels seus membres en les arts que ells practica ven i en les altres branques dels coneixements científic i -- pràctic". Durant el primer any es donaren conferències sobre -- mecànica, química, geometria, hidrostàtica, astronomia, electricitat i l'aplicació de la química a les arts. Hi havia també un curs de llengua francesa. El 1825 es començaren classes nocturnes de matemàtiques, dibuix, arquitectura i francès.

El suport donat al London Mechanics' Institute pels homes públics vingué exclusivament d'un sol color polític, el de l'a la esquerra dels whig. Entre els noms dels subscriptors per la construcció de l'edifici que s'aixecà el 1824 apareixen els de

James Mill, Ricardo, Grote, Cobbett, Place, Bentham, J.C. Hobhouse i Sir Francis Burdett, fins a tal punt que s'afirmà que ni un sol tory assistí a cap reunió o contribuí en res que fes referència als Mechanics'Institutes. ⁽¹¹⁾

La fundació de la institució a Londres fou l'inici d'un moviment nacional. L'exemple combinat amb una molt efectiva -- propaganda pública i privada, a càrrec de Brougham portà una immediata explosió d'activitat i de fundació d'innombrables -- Mechanics'Institutes arreu del país.

Abans d'entrar en l'estudi de l'organització i el funcionament de dita Institució voldria remarcar l'aspecte educatiu estretament lligat a l'aspecte social; element certament nou i el més representatiu de la societat que estic tractant. El fet de la concentració obrera a les ciutats sorgides com a conseqüència de la industrialització fou una realitat que començà a preocupar els esperits filantròpics i darrerament als polítics, als quals espantava l'oportunitat d'agitacions a gran escala. Simultàniament cada vegada era més evident la importància de mantenir unides la teoria i la pràctica en el món industrial. Tots els líders reformistes de començaments de segle mostraven la mateixa preponderant creença en les possibilitats de l'educació orientada en un canvi de l'entorn. (Els Benthamites, el mateix Owen, qui recolzava les seves teories amb l'experiència de New Lanark). Tant es creia en el poder de l'educació com a mitjà de transformació que als advertiments preliminars dels Mechanics'Institutes s'arribà a afirmar que "només perquè són tan ignorants, són tan pobres i miserables" per referir-se a la

11) L'actitud tant passiva o crítica dels tories canvià amb el temps. Més endavant presentaren la seva col.laboració als Mechanics'Institutes de províncies.

situació social de molts obrers. (12)

Així doncs, la nova Institució pretenia alhora educar, i instruir i millorar tècnicament els treballadors per aconseguir una doble finalitat: el perfeccionament i avenç tecnològic per una banda, i el canvi social per l'altra.

Amb el temps, donat que el moviment esdevingué tan ampli per evitar problemes entre els seus membres s'afegí una precisió a l'enunciat dels objectius de la Institució: l'exclusió de controvèrsies religioses, partits polítics i tot allò que fos objecte de controvèrsia local. I encara es feu constar explícitament la finalitat de proporcionar l'entreteniment dels seus membres i el cultiu dels seus gustos i aficions.

Els mitjans amb que es comptava eren: la lliure associació, amb el pagament d'una petita quota; les donacions de diners, llibres, mostres, instruments i aparells; una Biblioteca de consulta, una de préstec i una sala de lectura; un Museu de màquines, models, minerals i espècies d'Història Natural; Conferències de Filosofia Natural i Experimental, Mecànica Pràctica, Astronomia, Química, Història Natural, Literatura, i Arts útils i ornamentals, particularment aquelles que fan referència a una immediata necessitat; classes; Tallers experimentals i laboratoris; exposicions d'obres d'art; Reunions vespertines per intercanvi social. (13)

12) Aquesta era una frase inclosa en la propaganda llançada -- des del Mechanics' Magazine, 11 octubre 1823, que servia -- com argument convincent de la necessitat de l'educació i la instrucció, per arribar a conseguir la dignitat humana.

13) B.F. Duppa, A manual for Mechanics' Institutions, London 1839, p. 148

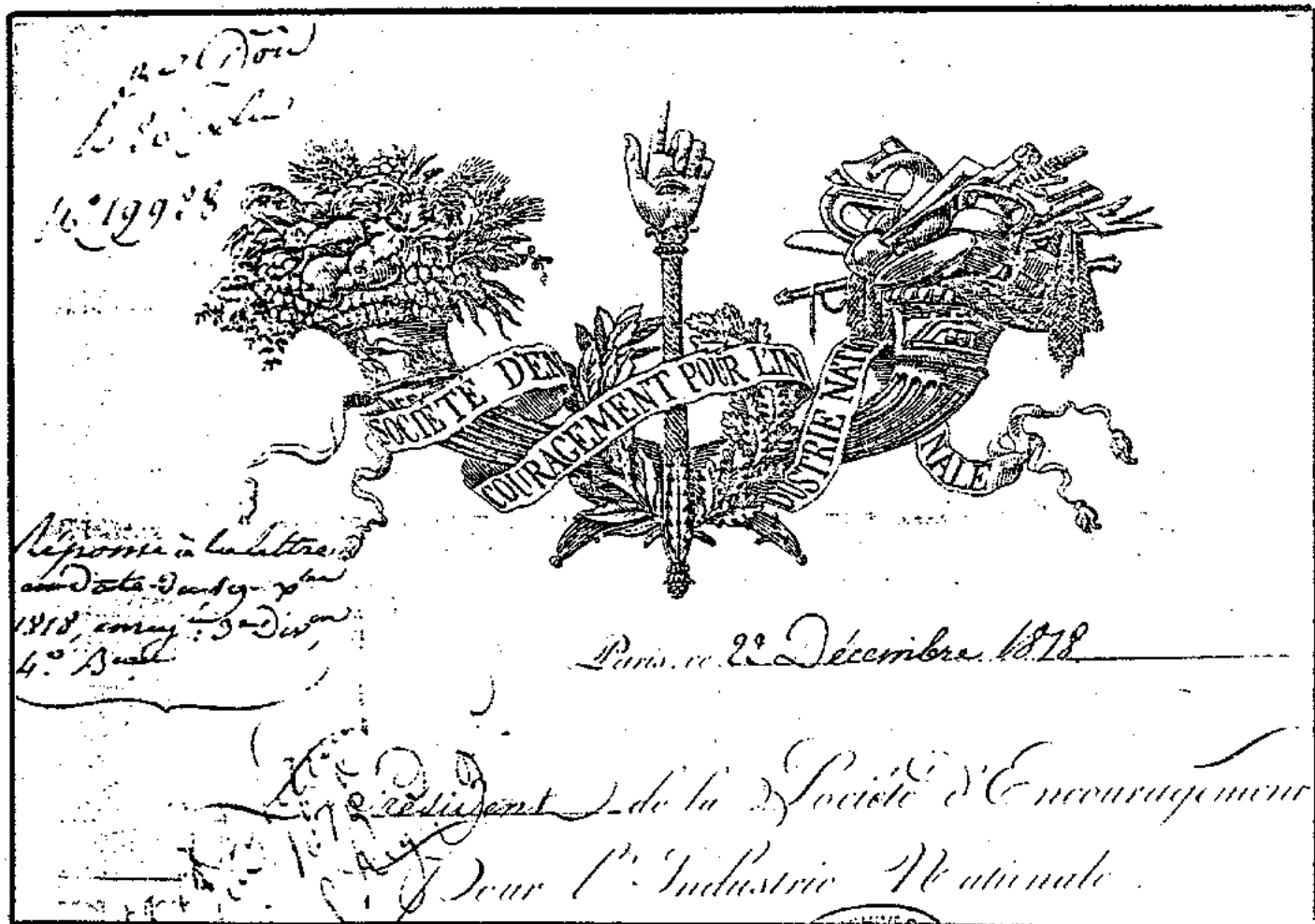
Pel que fa a l'organització comptava amb una Junta Directiva, reunions mensuals de les comissions i anuals de tots els socis, que també es dividien en ordinaris, corresponsals i honoraris.

En resum: els Instituts Mecànics adquiriren gran volada en pocs anys perquè responien a una necessitat vivament sentida per la societat anglesa de l'època: la de millorar la preparació tècnica de la classe treballadora, la de satisfer la curiositat científica que aquesta podia tenir en relació amb el treball que estava realitzant; la de suscitar i despertar l'interés pel món de la ciència als qui encara no el tinguessin; - la de millorar la condició social obrera per la instrucció, - l'educació i l'intercanvi de gustos i aficions.

FRANÇA

Em cenyiré a tres institucions, ben diferenciades, però m'hi ha semblat veure la seva influència a casa nostra. Són -- les següents: "Société d'Encouragement pour l'Industrie Nationale", "Société Industrielle de Mulhouse", i "Association pour la defense du travail national".

En realitat, cada una d'elles respón a una finalitat industrial, però amb acusades particularitats. Ja ho tractaré -- amb detenció. No parlaré d'altres institucions industrials que en aquella època, -primera meitat del S. XIX- hi havia a França, perquè, o bé queden molt lluny de la nostra temàtica (Comité des Intérêts Métallurgiques, Comité des Houillères) o bé no en tinc suficients referències. (Comité des Industriels de --- l'Est, creat el 1835 per Jules Albert Schlumberger que tenia -

9.- Emblema propri de la Société d'Encouragement pour l'Industrie Nationale encapçalant una carta.

com objectiu principal obtenir la immovilitat dels drets de -- duana sobre els teixits de cotó). (14)

Cal fer notar que a França, s'havien prohibit totes les agrupacions professionals i coalicions, en temps de la Revolució. La Llei Le Chapelier de juny de 1791 s'oposava a qualsevol reconstitució de corporacions de l'Antic Règim. Aquesta llei, en realitat enfrontava el treballador i l'empresari, tot imposant-li l'individualisme que aleshores es batejava amb el nom de liberalisme. Qualsevol coalició o associació de més de vint persones fou doncs prohibida pel Codi penal vigent durant tota l'època napoleònica. (15)

La Société d'Encouragement pour l'Industrie Nationale

Fou creada sota l'ègida de Napoleón Bonaparte el primer de novembre de 1801.

A gairebé tots els països del nord d'Europa existien ja Societats il·lustrades, establertes per fomentar les arts i manufactures; la de Londres, -com hem vist- fundada el 1754, era la més cèlebre i sembla que havia servit de model a totes les altres. França també en posseïa una similar abans de la Revolució, però, com totes les altres institucions consagrades al bé públic, va desaparèixer sota les ruïnes de la monarquia.

Amb la Revolució, les Exposicions públiques dels productes de les manufactures franceses van determinar una època remarcable a l'història de la indústria francesa. Se'n celebra-

14) Bernard Brizay, Le Patronat, histoire, structure, stratégie du CNPF, París 1975, p. 12

15) Ibid, p. 11

ren quatre, però ja després de la segona, l'any IX, l'entusiasme que despertà afavorí el naixement d'una Institució com la que tractem. França respirava aires de victòria, la pau regnava arreu, el vel que embolcallava encara els designis del primer Cònsul permetia a cada partit interpretar-lo al seu gust i concebir tota mena d'esperances pel futur. Així les coses, en una reunió amical es projectà la societat que tant llarga vida hauria de tenir, ja que encara perviu a l'actualitat. ⁽¹⁶⁾

S'oferí la presidència al Ministre de l'Interior, M. -- Chaptal, qui a les seves memòries escriurà: " Jo he creat --- aquesta "Societat d'encouragement" que ha rendit grans serveis a la Indústria. És doncs, una Institució lliure, sens dubte, -- però fortament volguda per un govern orientat vers l'autoritat. D'aquí que hi hagi tants parlamentaris; funcionaris, membres -- de l'Institut... Però era necessari perquè expressa les aspiracions disperses en les societats que cerquen, sense èxit, a Pa -- rís i a províncies els medis d'expandir les primeres nocions -- tècniques i de fomentar les arts, les arts mecàniques. Així -- també hi respondran fabricants, negociants, etc." ⁽¹⁷⁾

La sessió d'obertura tingué lloc el 9 brumari any X --- (1802) i la finalitat i utilitat de la Institució foren exposades per M. de Gérando, secretari de la mateixa: "Per secundar la indústria en el seu desenvolupament, per donar-li tot el -- progrès de que sigui capaç, tres menes de socors són necessa-

16) E.J. Guillard Senainville, Notice sur les travaux de la société d'encouragement pour l'industrie nationale, Paris 1818

17) Le Cent cinquantième anniversaire de la Société d'encouragement pour l'industrie nationale et les problèmes actuels de l'economie française 1808-1951, Paris 1952, p. 16

ris: les llums de la instrucció, el foment saviament concebut i aplicat, i la influència general de l'esperit públic.

Cal reunir els artistes, posar-los en contacte amb els savis, i fundar així l'aliança de la pràctica i de les teories. Es doncs, per l'associació que la instrucció es propaga eficaçment. (...)

Però calen també els mitjans necessaris per executar. -- Cal provocar noves descobertes. Descobertes que exigeixen recerques, assaigs, temptatives que sobrepassen sovint les facultats de qui les proposa; manquen també estímuls, estímuls poderosos però encertats. Es encara, per una associació que -- aquests estímuls poden ésser distribuïts amb profit.

Finalment, poc se'n treuria de l'esforç individual si -- l'activitat de la indústria no fos sostinguda per l'esperit públic. L'esperit públic desvetlla el geni, enhardeix les temptatives, concedeix a les descobertes el preu sublim de la glòria; només ell pot destruir els prejudicis funestos que porten el tribut d'una moda insensata a les produccions estrangeres; només ell pot fer néixer un just orgull en l'ús de les produccions nacionals... Però, com dirigir i mantenir aquest esperit? Només una vasta associació on es posin en comú llurs sentiments i llurs idees, on ajudant-se en llurs interessos recíprocs, s'enrolin a confondre'ls en un interès únic, el de la Societat i de la Pàtria!

Sens dubte un Govern il·lustrat pot, en una nació lliure, fer molt per la indústria; però, després de tot, el millor Govern no ho pot fer ni veure tot; ni convé inclús que ho faci tot; ha de protegir més que fer; la seva influència ha d'ésser

general per ésser eficaç. Així doncs, essencialment diferents - dels treballs de l'administració, la Institució que vós (Chaptal) fundeu acaba l'obra de Govern, enlloc de contradir-lo i de rivalitzar amb ell".⁽¹⁸⁾

Aquests doncs, foren els principis que serviren de base a la Société d'encouragement; aquesta la tasca que s'imposà i que confià a un Consell on, per circumstàncies úniques, s'hi reuniren els homes més il·lustrats en totes les branques de les ciències, de les arts i de l'administració.⁽¹⁹⁾

El Reglament establia que cada membre havia de suscriure una contribució de 36 francs al menys per any. Els fons serien distribuïts així:

- . premis per la invenció, el perfeccionament o l'execució de màquines o processos avantatjosos en l'agricultura, les arts o les manufactures.
- . en introduir a França els procediments establerts amb avantatge a les manufactures estrangeres.
- . en expandir la instrucció relativa a l'agricultura, a les arts i a les manufactures.
- . en fer avenços als artistes que no tinguessin medis.

El consell d'administració era constituït per una comissió de fons i pels comitès especialitzats, el d'arts mecànics

18) E.J. Guillard-Senainville, Notice sur les travaux..., p. 7

19) Ibid, p. 8. Entre els més cèlebres hi havia Chaptal, De Gérando, Costay, Berthellet, La Roche, etc.

ques, el de químiques, el d'agricultura, el de comerç i el d'economia domèstica.

Se celebrarien dues assemblees generals per any, i es publicaria un butlletí per fer arribar arreu els avenços, la convocatòria de premis, els programes dels concursos, etc.

En realitat, ben aviat entrà en plena activitat. S'utilitzaren els Prefectes dels Departaments de tot el país, per informar a tota la nació. I aquest sistema era encara utilitzat força anys més tard.⁽²⁰⁾ En pocs mesos s'arribaren a 735 inscrits i a 30.000 francs les subscripcions. Hi acudien fabricants i artistes a la recerca de consultes gratuïtes i efectivament començaren a otorgar-se premis que estimularen tota mena d'invents o de millores en tots els ordres abans esmentats. Es construí un edifici on hi hagué la Biblioteca, la única tècnica especialitzada amb servei de documentació abans de 1920. Es mantingueren exposicions temporals dels avenços industrials i s'anaren donant conferències especialitzades.

Per tal de conèixer una mica millor a què es va dedicar aquesta Societat, veiem què en diu M. Guillard - Senainville a la Notice que va escriure el 1818 per ésser publicada a compte de dita Institució. A la Conclusió resumeix el que havia fet - fins aleshores i que es podria agrupar en tres menes de resultats, a saber:

1r.- Les branques de la indústria, procediments o màquines que la Societat ha creat, restablert o introduït immediatament, tals com màquines de pentinar la llana, de filar la llana pentinada... màquines per polir vidres òptics, la fabrica-

20) Le Cent Cinquantième anniversaire..., pp. 14-15

ció d'acer fos, del blau de Prússia, del blanc de plom... la impressió sobre teixits...

2n.- Les millores produïdes per la influència i per l'atenció de la Societat, com la fabricació de fil de ferro, de mobles en fustes indígenes, els aparells de socors d'incendis, els aparells econòmics de calefacció i d'il·luminació... la litografia, la tipografia, etc.

3r.- Les invencions diverses que la Societat d'Encouragement ha contribuït a fer conèixer i apreciar; llur nombre és tan considerable que és forçat abreviar-ne inclús la relació. Però el bé que ha fet s'ha obtingut pels següents mitjans:

Publicació de memòries, correspondència, comunicacions amb els fabricants i artistes, examen de les invencions i descobertes, experiències, construcció de models, adquisició de models o màquines, exposició d'objectes d'indústria, col·locació de alumnes a l'Escola d'Alfort, protecció als artistes, eg tímuls pecuniaris, premis i medalles. ⁽²¹⁾

Més o menys amb les mateixes activitats devia anar seguint durant la primera meitat del segle XIX. Els butlletins de 1847 donen referències de la mateixa organització, però amb un radi d'acció més ampliat: ara apareixen corresponsals estrangers i societats estrangeres corresponsals. Entre ells Ramon de la Sagra, Mr. Jobard de Brussel·les (de qui parlaré més endavant), etc. i entre les segones, una "Soc. d'encouragement et d'émulation" à Bourg, AIN; una altra "Soc. d'encouragement

21) E.J. Guillard-Senainville, Notice sur les travaux..., pp. 54 y 55

pour l'industrie" en Bohème, a Prague; i d'altres... (22)

El contingut del Butlletí és dedicat essencialment a la indústria, amb bibliografia especialitzada, descobertes que opten a premis, instruments de física, porcelanes, sedes, notícies industrials diverses i els resums de les actes de les sessions del consell d'administració. També hi figuren les llistes dels patents d'invenció otorgats a França durant l'any anterior. (23)

Resumint: la "Société d'encouragement pour l'industrie nationale" va ésser una Societat gairebé de promoció estatal i sempre protegida per l'Estat francès, (24) per promoure i animar la indústria que se sentia tan sovint amb inferioritat a Anglaterra. No responia en la pràctica a cap política econòmica, però, en el fons, com hem vist en el discurs de M. de Gérando, - hi havia una actitud proteccionista, de foment i estimul de la indústria nacional.

22) Bulletin de la Société d'encouragement pour l'industrie -- nationale, 1847, Vol. XLVI, p. 38. Entre les societats que es citen volem fer referència a les industrials, a més de les ja esmentades: Soc. industrielle d'Angers; Soc. industrielle de Mulhouse; Soc. d'encouragement de Prusse; Soc. du Musée à Zurich..., p. 38

23) Ibid, p. 125

24) Pel que he pogut trobar als Archives Nationales la Société encara l'any 1835 rebia una subvenció estatal considerable. (A.N.P. Fl^a, 2003, Objets généraux; documents annexes des ordonnances et décrets)

La Société Industrielle de Mulhouse

Tal com he indicat ja abans, encara que a França la llei Le Chapelier havia prohibit tota associació, al primer terç del segle XIX n'anaren sorgint, mogudes per la urgent necessitat. Així el 1824 es constituí un "Comité de Filateurs" a Lille, veritable Càmera Sindical sota la presidència d'Auguste Mimerel, la finalitat de la qual era la d'imposar condicions tant als compradors com als obrers, però també als petits filadors. El 1826 també aparegué a Lyon una "Reunion des fabricants" (de soie) publicant un reglament de funcionament. (25)

En aquest context doncs, cal situar els orígens de la Société Industrielle de Mulhouse, en un ambient un xic generalitzat de posar en pràctica l'associació tant necessària per avançar en el camp industrial que s'estava afermant en aquells anys. Cal tenir present que la Société Industrielle de Mulhouse nasqué en una ciutat on hi havia ja des de començaments del segle XIX una indústria floreixent. Precisament, entre els 22 joves fundadors de dita societat s'hi trobaven els descendents dels iniciadors de la primera gran indústria de teixits de cotó, creada el 1746 per Samuel Köchlin, Joan Jacob Schmalzer i J. Enric Dollfus. Al voltant d'aquesta fàbrica de teixits de cotó aviat se n'aixecaren de filats, aprestos, i tints; i més endavant de maquinària, fundició de ferro, coure, etc. La presència dels Dollfus i la seva influència a la Societat és ben palesa a la ressenya que fa la mateixa el 1919 quan anomena els premis que es donen aquell any. Dels 6 que es convoquen, quatre porten el nom d'un o altre membre de la família Dollfus. (26)

25) Georges Lefranc, Les organisations patronales en France, París, 1976, p. 20

26) Société Industrielle de Mulhouse, Aperçu historique sur la société et sur ses institutions diverses, Mulhouse, 1919,

La Société Industrielle de Mulhouse va ésser fundada el 24 de desembre de 1825 per 22 joves industrials desitjosos de cultivar la ciència i de desenvolupar la indústria de la regió. El 3 de febrer de 1826 va ésser constituït el Bureau: Isaac -- Schlumberger (president), Edouard Koechlin (Vice President), Jean Zuber fils (Secrétaire), Daniel Koechlin Ziegler (Trésorier) i molts altres homes que ocupaven ja importants llocs a les manufactures de certa envergadura, com Emile Dollfus, etc.

Segons els seus estatuts la finalitat de la societat era "la millora i l'extensió de la indústria mitjançant la reunió en un punt central, d'un gran nombre d'elements d'instrucció, per la comunicació de les descobertes i fets remarcables, així com de les observacions que hauran fet néixer, i per tots els medis que seran suggerits pels membres de l'associació, per assegurar-ne l'èxit. A més estudia les grans qüestions d'economia social i política que són la preocupació de la nostra època; s'interessa particularment per tot allò que pugui contribuir a la millora física i moral de la classe obrera, i anima i ajuda el desenvolupament de tot pensament útil, de tota concepció o empresa d'interés públic, com també el progrés de les ciències i les arts, del comerç, de la indústria i de l'agricultura. A tal efecte convoca anualment concursos amb premis a la invenció, al perfeccionament de màquines o procediments -- avantatjosos a les arts, a les manufactures, a l'agricultura i a l'economia domèstica. (...) l'associació s'ocuparà especialment de tot allò que pugui conduir a propagar i a consolidar entre la classe obrera l'amor al treball, a l'economia i a la instrucció". (27)

p. 20. Cal advertir que aquesta societat sobreviu encara a l'actualitat.

27) Société Industrielle de Mulhouse, Bulletin de la Société - Ind. de Mulhouse, Mulhouse, Tome I, 1828, pp. 10 a 20

La Société Industrielle de Mulhouse va ésser la primera institució d'aquest gènere, i serví de model a totes les que foren creades després a França.

La seva organització era la següent: Un consell d'administració i set comitès, que amb el temps anaren canviant. Els que corresponien a 1838 eren: de Química, Mecànica, Història natural, Comerç, Història, Estadística i Geografia, Utilitat pública, Belles Arts, encarregades d'estudiar les proposicions o memòries adreçades a la Societat cara als premis. ⁽²⁸⁾

Mensualment es publicava un butlletí on es publicaven les bases dels concursos, notícies diverses sobre totes les branques de la tècnica, de la ciència, de les lletres i les arts, i tot allò que fes referència a l'organització del treball i la problemàtica derivada del mateix. Així, per exemple, l'any 1847 apareix un Rapport presentat pel doctor Penot a la sessió del 29 d'abril, en nom d'una comissió especial, sobre diverses modificacions a aportar a la llei del 22 de març de 1841, relativa al treball dels infants a les manufactures, i també sobre l'oportunitat de fixar legislativament, a dotze hores diàries el màxim de treball pels adults en els tallers. ⁽²⁹⁾

El Butlletí de la Société Industrielle de Mulhouse, tenia -com també hem vist el que publicava la "Société pour l'encouragement de l'industrie nationale"- una colla de socis corresponsals. L'any 1847 el seu nombre era molt elevat, 143 corresponsals repartits per tot el país: París, Strasbourg, Lille,

28) Société industrielle de Mulhouse, Aperçu historique... p. 12 i Bulletin de la Société Ind. de Mulhouse, Mulhouse 1838, T. XV, p. 334

29) Bulletin de la Société Industrielle de Mulhouse, Mulhouse, 1847, T. XX, pp. 221-222

Rouen, Nantes, etc. i també fora de França: Londres, Basel, Genève, Leipzig, Bruges, Brussel·les... Això ens indica la importància de la Societat i el seu crèdit en el món industrial en el que es movia. ⁽³⁰⁾

Després de passar per uns començaments difícils, va aconseguir la Societat Industrial de Mulhouse unir-se a institucions ja existents i crear un cert nombre d'institucions anexes. Així funcionaren sota llur ègida una Escola Superior de Química (fundada el 1822), un Museu d'Història natural (1829), i una Escola de Dibuix (1829). Reconeguda d'utilitat pública - el 1832, s'anirà desenvolupant sota la monarquia de Juliol i sota el Segon Imperi (-és en aquest moment que crea les Ciutats obreres, i que organitza una Escola de filatura i de teixit mecànic-) passa com pot el període d'anexió a Alemanya (-conservarà sempre el francès fins el seu retorn el 1918-) i viu encara avui dia. ⁽³¹⁾

En fi, Mulhouse se'ns mostra en dates ben primerenques de segle, com una ciutat viva i rica, inquieta, unida i ben preparada per portar a terme el canvi econòmic que les circumstàncies demanaven. Els seus homes, ben conscients de la necessitat de l'associació, ajudats per una ètica, i un esperit de pinya, protestant, tiraran endavant la societat que es cuidarà d'unir la ciència, la tècnica i la seva aplicació a la indústria. No oblidaran els problemes que la nova societat comporta i s'aplicaran, amb més o menys fortuna a sol·lucionar la manca d'instrucció obrera i inclús les precàries deficiències d'habitatge tan pròpies de l'època. ⁽³²⁾

30) Bulletin de la Société Ind. de Mulhouse, Mulhouse, 1847, p. 117

31) Georges Lefranc, Les organisations patronales..., p. 20

32) Soc. Ind. Mulhouse, Aperçu historique..., p. 20

Association pour la Défense du Travail National

Abans de començar a parlar d'aquesta Associació ens cal parlar de la situació de la indústria, de l'economia i de la política econòmica a la França dels anys quaranta, i més concretament del 1846, per entendre el naixement d'aquesta societat i veure com responia a un determinat estat d'ànim dels industrials.

A la caiguda de l'Imperi, l'Estat francès havia estat conscient de la necessitat de protegir la indústria francesa tan fortament amenaçada per la competència i l'expansió d'Anglaterra. La política proteccionista consistia en una sèrie d'aranzels molt estrictes, inclús prohibitius. La metal·lúrgia havia aconseguit uns drets protectors certament espectaculars; per exemple les disposicions de 1826 havien concedit un 100% sobre l'acer, les plaques i els fil-ferros... Si els aranzels eren baixos per les teles, no succeïa el mateix per les sedes, mentre que pel que fa als cotons el sistema prohibitiu feia pràcticament impossible fins el 1834 la importació de teixits de cotó i de fils fins.

Però a partir de 1830 i 1840, les contradiccions i els absurds d'un tal sistema apareixien a plena llum, creant veritables "rentes de situació" per a les indústries i firmes més arcaïques, retardant així la necessària modernització i la no menys indispensable selecció. A més, l'Estat desitjava abaixar els aranzels, a fi d'estimular la indústria francesa per fer-la més competitiva, obligant-la a modernitzar-se. Aquesta situació provocà, com és normal, vives reaccions col·lectives, a favor o en contra de la postura proteccionista, o més lliurecanvista. (33)

No oblidem, però, la veritable situació de l'economia - francesa d'aquesta època. França era encara una nació rural. - Veiem què ens en diu Brizay, quan analitza l'aparició d'una no va classe, el món patronal que s'anà consolidant a partir de 1840:

"L'economia francesa entre 1840 i 1860, restava profunda ment marcada pel caràcter rural de França. Els propietaris ter ratinents constituïen un ampli conjunt abarçant, sense sol.lució de continuïtat, des del gran empresari agrícola fins al - modest ramader. L'única concentració econòmica era la dels ban quers. Els banquers, aquests personatges balzacians, es preocu paven més d'especular sobre els fons de l'Estat que de llançar se a les aventures industrials, que es jutjaven incertes. S'es forçaven en mantenir-se pròxims al poder polític, però s'acomodaven al que calgués per no estar allunyats del món de la producció.

Aquesta desconfiança i aquesta timidesa dels medis banca ris respecte de la indústria hipotecarien el desenvolupament - econòmic francès. La insuficiència de circuits financers, la mala organització del crèdit obligaven els empresaris i els ma nufacturers (així s'anomenava als industrials de l'època) a - practicar exclusivament l'autofinançament. La transformació ne cessària de les nostres empreses familiars en societats de ca pitals en seria retardada precisament per això. No va ésser -- fins el 1867 que la societat anònima rebia el seu estatut jurí dic. Ara bé la demanda en bens industrials esdevingué urgent, i relativament segura: el ferrocarril -perquè l'Estat s'hi in-

33) (Veure pàg. anterior). Fernand Braudel et Ernest Labrousse, Histoire économique et sociale de la France, Tome III, Se cond Vol. Paris 1976, pp. 608-609

teressà- i la indústria tèxtil -perquè els francesos eren compradors de productes barats- oferien garanties que no deixaven d'explotar els industrials.

Una nova classe patronal apareixia doncs a la metalúrgia i al ram tèxtil. Una classe heterogènia però ben diferenciada dels antics grups dirigents de l'economia.

El caràcter rural de l'economia francesa de la dècada - dels quaranta veié, amb tot, uns intents seriosos d'avenços industrials principalment, tal com hem dit abans, en els rams metalúrgic i tèxtil. Entre els primers cal destacar les organitzacions patronals que es formaren precisament el mateix any 1840. El primer fou el "Comité des intérêts métallurgiques" que es constituí sota la presidència del marquès de Louvois per impedir la unió duanera amb Bèlgica. A la mateixa època es constituí igualment la "Union des constructeurs de machines". Aquesta Unió es mostrà més oberta a la concurrència. Desitjava una reduïda dels drets de duana per tal de poder equipar la indústria amb màquines angleses. I finalment, també el mateix 1840 s'organitzà el "Comité des houillères françaises".⁽³⁴⁾

És indubtable que aquestes associacions lluitaven tant - com podien per aconseguir els seus objectius influint en la política del govern. Però sota la Monarquia de Lluís Felip la política econòmica que es reduïa als problemes de duanes i transports, no estava en mans del rei -que es reservava la política estrangera, la política militar i la política colonial- sinó dels diputats. Per consegüent, el reclutament i nomenament de diputats condicionava, en certa manera, la política econòmica

34) Bernard Brizay, Le Patronat..., p. 14

a seguir, cosa que inquietava força els industrials. Aquests, que anys endarrera, després de la revolució de 1830 havien ocupat els llocs parlamentaris varen anar essent substituïts per funcionaris, els quals, sense ésser lliurecanvistes, eren hostils a les prohibicions i als drets de duana excessius.

Hi havia encara un altre factor que pesava en l'ànim dels industrials: la influència cada dia creixent dels economistes, és a dir, dels deixebles de Jean Baptiste Say. Els economistes eren els amics i consellers, els protegits de certs grans industrials i sobre tot, dels banquers més importants. A més els economistes detentaven una arma poderosa, l'aliança amb el país sencer per mitjà d'una crida al consumidor. Ells podien fer entendre com el comprar a l'estranger significava un abaratiment dels productes i moltes vegades una millor qualitat.

No es pot oblidar en l'anàlisi de la situació el pes d'algunes veus, ben poderoses per cert en els medis ben-pensants; veus cristianes, que posaven en dubte els beneficis de la indústria. Segons elles la indústria distribuïa no el benestar sinó la misèria, i encara més, hi havia una clara acusació als industrials... Veiem el que en resumia August Mimerel d'aquestes crítiques: A les manufactures tots els guanys van a parar a l'amo, home sense justícia ni caritat, qui treient un profit excessiu de l'instrument de treball que només ell pot posseir, dels fruits de la producció només dona el que és rigurosament necessari per sostenir l'existència dels obrers que són els qui han fet tot l'esforç; d'aquí la invasió inevitable d'un pauperisme i d'una desmoralització esdevinguts, com a Anglaterra, cada dia més amenaçadors. ⁽³⁵⁾

35) Roger Priouret, Origines du Patronat Français, Paris, 1963 p. 74

El 1846 començà amb un enverinament de postures, cosa -- que provocà tot tipus de reaccions, la més important de les -- quals fou la creació de l'Associació per la Defensa del Treball Nacional. S'havia acabat de signar l'acord duaner entre França i Bèlgica pel qual França renunciava a prohibir l'entrada de ferro i productes metal·lúrgics belgues, i Bèlgica l'entrada -- de productes tèxtils francesos. Això podia ésser la via que do nés pas al lliurecanvi integral, o almenys a adequacions del -- proteccionisme fins aleshores mantingut.

Però, com unir els industrials dispersos pel país per fer front a una progressiva política econòmica més decantada cap -- al lliurecanvisme? Existia un diari, "Le Moniteur industriel" organ dels interessos metal·lúrgics que aviat cedí també un -- lloc a d'altres sectors de la indústria. I va ésser al seu vol tant que van intentar agrupar-se. Ja el mes de febrer d'aquell mateix any 1846 el "Moniteur Industriel" anuncia la creació -- d'una "Association des Producteurs". (36)

Els lliurecanvistes, però, no estaven pas parats. I en -- realitat portaven aventatge als proteccionistes. L'economista anglès Richard Cobden s'havia dedicat des de feia ja uns anys, a crear associacions per la llibertat de comerç fora del seu -- país. I com a resposta a la seva crida i encara més per defen sar les exportacions de vins es creà a Burdeus el 22 de febrer de 1846 una "Association pour la liberté des échanges". Molt -- aviat l'Associació s'estengué a tot el país amb un pla de fer vent eufòria expansionista de "la veritat" entre les masses. -- Calia predicar la llibertat públicament i fer-la irresistible pel raonament, per l'exposició dels fets i per la discussió -- dels interessos. La causa lliurecanvista es guanyà aviat homes

36) Roger Priouret, Origines du Patronat..., p. 78

ben relevants: Lamartine, Béranger, Lamennais, Arago, Guizot, Rothschild...

La força dels lliurecanvistes arribà ben aviat al Parlament. Quan el 26 de juliol de 1846 el rei, seguint la proposta de Guizot, nomenà 24 nous pars només un d'ells era industrial. Els altres eren generals, funcionaris, ambaixadors, membres de l'Institut... i quan unes setmanes més tard s'hagué de renovar una part de la Càmera dels Diputats foren elegits tres economistes ben coneguts per llurs idees lliurecanvistes: Auguste Blanqui, León Faucher i Louis Reybaud.

Els lliurecanvistes disposaren també de la col.laboració d'un gran diari, el "Journal des Débats". Aquest diari no era aleshores un més entre els altres. Per llurs relacions entre els millors dirigents, pel mèrit dels seus redactors, pel públic a qui s'adreava, el Journal des Débats era una de les grans forces del país, gairebé un poder de l'Estat, sinó definit a la Carta, almenys inscrit en els fets. (37)

En aquell moment, doncs, la necessitat d'agrupar-se i de moure's, de pensar un xic menys en els imperatius de la concurrència i un xic més en els de la solidaritat, es feu evident a l'industrial que reflexionava i estava al cas. I fou aleshores que August Mimerel, antic dirigent d'una associació patronal fundada el 1824, el "Comité des filateurs de Lille", fundà -- "l'Association pour la défense du travail National". Veiem el seu pensament: Ja que el lliurecanvi es presenta com una idea sumària i reuneix partidaris diversos en un moviment únic, és precis acabar amb les associacions patronals separades i fusio

37) Roger Priouret, Origines..., p.80. Aquesta definició del Journal des Débats és donada per Frédéric Bastiat.

nar-les en un sol agrupament. Ja que les associacions patronals no han reeixit a ésser eficaces més que en la defensa del proteccionisme, es precis que aquest moviment únic es redueixi a una sola tasca. Ja que és als consumidors que s'adressaran, és a dir a la gran massa, és precis trobar un tema simple que pugui abarcar tots els francesos. Aquest tema és el de la defensa del treball nacional. Tots els francesos, ciutadans i camperols, patrons i obrers, poden ésser units al voltant d'aquest mot d'ordre: defensar el treball de cadascú enfront de l'amenaça estrangera. (38)

El 7 de setembre de 1846 es reuneix a París l'Assemblea preparatòria de l'"Association pour la défense du Travail National". Mimerel en serà l'ànima però en deixa la presidència a un par de França, Odier, banquer i manufacturer a Wesserling. Homes ben importants en formaran part, banquers, fabricants i terratinents... entre ells Joseph Périer, Léon Talabot, antic Saint-simonià, i d'altres.

Les posicions adoptades per l'Associació són netament conservadores i proteccionistes: La indústria francesa no s'ha de preocupar pas d'exportar; ben al contrari, cal tancar les fronteres a tota mercaderia estrangera. A més a més cal limitar les inversions. Si hi ha una agitació obrera, és deguda no a la misèria, sinó a les idees de reforma. Es bo que una lleugera amenaça d'atur pesi permanentment sobre els obrers; si l'oferta de treball és similar a la demanda, es pot deixar entrar treballadors estrangers. (39)

38) Roger Priouret, Origines..., p. 77

39) Georges Lefranc, Les organisations..., p. 23. Aquestes eren els punts que sostenien el pensament econòmic de Mimerel i que serviren de base al primer reclutament que donà suport a l'Associació.

Amb aquest programa ben aviat es reclutà gran nombre -- d'empresaris que es trobaven en aquells moments encarats a la concurrència anglesa i també, molts d'ells enfrontats a tota -- idea de progrés. Precisament aquella primavera de 1846 marcà -- el començament d'una crisi econòmica que en les seves últimes conseqüències portà a la revolució de 1848. Els patrons començaren ja a experimentar aleshores notoris conflictes socials. En el pla social, la posició del patronat esdevingué inconfor- table. Atacats pels primers moviments obrers, els industrials tampoc aconseguien la total solidaritat de les classes diri- gents. Enfront dels obrers, enfront de la concurrència, en- front de l'Estat els industrials intenten unir-se i federar-se. Cal respondre a les amenaces que es van precisant. En realitat els industrials no tenien confiança en ells mateixos. S'acon- tentaven amb el mercat interior, però, tot esperant la revolu- ció saint-simoniana comprenien malament l'inmens esdevenidor -- de la indústria. Segons Brizay, en llur esperit aquests indus- trials d'aleshores creien possible equipar industrialment una França rural, però certament, no pas transformar-la. En gene- ral, no es consideraven de cap manera com els pioners que hom s'imagina.

L'Associació per la defensa del Treball Nacional va tra- duir llur estat d'esperit: es tractava de desenvolupar la in- dústria dins una França que guardaria la seva personalitat ru- ral. Així es comprèn millor en aquestes condicions el programa de Mimerel. Expressa menys l'egoisme d'una classe que la modes- tia d'un grup que accepta, en efecte, llurs responsabilitats -- immediates, però que no tracta pas de modificar la societat. -- No era qüestió d'un desenvolupament a l'anglesa que comporta- ria el buidar el camp i la ruïna dels artesans. (40)

40) Bernard Brizay, Le patronat..., p. 15

Ja he dit que el 7 de setembre de 1846 se celebrà a París l'assemblea preparatòria de l'Association pour la défense du Travail National. El President era Odier, però més aviat de caire honorífic, doncs ja tenia 81 anys, i Mimerel Vice-President, era qui detenia en realitat tota l'autoritat i l'acció. Si Odier era respaldat per la banca, pel tèxtil de l'Est, pels protestants, i políticament pel centre esquerra, Mimerel era - l'ànima i el líder de l'organització professional del Nord. Com a president del Conseil Général des Manufactures havia tingut contactes amb els patrons de totes les regions de França.

La seu de l'organització es fixà a París i l'organització es pensà com una piràmide de quatre pisos: a la base, els adherents, immediatament a sobre, el comitè local que devia recol·lectar fons i homes; un comitè central a París, que era - una assemblea deliberativa, i finalment per coronar l'edifici, una junta més restringida de 5 membres.

Ben aviat es completà la Junta amb un altre vice-president d'agricultura. Era cosa ben important l'obtenir un aliat tan preciós, ja que la pagesia representava el 1846 la majoria absoluta a França.

A les primeres reunions, es considerà ja que una junta - de 5 membres era insuficient per fer-se presents davant el govern i les Cambres. Així doncs, es creà una Comissió permanent de 24 membres que aconsellarien i assistirien la junta. Aquesta Comissió era formada pels industrials que tenien un mandat polític i que per tant, gaudien d'influències a les altes esferes.

Però cal recordar que els sindicats professionals eren - encara prohibits i calia una autorització del ministre de l'Interior, qui només la podria concedir si es presentava com un - moviment d'idees. Tenien a més, l'antecedent de la aprovació de l'Associació dels lliurecanvistes. Transcribim els últims - paràgrafs de la carta d'Odier al Ministre de l'Interior per en - tendre millor quins eren els objectius de l'Associació en -- aquells moments:

"... Així, llibertat als defensors del treball nacional per reunir-se, als comitès que es formen o que es formaran en els departaments de comunicar-se amb el Comitè Central de París que jo presideixo; llibertat als associats per obrir subscripcions, per propagar llur doctrina a la premsa o de paraula, d'oposar, en una paraula, principi a principi i, si és precís, tribuna a tribuna: tal és, Mr. Ministre, l'Autorització que -- tinc la missió de sol.licitar-vos i que vos no sabreu refusar als nombrosos i poderosos interessos dels qui jo en soc la veu.

"Els representants d'aquests interessos són els amics de l'ordre i és perquè creuen l'ordre greument compromès, si el - treball nacional cessa d'ésser protegit com ho ha estat fins - ara, que volen oposar un dic a les pretensions dels lliurecanvistes. Que els obrers de les nostres manufactures sàpiguen bé que llurs caps s'ocupen amb sol.licitud del salari, de l'exis - tència i del benestar de la població que els hi ha sigut con - fiada. És així, com comprenem els nostres deures; és vers -- aquest fi que tendiran les nostres atencions més constants: i el govern reconeixerà una vegada més que els productors, amos i obrers francesos, volen sempre ésser el seu més ferm recolza - ment." (41)

41) Roger Priouret, Origines du Patronat..., pp. 84-85

L'autorització arribà, encara que amb un cert retard. - Ben aviat es constituïren nombrosos Comitès locals: una quaren^{ta} tena entre el 15 d'octubre i el 15 de novembre. Geogràficament abundaven al Nord, la Normandia i la Regió parisina. L'Est tan important i ja organitzat, aportà llur adhesió el 12 d'novembre amb una carta col·lectiva signada per Jules Albert Schlumberger en nom de 62 industrials. El Moniteur Industriel es -- transformà, ben consignat amb grossos subtítulars en Journal de la Défense du Travail national a partir de l'1 de novembre de 1846.

Nombroses actuacions prop del govern, a les Cambres i gràcies al "Moniteur Industriel" propaganda de les mides proteccionistes en contra dels lliurecanvistes que també anaven conseguint adeptes a Bordeaux, Marsella i Lió. Llurs productes -- (vi, alcohol, seda i productes de luxe) no tenien competència i els resultava molt aventatjós un comerç lliure.

Quan la Revolució de febrer de 1848 l'Associació no amaga pas llur inquietud. No pren posició contra el nou règim. Però tem el desordre i sens dubte el luddisme. Quan és creada la Comissió del Luxembourg l'Associació llança un manifest a favor de l'ordre que fa possible el treball, i per això prometen al ministre de Comerç, que cada industrial mantindrà igualment el salari dels seus obrers. Així cada taller esdevindrà un "taller nacional"; i amb aquest títol tindrà dret a la protecció de tothom. I quan el Govern decideix la reducció de la jornada de treball l'associació aconsella de no oposar-s-hi pas, però de mica en mica la tendència a l'hostilitat va creixent i davant les eleccions aconsella de fer un front comú, agricultors i manufacturadors per defensar llurs drets... Es confessen a favor de la República i recorden que els Estats Units han aconse

guit un elevat grau de prosperitat agrícola i comercial amb un president elegit.

A la Constituent l'associació sostindrà la política hostil als socialistes i empeny, per exemple, al tancament dels Tallers Nacionals. Molt aviat Mimerel s'unirà a Lluís Napoleó. El 13 de maig de 1849 serà elegit al Nord a la llista Persigny. Proposa a l'assemblea de formar una caixa de jubilació pels obrers. Però no té èxit. (42)

"L'Association pour la Défense du travail national" fou una associació essencialment proteccionista, de defensa de la indústria nacional enfront de tres enemics que es podrien unir en un de sol: el lliurecanvisme; però aquest apareixia amb formes ben diferenciades: la política econòmica del govern en moments de crisi i de canvi; el creixent impacte de l'Associació dels lliurecanvistes -que havien inclús fet seu el President - de la "Société pour l'encouragement" de la que abans he parlat- (43) i la força expansiva de la veïna Anglaterra que havia de cercar mercats a llur creixent producció. En opinió de Roger Priouret "L'Association pour la défense du travail national" fou sens dubte el primer Conseil National du Patronat français; almenys, fou tan representatiu de la indústria de l'època com ho seria el C.N.P.F. un segle més tard". (44)

42) Georges Lefranc, Les organisations..., pp. 24-25

43) Le Moniteur Industriel, 3 janvier 1847, n. 7098 p. 1

44) Roger Priouret, Origines..., p. 83

BÈLGICA

Així com en parlar de França disposem del coneixement -- d'almenys tres associacions industrials, en referir-me a Bèlgica el panorama és totalment diferent. I crida l'atenció que els nostres fabricants en parlessin, que es rebés el Bulletin du Musée de l'Industrie Belge i que Angel de Villalobos fos -- "agent industrial del govern" per visitar França, Anglaterra i Bèlgica. Institucions, propiament dites no n'hi havia gaires, però sí una indústria molt desenvolupada en els anys que ens ocupen. Tal com assenyala Föhlen el "take-off" es donà entre el 1833 i el 1860, al mateix temps que a França, però amb unes característiques ben diverses. ⁽⁴⁵⁾

L'Estat com a potenciador de la industrialització

En primer lloc, cal assenyalar una Institució que protegi, encarril·li i afavori la indústria, encara que no portés cap nom que així la definís. Aquesta Institució fou l'Estat, millor dit, entre 1815 i 1830 la política econòmica seguida pel rei - Guillem d'Orange, instaurat per les Corts europees en l'afer polític de la Restauració, quan es creà el Reialme dels Països Baixos, que unia Bèlgica i Holanda.

Quan l'Imperi s'enfonsà els fabricants belgues ho sofriren com una doble catàstrofe. No tan sols els privava de cop del seu únic mercat, sino que també els hi obria al mateix -- temps el país a la concurrència anglesa. Un aranzel duaner imposat per les Potències el 1814 posava fi al proteccionisme, a l'abric del qual llur indústria s'havia desenvolupat ampliament.

45) Claude Föhlen, La Revolución industrial, Barcelona, 1978, p. 45

El rei Guillem que considerava que la indústria era la font essencial de la prosperitat de l'Estat va mostrar un gran tacte i una gran perspectiva econòmica per endagar el país vers el camí de la industrialització. Comprenqué que feia falta lliurar-la del seductor perill d'un proteccionisme ostracista. - Ambicionava per a la indústria un camp d'acció molt més ample que el mercat nacional. Calia trobar nous mercats gràcies a la reforma de llurs procediments, per la intel·ligència, la iniciativa i l'energia. Veiem en què concretà el rei el seu programa de protecció a la indústria.

En primer lloc, seguint l'exemple de Napoleó, -ja hem -- vist la creació de la "Société d'encouragement"- prodigà les subvencions als inventors i als empresaris. Arribà, inclús a vendre a John Cockerill el castell de Seraing, antiga residència d'esbarjo dels prínceps-bisbes de Lieja, per poder concentrar tots els tallers de construcció de màquines fins aleshores dispersos. Envià gent a preparar-se i a estudiar a Anglaterra, i com en el temps de l'Imperi, organitzà les exposicions industrials que tanta fama adquiriren, la primera de les quals se celebrà a Gant el 1820 per estimular l'emulació dels fabricants.

No oblidà la infraestructura que dotaria el país d'una xarxa de vies navegables que facilitarien enormement els transports. Al mateix temps es preocupà de formar el personal, especialment els enginyers, exigència provocada per la complicació creixent de l'explotació de les hules. El 1825 s'obrí l'escola de mines de Lieja. ⁽⁴⁶⁾

46) Henri Pirenne, Histoire de Belgique, Brussel·les, 1926, Vol. VI, p. 344

De totes les millores que Bèlgica deu a la iniciativa -- reial, la més eficaç fou la creació de la "Société générale des Pays-Bas pour favoriser l'industrie nationale" fundada el 13 de desembre de 1822 a Brussel·les. Essencialment era destinada a posar fi a l'estat deplorable del crèdit que havia estat fins aleshores el punt feble de l'organització econòmica -- del país.⁽⁴⁷⁾ Llurs atribucions consistien en emetre bitllets -- al portador pagables a presentació i en diner comptant, en descomptar els efectes de comerç, en encarregar-se de cobrir els efectes, en rebre sumes en comptes corrents, en fer avenços sobre títols, mercaderies o béns immobles, en emetre obligacions amb interès. Amb un capital de 50 milions de florins Bèlgica -- posseïa doncs, la gran banca que li era indispensable pel ple desenvolupament de llurs energies. Pot ben dir-se que la "Société Générale" fou el coronament de l'obra econòmica del rei Guillem.

Amb aquestes mesures la indústria belga es desenvolupà -- amb una força tal, que començà a inquietar la mateixa Anglaterra. Tots els sectors experimentaren un considerable creixement; el tèxtil tant de cotó, com de llana, etc.; la màquina de vapor es generalitzà⁽⁴⁸⁾ ja que es construïen als tallers de Cokerill. La construcció de maquinària augmentà i comportà, com és natural, el treball del ferro i de les mines. S'obriren alts -- forns i nous jaciments miners que es posaren en funcionament -- explotats amb tots els perfeccionaments de la ciència i de la tècnica.

47) Ja hem vist que a França també un dels principals problemes era l'obligada autofinanciació dels empresaris, per la gran desconfiança dels banquers, o dels qui posseïen capital, en -- aplicar-lo a la indústria.

48) Henri Pirenne, Histoire de Belgique..., p. 346 (citant a P. Claeys, Mémorial, p. 507) diu que l'any 1829 es creu que hi havia seixanta màquines de vapor a Flandes oriental, de les quals cinquanta eren a Gand.

L'agricultura participà com és natural, d'aquest creixement i també el comerç revitalitzà la plaça d'Anvers que començava a competir ja amb Amsterdam i Rotterdam.

En el moment que la Revolució de 1830 esclatà, Bèlgica havia aconseguit, gràcies al govern que combatia tan asprement - en lo polític, una posició molt aventatjosa a l'Europa en vies d'industrialitzar-se. Aquesta Institució que era l'Estat, obrà veritablement com una "Societat d'encouragement" i protecció a la indústria. Veiem quina serà la línia que seguirà amb el canvi de dinastia.

He dit canvi de dinastia, però cal dir més aviat separació i independència d'Holanda amb tot el que això suposava a nivell econòmic. El país havia entrat a una crisi de la que semblava no poderse'n sortir: la pèrdua del mercat holandès, la pèrdua sobretot, del mercat de les colònies holandeses enfonsava la indústria; barreres duaneres l'envoltaven per tot arreu, gran densitat de població i un territori ben exigü. El tancament de l'Escaut interrompia el comerç marítim; impossible de continuar amb Alemanya el trànsit per la via del Rhin. Moltes fàbriques hagueren de tancar i molts industrials inclús emigraren a Holanda.

Veiem com actuà aquesta Institució de la que parlàvem -- abans, l'Estat, per refer el país retornant-lo a la confiança i al desvetllament econòmic. Amb una audàcia sorprenent prengué al seu càrrec l'establiment de la construcció del ferrocarril seguint un pla de conjunt, amb la finalitat de atreure cap a Bèlgica el tràfec dels seus veïns. Segons escriu Henri Pirenne "la Bèlgica censitària i liberal va ésser doncs la primera a Europa, no sols a posseir un ferrocarril nacional, sinó tam

bé al mateix temps un ferrocarril d'Estat. Potser les tendències saint-simonianes força extenses en aquesta època entre -- una part de la burgesia i a les quals es va dirigir Rogier qui tingué, amb Lebeau, l'honor de presentar i defensar la llei de 1834 davant de les Cambres, contribuïren, d'alguna manera, a un fet en apariència tan paradoxal". (49)

El govern cridà experts anglesos, però foren enginyers belgues els qui conceberen i dirigeren l'execució de les -- obres, i metal·lúrgics belgues els qui forniren els rails i les locomotores. Aquest afer tingué, com és natural, repercussions a tota la indústria i a l'activitat econòmica general del país. Amb tot, si l'Estat construí el ferrocarril no concedí cap mena de protecció duanera a la indústria; llibertat total en -- tots els afers.

El 1835 una exposició industrial revelava al públic sorprès el progrés de l'activitat nacional. El 1837, s'instituí el Ministeri d'Obres Públiques, que al costat de les vies fèrrees s'encarregà d'obrir gran quantitat de carreteres que avià situaren a Bèlgica com un dels països més rics del món en vies de comunicació.

I és en aquest nou moment d'eufòria econòmica que es devia crear una Institució, d'iniciativa real possiblement, dedicada exclusivament a afavorir el progrés de la indústria: Le Musée de l'industrie.

49) Henri Pirenne, Histoire de Belgique..., p. 78

Le Musée de l'industrie (50)

Segons un decret reial del 7 d'abril de 1841 el Museu ha de comprendre, a més d'un dipòsit de mòdels de màquines per les construccions, les arts i la indústria, una col·lecció de plànols i de dibuixos de màquines, que estigui al corrent dels -- perfeccionaments de la mecànica. Més endavant s'hi afegiren a aquesta col·lecció un dipòsit de reculls de dibuixos especialment destinats a desenvolupar el bon gust en la pràctica de les arts industrials: dibuixos d'adornaments, de mobles, d'utensilis usuals, d'objectes d'ornat o de luxe, de teixits...

La col·lecció o Museu s'anà engrandint amb tota mena de màquines i invents, entre les quals podríem destacar una màquina de calcular de M. Thomas; un dinamòmetre per tracció; un telègraf elèctric sense piles de M. Lippens; un ventilador de dues ales de M. Fabre; dues màquines de cosir del sistema Singer; telers tèxtils de totes menes... un model d'edifici presentant tota mena d'utilització del zinc a la construcció;....

El funcionament del Museu era a càrrec d'una comissió administrativa composta de 12 membres. Aquesta comissió es renovava per un terç cada dos anys. Cada membre formava part de la comissió per un terme de sis anys que era qui elegia del -- seu sí un president i un vice-president amb un mandat de dos -- anys. (51)

50) No he pogut consultar els primers números del Butlletí on potser hi havien els estatuts fundacionals. Només els números d'anys a venir i alguna breu ressenya, de la que en -- trec la informació que adjunto. Per això no sé amb certesa ni l'any, ni els promotors, ni les circumstàncies concretes que donaren origen a aquesta Institució.

51) M.J. Clerfeyt, De l'état de l'industrie et du commerce en Belgique et des institutions qui s'y rattachent, Brussel. les, Imp. de Th. Lesigue 1863, p. 123

Des de 1842 le Musée publicava le Bulletin du Musée de l'industrie; la col·lecció constitueix una mena d'enciclopèdia d'arts industrials, que ofereix molt d'interés. La seva temàtica versava sobre ferrocarrils, màquines, telers mecànics, patents d'invenció atorgats a França durant l'any anterior i els que es concedien a Bèlgica durant l'any, hi apareixien rapports de la Société industrielle de Mulhouse, la convocatòria de premis de la Société d'Encouragement pour l'Industrie National de Paris, etc. Fullejant els butlletins corresponents als anys - 1843 al 1848 la temàtica era més o menys la mateixa, amb la particularitat que ja el 1846 hi apareixen articles agraris: canya de sucre, la farina de patata, la bledarave. També és curiosa la inserció de diversos articles l'any 1847 sobre els medis de conservar la carn, els vegetals i les fruites. Un tema interessant aixímateix és el del rapport sobre els medis per - amillarar l'estat sanitari de la metròpolis presentat al Consell actual de salut pública, que es publica l'any 1848, com - també reflexa aquest número la relació existent entre el Musée de l'Industrie i l'Acadèmia de Ciències de París. ⁽⁵²⁾

L'ànima tant del Museu com del butlletí era Jean Bap. Jobard home polifacètic nomenat el 1841 director del Museu i que començà la publicació del butlletí que dirigí fins la seva mort ocorreguda el 1861.

Jobard va tenir una importància considerable a la seva època, i en realitat se'l pot considerar com un dels promotors més actius del gran moviment industrial que assenyala el renaixement belga. Nascut a Baissey (França) però més tard nacionalitzat belga ocupà els primers anys de la seva vida activa i de

52) Bulletin du Musée de l'industrie, Brussel·les 1841-1883

treball com a verificador del cadastre. Uns anys més tard s'ocupà d'introduir a Bèlgica un art nou i apassionant: la litografia, en la que fou introduït pel seu mateix inventor Senefelder. Jobard va aconseguir crear un gran establiment publicant una serie de títols que li valgueren el reconeixement general, i fins i tot, un premi de la Société d'Encouragement de Paris.

La revolució de 1830 arruinà l'establiment i aleshores Jobard es dedicà al periodisme, però apassionat pel gran tema del moment: la indústria, l'economia social i especialment pel greu problema de la propietat intel·lectual. No planyia reunions ni viatges per recollir material, Anglaterra, Alemanya, Suïssa, França... I de cada un d'aquests viatges en tornava ple d'informacions i d'idees que posava al servei del seu país. Aquesta tasca fou coronada quan fou nomenat Director del Musée de l'Industrie i principalment per mitjà del butlletí que començà a publicar a partir de 1842.

Però no s'acontentà en escriure i en investigar sobre la tècnica i la ciència aplicades sinó que també ell fou inventor. Entre llurs invents cal destacar una "làmpara de pobre" utensili precíós que servia per il·luminar, escalfar i cuinar a la vegada a raó de 3 cèntims l'hora..., i entre els invents gairebé utòpics a la seva època, però que en l'actualitat han estat tocats molt d'aprop, podem destacar el ferrocarril electromagnètic, els òmnibus submarins... etc.

La seva obra més important fou, però, la de publicista i redactor col·laborador de la majoria de revistes i diaris d'arreu del món.⁽⁵³⁾ Tocava temes d'Història, econòmica principal-

53) Precisament he trobat diversos articles seus, ressenya d'un viatge a La Lombardia, Suïssa i Alsàcia, publicats al Moniteur Industriel, an 1847, París 28 i 31 gener.

ment de l'Anglaterra pionera industrial; temes d'ensenyament, i per ell es conegueren arreu les Escoles Industrials que ja - des d'abans de 1830 funcionaven a Bèlgica i els tallers d'apre nentatge de formació industrial dels obrers;⁽⁵⁴⁾ temes socials en defensa dels obrers i també dels empresaris; de la conve niència d'una legislació adequada sobre el treball; de la lli bertat d'associació... etc. i també, en gran abundància les no tícies de tota mena d'avenços tècnics, de tots els ordres però preferentment referents a la indústria; home gairebé enciclopè dic, a més de la seva defensa aferrisada de les patents d'in venci6, escrivia sobre qualsevol cosa que significués progrés i millora de la humanitat. Així no és estrany que fos tan cone gut en els medis industrials i científics d'arreu i que acon seguís una colla de títols; Membre de la Legió d'Honor del seu país; de l'Institut dels Estats Units; de la Societat Politèc nica de Berlín; de la Société d'Encouragement de París; de les Acadèmies de Dijon, de Reims, de Rouen; president honorari es tranger de l'Acadèmia de la Indústria francesa... i encara -- d'altres.⁽⁵⁵⁾

Aquesta activitat infatigable de recopilador de notícies tècniques i industrials tingueren com a conseqüència que Bèlgi ca aparegué als ulls inquietats dels industrials de l'època, com la seu d'un país on la indústria ocupava un lloc preeminent i on s'intentaven les millors solucions. El Musée de l'industrie

54) M.J. Clerfeyt, De l'état de l'industrie..., pp. 113-119 -- l'autor indica que ja l'any 1848 hi havia 20 tallers d'a prenentatge. Aquests tallers eren destinats a formar bons obrers per l'ensenyament de millors procediments coneguts en la indústria tèxtil, principalment.

55) Biographie Nationale, publiée par l'Academie Royale des -- Sciences, des Lettres et des Beaux Arts de Belgique. Tome X, Bruxelles, Emile Brylant 1888-1889, p. 495

i llur Butlletí concentraren, gràcies a l'intens treball d'aquest home excepcional, l'atenció de tots aquells qui creien - que la indústria era cridada a canviar la faç de la terra.

CAPÍTOL 2.- L'INSTITUT INDUSTRIAL D'ESPANYA

INTRODUCCIÓ

Abans d'iniciar el tema de les institucions industrials d'aquests anys, tant a nivell de Catalunya com d'Espanya en general, cal fer algun comentari sobre els errors que sostenen - la majoria d'autors que historien l'època.

Jaume Vivens Vives, per exemple, en parlar del paper rellevant sostingut per la Comissió de Fàbriques en la vida econòmica i política de Catalunya fins el 1848, cita com a prova d'aquesta força "la creació a Madrid de l'Asociación defensora del Trabajo Nacional (1839) i de l'Instituto Industrial de España (1840), entitats portades per catalans, amb la col·laboració d'elements proteccionistes de Castella, amb la finalitat - d'evitar l'exclusivisme regional -era frase d'Aribau- i procurar l'expansió de les fàbriques a altres "provincias influyentes". Els industrials que simpatitzaren més amb aquesta idea - foren els germans Muntadas i Joan Güell; entre els castellans, l'inevitable Pascual Madoz."⁽¹⁾ I continua Vicens Vives afirmant que ambdues instituciones madrilenyes portaren una vida - sense trontolls fins a 1847 (...); que el posterior "Institut Industrial de Catalunya" degut a l'acció de Joan Güell, podia marxar paral·lelament al "Instituto Industrial de España"...

Antoni Jutglar cau en els mateixos errors; amb paraules quelcom diferents diu el mateix que Vicens Vives.⁽²⁾ Com també

1) J. Vicens Vives, Industrials i Polítics..., p. 133

Miquel Izard. (3)

Suposo que pels tres ha servit l'única font gens exacta de Guillem Graell, "Historia del Fomento del Trabajo Nacional".⁽⁴⁾ Ja en parlaré i rebatré la informació equivocada que proporciona la qual ha donat lloc a abundants confusions al respecte.

Jordi Nadal que havia aconseguit el "Proyecto de propagación y perfección de la industria manufacturera" que havia de donar vida a l'"Instituto Industrial de España",⁽⁵⁾ s'aproxima molt més a la realitat, encara que ofereix una dada equivocada en quant a llur creació, el 1841. Aquest any fou el de la creació de la "Sociedad Industrial Española" depenent de l'"Instituto Industrial de España" i plasmació, que havia d'ésser, de llurs ideals. En realitat la fundació de l'entitat fou el 1840. Aquest autor no parla per res de l'"Asociación Defensora del Trabajo Nacional".

He anomenat també l'"Asociación Defensora del Trabajo Nacional". Del que en diuen J. Benet i C. Martí⁽⁶⁾ se'n dedueix la fundació a Barcelona, -i no abans enlloc d'Espanya- l'any 1847. Citen la tesi inèdita de M. Teresa Aubach que oportuna-

2) Antoni Jutglar, Història crítica de la burgesia a Catalunya, Barcelona, 1972, p. 131

3) Miquel Izard, Burgesos i proletaris..., p. 69

4) Guillermo Graell, Historia del Fomento del Trabajo Nacional, Barcelona, 1911, pp. 78 i 148 a 152

5) Jordi Nadal, El fracaso de la Revolución Industrial en España, Ariel, Barcelona, 1975, pp. 10-11

6) J. Benet, C. Martí, Barcelona a mitjan S.XIX, Vol. I, p. 233

ment he consultat.⁽⁷⁾ Aquesta tesi també cau en una colla d'errors que més endavant senyalaré. El que vull consignar aquí és només que pel que fa a aquestes dues institucions, ambdues amb una certa força -o almenys amb aspiració a tenir-la- hi ha hagut un núvol de misteri i de desconeixement considerable: però que en citar-les com hi dona peu la font esmentada de Graell, origina una confusió que ha costat molt de poder aclarir, ja - que no queden enlloc documents de llur actuació i fundació.⁽⁸⁾

Veiem on és l'error més important -al meu modus de veure- de Graell. Quan parla de la creació a Madrid de societats econòmiques destinades a promoure la industrialització arreu - de l'Estat, diu: "Era indispensable allegar fuerzas económicas de fuera de Cataluña. Así lo entendía Aribau, y en general los demás representantes de Cataluña que residían en Madrid, juzgándolo muy conveniente para desvanecer la tacha de exclusivismo regional que se había hartó generalizado. De aquí la creación del Instituto Industrial en Madrid. La primeva vez que se habla de esta Corporación, es en un oficio de fecha 15 de Agosto de 1840 dirigido a D. José Manso, quien había reemplazado en la presidencia de la Asociación Defensora del Trabajo Nacional al señor Barata, que hubo de ausentarse de la Corte durante algunos años".⁽⁹⁾

7) M.Teresa Aubach, Los orígenes del catolicismo social en Barcelona en la segunda mitad del S.XIX, tesi defensada a la - Universitat de València el 6 de novembre de 1969

8) Les fonts consultades han estat: l'Arxiu de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País; l'Arxiu del Foment del Treball Nacional; el Diari de Madrid: El Corresponsal, la Revista Andaluza, i Carreras Pujal, La Economía de Cataluña en el Siglo XIX, T. I i II

9) G. Graell, Historia del Fomento....., p. 148

En realitat pel que diu Graell, sembla que a Madrid l'any 1840 hi havia dues societats industrials sostingudes per catalans: l'"Instituto Industrial de España" i l'"Asociación Defensora del Trabajo Nacional". En realitat la data del 15 d'agost de 1840 correspon a la primera notícia que es tenia a Barcelona de la fundació a Madrid de l'"Instituto Industrial de España", que tingué el seu origen en una Associació Catalana a Madrid, el president de la qual fou el Sr. Barata. El Sr. Manso havia substituït a Barata en la presidència de dita associació, "la Asociación Catalana", la qual el mes de maig havia canviat el nom, -segurament amb vistes a una més àmplia finalitat integrant altra gent no catalana- pel de "Asociación de Fomento". (Crec que hi manca l'acabament que potser seria industrial).

Per més que he buscat tots els papers de l'arxiu del Foment de Treball, no he pogut trobar la concreció de la frase de Graell: la substitució en la presidència de l'"Asociación Defensora del Trabajo Nacional" de Barata, per Manso. Sí en canvi he trobat referència a la substitució però referint-se a l'Asociación de Fomento, emanació de l'Asociación Catalana a Madrid. (10)

D'aquí se'n segueix, doncs, que no existien dues associacions sinó una: l'"Instituto Industrial de España" que havia tingut el seu origen a l'Associació Catalana a Madrid, lo qual ja el mes de maig de 1840 havia canviat el nom per Asociación de Fomento. De l'"Asociación Defensora del Trabajo Nacional" - no se'n parla per res en aquells moments.

I segueix, més endavant Graell: "Los elementos industria

10) A.F.T.N. Comisión de Fábricas, Copiador Correspondencia 1839-44, p. 176, juny 1840

les residentes en Madrid han hecho indudablemente cuanto ha estado en su mano para crear y dar arraigo a las Asociaciones -- que han iniciado. Rodeados de enemigos de la protección, han acariciado constantemente la idea de que, para combatirles, era el procedimiento más eficaz una acción central. Este fue el -- principal propósito de la "Asociación Defensora del Trabajo Nacional" así como del "Instituto Industrial". La primera ha sido indudablemente la institución más seria que ha actuado en la Corte. Fatigada ante la esterilidad de su obra, remitió grandemente en su actividad durante algunos años; pero ante el peligro común de la reforma arancelaria de 1847, reprodujo su anterior campaña con el indicado intento de una poderosa acción -- central." (11)

Continúa creient que havia estat fundada el 1840 o abans (en començar el llibre anomena el 1839, any de la creació a Madrid de l'Asociación Catalana).⁽¹²⁾ En no poder aportar cap informació de llurs activitats con a Asociación Defensora del -- Trabajo Nacional parla de que "remitió grandemente"... , però -- confonent-la amb la dita Asociación Catalana, o de Fomento, afegeix "reprodujo su anterior campaña..." D'aquesta "Asociación Defensora del Trabajo Nacional" me'n ocuparé més endavant. Avanço aquí, tan sols, que va ésser fundada el mes de juny de 1847 a Madrid i el desembre del mateix any a Barcelona. I no abans.

11) G. Graell, Historia del Fomento..., pp. 152-153

12) Id., pp. 7-8

ANTECEDENTS

Aclarit ja l'error comès per Graell pel que bàsicament - s'ha suposat el funcionament a Madrid de dues associacions industrials sostingudes per catalans, quan en realitat només en funcionava una⁽¹³⁾ -i encara d'aquesta n'haurem de parlar per veure com eren molt més grans les aspiracions que les realitats aconseguides- podem veure la gestació de la mateixa.

No em pararé a fer un estudi detallat de la lluita sostinguda ja d'anys enrera a Catalunya a favor del proteccionisme, per part de les entitats del país capdavanteres de la defensa del sistema prohibitiu i de l'economia de les províncies catalanes: la Junta de Comerç, la Comissió de Fàbriques i la Sociedad Barcelonesa Económica de Amigos del País; això, no obstant, d'alguna manera m'hi hauré de referir per conèixer l'arrencada de les esmentades associacions industrials creades a Madrid per catalans.

Lluita a Catalunya pel proteccionisme

La més petita insinuació o rumor sobre algun canvi o reforma dels aranzels; el coneixement de les intencions d'Anglaterra d'establir un tractat comercial amb Espanya a canvi de concedir un préstec de noucents milions; l'etern problema del contraban que per la guerra carlina es veia molt afavorit, donaven lloc a una gran profusió de paper escrit: Memòries, exposicions, representacions, opuscles... que es dirigien al Govern, a la Reina Governadora, o a qui pogués intercedir per de

13) El 1839 l'"Associació Catalana" que va canviar el nom per "Asociación del Fomento" i més endavant donà lloc a l'"Instituto Industrial de España".

turar el perill que es veia pròxim i que seria la ruïna del comerç, i la indústria catalans. Moltes vegades aquestes memòries, opuscles, o fulletons anaven avalades i presentades per l'Ajuntament de la Ciutat, pel Cap Superior Polític o pel Capità General, per tal d'aconseguir més força i ésser més convincts: La paralització industrial afectaria un tan gran nombre de treballadors i l'ordre públic se'n ressentiria; els operaris en atur eren carlins en potència..."Si Catalunya deixava de comprar cereals, carns i altres productes agrícoles a les altres províncies espanyoles per mor de la crisi industrial, aquestes acusarien també el cop i la misèria s'escamparia arreu..." Aquestes eren les raons esgrimides les quals en afectar la convivència ciutadana i l'economia general de l'Estat movien les autoritats a recolzar llurs peticions.

En els anys que succeïren a la mort de Ferran VII, entre 1833 i 1839 la Junta de Comerç no parà en la seva lluita a favor del sistema prohibitiu: una exposició al Ministre de Foment on aprofitava per vanagloriar-se "de no haber tenido otras miras que el bien general abogando en favor de todas las provincias y bien distante de pedir exclusivas para Cataluña como -- que no ha cesado de pedir la aplicación de aquel sistema prohibitivo a la introducción de granos, legumbres, cañamos, ganados de toda especie y otros frutos y primeras materias de que carece o necesita comprar a las demás provincias, sin embargo de que se las daría el extranjero un 15 ó 25 por 100 más baratas";⁽¹⁴⁾ confecció d'una estadística industrial, tràfic comercial, mineria, canteres, etc. encarregada a Magí Corominas; en càrrec d'una memòria del sistema prohibitiu a Manuel Mª Gutiérrez, Secretari de la Junta d'Aranzels a Madrid; publicació de

14) J. Carrera Pujal, La Economía de Cataluña... T.I. p. 113

la dita memòria; publicació, també, de 500 fulletons de l'obra de Guillem Oliver "Vindicación industrial de Cataluña"; preocupació constant sobre la repressió del contraban fins aconseguir que el Capità General Llauder recolzés les seves exposicions per ésser presentades a la Reina...

La Comissió de Fàbriques que durant tots aquests anys no havia vist encara aprovat llur reglament no es quedà enrera -- tampoc en aquesta tasca, tot i que pel que es desprèn dels -- seus llibres, una preocupació ben forta eren les tensions sorgides amb els operaris per mor del llarg de les peces, els sa laris, la crisi productiva, i principalment el contraban. Precisament trobem ja el 1835 la constatació de visites sorpreses de membres de la Comissió de Fàbriques a Manresa, Vic, Tarragona, etc. on s'hi troben peces fabricades fora d'Espanya.⁽¹⁵⁾ Això era intolerable i moltes vegades n'havien rebut l'acusació quan defensaven la seva capacitat productiva per poder rebutjar la importació anglesa o francesa. Fou també per aquest motiu, que la Comissió nomenà dos fabricants, que per torns, assistissin al reconeixement de gèneres de cotó a les Aduanes, i que prestessin servei a les portes de la Ciutat, principalment al Portal Nou, per impedir els fraus que es cometien introduint peces estrangeres en els fards. La realitat però, fou que moltes vegades els fabricants evadien llur obligació concreta i hi enviaven mercenaris.⁽¹⁶⁾

Foren abundants les exposicions i els escrits que la Comissió confeccionà en aquesta època, la majoria de les quals -

15) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Llibre d'actes 1835-40, Juny 1835, p. 40

16) Carrera Pujal, La Economia de Cataluña... T.I, p.

sortien de la ploma d'un membre de gran vàlua, Eudald Jaumandreu, professor d'Economia política a la Llotja de Mar. Seva era la "Memoria sobre la necesidad del sistema prohibitivo en España" que la Comissió de Fàbriques feu publicar.⁽¹⁷⁾ I d'una altra ploma també brillant, però ben coneguda a Barcelona, la Comissió s'encarregà de publicar "Libertad de comercio. Traducción libre de dos cartas de la Cámara Consultiva de artes y manufacturas de la ciudad de Elbeuf en favor del sistema prohibitivo", de Manuel MA Gutiérrez.⁽¹⁸⁾

La Sociedad Económica de Amigos del País que tingué una primera aparició durant el trienni lliberal aportà també les seves llums a la lluita proteccionista. Així coneixem precisament l'única publicació de la seva primera època: Informe que da la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País a la Diputación provincial acerca de los perjuicios que se seguirían a todo el reino de quitarse el sistema prohibitivo. B. 1822.⁽¹⁹⁾ Quan el 1834 tornà a aparèixer la seva actuació, al menys pel període que estudiem, tingué un contingut específic que li venia, d'una banda de la defensa del proteccionisme i de l'extensió de l'ensenyament primari i, de l'altra, de la unió d'intel·lectuals liberals.⁽²⁰⁾

17) Imprenta de Tomàs Gaspar, Bajada de la Cárcel, Barcelona - 1834. Ernest Lluch se n'ocupa detingudament de les tesis de fons d'aquesta memòria a: Ernest Lluch, El pensament econòmic a Catalunya, (1760-1840), Ed. 62, Barcelona, 1973, pp. 291 i ss.

18) Carrera Pujal, La Economía de Cataluña..., T.I, p. 130

19) Ernest Lluch. op.cit., p. 227

20) Ibid., p. 230. En realitat la Societat era formada per un grup d'intel·lectuals i un altra grup de fabricants tots ells liberals.

Una primera actuació fou la contesta que la Societat féu de les Cinco proposiciones sobre los grandes males que causa - la ley de Aranceles en general, a la Cataluña en particular y a las mismas fábricas catalanas, o sea, exposición económica presentada a las Cortes y a S.M. la Reina Gobernadora. Aquest fulletó era obra de Pebrer, possiblement un català afincat a Londres; la contesta de la Societat portava per títol Refutación de las cinco proposiciones del Señor Pebrer contra el sistema prohibitivo por la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País, (1838) I encara publicà més endavant, amb motiu de les discussions sobre aranzels, una nova exposició elevada a la Reina per defensar la inamovilitat dels aranzels vigents aleshores sobre els teixits, filats i estampats de cotó. ⁽²¹⁾

Però totes aquestes accions des de Barcelona no eren suficients moltes vegades, perquè era a Madrid on es coneixien totes les intrigues de la política econòmica i on residien els poders decisoris.

La guerra carlina, per postres, entorpia el correu que unia Madrid amb Barcelona. Calien influències i coneixences a Madrid si es volia combatre la gran avançada lliurecanvista -- que els anglesos promovien amb tota classe de mitjans. Calia una presència catalana a Madrid per defensar el proteccionisme.

Presència catalana a Madrid

Pel febrer de 1836 la Junta de Comerç rebé una Reial Ordre del Ministre d'Hisenda, Alvarez de Mendizábal, en la que se li demanava que en unió amb la Comissió de Fàbriques nome-

21) Ibid., pp. 232-234

nessin un Comissionat "dotado de providad, patriotismo y conocimientos fabriles... quien provisto de todos los datos y noticias que pudieran obtenerse de las fábricas de la Provincia, su estado, elaboraciones y medios de hacerles prosperar, acudiera al Ministerio a fin de ilustrar al Ministro sobre tan interesante materia".⁽²²⁾ S'elegí Magí Corominas qui acceptà. La Comissió de Fàbriques, a mes del que li donava la Junta de Comerç pel seu treball estadístic, li prometé una gratificació de 10.000 rals.⁽²³⁾

En realitat aquest fou un pas important per les dues institucions catalanes per fer sentir llurs opinions prop del Govern i per obtenir a partir d'aleshores, important informació del que succeïa a la capital. El Sr. Joan Vilaregut opinà que l'assumpte era de tanta transcendència que caldria nomenar sense remuneració dos o més senyors que visquessin a Madrid per poder deliberar i encertar millor, i també per ajudar-lo. Es va acordar que les persones amb les que podria conferenciar a la capital podrien ser D. Manuel Ma Gutiérrez i D. Josep Bonaplatà, ambdós residents a Madrid.⁽²⁴⁾ Corominas anà a Madrid com a comissionat de la Junta de Comerç i de la Comissió de Fàbriques però ja amb l'objectiu d'establir altres contactes amb -- gent entesa en la matèria.

Corominas tot just arribat a la Cort inicià una puntual correspondència en la que anava donant tota mena d'informació

22) i 23) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Llibre d'Actes 1835-40, 12 feb. 1836, p. 85

24) Magí Corominas havia estat un dels fabricants més actius a la C. de F. anys enrera, però la guerra carlina el deixà sense la fàbrica de filats i teixits que posseïa al Ter. Ja havia treballat per la Junta de Comerç, en la confecció de l'estadística industrial, en la que encara hi treballava.

sobre les seves gestions prop de Mendizábal, i quan aquest ja no era al Govern, amb llurs successors i altres personatges influents.

A Madrid trobà altres catalans amb qui podia comptar: un d'ells de considerable importància, Antoni Barata, qui havia estat ministre en el trienni liberal; un altre, Geroni Ferrer i Valls qui publicava a Madrid un diari El Nacional i estava disposat a servir la causa proteccionista si trobava el recolzament econòmic necessari. Per cert, les corporacions barcelonines mai li varen contestar. Corominas creia molt interessant tenir un periòdic "proteccionista" a Madrid per poder lliurar-se dels atacs lliurecanvistes que cada dia tenien més adeptes a l'Estat espanyol.

Amb el canvi de Govern i l'accés al mateix d'Espartero, ocupà la cartera de Gràcia i Justícia un català, Salvato, amb qui Corominas treballà mentre ocupava la dignitat ministerial -que durà ben poc temps, uns mesos només- i també després. Era un bon col.laborador en la defensa del proteccionisme i li féu molt de costat sobretot en la qüestió dels atacs formulats per les tesis de Pebrer que ja hem esmentat.

Altres col.laboradors catalans a Madrid foren a vegades els senadors i diputats. Els elegits el 1837, entre els que -- cal destacar el Marquès de Vallgornera, senador per Tarragona i també ministre per uns mesos el 1838; el general Castaños, - Duc de Bailén i el Dr. Fèlix Torres Amat, Bisbe d'Astorga, escriviren a la Junta de Comerç oferint llurs serveis per defensar la causa proteccionista.

Hi havia encara una figura especial pel que fa a la presència catalana a Madrid: els agents. De la Junta de Comerç ho

era Ortiz de Zárate, i de la Comissió de Fàbriques ho fou Manuel Mª Gutiérrez. Del que es desprèn de la correspondència -- d'ambdues institucions els agents tenien com a missió complir la informació a les Juntes respectives; l'entrega d'exposicions, escrits, etc. a les autoritats centrals; el seguiment -- dels periòdics de la Cort intervenint-hi si convenia, etc.

Els catalans, doncs, anaren paulatinament descobrint la necessitat d'assegurar-se una força que fes pressió prop dels -- elements decissors, que s'informés de les intencions econòmiques governamentals, que parlés amb senadors i diputats catalans per seguir una estratègia comú al congrés quan calia discutir la qüestió aranzelària; que tantejés les altres forces -- de l'Estat espanyol per buscar-hi aliats o per situar exactament els elements perillosos... que estigués al corrent dels -- rumors, i que acudís amb tota rapidesa a frenar l'excessiva difusió de les doctrines lliurecanvistes que anaven sortint a la premsa madrilenya. Tot això és el que realitzà i impulsà Magí Corominas. De totes maneres, encara que comptés amb la col·laboració d'altres catalans residents a Madrid, en realitat moltes vegades restava sol i no podia afrontar la magnitud dels -- problemes quan les coses s'enverinaven. Li mancava també el -- prestigi necessari per triomfar en segons quins ambients. -- Veiem per exemple el que va fer amb motiu de la refutació de -- les tesis de Pebrer: Va escriure el fulletó i el donà a M.M. Gutiérrez, molt més conegut en el món madrileny ⁽²⁵⁾ perquè li re-
toqués l'estil i el publicà amb el seu nom. ⁽²⁶⁾

25) Gutiérrez era agent de la C.de F. a Madrid; tenia al seu -- haver ja moltes publicacions, escrivia assiduament als diaris de Madrid; Gaudia de gran influència prop de Mendizábal; era empleat del govern i havia estat secretari de la Junta d'Aranzels. Carrera Pujal, La Economía de Cataluña, T.I, pp.157 i 164

26) Carrera Pujal, La Economía de Cataluña, T.I., p. 167

L'any 1838 arribà amb les preparacions i estudis d'un -- nou aranzel, cosa que donà molta feina a Magí Corominas; però tancades les Corts a meitat de juliol, encara sense discutir-se el projecte, Corominas demanà permís per fer unes vacances a Barcelona. Mentre esperava la resposta es posà malalt; malaltia que amb alts i baixos acabà enduent-se'l al sepulcre el 18 de desembre d'aquell any. La seva tasca a Madrid quedà interrompuda. L'agent de la Junta de Comerç Ortiz de Zárate procurà suplir-lo, però mai aconseguí omplir el buit ocasionat per la desaparició de l'infatigable Corominas.

Creació de l'Associació Catalana a Madrid, antecedent de l'Institut Industrial de España

El 4 de gener de 1839 es creà a Madrid una Junta encarregada de dictaminar el projecte de nous aranzels a presentar a les Corts, per la qual s'anomenaren entre d'altres, el senador Baldrich, Marquès de Vallgornera, el diputat Flaquer i l'industrial Bonaplata.

Fou en aquest moment que la Comissió de Fàbriques prengué la iniciativa de no quedar-se només amb representacions a la Reina, sinó que calia més que mai posar algun substitut de Corominas, a qui s'uniria una associació de persones influents residents a la Cort. Per indicació del diputat català Pere Morret, aleshores a Madrid, la Comissió decidí escriure a M. Mª Gutiérrez i a Bonaventura Carles Aribau demanant-los una especial col.laboració en la defensa de la indústria catalana. (27)

Aviat anà creixent un nucli interessat i disposat a col.

27) A.F.T.N. C.de F., Llibre d'Actes 1835-40, pp. 179 a 207

laborar des de Madrid a la causa proteccionista: Francisco Subirachs, Mateo Lobo, Antoni Barata, el General Manso, M. M^a Gu tiérrez, Aribau, Madoz... Amb motiu de l'aparició d'un fulletó de Manuel Jordan sobre el lliure comerç i l'entrada de manufac tures de cotó estrangeres decidiren una actuació ben eficaç i conjunta reunint dades i publicant tota mena de refutacions -- d'aquestes teories. (28)

I precisament, en aquest moment en que calia més que mai un Comissionat substituït de Corominas, es rebé una Reial Ordre del Ministeri de Marina, Comerç i Govern d'Ultramar participant a la Junta de Comerç que havia de cancel·lar del seu pressupost de despeses els 30.000 rals que assignava a Magí Corominas, per no haver-n'hi ja necessitat en l'actualitat, ni d'ell ni de cap persona que el substituís. (29)

Així les coses es treballà més que mai, per a potenciar el grup que s'anava constituint a Madrid per defensar els inte ressos del comerç i la indústria catalans abogant a favor del sistema prohibicionista. El grup de Madrid obtingué la repre sentativitat tant de la Comissió de Fàbriques com de la Junta de Comerç per a poder actuar en llur nom sempre que calgués. També es veia molt important des de la capital de l'Estat la pu blicació d'un periòdic que defensés les tesis proteccionistes, enfront dels atacs que continuament es rebien dels lliurecanvis tes.

Aquest grup català de Madrid s'organitzà: Senadors i Di putats i altres persones influents s'erigiren en "Associació

28) A.F.T.N. C.de F., Actes 1835-40, pp. 179 a 207

29) Carrera Pujal, La Economía... T.I., p. 179

Catalana", presidida per Antoni Barata. Això s'esdevingué el mes de març de 1839. El dia 12 d'aquest mes la Comissió de Fàbriques de Barcelona cursava l'autorització oficial al president per actuar en el seu nom. També ho féu la Junta de Comerç. (30) Ambdues corporacions es comprometeren a col·laborar econòmicament per tal de sostenir les despeses ocasionades pels molts treballs que portaria a terme l'Associació. La participació en les despeses fou ben desigual: així com la Junta de Comerç hi envià 10.000 rals, la Comissió de Fàbriques féu una col·lecta extraordinària conseguint de mans de 22 fabricants la suma de 6.600 duros. (31)

L'Associació de Madrid es dedicà principalment a publicar escrits de M. Ma Gutiérrez i a preparar la publicació d'un periòdic de caire proteccionista. D'aquest afer se n'encarregava A. Barata. Per fi a mitjans d'abril el periòdic ja tenia nom, El Corresponsal, i pel maig se'n rebien els prospectes. Calia fer subscripcions per recolzar la veu del comerç i de la indústria que lluitaven per la seva sobrevivència. El Corresponsal quedava en mans d'Aribau i de Subirachs; però costava molts diners la seva aparició... Finalment amb una ajuda de 120.000 rals la Comissió de Fàbriques recolzà llur petició que veié la llum a primers de juny de 1839. (32)

Les activitats de l'Associació Catalana de Madrid eren puntualment informades a Barcelona. La Comissió de Fàbriques guarda una munió de cartes i informacions de Subirachs, Secre-

30) A.F.T.N., C.de F. Actes 1835-40, p. 212 i Carrera Pujal, Economía,... I.I., p. 180

31) Carrera Pujal, Economía..., T.I. p. 182

32) A.F.T.N. C.de F. Actes 1835-40, 27 juny 1839

tari de dita Associació, de Barata, de M. Ma Gutiérrez, del Sr. Lobo... Sol.lucionaven problemes urgents: per exemple havent-se d'enviar dos diputats catalans a la discussió de l'últim -- punt dels aranzels n'escolliren dos que aleshores eren a Madrid i que eren adictes a la causa: Pascual Madoz i N. Vila. -- S'ocupaven en la publicació, com ja he dit, dels escrits de M. Ma Gutiérrez,⁽³³⁾ sostenien El Corresponsal, indicaven els moments oportuns d'intervenir prop de la Reina Governadora, etc.

(34) Amb motiu d'haver-hi hagut canvis de Senadors i Diputats s'escaigué que dos diputats barcelonins residiren temporalment a Madrid: eren aquests Joan Vilaregut i Tomàs Coma. El primer era un dels més importants fabricants de cotó de Catalunya i -- Tomàs Coma era fabricant de teixits de llana. La seva presència a Madrid en aquells moments influí decisivament en la transformació de l'"Associació Catalana" en el futur "Institut Industrial d'Espanya".

Ja a finals d'abril de 1840 trobo una carta de la C.de F. dirigida a Tomàs Coma agraïnt-li el seu interès pels assumptes fabrils. El to de la contesta fa entendre que intentava algun tipus d'actuació al marge de l'"Associació Catalana".⁽³⁵⁾ Una cosa similar devia passar amb Joan Vilaregut ja que hi ha una carta personal de Valentí Esparó -Vice-President de la C. d F. -- en la que se li recorda que l'única autorització plena per poder actuar a la Cort en nom seu la tenia Barata, o el Sr. Manso en llur absència; també ho podia fer l'"Associació Catalana"

33) Nuevas consideraciones sobre la libertad absoluta de comercio y puertos francos, Madrid 1839

34) A.F.T.N. C. de F., Actes 1835-40, pp. 284 a 295

35) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Copiador de Correspondencia, 1839-44, 28 abril 1840, p. 145

si ho feia en ple, i li recordava que "Ud. y los Senadores y Diputados pueden entrar en ella..." Podria fer alguna despesa si passava per l'"Associació Catalana".⁽³⁶⁾

D'aquest escrit se'n desprèn de forma clara que les dues institucions barcelonines procuraven canalitzar qualsevol ti--pus d'actuació a favor de la indústria catalana a través de --l'Associació Catalana de Madrid a qui havien confiat llur re--presentació.

A finals de maig les cartes de Joan Vilaregut des de Madrid són nombroses. En elles anuncia la tramesa de l'original del Proyecto de defensa de la industria que havia d'enviar el President Antoni Barata o el Secretari Subirachs.⁽³⁷⁾ Projecte que finalment arribà, ja acordat a Madrid amb data d'11 de --maig de 1840 i signat per varis S.S Diputats Senadors i altres persones. Es remetia per la seva aprovació a Barcelona.

No he pogut trobar enlloc aquest primitiu projecte, però puc deduir el seu contingut pels comentaris al llibre d'actes de la C. de F. i per la resposta que s'envia a Barata amb data de 16 de juny del mateix any. En primer lloc cal remarcar que en llur elaboració hi van participar "persones distingides"...; es devia tractar el tema de les exposicions industrials perquè opinen que seria millor fer-les a Barcelona que a Madrid per --resultar allà molt gravoses; creuen molt bona la planificació d'indústries a d'altres províncies. Així s'acallarien les ma--les llengües. Però consideren difícil enviar operaris intel.li--gents a les províncies que els necessitessin, dels rams en els quals Catalunya hagi fet més avenços; creuen que només l'inte-

36) Ibid. 8 maig 1840, p. 147

37) A.F.T.N. C. de F., Actes 1835-40, 24 maig 1840, p. 336

rès és el mòvil d'un canvi similar i que si se'ls ofereixen --
 aventatges econòmiques com ho han fet els catalans respecte --
 dels operaris de França i d'Anglaterra s'aconseguiria aquesta
 demanda. El Govern és qui hauria de promoure aquest plan, tal
 com va fer amb la fàbrica de vapor de Bonaplata, Vilaregut, --
 Rull i Cia., o amb la de Guadalajara... Finalment hi ha una --
 queixa de la manca de diners per part de la Comissió de Fàbri-
 ques degut als desastres de la guerra, però es farà el que es
 pugui per col.laborar amb aquells que tant d'interès es prenen
 per solidificar la indústria catalana. I acaba la carta "se --
 congratula con V.E. por el nuevo título que ha tomado esa aso-
 ciación, que demuestra la importancia de sus tareas y el inte-
 rés que se toma por el bien general de la nación". (38)

Aquí apareix ja ben definit el desig o la intenció d'ex-
 tendre la indústria a d'altres províncies, la preocupació de -
 promoure exposicions públiques que estimuessin tant els fabri-
 cants com el públic... però també ens consta un canvi de nom -
 de l'Associació. Crec que devia ésser el de "Asociación de Fo-
 mento", perquè en dirigir-se a l'Excmo. Sr. D. José Manso, subs-
 titut de Barata, se l'anomena Presidente Accidental de la Aso-
 ciación de Fomento. I és precisament en resposta a les seves
 comunicacions del 1, 10 i 21 de juliol d'aquell any 1840, (39)
 justament pocs dies després d'haver-los enviat la seva congra-
 tulació pel canvi de nom que responia a unes mires més amples.
 En reunir altres personatges influents no catalans els quals -
 els hi podrien resultar de vital importància pels nous objec-
 tius i per la sol.lució de la sempre conflictiva qüestió aran-

38) A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Actes 1835-40, 28 maig --
 1840, p. 338 i Copiador Correspondencia 1839-44, 16 juny
 1840, pp. 154 i ss.

39) A.F.T.N. C. de F. Actes 1835-40, 16 agost 1840, p. 8

zelària, ja no es podien nomenar "Associació Catalana", encara que els promotors del grup ho fossin. Així fou com l'"Associació Catalana" fundada el mes de març de 1839 amb l'objectiu de recolzar la indústria catalana des de Madrid, es transformà el mes de maig de 1840 en "Asociación de Fomento".⁽⁴⁰⁾ La constatació de que només implicant-hi altres forces, i representativitat i interès d'altres províncies espanyoles podia realment -- ajudar la causa proteccionista, és a dir, que la sobrevivència de la indústria catalana anava lligada a l'evolució econòmica de les altres zones de l'Estat, impulsà la transformació de -- l'Associació Catalana en quelcom més gran i més ambiciós.

Sembla que els dos personatges abans esmentats, Tomàs Coma i Joan Vilaregut devien jugar-hi un paper ben rellevant en aquesta transformació. Així ho deixa entreveure la Correspondència i el llibre d'Actes de la C. de F. d'aquell temps, la -- qual per cert seguia amb interès totes les vicissituds dels -- seus representants a Madrid, prova de la importància que es donava a la qüestió.

Cal citar que si bé a Madrid Tomàs Coma i Joan Vilaregut varen actuar com a motors dinamitzadors junt a A. Barata, a qui se'l veia molt interessat, i a Aribau i Subirachs, a Barcelona tenien un element que els entenia molt bé i des d'aquí els potenciava. Aquest era Valentí Esparó, Vice-President de la C. de F. -en realitat era el President efectiu-, molt acceptat entre els fabricants.⁽⁴¹⁾ La correspondència d'aquesta època ens de-

40) Suposo que hi manca "industrial" o que ja se sobreentenia

41) Valentí Esparó havia sortit reelegit com a Vice-President en l'última Junta General; ell no volia seguir, però davant la unanimitat de la petició de tots els fabricants es tornà a quedar. A.F.T.N. Comissió de Fàbriques, Actes 1835-40, 30 setembre 1839, p. 274

mostra la claredat de visió d'aquest personatge, que intentava sempre unir forces en vistes a una major eficàcia.

L'INSTITUT INDUSTRIAL D'ESPANYA

Abans d'endinsar-nos en l'estudi d'aquesta institució -- hauria d'aclarir primer perquè essent una institució fundada a Madrid i amb un president i bon nombre de membres no catalans, la situo entre les institucions industrials catalanes.

Quan veurem el seu naixement, evolució lògica d'aquella Asociación Catalana que s'havia transformat en Asociación de Fomento, però que era auspiciada i pagada per les institucions barcelonines abans esmentades, la Junta de Comerç i la Comissió de Fàbriques, comprendrem que si bé l'Instituto Industrial de España radicava a Madrid i tenia com objectiu bàsic la propagació de la indústria i la riquesa pública arreu de l'Estat, essencialment els qui la sostenien eren catalans, encara que a la seva Junta Directiva hi figuressin personatges d'altres -- llocs d'Espanya. Aquesta era una tàctica que s'imposava si es volia esborrar la figura d'una Catalunya egoïsta que només mirava per ella i que es desentenia dels altres pobles de la península. Veiem què n'opinava el redactor de la Revista Andaluza:

"Cosa hará de un año que se instaló en Madrid una reunion, cuyo objeto era la protección y fomento de los intereses de nuestra industria: aun si la memoria no nos es infiel, abrazaba también el primer pensamiento los de la agricultura(.) Así se inauguró el Instituto Industrial.

Los nombres de las personas que con mas calor favorecian la realizaci3n de aquella empresa, la generosa oferta que parece se hizo en nombre de alguna 3 algunas Juntas de Comercio de Catalu0a, de subvenir 3 todos los gastos de la instituci3n, si las de las demas provincias no querían dividir con ella la gloria de sostenerle, alguna revelaci3n mas injenua que prudente, todo debió persuadir que la nueva instituci3n hecha en nombre de los intereses generales de la naci3n, miraría sin embargo - los catalanes con predilecci3n mas particular (...) No culpamos nosotros a las Provincias de Catalu0a de acudir a la defensa de sus intereses, creando corporaciones poderosas por su crédito y por sus medios de acci3n, que les sirvan de antemural, y acudiendo al espíritu de asociaci3n, no solo para estrechar mas en su seno los vnculos que entre sí las unen, sino para difundirlos por toda la Península, y crearse en toda ella - amigos y auxiliadores...". (42)

Aquestes paraules són ben eloqüents per fer-nos arribar el que es pensava. L'Institut Industrial de Espanya era una instituci3 feta en nom d'interessos generals de la naci3, però mirant els catalans amb predilecci3 particular, i sostinguda bàsicament amb els seus fons.

Fundaci3

Hem vist evolucionar l'Associaci3 Catalana cap a una Associaci3n de Fomento amb unes mires més àmplies. Doncs bé, aquesta Associaci3 ja ampliada en llur composici3 i en llurs objectius es constituí ben aviat en una entitat molt més ambiciosa Instituto Industrial de Espanya. Segons consta a l'arxiu de la

42) "Industria Manufacturera", a Revista Andaluza, II, 1841, Sevilla, pp. 342-343

C. de F. a la reunió del 26 d'agost de 1840 es llegí un ofici de l'Instituto de Fomento Industrial del 18 del mateix mes en el que participava llur instal·lació a la Cort, acompanyant estatuts, relació de socis, i Junta Directiva i pressupost de gastos del dit Institut que ascendien a 82.000 rals. ⁽⁴³⁾

Aquesta denominació d'Instituto de Fomento industrial -- apareix indistintament en aquesta primera època junt amb el de Instituto Industrial o el de Instituto Industrial de España. ⁽⁴⁴⁾ Cal advertir, no obstant que el nom d'Instituto Industrial ja apareix, com a entitat en gestació al Corresponsal de 25 de juliol d'aquell any, quan en realitat les comunicacions arribaven a Catalunya en nom d'una Asociación de Fomento continuació de la que havia estat Asociación Catalana a Madrid.

Com he dit abans les intervencions de Joan Vilaregut i de Tomàs Coma apareixen repetides vegades en aquest afer: cartes entre ells i Valentí Esparó, Vice-president de la C. de F. en la que se'ls hi agraeix el gran interès demostrat en la formació de l'Institut Industrial, o bé amb la Junta de Comerç. A aquesta entitat s'hi dirigí Vilaregut indicant la conveniència d'agrair els esforços a favor de la indústria dels promotors de l'Institut Industrial, D. Antoni Barata, Bonaventura Carles Aribau i Fco. Subirachs. ⁽⁴⁵⁾

Cal advertir que l'Institut Industrial d'Espanya poca cosa hagués fet ni possiblement s'hagués pogut instal·lar sense

43) A.F.T.N., C. de F., Actes 1840-46, 26 agost 1840, p. 13

44) A.F.T.N., C. de F., Copiador de correspondència 1839-44, 12 febrer 41, p. 227

45) Carrera Pujal, La Economía..., T.I., p. 196

el beneplàcit i el concurs econòmic de la C. de F. i la Junta de Comerç. Quan la Comissió de Fàbriques a la seva Junta General de 10 de setembre de 1840 comunicava "la instal·lació en la Corte del Instituto de Fomento de la industria nacional, esta corporación respetable compuesta de hombres eminentes por su categoría, por sus luces, por su probidad y por su fama verdaderamente española, que se propone como el primero de sus estatutos promover en todas las Provincias del Reyno los adelantos de la agricultura, de la industria fabril y del Comercio: ella pues ha hecho nacional nuestra causa y nos alarga una mano protectora para ayudarnos a salir del peligro..."⁽⁴⁶⁾ acabava demanant diners per col·laborar-hi; obtingué amb grans esforços 2.601 duros. La Junta de Comerç havia aportat 10.000 rals.⁽⁴⁷⁾

Suposem que la primitiva Junta Directiva era la que figurava signant els estatuts i el reglament, que aparegueren uns mesos més tard a El Corresponsal. Era formada per les següents persones: President, Excmo. Sr. D. Felix de Olabarriague y Blanco, Vice-Presid. Excmo. Sr. D. José Manso, Sr.D. Eusebio Valle, Sr. D. Domingo Ma. Vila, Excmo. Sr. D. José Primo de Rivera, Sr. D. José Sánchez Chaves, Excmo. Sr. Marqués de Someruelos, Sr.D. Pascual Madoz, Sr.D. Antonio González. Secretaris Generals del Instituto y de la Junta Directiva: Sr. D. Buenaventura Carlos Aribau y Sr. D. Francisco Subirachs.⁽⁴⁸⁾

46) A.F.T.N., C. de F. Actes 1840-46, 10 setembre 1840, p. 31. Memòria

47) Carrera Pujal, Economía..., T.I, p. 197

48) Instituto Industrial, "Estatutos", El Corresponsal, Madrid 31 novembre 1840. També Arxiu Societat Barcelonesa Econòmica Amics del País, C. 24/4

Una pregunta aflora ben aviat, quan es coneix un projecte tan ambiciós: Quines eren les fonts de llurs inspiracions? Quins models societaris a favor de la indústria podien conèixer que els impulsessin a obrar d'aquesta forma? A l'editorial de El Corresponsal del 25 de juliol de 1840 s'observa ben clarament la consciència que tenia l'articulista (per tant els membres de l'Institut Industrial) de la urgent funció del govern, funció governamental a favor del millorament de la instrucció; de la instrucció primària com a base d'un augment de la intel·ligència que faci possible una instrucció industrial i agrícola per poder treure aquests rams de la situació precària en que es trobaven; un altre tema que apareixia com a tasca del Govern: el d'afavorir el consum dels productes nacionals gràcies a una sàvia millora dels transports (nous ports, camins, canals, aduanes...). Com a bons coneixedors de la realitat del país, oferien el concurs d'uns bons patriotes per auxiliar-lo (al govern) en el foment de la riquesa del regne per mitjà d'una Associació de classes industrials que patrocinessin els interessos que es creessin, que estimulessin els ingenis i que mantinguessin la pau.⁽⁴⁹⁾ En realitat totes aquestes idees eren conegudes per haver-se portat a la pràctica a d'altres països. Veiem-ho.

Precedents a l'estranger

Ja he parlat de les Institucions angleses, franceses o belgues existents en aquelles èpoques i que d'alguna manera es podien conèixer a Espanya. Sabem positivament que la "Société pour l'Encouragement de l'industrie nationale" de París era coneguda aquí, des de feia molts anys.⁽⁵⁰⁾ En realitat, pel con-

49) "Producción", El Corresponsal, 25 julio 1840

tingut i l'amplària dels seus projectes l'Institut Industrial d'Espanya fa pensar més en les grans institucions estatals o -quasi-estatals de protecció a la indústria -com la Royal Society of Arts, la dita Société pour l'Encouragement o l'obra de Guillem d'Orange a Bèlgica-, que en les associacions d'àmbit més reduït, com fou la Société Industrielle de Mulhouse, o bé la de tall més netament proteccionista com fou l'Associació Defensora del Treball Nacional de París.

Pel que he dit abans, allò que els membres de l'Institut Industrial d'Espanya comprenien com a tasca del govern o d'una Institució per ell protegida, té molta similitud amb el que -- plantejaven tant la Royal Society of Arts com la Société pour l'Encouragement: instrucció relativa a l'agricultura, a les -- arts i a les manufactures; estímuls que fomentessin la competitiu-
tativitat i fessin néixer l'esperit de descoberta o d'aplicació de noves tècniques; una bona orientació de l'esperit públic -- que reclamés amb el seu orgull només productes nacionals, és a dir, el proteccionisme; etc. Els mitjans de que es valien am-
dues societats també es reconeixen en els plantejaments de -- l'Institut Industrial d'Espanya: premis a la invenció; intro-
ducció de procediments i tècniques aventatjoses; protecció i préstecs als artistes que no tinguin medis... (aquí l'Institut Industrial d'Espanya ho traduïa per protecció a la indústria); instal.lació de biblioteques especialitzades, conferències, ex
posicions... i sobretot el que és totalment comú és l'esperit associatiu, en funció del foment de la riquesa pública mitjan-
çant l'expansió i difusió de la ciència i la tècnica, dels co

50) Ja el 1824 en crear-se el Real Conservatori de Belles Arts de Madrid la Junta de Comerç de Barcelona li fa saber que s'ha enterat de que la Société d'Encouragement de París ha via premiat un tipus determinat de màquines. Carrera Pujal La Economía..., T.II, p. 217

neixements sobre agricultura, fabricació i comerç. ⁽⁵¹⁾

Sense aquest aspecte associatiu prop del Govern trobem en l'acció de Guillem d'Orange uns mateixos objectius: subvencions a inventors i empresaris; millor preparació i instrucció enviant a gent a preparar-se a Anglaterra, o creant escoles tècniques; exposicions públiques industrials; millorament de la infraestructura econòmica creant noves vies de comunicació que farien possible un creixement econòmic global, agrícola, industrial i comercial. ⁽⁵²⁾

Es a dir, els pioners espanyols que l'any 1840 plantejaren de forma quelcom rimbombant el que havia d'ésser la salvació i el foment de la indústria nacional tenien els seus precedents a l'estranger. Amb notables diferències: mentre que a Anglaterra, a França i a Bèlgica aquestes associacions o bé eren tan àmplies que abarcaven una representació gairebé total de la societat (Anglaterra), o bé depenien del govern (Bèlgica) o hi eren molt properes (França), aquí n'estaven totalment al marge. Les activitats de les estrangeres aconseguiren notoris resultats, en canvi a l'Estat espanyol fracassaren totalment. Però ja en parlaré més endavant d'aquest aspecte.

Objectius

Segons s'estipula a l'article primer dels seus estatuts ⁽⁵³⁾ "el fin del Instituto es aumentar la riqueza pública promoviendo la industria nacional en todos sus ramos: en las confe-

51) Vegis supra, capítol anterior

52) Vegis supra, capítol anterior, "Bèlgica"

53) "Instituto Industrial. Estatutos", El Corresponsal, 30 novembre 1840

rencias y sesiones que al efecto tuviere, según el siguiente - reglamento, queda excluida toda otra materia.' Cal remarcar -- quins són els mitjans que considera indispensables per arribar-hi: la promoció de l'agricultura, de la fabricació i del comerç. Té en compte que cal facilitar l'aplicació d'aquests mitjans interessant-se en la millora de les classes jornaleres, - tant pel que fa a l'atur com per l'atenció social que requereix; també creu que la promoció dels tres rams abans esmentats tenen com a base el coneixement de les necessitats de cada província i les seves circumstàncies, per promoure-hi el que més li convingui. No oblida les obres públiques i els mitjans de comunicació interessant-hi els especuladors si convé, com - també, ja convençut que el Govern no promourà cap indústria, ofereix la possibilitat d'indicar les empreses particulars que es puguin portar a terme facilitant llur formació i la protecció administrativa a tota classe de projectes que es facin dedicats a l'expansió industrial.

Creu que pot auxiliar el Govern amb la confecció d'una - estadística industrial i amb tota mena d'informació en vistes a llur foment. I finalment proposa establir relació amb tots els establiments anàlegs del país i de l'estranger, en funció d'una millora i de servir a totes aquelles persones a qui els pugui ésser útil.

En definitiva: l'objectiu de l'Institut Industrial d'Espanya consistia en protegir i fomentar la indústria nacional. Tasca, per cert, ben vasta i complexa.

A través de les cartes que es reberen en aquests mesos - fundacionals a la Comissió de Fàbriques de Barcelona, es va pal pant una certa duplicitat en el veritable objectiu de l'Insti-

tut Industrial d'Espanya.⁽⁵⁴⁾ Per uns, més il·lustrats, afincats a Madrid, catalans o no, que tenien en compte la trista realitat del retràs econòmic en què vivia Espanya respecte l'Europa que s'anava industrialitzant, l'I.I.E. representaria l'única forma d'aconseguir el desvetllament econòmic. Era imprescindible industrialitzar-se, segons ells mateixos deien "la nación española debe fomentar la industria si ha de ser algo, si ha de ser rica, si ha de ser independiente".⁽⁵⁵⁾ Entre aquests hi posaríem Antoni Barata, José Manso, el Marquès de Someruelos.... Són, en realitat, els que no eren fabricants. Però el segon grup que es movia en la creació de l'I.I.E., potser el més viu i més preocupat, que formava part de la Comissió de Fàbriques, a qui perillaven llurs interessos a cada investida governamental que legislava sobre aduanes o tractes comercials amb l'estranger, aquest grup veia l'I.I.E. com una forma de tenir amics i auxiliadors en la causa proteccionista a tota la Península; així ho deia ben clar Valentí Esparó, aleshores Vice-President de la Comissió de Fàbriques, a Barata "sobre la extensión de la plantificación de industrias a otras provincias... parece muy bien. Así se acallarán las malas lenguas..."⁽⁵⁶⁾ Els catalans - en aquells moments gaudien de la fama de que només miraven pels seus interessos. També l'articulista de la Revista Andaluza, en donar a conèixer el projecte de propagació i perfecció de la indústria manufacturera s'expressava en aquest sentit "A la verdad los intereses catalanes, que tan penosamente sobrellevan - la discusión apoyados en el monopolio, á pesar de los esfuer--

54) Per tal de simplificar d'aquí en endavant abreviaré el nom d'Instituto Industrial de España amb "I.I.E."

55) "Proyecto de propagación y perfección de la industria manufacturera" a Revista Andaluza, p.347

56) A.F.T.N., C.de F. Copiador de Correspondencia 1839-44, 16 de juny 1840, pp. 154 i ss.

zos de sus activos e ilustrados sostenedores, hallarian de esta suerte mejor terreno para su defensa; y aun en tanto grado mejorarán su causa procediendo franca y lealmente en este camino, que acaso dejen en gran parte de ser catalanes exclusivamente, para convertirse en nacionales..."⁽⁵⁷⁾

Resumint: en els objectius de l'I.I.E. hi alenaven dues corrents ben diferenciades. Una més il·lustrada que entenia la industrialització de l'Estat espanyol com a únic camí cap a la modernització i a la sobrevivència com a nació independent, i l'altra, més realista i immediatista, que sense oblidar els plantejaments generals es preocupava de solucionar els seus problemes particulars de manteniment d'una indústria que pugna va per sobreviure en el marasme polític i econòmic de l'Estat espanyol de mitjan segle XIX.

Realitzacions i evolució

Veiem efectivament quines van ésser les realitzacions -- d'uns objectius tan amplis; però en primer lloc coneguem la organització de que es van dotar i els fons amb què comptava l'I. I.E. per entendre la migradesa amb què va sobreviure.

Composaven l'I.I.E. socis escollits entre les classes -- agrícola, manufacturera i mercantil, procurant que n'hi haguessin de totes les províncies, en nombre indefinit. Com que els socis es reunien a la capital s'anomenaren socis corresponsals a les províncies, i es pensava per a punts d'Europa i Amèrica, per establir comunicació i informació sobre les matèries adients.

57) "Proyecto de propagación..." a Revista Andaluza.... p. 344

L'Institut es dividia en tres seccions: agricultura, indústria manufacturera i comerç, que s'havien de reunir una vegada a la setmana; els representants de les seccions formaven la Junta directiva que era la responsable de dirigir, coordinar els treballs de les seccions, establir contactes amb el Govern, promoure comissions especials per estudiar assumptes de naturalesa mixta, proposar medis de propagació de l'educació industrial, recopilació de dades generals, cura d'augmentar l'arxiu i biblioteca, etc. s'havia de preocupar de la recaptació de -- fons o bé de proposar els mitjans per obtenir-los, etc. La Junta general era l'encarregada dels nomenaments de càrrecs, d'examinar els pressupostos i d'aprovar els gastos i d'enterar-se -- dels treballs fets per la junta directiva i per les seccions durant l'any. (68)

Cal fer especial esment al substracte econòmic que sostenia l'Institut. Tal com deia el Reglament corresponia a la Junta directiva el proposar a la Junta general els mitjans que -- creia convenient per reunir fons.

No dispo de cap acta ni cap notícia que faci referència a les reunions de la Junta directiva o de la Junta general de l'I.I.E. a Madrid; només conec les notícies que arribaven a la Comissió de Fàbriques o a la Junta de Comerç. I del que d'elles se'n desprèn sembla que eren únicament aquestes dues institucions les que el varen sostenir el poc temps que actuà.

Just en el precís moment de la seva fundació a Madrid el mes d'agost de 1840 havia presentat a la Comissió de Fàbriques el pressupost d'instal·lació:

58) Tot el Reglament i els Estatuts es troben a l'Apèndix. El Corresponsal, 30 novembre 1840, Madrid, i també A.S.B.E.A. P., C. 24/4

Presupuesto total para un año en Madrid

Para el Instituto de Fomento	40.000 Reales vellón
Para otro de los Secretarios Generales (59)	<u>24.000</u>
	64.000

Presupuesto anual ilimitado, o sea mientras defienda nuestra causa el agente y abogado consultor en Madrid.

En clase de situado fijo	12.000
En clase eventual, por si perdiere el destino que actualmente disfruta por defender nuestra causa pide un aumento de	<u>10.000</u>
	22.000
	+ 64.000
	<u>86.000</u>
Para el presente año suman ...	86.000 (60)

La quantitat era tan considerable que es feren reunions extraordinàries de fabricants per aconseguir cobrir el pressupost. Amb aportacions de Manresa, Sallent i Vilanova es recolliren 2.601 duros. La Junta de Comerç havia ja enviat 10.000 rals. (61)

El fet que el problema econòmic aflori constantment a la correspondència d'aquesta època demostra que a Madrid es comp-

59) Es refereixen a Fco. Subirachs que comença a actuar a Madrid com a secretari de l'I.I.E., a més d'Aribau

60) A.F.T.N., C. de F. Llibre d'Actes 1840-46, 16 setembre -- 1840, p. 41. Cal advertir que anteriorment el pagament de Gutiérrez s'havia inclòs en el pressupost de despeses de l'I.I.E. A.F.T.N., C. de F. Llibre d'Actes 1840-46, 26 agost 1840, p. 13

61) Carrera Pujal, La Economía..., T.I, p. 197

tava amb l'aportació barcelonina de forma bàsica. Són innombrables les cartes de Subirachs i Gutiérrez demanant poder cobrir les despeses ocasionades per les activitats de l'I.I.E.

Aquí caldria destacar la gran diferència d'aquesta institució amb les que abans he esmentat de l'estranger, que, o bé es mantenien gràcies a una promoció reial directa, com a Bèlgica, o rebien subvencions del govern a més de les suscripcions dels socis en elles interessats, com era el cas de la Société pour l'Encouragement, o el sosteniment i empenta eren totalment privat, però amb quantitats considerables de socis que amb llurs quotes sostenien allò que essencialment els ajudava, com era la Royal Society of Arts i la Société Industrielle de Mulhouse, o l'Association pour la Defense du Travail National.

Però la realitat era aquesta, i a partir d'ella s'havia d'actuar. Els esdeveniments polítics de 1840 amb el protagonisme d'Espartero i la corresponent postergació de la Regent Ma. Cristina van entorpir ja de bon començament l'activitat d'un Institut que figurava com a creació de la Reina Governadora. (62) Es ben significatiu que llur propaganda i la presentació dels Estatuts i Reglament no aparegué al Corresponsal fins el 30 de novembre, quan sabem que aquest diari era precisament una creació de Barata, i on Aribau i Subirachs n'eren els principals redactors, ambdós secretaris de l'I.I.E.

Durant el 1840, any de reunions i d'estudis, l'I.I.E. poca cosa efectiva degué realitzar: trobem una informació sol·licitada pel General Manso referent al problema de les vagues --

62) Honorato de Saleta, Memoria. Biografía del Excmo. Sr. General D. José Manso y Solá, EstO. TipO. Sucs. Narciso Ramírez y Cía., Barcelona, 1883, p. 29

dels operaris que, en expressió dels fabricants "deben ser ayu dados por algún enemigo de la industria",⁽⁶³⁾ i també la congratulació de que l'I.I.E. torni a obrir els seus treballs volent se ocupar en primer lloc del foment de la fabricació precisament quan el Govern es torna a ocupar de la qüestió dels aranzels.

El 1841 és l'any de la màxima activitat: intercessió prop de la Regència en l'assumpte de les vagues dels jornalers i obtenció d'una resposta governamental a gust de llurs peticions; s'anomena el Duc de la Vidria soci protector de la corporació, al que se li dirigiran ben aviat demanant-li la repressió del contraban; insistent intervenció en l'assumpte dels aranzels - que finalment resultaran favorables pels industrials catalans...; ⁽⁶⁴⁾ però l'obra de més envergadura és la que Antoni Barata promou i comença a donar-hi cos, prèvia consulta als socis corresponsals: el "Proyecto de propagación y perfección de la industria manufacturera". A tal fi ha estat a Barcelona el mes de febrer on ha aprofitat per entusiasmar fabricants i comerciants. Aquesta hauria d'ésser la gran obra de l'I.I.E. La Comissió de Fàbriques de Barcelona convoca tota mena de reunions per donar ho a conèixer i per convèncer amb un argument ja sabut. El Sr. Moret, català resident a Madrid que també ha viatjat a Barcelona, així ho explica: "A Madrid se'ns ataca un suposat exclusivisme per enriquir-nos a costa de les altres províncies. Cal propagar la indústria a d'altres llocs d'Espanya. Si es comença a demanar la col.laboració dels catalans és perquè en l'actualitat són els qui poden tenir-hi més particular interès".⁽⁶⁵⁾

63) A.F.T.N., C.de F. Cop.Correspondencia 1839-44, p. 201

64) A.F.T.N., C.de F. Llibre d'Actes 1840-46, 26 març 1841, p. 79

65) *Ibid.* 19 juny 1841, p. 96

Cal advertir que aquest projecte fou resultat d'un dictamen de la Comissió anomenada per la Junta Directiva de l'I.I.E., per tal de proposar les bases dels primers treballs que amb més urgència, major utilitat i menys dificultats podessin influir -- més directament en la prosperitat pública.

Aquesta Comissió era integrada per Josep Manso, Pascual Madoz, Eusebio Maria del Valle, Buenaventura Carlos Aribau i Francisco Subirachs. ⁽⁶⁶⁾

El Proyecto de Propagación y perfección de la industria manufacturera publicat el 6 de juliol de 1841 proposava la -- creació d'una "Societat per a la propagació de la Industria espanyola" que es dediqués a instal·lar en els punts de la península que considerés més a propòsit, fàbriques de llana, lli, -- seda i cotó, fundicions i tallers de construccions de maquinària, tenint en compte per llur instal·lació els llocs on hi haguessin matèries primes, salts d'aigua, combustibles i edificis idonis, i on la població reclamés major suma de treball.

El fons social de dita Societat havia d'ésser de 25 milions de rals representat per 2.500 accions de 10.000 rals cada una; la Societat s'instal·laria quan ja s'haguessin conseguit 5 milions de rals; s'havia d'anomenar "La Industrial Española". El projecte proporcionava tota classe de detalls pressupostaris per instal·lació dels establiments de fàbriques de cotó, estam, lli o canem, panes i maquinària, puntualitzant que en el pressupost total de 8.297.035 rals no s'hi havien comptat ni l'alçada dels edificis per poder-ne disposar de molts -- aplicables a tals necessitats, ni les despeses de la força mo-

66) A.S.B.E.A.P., Dictamen de la Comisión del Instituto Industrial, Madrid 1841, C. 24/4 D, 9

triu, per poder-se aprofitar els infinits salts d'aigua que es posseeixen i que estalvien les màquines de vapor.

Estava prevista tota l'organització, reglament de la Societat i funcionament de la mateixa. Per forma-ne part es devien dirigir a qualsevol dels vocals de la Junta Directiva de l'Institut Industrial a la Cort, o bé als subscriptors corresponents a províncies. (67)

A Barcelona hi hagué una ràpida resposta inicial, ja que ben aviat, el 20 de juliol, apareix la primera relació d'accionistes esperonats per unes paraules encoratjadores de Joan Vilaregut que defensava el projecte. Veiem qui eren el primers:

Francisco Puigmartí	5 accions	Font i Vilaregut	4
Joan Vilaregut	4	Joan Rull	4
Dotres Clavé i Fàbra	4	Pedro Moret	4
Muntades Hnos.	4	Salvador Bonaplata	4
Valentí Esparó	4	Jaume Ricart	4
Nicolás Tous	4	Domingo Serra	4
Tomàs Coma	2	José Serra	4 (68)

Encara que aquests contestessin tan ràpidament, la realitat fou més aviat ben migrada. Al cap d'uns mesos només s'havien aconseguit a Barcelona 141 accions de les 2.500 que es precisaven en total, després d'haver fet tota classe de propaganda a les poblacions fabrils de Catalunya, tals com Mataró, Gi-

67) Revista Andaluza, II, 1841 "Proyecto de Propagación y perfección de la industria manufacturera", p. 348 i ss.

68) A.F.T.N., C. de F. Llibre d'Actes 1840-46, p. 99. Cal advertir que Fco. Puigmartí era aleshores el Vice-President de la C. de F.

rona, Reus, Vic, Olot, Manresa, Igualada, Valls, S. Joan de Vilassar, S. Genís de Vilassar, Tarrassa, Sabadell, Berga.⁽⁶⁹⁾ -- Els de Barcelona donaven com excusa "el desaliento general por la invasión clandestina de géneros de ilícito comercio y por la asociación de operarios que aún está en pie".⁽⁷⁰⁾

El resultat general fou un veritable fracàs. No va arriagar a Madrid ni a d'altres llocs d'Espanya. Potser l'única realització certament emparentada amb el projecte fou la creació de l'España Industrial dels germans Muntadas, a qui ja hem trobat com a primers accionistes del projecte, que amb seu central a Madrid tenien prevista la utilització del salt del riu Pedra, a l'Aragó, i que en definitiva quedà totalment local.- litzada a Sants. Cal advertir que els primers membres de la Junta Directiva, a més dels promotors, eren també els promotors - de l'I.I.E. tals com Aribau, Madoz, etc.

Del 1842 només n'he trobat vagues referències sobre la intercessió de l'I.I.E. en la qüestió del possible tractat de comerç entre Anglaterra i Espanya, proposat per Robert Peel. Sembla que la Institució de la Cort es comprometia a nomenar una comissió que s'ocupés d'examinar si la Nació es trobava en estat de fer un tractat de comerç semblant tot comproment-se a donar publicitat als seus treballs a mida que la seva importància ho aconsellés.⁽⁷¹⁾

Els aconteixements polítics i socials de 1842 i 1843 a Barcelona ocasionaren un silenci total pel que fa a les rela--

69) A.F.T.N., C. de F. Cop.de Correspondencia 1839-44, 6 set.1841 p. 267

70) Ibid. p. 264

71) A.F.T.N., C. de F. Actas 1840-46, 3 juny, p. 143

cions amb Madrid, almenys pel que reflexen els seus llibres, i la seva correspondència. I serà per l'agost de 1844 quan torna a aparèixer una menció a l'Institut Industrial, moment en el qual suposo que a Madrid era ben enterrat. En aquest moment el que els fabricants volen és tenir senzillament un valedor i ajudador a la Cort. Així li diuen a Joan Dotres que va a Madrid: "que sobre todo tuviese presente lo conveniente que sería el instalar de nuevo en Madrid el Instituto Industrial, que tantos favores había hecho a la industria catalana".⁽⁷²⁾

El Sr. Dotres va informant de tots els passos que dóna a Madrid per reinstal·lar l'Institut, però es troba amb el problema de que la vídua de Fco. Subirachs, l'ex Secretari que tenia tota la documentació, no li vol entregar perquè afirma que se li deuen uns diners. Després d'un llarg regateig es recuperaran. La Comissió de Fàbriques es torna a comprometre econòmicament, aquesta vegada per una suma més petita: 6.000 rals, de moment,⁽⁷³⁾ destinats a subvencionar els treballs del Sr. Dotres.

Paral·lelament a l'acció dels fabricants, també a través de la Junta de Comerç s'arribava a la conclusió de que era precis reinstal·lar l'Institut Industrial d'Espanya. L'origen d'aquesta decissió vingué arran d'un escrit que la Junta de Comerç publicà defensant la Junta de Comerç de Santander qui demanava que no es rebaixessin els drets de farines estrangeres que s'importaven a Cuba, perquè es perjudicaria a les de Castella. Quan més endavant la Junta de Barcelona es queixava en una representació elevada a la Reina de l'excessiu contraban que -

72) A.F.T.N., C.de F. Llibre d'Actes 1840-46, 25 agost 1844, p. 231

73) Ibid. 23 desembre 1844

deixava paralitzades les fàbriques i temia a més de les decisions sobre aranzels del cotó i les mezcles repercutirien en la misèria de les províncies catalanes, una carta del diputat Manso de Juliol, de 7 de febrer de 1845, anunciava que havent-ne informat als diputats castellans, aquests estaven disposats a lluitar junt amb els catalans a favor del proteccionisme; que allò que desitjava particularment Castella era veure muntades tres o quatre fàbriques a Salamanca, Valladolid i Burgos; i que ell entenia que això seria factible perquè serien de lucre i farien la felicitat d'aquell pacífic país; "y cuando esto suceda nadie podrá ya contener el curso a la industria española..."⁽⁷⁴⁾

Amb aquestes notícies la Junta de Comerç convocà una reunió per un assumpte de gran interès per a la indústria, i d'ella en sortí la necessitat de recolzar el renaixement de l'I. I. E. a Madrid, ja que havien estat ben positius els seus treballs dels anys 1840-41. A la reunió hi assistiren representants del ram del comerç i fabricants; també altres personatges influents preocupats pels assumptes econòmics del Principat. Entre ells hi destaquen Antoni Barata,⁽⁷⁵⁾ Tomàs Coma, Francisco Puigmartí, Pere Moret, Salvador Vilaregut, Nicolàs Tous, i Jerónimo Merelo.⁽⁷⁶⁾

En aquesta reinstal·lació es pretenia aconseguir la suma de 60.000 rals per instal·lar tres o quatre fàbriques a d'altres províncies espanyoles, però sembla que els catalans no estaven pas gaire disposats a aquests dispendis, i així li feren saber a Manso de Juliol tot oferint la col·laboració que calgués per reorganitzar l'I. I. E.,⁽⁷⁷⁾ però res més.

74) Carrera Pujal, La Economía..., T.I, p. 250

75) Antoni Barata el trobem ara a Barcelona. Sabem que més endavant és Comissionat Regi del Banc de Barcelona

76 i 77) Carrera Pujal, Ibid. pp. 251 i 252

A darreries de 1845 quedà ja definitivament reinstal·lat l'Institut Industrial d'Espanya, amb l'inclusió de persones noves i influents, com el Sr. Marquès de Santiago, i D. Ventura de Cerrajería. Esperen que hi aniran entrant personatges notables i influents i que així serà més fàcil fer triomfar les bones doctrines econòmiques i favorables als interessos industrials. ⁽⁷⁸⁾

Les notícies que Dotres des de Madrid comunica són un xic alarmants: la qüestió dels aranzels torna a preocupar vivament. Hi ha mala predisposició. Joan Vilaregut des de Madrid també ho adverteix. Però l'I.I.E. està disposat a lluitar pel proteccionisme. En vista d'aquestes notícies la Comissió de Fàbriques secundant la proposició del Sr. Tous es compromet a reunir 40.000 rals anuals, durant tres anys, per sostenir el seu representant a la Cort i les despeses de Secretaria de l'Institut Industrial de Madrid per la defensa de la indústria amenaçada pels aranzels. ⁽⁷⁹⁾ La qüestació es realitza amb l'aportació de només 28 fabricants obligant-se a pagar a proporció de la indústria que cada un exerceix.

A primers de 1846 l'I.I.E. tornà a donar senyals de vida amb un comunicat que publicaren els periòdics, en el que declarava que no s'ocuparia dels interessos propis dels seus components sinó dels generals del país. Es deia en llurs estatuts que el seu fi era promoure la indústria en tots els seus rams, informar el Govern i preparar estadístiques. La presidència l'ocupava el Marquès de Someruelos, personalitat asturiana de gran relleu, proposada per la indústria del carbó. Entre els

78) A.F.T.N., C.de F. LL.d'Actes 1840-46, 20 des.1845, p. 364

79) A.F.T.N., C.de F. Escritos varios, 20 des. 1845

socis coneguts, residents a Madrid hi havia Esteban Sayró, Jacinto Félix Doménech, Ramón Bonaplata, Juan Vilaregut, B.C.Aribau, Luis María Pastor, José Salamanca, Marquès de Vallgornera, Marquès de Viluma, Jaime Muntadas, Fco. Javier de Burgos... etc. (80)

En realitat les actuacions de l'I.I.E. durant la segona època no devien pas ésser gaire nombroses. La preocupació bàsica del moment eren els aranzels i a Catalunya es creà una Comissió especial encarregada d'estudiar-ho i treballar-ho, encara que també comptaven amb la col.laboració de l'I.I.E. al qual sostenien en llur funcionament. Quan els comissionats catalans anaren a Madrid per la qüestió aranzelària veieren la realitat i proposaren alguns canvis per assegurar la marxa de la Institució madrilenya. Segons opinió de Tous i Soler, un dels comissionats, l'I.I.E. precisava només d'una Junta composta dels Srs. Doménech, Safont, Vilaregut, Muntadas i Dotres. (81) És a dir, aquests eren qui de veritat els preocupava la qüestió industrial i coneixien la problemàtica, perquè la vivien directament.

Poques referències queden de les actuacions que l'Institut tingué al llarg de 1846: referències a intercessió prop del Govern en la qüestió aranzelària; justificacions de cobrament dels 40.000 rals promesos; una menció a un segell de l'Institut per posar a uns diplomes... i finalment l'acomiadament del Sr. Dotres com a representant de la Comissió de Fàbriques a Madrid i Secretari de l'Institut Industrial en aquesta segona etapa. (82) A partir de novembre de 1846 no hi ha ja rastre de cap altra activitat

81) A.F.T.N., C.de F. Ll. d'Actes 184-46, 23 març 1846, p.379

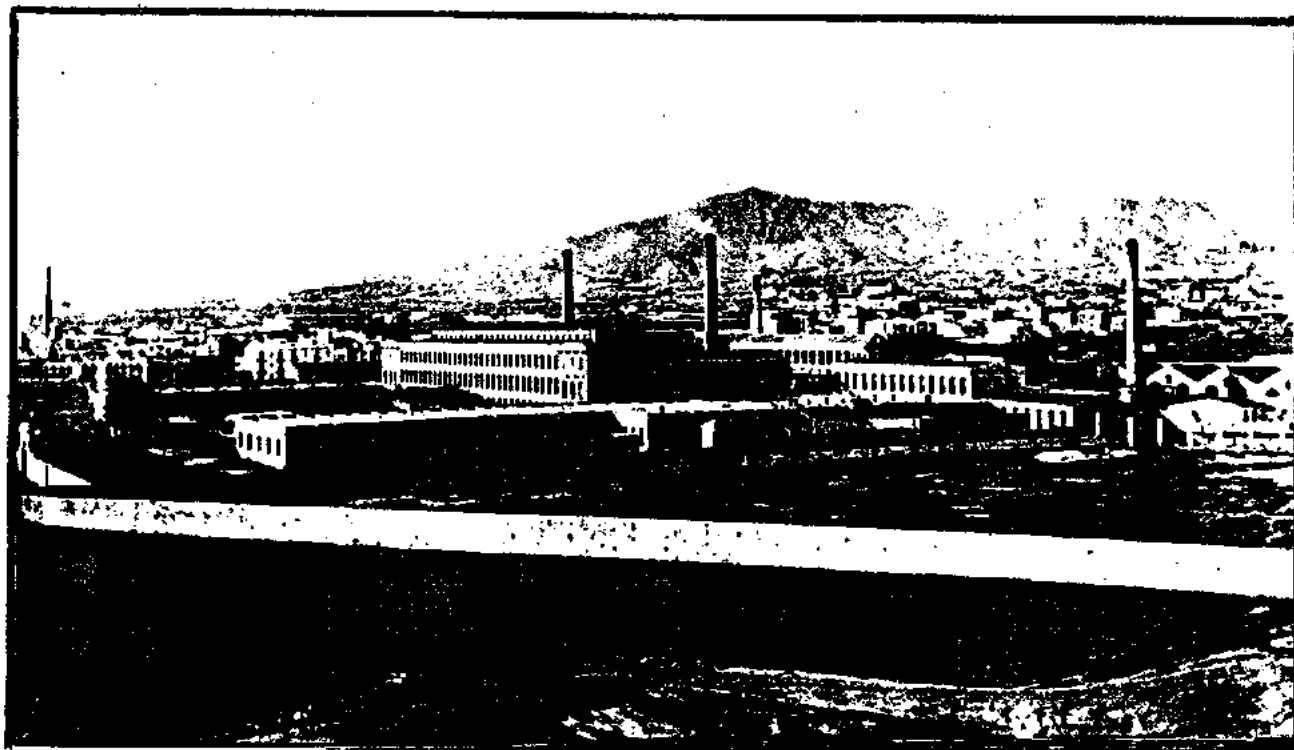
82) Ibid. Ll. d'Actes 1846, 2 novembre 1846, p. 9

El balanç, doncs, de l'Institut Industrial d'Espanya, al menys pel que n'he pogut saber -encara que els mateixos catalans afirmessin que els seus treballs havien estat ben positius el bienni 1840-41- és ben migrat. La finalitat primera -- d'augmentar la riquesa pública promovent la indústria nacional en tots els seus rams, i l'extensió de la indústria a d'altres llocs d'Espanya per fer-ne una nació industrial, quedà en purs somnis. En realitat la seva tasca principal consistí en canalitzar i recolzar la lluita pel proteccionisme, aconseguint bons resultats a la legislatura 1841-42, que és en definitiva el que volien els catalans, donant-li un barnís més espanyolista. Ja he dit abans que, una conseqüència, potser, de l'espirit més "nacional" dels catalans que sostenien l'ideari més -- obert d'expansionar la indústria arreu d'Espanya, seria la creació de "La Espanya Industrial" dels germans Muntadas. No conec, però, suficientment la història d'altres temptatives industrials que en aquests anys s'haguessin portat a terme. Conec -- només l'existència de Narcís Bonaplata, instal·lat a Sevilla -- amb una fàbrica de fundició de ferro que després ampliaria amb una filatura de llana i un petit tint de cotó. (83)

Reaccions que suscità

No he pogut consultar la premsa madrilenya de l'època, -- però només fullejant El Corresponsal, que per cert era propi-- ciat per dita Institució, i amb la referència de la Revista Andaluza que Jordi Nadal donava com a font d'informació, puc oferir dues reaccions diferents que resumeixo a continuació.

83) A.F.T.N., C. de F. Actes 1846-1848, 16 maig 1847, p. 84 i Diari de Barcelona, 23 juny 1848. Sobre els Bonaplata veigis Jordi Nadal, "Los Bonaplata, tres generaciones de industriales catalanes" a Revista de Historia Económica, nº 1 Madrid, 1983

10 i. 11.- La España Industrial a Sants va ser l'única concreció que quedà dels afanys industrials expansionistes de l'efímer Instituto Industrial de España gracies a l'esforç dels germans Muntadas.

En primer lloc em referiré al Comunicat que envià Ramon de La Sagra al Corresponsal i que es publicà el 17 de gener de 1841. El dictamen que elaborà la Comissió de l'I.I.E. encarregada d'estudiar els mitjans que portarien a la realització de la finalitat de dit Institut provocà dures crítiques de La Sagra ja que proposava la concurrència il·limitada i l'aplicació dels nens, de cinc anys en endavant, als treballs de les fàbriques.

En aquest punt La Sagra discrepa totalment indicant que quan els països més avançats han descobert que per aquest motiu no tan sols es degraden les forces morals de les classes -jornaleres, sinó també les forces físiques, fins que els portaria a no tenir ni obrers ni soldats, Espanya a través d'un organisme que es diu defensor de la indústria i promotor de riquesa, oblida que cal, abans d'espatllar-ho, una regulació del treball; cal una nova organització del treball abans que arribi la dissolució social. Organització no encaminada a l'increment de la riquesa nacional sinó a l'increment de la felicitat pública i privada.

La Sagra acusa els membres de l'I.I.E. de pertànyer a una escola econòmica que ha ocasionat en gran part els mals socials de l'època present, i que precisament el coneixement dels mateixos ha donat origen a una nova escola altament religiosa i moral, oferint doctrines de veritable progrés. ⁽⁸⁴⁾

84) Sens dubte es referia al moviment cristià acabat per Villeneuve-Bargemont i, per mitjà d'aquests, a algunes formulacions de Sismondí. Jordi Maluquer així ho indica en referir-se a aquests atacs de La Sagra a l'Institut Industrial de España -"segurament la més ambiciosa i meritòria creació col·lectiva de l'empresariat català en el S.XIX"- Jordi Maluquer, El socialismo en España 1833-1868, Ed. Crítica, Barcelona, 1977, p. 211

Després de prediure tots els mals que en sobrevindran -- critica la curtedat de mires de l'I.I.E., indicant que l'error es troba en la forma limitada de veure les qüestions varies -- com aïllades i independents entre si, i no com a parts d'un tot que han d'ésser encaminades vers una mateixa finalitat. "para concretarnos al objeto que nos ocupa, si de las medidas adoptadas para fomentar la industria manufacturera, se originan la degradación física y moral de las familias obreras, la imposibilidad de subsistir con el jornal, el incremento de la población infantil, el pauperismo y de los crímenes, y la disminución en la población vigorosa, en las afecciones de familia y los sentimientos humanos y generosos; preciso será conocer en que las bases sobre que estriba la producción fabril, son viciosas y perjudiciales, y que lejos de favorecer contrarian la reforma social á que se aspira.

De estos racionios puede inferirse, que la comision - del instituto industrial ha caido en el mismo defecto de considerar la cuestion industrial española aislada e independiente de todas las otras cuestiones sociales, que no obstante se hallan en íntimo contacto con ella. (...) En lugar de hacer más difícil y complicada su resolución, las tareas del instituto - industrial me parece que serian mejor encaminadas á descubrir y adoptar un sistema orgánico para la industria española, análogo á su posición y circunstancias, y al fin de las sociedades humanas. De esta noble tarea resultarían, tal vez, los remedios eficaces para conjurar la tempestad, poniendo en racional y prudente armonía los intereses de los fabricantes con -- los de los operarios, y los de ambos con los de la sociedad entera." (85)

85) Ramón de La Sagra, "Comunicados" a El Corresponsal, Madrid 17 gener 1841, p. 4

Finalment acaba La Sagra confessant-sé a la ofensiva encara que amb molts membres de l'Institut hi guardi una valuosa amistat, però diu que atacant-los ho fa a les doctrines de l'escola que segueixen, i no precisament a les persones de qui no dubta en afirmar que posseeixen un veritable zel, patriotisme i decidit amor a la humanitat.

El comentari que feia el redactor de la Revista Andaluza que per cert incloïa el "Projecte de propagació i perfecció de la indústria manufacturera" que era destinat a ésser el promotor de la indústria arreu d'Espanya, era d'un altre signe. Ja n'he fet alguna menció. Principalment opinava que en constituir-se l'Institut Industrial d'Espanya ho feia més de cara a afavorir els interessos fabrils catalans que els de la resta de la nació espanyola; que els catalans havien trobat un bon mitjà de trobar valedors per la seva causa proteccionista. Recordava que en els seus plantejaments inicials també l'Institut Industrial proposava el desenvolupament de l'agricultura, cosa que al cap d'un any semblava totalment oblidada...

Però si havia estat crític fins el moment de donar-se a conèixer el "Proyecto de Propagación y perfección de la industria manufacturera" aleshores oferia la col.laboració necessària per donar-la a conèixer a Andalusia, ja que "si la Sociedad ha de existir, lo que principalmente entendemos que conviene a Andalusia, es asegurarse cierta influencia en aquella, -- trabajando para que no se desnaturalicen en daño suyo tan fecundos pensamientos, y para atraerse al contrario, en cuanto pueda, sus beneficios."

No deixava de constatar que la Societat era moguda per interessos catalans però reconeixia la necessitat d'expansió--

nar la indústria a totes les províncies d'Espanya com a camí - cap al progrés industrial, "Acaso el bien que (los intereses catalanes) inoculen en muchas de nuestras provincias, ya ofreciendo ocupacion a los brazos, ya introduciendo hábitos de actividad y aplicacion por la fuerza del ejemplo y el estímulo - poderoso del interés, sea tal que merezca alguna recompensa y sacrificios: acaso sea este el progreso que hoy convenga á nuestra industria, nacida allí y abrigada con el calor de todas -- las provincias de España y que hoy por lo mismo tienen cierto derecho á verla aclimatada en sus respectivos terrenos". (86)

Cal advertir que el redactor considerava de vital importància la garantia que oferia la presència entre els fundadors de la "Societat per la propagació de la indústria espanyola", del Excmo. Sr. D. José Primo de Rivera, aleshores senador per la província de Càdis i que en anteriors ocasions ho havia estat a Sevilla o de la mateixa Càdis. Considerava que així tindria Andalusia una certa influència a la Societat.

Les opinions d'aquest articulista ens fan veure la reticència que provocà la creació de l'Institut encara que hagués deixat d'anomenar-se Asociación Catalana i que hi hagués associat altres elements de tota Espanya. Només en el moment que es preveu una possible millora econòmica, encara que vingui de mans catalanes, s'accepta i s'hi col.labora.

86) F.P.A. "Industria manufacturera", a Revista Andaluza, II, 1841, p. 344

Els homes que el feren possible

En voler parlar dels homes que feren possible l'Institut Industrial d'Espanya podriem fer un llistat de tots els que -- d'una manera o altra hi van intervenir. Ja els he citat al seu temps al llarg de l'evolució descrita. Però cal reconèixer que el pes específic d'uns o altres és ben diferent; i repassant tant el que porto escrit com les notes de que dispoço m'atreu- riria a suggerir els noms d'unes persones més compromeses en la creació de la Institució.

Un d'ells és Antoni Barata, resident a Madrid en aquella època, col.laborador de Corominas quan aquest anà a Madrid com a comissionat; impulsor de l'Associació Catalana, de la que en fou president, encarregat de fer sortir el diari que havia de servir la causa proteccionista El Corresponsal; impulsor del "Proyecto de defensa de la industria española" (1840) que era en realitat un esbós del que seria després la seva més impor- tant realització "Proyecto de propagación y perfección de la - industria manufacturera" (1841). Cal advertir, i crida l'aten- ció que Barata no aparegué oficialment a la Junta de l'I.I.E. quan presentaren llurs estatuts al Corresponsal de novembre de 1840, ni quan donaren a conèixer el "Proyecto de propagación y perfección de la industria manufacturera" el 6 de juliol de -- 1841. En canvi en aquest temps és freqüent el carteig entre Ba- rata i els fabricants barcelonins a qui els hi demana tota -- classe de detalls per tirar endavant el citat projecte. El pes de Barata devia ésser considerable ja que Joan Vilardegut, quan des de Madrid escriu el 7 de novembre de 1845 sobre la reins- tal.lació de l'Institut a la Cort, afirma que tant Barata com el general Manso han deixat un gran buit. ⁽⁸⁷⁾ En aquelles da--

87) A.F.T.N., C. de F. Comunicaciones 1842-45, carta Joan Vila- regut 7 nov. 1845

des Barata és a Barcelona on recolza també la decisió de remuntar dita institució central a la Cort.

Sabem que aquest personatge era certament inquiet i que devia tenir un esperit ben progressista i liberal; que devia creure en la indústria i en el progrés en tots els rams de la producció i de l'economia. Fundador el 1816 de la primera "Societat de Diligències", titulada de "Cataluña", la primera d'aquest gènere, que després es transformà en "Sociedad de Diligencias Postas generales";⁽⁸⁸⁾ serà Ministre durant el trienni liberal; donarà impuls a la creació de la Societat Barcelonesa d'Amics del País; procurador a Corts per Barcelona el 1835; serà President de la "Sociedad El Veterano", societat que tenia per objecte la construcció d'un ferrocarril que unís Barcelona amb les mines de carbó de St. Joan de les Abadesses;⁽⁸⁹⁾ senador del regne i comissari regi del Banc de Barcelona, càrrec que ocupava al moment de la seva mort als 78 anys el 3 de febrer de 1850 a Barcelona.⁽⁹⁰⁾ De tot el que sabem d'ell en dedueixo un esperit ben saint-simonià; una fe total en el progrés, en la indústria, en la planificació, en els transports... com a mitjà de salvar la humanitat.

Un altre element ben interessant fou el General Josep -- Manso, Comte de Llobregat; ell fou qui junt amb Barata prenia les decisions més urgents a l'Associació Catalana, de la que en fou president accidental en absència de Barata. Fundador de l'I.I.E. ell sí que apareix tant a la primera junta que presen

88) Pascual Madoz, Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar, Vol. Madrid, p. 954

89) Diario de Barcelona, 10 juny 1849, p. 2749

90) Id., 5 febrer 1850

12.- El General Manso, Comte de Llobregat va ser un dels elements destacats que a Madrid col.laborà amb els fabricants catalans en defensa de la indústria. Membre destacat de l'I.I.E.

ta els Estatuts el 1840 com en donar a conèixer el "Proyecto - de propagación..." de 1841. Té diverses intervencions prop del Govern en la qüestió dels aranzels, del contraban i dels operaris. Els catalans li quedaren molt reconeguts per l'erradicació del contraban que durant tant de temps es venia realitzant a Villalon, essent un altre Gibraltar al centre de Castella; - amb això donà una prova de llur afició als interessos del país.

(91)

A la segona època de funcionament de l'I.I.E. trobem la intervenció del fill del general Manso, Josep Manso de Juliol, aleshores diputat per Catalunya i vivament interessat en el -- desplegament industrial tant de Catalunya com d'Espanya en general. Demostrà una actuació insistent en l'assumpte dels aranzels i un fort desig d'unir els interessos proteccionistes -- dels cerealistes castellans amb els industrials catalans.

Si es tracta, però, de parlar del compromís i interès en la creació d'una Institució a Madrid, no podem oblidar Joan Vilaregut. D'ell en parlaré amb més deteniment quan es tracti de l'Institut Industrial de Catalunya del qual també en fou un -- puntal. Però vull citar només el que durant aquests anys tractats amb motiu del funcionament de l'I.I.E. portà a terme. -- Quan Corominas el 1836 és enviat a Madrid com a comissionat de les dues institucions catalanes, la Junta de Comerç i la Comissió de Fàbriques, Vilaregut li aconsella que tracti amb altres persones per assessorar-se; liberal i progressista varies vegades diputat, va sovint a Madrid, on hi arriba a figurar com a resident;⁽⁹²⁾ amb Tomàs Coma emprendre la tasca de convertir --

91) A.F.T.N., C. de F., Ll. d'Actes, 28 agost 1845, p. 293

92) Carrera Pujal, La Economía de Cataluña..., T.I, p. 260

l'Associació Catalana en Institut Industrial, de més àmplies mires, possiblement per la consciència clara de l'excessiva -- exigència prohibicionista de Catalunya; forma part de la Comissió mixta de fabricants i treballadors en la problemàtica de la llargada de les peces, de la qual n'és president el 1841; és vocal de la comissió cotonaire que ha d'informar el Govern el -- 1842; amb Dotres s'ocupa de la reinstal.lació de l'I.I.E. a Ma-- drid el 1846; treballador infatigable viatja arreu de Catalu-- nya per aconseguir dades estadístiques i mostres que l'ajudin en els seus arguments a presentar a Madrid.

Del que es desprèn de llurs intervencions, ja sia a Ma-- drid o a Barcelona, ens apareix com un important fabricant de cotó, (ell mateix ho diu: "en España soi (sic) el que hago hilar y tejer mas algodón, á saber, con establecimiento propio, sin estar asociado con nadie".⁽⁹³⁾ La seva fàbrica era a Sallent i havia estat la primera moguda per força hidràulica que dispo-- sà de telers mecànics.⁽⁹⁴⁾ Viatjava sovint a Madrid ja sia per acudir a les sessions legislatives o per d'altres afers;⁽⁹⁵⁾ amb més perspectiva que els seus companys catalans entenia el progrés industrial com a part integrant de la problemàtica espanyola en el seu pas cap a la modernització. Per això fou un fervent impulsor de l'I.I.E.; per això entenia que defensar to-- talment el sistema prohibitiu podia significar perdre més que guanyar i que cedint una mica, potser el Govern es veuria obli-- gat a controlar millor el contraban tot acontentant el Govern

93) A.F.T.N., C.de F. Comunicaciones 1842-45, carta Joan Vilaregut, 6 maig 1842

94) Carrera Pujal, La Economía..., T.II, p. 223

95) Darrerament he pogut saber que estava associat amb Jacint Feliu Domènech en afers financers, relacionats amb els bens desamortitzats.

anglès ja que hi reconeixeria una concessió que si no era com ell pretenia, almenys, no era el sistema prohibitiu absolut.

Tomàs Coma jugà un paper important en el moment de la -- transició de l'Associació Catalana a l'I.I.E.; llur bona relació amb la Junta de Comerç de Barcelona facilità l'adhesió de la mateixa a la causa del sosteniment econòmic de la Institu-- ció madrilenya.

B.C. Aribau i F. Subirachs, secretaris de primera hora i redactors del diari El Corresponsal aconseguiren, almenys, una mentalització a la Cort a favor d'aquesta obra que es desitjava que fos de gran envergadura. La correspondència continuada de Subirachs ens el mostra com un zelós secretari, complidor -- de la tasca encomanada, encara que no pot figurar com un diri-- gent.

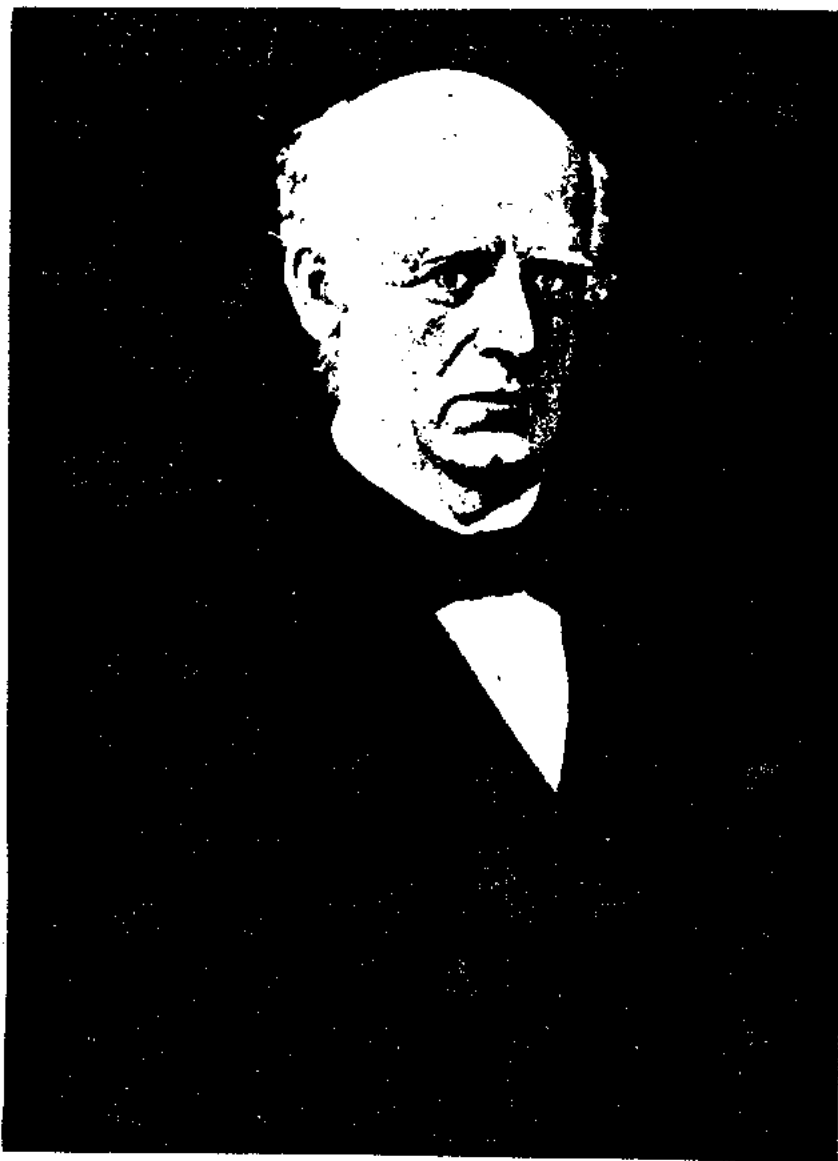
Ja he esmentat amb anterioritat la bona disposició de va lentí Esparó, que tant animà les gestions que es feien a Ma-- drid, com també les actuacions de Pere Moret o de Jacint Fèlix Domènech.

Les gestions de Joan Dotres venen a resultar més de trà-- mit de reorganització però no la d'un esperit creatiu ni amb -- iniciativa. Per cert alguna irregularitat hi devia haver en -- llur actuació perquè se'l va relevar del seu càrrec, encara -- que no se n'expliquen els motius.

Dels altres personatges no cal fer-ne especial menció: Manuel Mª Gutiérrez treballava al servei de la C. de F. a Ma-- drid i d'alguna manera se'l va transferir a la nova institució; Madoz era present a tot tipus d'iniciativa progressista que po

gués desplegar-se a la capital i com a bon entenedor de la necessitat associativa per aconseguir algun tipus de realitat en el progrés de la nació, fou element vivificador ja de primera hora.

En fi, a l'I.I.E. com a tota institució que comença, hi havia els seus promotors ideològics i homes d'acció que en definitiva en portaven el pes: Barata, Joan Vilaregut, Tomàs Coma...; els elements que gaudien d'esperits il·lustrats i ben influenciats a la Cort; Gral. Manso, Pascual Madoz...; i també els que dia rera dia, amb llur treball de publicistes o d'informació feien possible el funcionament i la realització dels mínims que l'Institut Industrial d'Espanya s'havia proposat i arribà a portar a terme.

13.- Pascual Madoz, sempre a l'arrel de qualsevol associació en favor de la indústria: Associació Catalana a Madrid, I.I.E. i també, encara que de lluny, de l'I.I.C.

CAPÍTOL 3.- L'ASSOCIACIÓ DEFENSORA DEL TREBALL NACIONAL I DE LA CLASSE OBRERA

INTRODUCCIÓ

Així com l'I.I.E., encara que essencialment en mans catalanes, tenia la seva seu a Madrid, La Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera fou una institució catalana afincada a Barcelona.

S'ha d'advertir, però, que amb pocs mesos de diferència s'havia creat també, amb anterioritat, una Associació d'igual nom a Madrid que no prosperà gens. Hem dit d'igual nom i cal fer una precissió: la de Madrid es titulava Asociación Defensora del Trabajo Nacional, però no hi afegia "de la classe obrera". Això sol ja ens indica la diferent implantació que podien tenir una i altra associació, encara que a més s'instal·lessin a llocs tant diversos com Madrid o Barcelona. L'Associació madrilenya va tenir tant poca vida, que ni tan sols pogué recolzar els interessos barcelonins en anys tan difícils com eren els de la crisi de 1846 a 1848, i l'Associació de Barcelona ha gué de procurar-se representants a la Cort per defensar els seus interessos en la dura batalla proteccionista.

Abans, doncs, de parlar de l'Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera de Barcelona parlarem de la seva homònima (fins a cert punt) de Madrid.

L'ASSOCIACIÓ DEFENSORA DEL TREBALL NACIONAL DE MADRID.

Ja hem vist a la primera part que els anys 1846, 1847 i 1848 venien marcats per una profunda crisi econòmica, no sols a nivell nacional sinó també internacional. També ens ha quedat constància de la inactivitat de l'I.I.E. a partir de darreries de 1846. I precisament, pocs mesos després sorgirà la nova iniciativa; aquesta vegada a nivell ben teòric amb propòsits clarament proteccionistes i amb un nom ja conegut internacionalment. Feia pocs mesos que així funcionava a França⁽¹⁾ i no és estrany que en els medis preocupats per les qüestions econòmiques se'n sabés l'existència, ja que el Moniteur industriel portant-veu de dita associació francesa arribava al nostre país.

Si a França la guspira que impulsà la creació de l'A.D. T.N. fou l'acord duaner entre França i Bèlgica i la creació de societats lliurecanvistes fruit de la predicació de Cobden, a Espanya es comença el 1847 amb la decidida voluntat per part del Govern de realitzar importants canvis aranzelaris. El Govern crea una Junta d'informació i envia un Interrogatori sobre cereals, ramaderia i indústria cotonaire. A Madrid es torna a la càrrega sobre "la cuestión catalana" (provocada pels aranzels) a través de la premsa; es té por de la poderosa influència de Cobden aquí també... Les circumstàncies, doncs, són semblants.

Segons els arxius de la Comissió de Fàbriques, a partir del mes de març de 1847 en que es reben els interrogatoris preparatoris de la reforma aranzelària, s'observa un cert moviment d'aplegar esforços en defensa de la indústria nacional. En

1) Vegis "Institucions industrials estrangeres", Cap.1, set.1846

primer lloc apareix una Associació de tipus industrial formada a Tolosa, la qual proposa que Barcelona i Catalunya secundin - una associació similar i que es crei una Comissió central a la Cort per defensar la indústria de tot l'Estat;⁽²⁾ després hi ha referències d'una Societat a favor del Treball nacional instal·lada a Sevilla, de la que en formava part D. Narcís Bonaplata;⁽³⁾ es tenen també notícies de similars actuacions a Bilbao. I finalment, ja el mes de juny de 1847, es té coneixement de la constitució de "l'Asociación Defensora del Trabajo Nacional" a Madrid.⁽⁴⁾

Però així com a França l'A.D.T.N. uní majoritàriament -- els fabricants, banquers i també alguns hisendats, a Espanya - els primers integrants de la Comissió que llançà la crida a tota la península no era pas representativa dels industrials, sini nó que hi eren presents els grans hisendats i propietaris com el Marquès de Viluma, el Marquès de Vallgornera; accionistes - industrials, com Madoz, Ventura Cerrageria; teòrics economistes com Sayró, Francisco Nard, i advocats i diputats com J. F. Domènech.⁽⁵⁾

Veiem quins eren els objectius que se senyalaven: En primer lloc promoure i fomentar els rams d'indústria i producció

2) A.F.T.N., C.de F. Ll. d'Actes 1846-48, 18 abril 1847, p.62

3) Ibid., 16 maig 1847, p. 84. Narcís Bonaplata era germà de Josep i de Ramon aleshores instal·lats a Madrid

4) Ibid., 21 juny 1847, p. 112

5) "Dirección Central de la Asociación Defensora del Trabajo - Nacional" a Miscelánea, n.º 3 (24 maig 1849). Cal però tenir present que aquesta composició podia respondre al desig de donar el suport parlamentari que només determinades persones podien portar a terme. Cal fer esment que alguns d'ells ja havien format part de l'I.I.E.

espanyola; davant les doctrines confuses, transmetre les bones doctrines econòmiques demostrant que seguint-les, com ho feren altres països europeus, es podia arribar al progrés; publicació d'un periòdic destinat a la divulgació abans esmentada; manteniment de correspondència activa amb persones, corporacions i societats que li poguessin ésser útils; intervenció en la il·lustració i preparació de projectes de llei que es referissin als progressos de la indústria nacional; promoció d'altres associacions provincials on es cregués més convenient.⁽⁶⁾

En enviar aquests objectius arreu de la península demanen l'opinió de les persones o corporacions als que s'havien dirigit per tal de millorar llur pla d'actuació. Creien que calia encarrilar el moviment general que uniria les associacions ja creades a Tolosa, Bilbao i Sevilla amb les que es poguessin crear arreu de l'Estat espanyol i per això es veia convenient una Direcció Central a Madrid.⁽⁷⁾

Aquesta Direcció Central de Madrid es posa ben aviat en contacte amb la Junta de Fàbriques de Barcelona, a la que convida a associar-se també, sota els mateixos objectius, suscribint-se al diari que pensen publicar. Com és normal a tota institució, es fa referència a la part econòmica esperant la col·laboració de la Junta barcelonina i es prega que s'anomenin de legats per aquella Direcció Central. Seran elegits D. Jacint Fèliu Domènech i Joan Vilaregut.⁽⁸⁾

6) Ibid. p. 19-20. Aquest document porta la data de juliol de 1847

7) Ibid. p. 19

8) A.F.T.N., C. de F. Ll. d'Actes 1846-48, 22 juny 1847, p. 114

A instàncies del Sr. Tomàs Coma es debat la conveniència de formar una Associació igual a Barcelona, emparentada amb la Junta de Fàbriques, però ben aviat es topa amb la postura aferissada del Sr. Villalobos presentant la necessitat de la creació, per part de la Junta de Fàbriques, d'un Institut Industrial tan necessari en aquells moments. El Sr. Coma, que ja presenta l'Associació Defensora del Treball Nacional afegint-hi i "Clase Obrera", argumenta que és una institució que cal generalitzar-la a tot el Principat i que va destinada a reunir indistintament totes les classes. (9)

Després de consultes, comissions i dedicació de destacats membres de la Junta de Fàbriques encapçalats per la figura sobresortint d'Angel Villalobos, es decideix que la mateixa Junta de Fàbriques es reorganitzi d'acord amb els principis -- que sostenen l'A.D.T.N. de Madrid ja que en realitat no es veia convenient que a Barcelona existís cap altre Societat defensora del Treball Nacional que no fos la mateixa Junta de Fàbriques. Es decideix també anomenar un representant que formi part de la Central de Madrid. (10) A partir d'aquest moment, juliol de 1847, ja no apareix cap altre contacte entre l'Associació de Madrid i la Junta de Fàbriques de Barcelona.

No sabem de cap actuació de l'Asociación Defensora del Trabajo Nacional de Madrid, però és ben sintomàtic que el mes març de 1848, quan ja creada de forma provisòria l'Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera de Barcelona

9) Ibid. 7 juliol 1847, p. 127

10) Ibid. 9 juliol 1847 i 18 juliol 1847. La Comissió elegida per dictaminar sobre aquest afer era integrada per: Muntadas, Villalobos, Ricart i Bonaplata. Aquests, però, consultaren a més amb Joan Güell, Tomàs Coma, Joan Vilaregut i Pau Vilaregut

decideix intervenir prop del Govern perquè no tirin endavant - els aranzels i anomena una Comissió que la representi i la recolzi a Madrid. No apareix de cap manera que sigui ella també una Direcció Central, ni la seva homònima, però la comissió es tarà integrada pels mateixos personatges que n'havien proposat la creació el juny de 1847 a Madrid: el marquès de Viluma, Pasqual Madoz, J.F. Domènech i Manso de Juliol, el primer senador, i els altres diputats.⁽¹¹⁾ Tot fa suposar, i de les paraules de Magí Soler i Espalter en fer-ne la història de dita Associació es pot deduir ben bé, que l'actuació de l'Associació madrilenya fou gairebé nul·la: "En julio de 1847 se intentó formar en Madrid la "Asociación Defensora del Trabajo Nacional", espidiendo un manifiesto personas respetabilisimas de todos matices politicos, siendo su presidente el Excmo. Sr. Marques de Viluma. Pero aquella Direccion central formada en la Corte se constituyó para la transmision de las ideas economicas, haciendo que prevaleciesen las buenas doctrinas en favor de las producciones indigenas. Una asociacion teorica al parecer iba á crearse, pero si bien se aplaudió idea tan patriotica, no pudo desarrollarse, sin duda porque la necesidad de la epoca estaba por la parte material, para que se diese vida a la mano de obra en toda su latitud, en todas sus escalas, en todas sus producciones."⁽¹²⁾

Després d'aquesta breu dedicació a la Asociación Defensora del Trabajo Nacional de Madrid ja podem rebatre les aseveracions de G. Graell que he citat anteriorment.⁽¹³⁾ Ni el 1840 --

11) El Fomento, 23 març 1848

12) "La Asociación. Su creación. Su estado actual", a La Asociación, Barcelona, 27 gener 1850

13) Vegis "L'Institut Industrial d'Espanya, Introducció", Capítol 2

existia cap Associació amb tal nom a Madrid, ni quan va ésser fundada el 1847 va reproduir la seva anterior campanya perquè no existia, ni era portada per catalans com diu Vicens Vives interpretant les paraules de Graell, encara que hi hagués el - marquès de Vallgornera, o J.F. Domènech, com a representant de les forces catalanes quan se'ls hi demana representació. Si considerem a Pasqual Madoz com a representant de Catalunya, encara li podríem admetre un cert aire català, però caldrà reconèixer que els qui de veritat portaren la iniciativa no eren precisament els elements industrials catalans. Sembla ésser que - el Marquès de Viluma en fou el principal promotor i els que -- signaren el document fundacional foren els següents: Marquès - de Viluma, Marquès de Guadalcazar, Marquès del Socorro, Marquès de Vallgornera, Ramon de Guardamino, Francisco de Acebal y Arratia, Pascual Madoz, Antonio Gómez y Paran, Agustín Fernández de Gamboa, Ventura Cerrageria, Esteban Sairó, Ramon Temprado, Miguel Puche y Bautista, J.F. Domènech y Francisco Nard.

(14)

De molt d'ells en conec poca cosa, però el que sí puc -- afirmar és que precisament aquesta associació madrilenya no tenia una composició gaire catalana.

I pel que fa referència a llur actuació, la que li suposa Graell -més aviat haurem de parlar de la que correspongué a l'A.D.T.N. i Cl.O. de Barcelona que aviat absorbí pràcticament l'Associació de Madrid utilitzant alguns dels personatges -- abans esmentats com a representants seus a la Cort.

14) "Dirección Central de la Asociación Defensora del Trabajo Nacional", a Miscelánea, nº 3, 24 maig 1849

LA ASOCIACION DEFENSORA DEL TRABAJO NACIONAL Y DE LA CLASE
OBRERA DE BARCELONA

Hem parlat de l'A.D.T.N. de Madrid i hem comprovat l'es-
casa incidència que tingué perquè essencialment era allunyada
dels centres industrials i vitals del país; era difícil des de
Madrid sense el concurs directe dels catalans o dels bascos --
sostenir la defensa del treball nacional. Però, quina devia és
ser la causa que impedí aquesta viva presència catalana a Ma-
drid? Sabem que la Junta de Fàbriques anomenà representants --
seus a la Junta Central de l'A.D.T.N., és cert; però sembla --
que ho féu més per no despreciar la invitació i quedar bé que
pel convenciment que li dongués la creença de l'eficàcia d'una
associació d'aquest tipus. Possiblement el fracàs de l'I.I.E.
fou una realitat allisonadora que pesava en aquell moment; sem
bla que es desconfiava de tot el que d'una manera estable es --
programés des de Madrid. La majoria de fabricants creien que --
si es volia aconseguir quelcom calia fer una comissió que es --
desplacés a la capital i d'una manera més directa defensés els
interessos en perill. Els que coneixien i patien la realitat
de la indústria eren a Catalunya; però les decisions de polí-
tica econòmica es prenen a Madrid. Aquesta dicotomia serà pre
sent durant una colla d'anys en el fer i desfer dels primers
industrials catalans.

La prova més clara que ens demostra on la problemàtica --
del treball era més sentida i on podia arrelar amb més força
una associació que el defensés, és la creació i posterior evo-
lució de l'A.D.T.N. i Cl.O. a Barcelona. ⁽¹⁵⁾

15) A partir d'ara utilitzaré generalment les inicials ADTN i
Cl.O. per referir-me a l'Asociación Defensora del Trabajo
Nacional y de la Clase Obrera

Cal assenyalar ja des d'ara la confusió a què pot portar la utilització d'aquest nom. Com hem vist, la realitat associativa i els seus objectius eren considerablement diferents per les Associacions de París o de Madrid; hi havia sí, un denominador comú, la defensa del treball nacional, que reposava bàsicament en el proteccionisme. Veiem ara la particularitat de -- l'associació barcelonina que ja d'entrada hi afegeix "de la -- classe obrera". (16)

Confluència de forces en la seva creació

Analitzant l'abundant material de què disposem sobre l'A. D.T.N. i Cl.O. de Barcelona em sembla distingir-hi en el seu moment fundacional tres línies diferenciades, encara que unides per elements comuns.

- Una encapçalada per Antoni Pujadas, metge barceloní i redactor de El Barcelonés, progressista preocupat per la misèria general del moment (recordem la crisi general, i a Catalunya, a més, la guerra dels Matiners), amb una clara sensibilització per la problemàtica del món treballador.

16) A l'estudi d'aquesta Associació hi ha dedicat una bona part de la seva tesi, Ma. Teresa Aubach, Los orígenes del catolicismo social en Barcelona en la segunda mitad del S.XIX, tesi defensada a la Universitat de València el 6 de novembre de 1969, encara inèdita. Bàsicament no estic totalment d'acord amb l'autora ja que ella centra l'associació com un intent d'acció social catòlica. En part també ho crec, però hi ha aportacions, sobretot en els començaments, que no procedeixen d'aquest camp religiós. Tampoc ha estudiat ella les Asociaciones de París i de Madrid d'igual nom. Ni tan sols les anomena cosa que li impideix de veure l'influx no catòlic que podien tenir en la creació de la de Barcelona.

- Una altra, l'exponent de la qual era Geroni Ferrer i Valls, economista, autor d'una obra recentment publicada: Cartas històriques, filosòfiques, estadístiques, agrícoles, industrials y mercantiles, més en la línia proposada per Jaume Balles, d'aconseguir per una banda un proteccionisme assegurador de la indústria, però sense provincialismes ni exclusives polítiques; i per l'altra, la d'unir els interessos de capitalistes, industrials i treballadors, i també millorar el nivell material i moral d'aquests darrers. Seria la línia més típicament catòlica social.

- En fi la tercera línia estaria representada per Magí Soler i Espalter, advocat, membre de la Societat Econòmica Barcelonense d'Amics del País, entitat que estava diligenciant la formació d'un institut industrial, però que abarqués també el millorament de la condició de la mà productora. Línia, per tant, il·lustrada.

Hom observa ja de bell antuvi que a diferència de les associacions, podríem dir-ne homònimes, de Madrid i de París aquí es fa una especial referència a la "classe obrera". Però és -- que hi ha inicialment dues diferències bàsiques: per una banda la situació social a Barcelona era greu; l'atur era considerable degut tant a la crisi general com a la guerra dels matiners, i per l'altra cal assenyalar que alguns dels promotors de l'Associació barcelonina no eren fabricants i per tant veien el problema social amb una mentalitat molt més il·lustrada, filosòfica i menys compromesa econòmicament. D'altra banda els obrers que ben aviat s'hi enrolaren, la entengueren com una mutualitat més segura que les que fins aleshores havien funcionat, ja que en suprimir-se les Societats que les sostenien, la de Teixidors o la de Filadors, havien quedat també anul·lades.

Tots arribaren a la conclusió -i d'aquí suposo que devia haver-hi acord en el nom que prengueren- de que era necessari protegir la indústria nacional amenaçada tan directament pels embats lliurecanvistes, i que només amb una adequada protecció es podrien solucionar els problemes socials cada dia creixents a Catalunya. Tenien coneixement de l'existència de l'A.D.T.N. de París i d'altres llocs europeus⁽¹⁷⁾ i sabien que la utilització d'aquest nom facilitaria la bona acollida entre tots els membres de la societat. Tal com diu Ma. Teresa Aubach⁽¹⁸⁾ l'Associació fou ben rebuda pels burgesos, perquè defensava la indústria; pels treballadors perquè es preocupava del seu pa, i pels professionals lliberals perquè promovia la prosperitat de Catalunya en tots els camps.

Objectius

Hem dit que l'A.D.T.N. i Cl.O. aplegà una confluència de forces que posseïen totes uns elements comuns. Estudiant l'evolució de la mateixa observo que hi ha un canvi considerable -- d'objectius i per això caldrà gairebé parlar d'una primera i d'una segona època. Si la primera ve marcada per una doble polaritat: desenrotllar la producció nacional i educar físicament i moralment el poble, en la segona època ja només es tracta del darrer aspecte. Ja ho veurem en parlar de l'evolució de l'Associació.

En iniciar-se l'Associació, precisament per compendiar -

17) Discurs d'Antoni Pujadas a la sessió pública del 17 d'octubre de 1847 a Miscelánea, Boletín de la Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera, Barcelona, 10 maig 1849, any 1, nº 1, p. 8

18) Ma.Teresa Aubach, Los orígenes del catolicismo..., p. 143

les línies diverses abans esmentades, l'objecte és ampli i ambiciós. Molt més ampli i ambiciós que les Associacions d'igual nom de Madrid o París. Cal assenyalar que pel que fa a l'organització s'hi veu una forta influència parisina. Transcribim tot el redactat del Títol I. Es interessant per veure després les diferències d'objectius a partir del 1850.

TITULO I

OBJETO DE LA ASOCIACION

Art. 19.- La Asociación tiene por objeto promover y mejorar to dos los ramos de producción Española, como son: Agricultura, - Industria, Comercio, Marina, Ciencias y Nobles Artes; así como la condición física y moral del pueblo.

Art. 20.- Procurar por todos los medios posibles que se prefie ran los productos del trabajo nacional a los extranjeros.

Art. 30.- Proporcionar trabajo, en cuanto sea posible, a los socios que no lo tengan, y auxiliar a los operarios cuando estén enfermos, según sean los medios con que la Asociación pueda contar. El modo de llevarlo a cabo será objeto de un Reglamento particular.

Art. 40.- La Asociación se ocupará de establecer una Caja de Ahorros en la que puedan depositar los socios sus economías, y las bases bajo las cuales deberá regirse, serán objeto de un Reglamento particular.

De los fondos depositados en la Caja de Ahorros y demás capitales y recursos que la Asociación pueda procurarse establecerá una Caja de Préstamos de la que se adelantarán no solo pequeñas cantidades sobre prendas, si que también se harán an-

ticipos desde 400 rs. hasta 3.000 rs. á los individuos inscritos en la Asociación que presten las garantías suficientes.

Art. 5º.- Tan pronto como sea posible la Asociación procurará establecer un Instituto Industrial teórico-práctico en Barcelona para la instrucción de los socios y adelantos de la Industria Española; las bases con las cuales deberá regirse, serán objeto de un Reglamento particular.

Art. 6º.- La Asociación será representada y dirigida por una dirección que residirá en Barcelona, la cual procurará ponerse de acuerdo con las Asociaciones de igual clase creadas, y que en lo sucesivo se crearan en otros puntos del Reino. En las Provincias, la Asociación será regida por una comisión de Provincias, y en los partidos judiciales por una Comisión de Partido.

Art. 7º.- Habrá además en Barcelona una Comisión Consultiva, compuesta de tantos individuos cuantas sean las Comisiones de Provincia, cuyos individuos serán nombrados por las mismas Comisiones.

Además se considerarán individuos natos de la Comisión Consultiva las personas que representen las varias corporaciones gremiales y demás.

Art. 8º.- Los fondos sobrantes de la Asociación estarán depositados en el Banco de Barcelona ó en el de San Fernando, ó bien en una casa de garantías, según lo juzgue conveniente la Dirección y Comisión Consultiva. (19)

19) "Reglamento General de la Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera", a Miscelánea, nº 3, 24 maig 1849

Aquests objectius van precedits d'una declaració de principis, on s'hi veuen les línies ideològiques dels promotors. -
Veiem-ho:

"Señores. Al redactar la Comisión el Reglamento que tiene el honor de someter á la aprobacion de sus consocios, ha tenido en cuenta las circunstancias que han motivado la formacion de esta Asociacion, los principios que debia defender, doctrinas que combatir, intereses que hermanar, la proteccion que debe dar á la clase trabajadora, y finalmente ha considerado que el desarrollo de la producción nacional y la educación física y moral del pueblo, eran los dos polos al rededor de los cuales girar constantemente los esfuerzos de esta Asociacion.

Trabajo, paz, pan, progreso moral y material, defensa á la producción nacional, y a la clase obrera, he aquí la bandera que hemos enarbolado. En estas palabras se encierra el germen de nuestra prosperidad, el de la independencia nacional y el de nuestro bienestar. Estas palabras fecundas en su aplicación son las que no debe apartarse de nuestra vista, y bajo cuya pauta debemos trabajar sin descanso. Qué importa que los defensores del libre cambio quieran combatirnos! Nuestra unión debidamente organizada llegará á ser imponente para nuestros adversarios.

No tratamos de defender los intereses de tal ó cual provincia, sino los de toda la nación. Todos los ramos de producción se hallan en mutua relacion, y de todos vamos á ocuparnos, empezando por la Agricultura, para que nos sirva de punto de partida considerándola como el origen de todas las demás producciones; en seguida vendrá la Industria, cuyo mágico poder centuplica el valor de las primeras materias y ocupa en tiempos normales tantísimos brazos distribuidos en las varias

manufacturas de algodón, seda, lana, hilo y tantas otras que - omitimos enumerar.

Muchas son las producciones que debemos mejorar y regenerar, muchas obras las que debemos introducir en nuestro suelo, y de este modo lograremos que se prefieran los productos nacionales á los extranjeros. Con tales medios, con el auxilio prestado a los socios obreros, cuidando de hacer productivas sus economías, con la instrucción que reciban por medio del Instituto Industrial, y con los anticipos hechos á los Socios se aumentarán los focos de la producción y riqueza nacional.

Por medio del trabajo seremos ricos y fuertes, y siendo ricos y fuertes, seremos invencibles y pararemos los golpes destructores de que hemos sido víctimas hasta aquí, de los que nos amenazan, y de los que puedan prepararnos.

Esta Asociación puede y debe ser tan grande y próspera - como la que mas; todos los hombres debe tomar parte en ella; - á todos se trata de defender así como de recompensar debidamente el verdadero mérito, puesto que la recompensa es su verdadero estímulo..."(20)

Aquestes eren les declaracions de principis a 31 d'octubre de 1847. Ja veurem com després d'una llarga gestació fins a establir-se definitivament el mes de juliol de 1848 canviaria alguns punts. També és interessant observar la reducció -- d'objectius en la confecció del Reglament. Encara que a l'article primer es parli de promoure tots els rams de producció, en realitat se subratlla molt més l'atenció a la classe treballadora: proporcionar feina; auxiliar-los en cas de malaltia; pro

20) Miscelánea, nº 3, 24 maig 1849

moció de les Caixes d'Estalvis _aleshores fortament impulsades pel lliberal Josep Melcior Prat, president de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País); establir una Caixa de -- Préstecs, idea acariciada per Antoni Pujadas per tal d'aconseguir que els treballadors poguessin establir-se pel seu compte i que així, de simples jornalers es poguessin convertir en -- amos d'establiments industrials;⁽²¹⁾ muntar un Institut Indus-- trial per millorar la instrucció en funció del rendiment indus-- trial...

Aquest desfassament entre els principis i els objectius del Reglament, és a dir, el gir donat envers el millorament de la classe treballadora, pot ser degut, tant al pes específic - que poguessin tenir els elements que Ma Teresa Aubach califica de catòlics socials, com al fet que entre els promotors de dita Associació no hi figuraven ni parlamentaris que poguessin - influir en algun tipus de legislació industrial, o prop del Go-- vern, ni gaires fabricants més vivament preocupats pels aran-- zels i més al corrent de les preocupacions industrials. Encara que aviat s'aconseguí el recolzament d'un determinat nombre de fabricants, cal advertir que les relacions amb la Junta de Fà-- briques eren purament de respecte, però no d'estreta col.labo-- ració, i era aquesta institució, la Junta de Fàbriques, la que portava amb tota la força la lluita pel proteccionisme. Els fa-- bricants que es feren socis de l'A.D.T.N. i Cl.O. sembla que - més aviat ho feren per filantropia, o bé per tenir els obrers encarrilats i aconseguir així la pau i l'ordre social tan mal-- mesos en aquells moments.⁽²²⁾

21) Miscelánea, nº 2, 17 maig 1849. Transcripció del discurs d'Antoni Pujadas pronunciat el 17 d'octubre de 1847

22) Sembla que inclús es donaren cassos en els que els fabri-- cants s'hi suscrivien amb tots els operaris i les seves do-- nes. El Barcelonés, 23-9-47

És interessant anar veient els documents que apareixen - per observar el procés que segueixen els objectius que se senyalen. Encara que essencialment sempre es repeteix que la finalitat de la institució és en funció dels dos pols: promoure i millorar tots els rams de la producció espanyola i millorar també la condició física i moral del poble, a mida que passa el temps, que es concretitza i que s'hi van incorporant nous elements, s'observen algunes modificacions. Per exemple, el Manifest de la Direcció aprovat en sessió de 10 de juliol de 1848 posa especial èmfasi en la línia saint-simoniana o de Lluís Blanch de considerar com un sol cos el de tots els productors: "... La Asociación defensora de la industria acepta esta palabra en su mas alta y mas genuina significacion: comprende en ella los sudores del labrador, los afanes del propietario, la perseverancia del artesano, las vigiliias del hombre científico, el arrojio del comerciante; desea proteger a todos los intereses legítimos en su armónico conjunto; procurará desviar con la reverente súplica los golpes que un celo estraviado pudiese asestarles desde altas regiones; apoyará con su prestigio y con sus medios de influencia y relaciones, las justas y mesuradas quejas de los socios por indebidos quebrantos que sufriesen en el ejercicio de su industria; se propone crear una robusta y única hermandad entre todas las grandes masas de productores españoles:..."

També s'observa l'impacte de determinats aconteixements barcelonins, com és la fundació per part de la Junta de Fàbriques d'un Institut Industrial. L'A.D.T.N. i Cl.O. ja no en parla en aquest manifest que farà públic l'11 de juliol d'aquell any. Justament l'Institut Industrial de Catalunya s'acabava -- d'inaugurar a darrers del mes anterior. Però no deixa d'insistir en l'aspecte del foment i millorament de la indústria i així proposa "(...) reunir suficientes fondos para aleccionar --

con modelos y enseñanzas prácticas á la industria, para crear prontamente depósitos de géneros nacionales destinados á la -- venta donde sea su presencia un perenne mentís dado á los que rehusan concederles las condiciones de bondad y baratura;..." i ja que la formació i promoció de la classe obrera proposat abans per mitjà d'un Institut industrial teòric-pràctic, ja és constituït, va més endavant amb una proposició més agosarada " ... para estimular el talento é impedir que se pierda en la - oscuridad del desamparo, (se escogerán) entre las familias de los socios jornaleros, jóvenes que vayan á estudiar en países extranjeros los progresos de las artes útiles, cual se nombran pensionados para el cultivo de las bellas artes. ... "(23)

En aquest manifest apareix de forma ben clara que l'A.D. T.N. de Madrid ja no devia existir. En canvi, l'Associació barcelonina se sent cridada a cumplir una tasca nacional i així ho expressa: "... La Asociación, cuyo objeto es nacional, y que se gloria de ser española, contando ya con ilustres represen-- tantes en la corte, procurará estenderse desde este centro industrial de la Península á todas las provincias de la monar-- quía; y despues que esto consiga, fácil le será utilizar el con-- sumo de productos propios con preferencia á los estraños; fá-- cil rectificar vulgarizados errores; fácil proporcionar al sis-- tema proteccionista el mas eficaz apoyo: el de un asentimiento general á sus benéficos resultados, el de una opinion homogé-- nea en favor suyo, fundada en racionios indestructibles y en hechos evidentes..." (24)

Fins aquí els objectius del que en podríem dir la prime-- ra època. Veïem ara el gir que pren l'Associació a partir de

23 i 24) "Manifiesto de la Dirección aprobado en sesion de 10 de julio de 1848", a Miscelánea, nº 5, 7 juny 1849, p. 57

1850. En tractar de l'evolució i les realitzacions de l'A.D.T. N. i Cl.O. ja m'entretindré en detectar les causes que portaren aquest canvi. Ara consigno només els nous propòsits que se senyalen a la sessió pública celebrada el 2 d'abril de 1850,

En primer lloc el que canvia és el nom. Ara es titula -- Asociación de Socorros y Protección a la clase obrera y jornalera.⁽²⁵⁾ Però cal esmentar que devia estar ja tan arrelat l'antic nom, que uns mesos enllà, concretament a l'agost del mateix any 1850 encara apareix un comunicat al Diari de Barcelona amb l'antic nom de "Asociación defensora del trabajo nacional y de la clase obrera".⁽²⁶⁾

La primera constatació que cal fer és que l'antiga associació devia ésser acusada de fer política, i política progressista, i tal volta de protegir excessivament la causa obrera. - El que és cert és que ara serà totalment mediatitzada pel Governador Civil a qui li correspon nomenar el President i Vice-President, a més dels permisos de convocatòria a reunions generals.⁽²⁷⁾

L'objecte de l'Associació, tal com figura a l'article -- primer del nou reglament és: "socorrer, proteger é instruir á

25) Diario de Barcelona, 3 abril 1850. Dóna compte de la reunió celebrada al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona amb l'assistència de 314 individus.

26) Diario de Barcelona, 17 agost 1850. És una defensa que fa l'Associació de les acusacions que li va fent el diari progressista El Barcelonés.

27) "Reglamento General". Asociación de Socorros y Protección á la clase obrera y jornalera, a Diario de Barcelona, 26 maig 1850

las clases obreras de la fabricación, á los artesanos, y a los labradores, á todos los cuales hará extensivos los dones de la beneficencia, de la instrucción y de la moralidad." (28) I no -- sols no apareix cap altra finalitat, de les moltes que es pretenien el 1848, sinó que el to que acompanya la presentació -- del Reglament és totalment paternalista, de pura beneficència, d'intent d'apaivagar qualsevol reclamació o exigència que no si guí prevista per la Directiva. És ben significatiu l'article -- vuitè del reglament: "Todo socio que promoviera discusiones o fomentase la discordia ó discusion entre los asociados, será -- expulsado de la Asociación despues de justificada su culpabili -- dad". (29)

La declaració de principis és també digna d'ésser transcrita: "... se trata precisamente de proteger á la clase obrera, de ausiliar al pobre y de amparar al desvalido, en una palabra, de enjugar las lágrimas al desgraciado, y de dar á la -- infancia aquella educación que guiándola desde sus primeros -- años por el camino de la virtud, la haga acreedora al aprecio y si es posible á la admiracion de la posteridad. Los benefi -- cios que promete esta Sociedad son incalculables, ella abre la puerta al infeliz, lo estrecha como madre cariñosa entre sus -- brazos y con el ósculo de paz le promete bien andanza y felici -- dad. Para que esta Sociedad prospere es necesario que los ri -- cos y los pobres se interesen por ella;..." (30)

28, 29 i 30) "Reglamento General", Asociación de Socorro y Protección á la clase obrera y jornalera, a Diario de Barcelona, 26 maig 1850

Aquesta postura filantròpica de millora de la classe obrera en tots els sentits havia estat repetidament sostinguda per Balmes, però no era pas original seva

En definitiva, l'objecte de l'Associació en aquesta segona època és totalment benèfic, caritatiu i gairebé tota ella en mans de l'Església. Quan parli dels components de l'Associació d'una i altra època, veurem sobre qui requeia el pes de la mateixa. També estudiaré les motivacions d'un canvi tan radical i les conseqüències que tingué.

Realitzacions i evolució

En parlar de l'evolució i realitzacions de l'A.D.T.N. i Cl.O. de Barcelona em cenyiré a comentar només les actuacions que fan referència a la primera època, és a dir, al període -- comprès entre l'octubre de 1847 i l'abril de 1850, moment en el qual canvia radicalment, inclús prenent un altre nom, com ja he assenyalat. El motiu que em fa concretar el meu estudi és - l'interès que tinc en veure el clima que es respirava a Barcelona en els medis industrials i econòmics, en general, quan va néixer l'I.I.C. el juny de 1848. Precisament l'A.D.T.N. i Cl.O. es constituí també oficialment a les mateixes dades; ambdues institucions mantingueren relacions de compromís,⁽³¹⁾ però cal dir ja des d'ara que la majoria dels fabricants que composaven la Junta de Fàbriques seguiren a la mateixa alenant fins on els era possible la modernització de Catalunya per mitjà de la industrialització i amb l'Institut Industrial aconseguiren per - un temps, ben breu per cert, ésser una força de certa importància en l'àmbit polític-econòmic del país. Aquest fet condicionà el desenrotllament d'aquesta altra institució: l'A.D.T.N. i Cl.O., més àmplia en els seus objectius i horitzons; mancada - del suport de més pes en la lluita econòmica proteccionista, - "la defensa del treball nacional" quedà en mans de l'I.I.C. o

31) Quan el gener de 1848 l'A.D.T.N. i Cl.O. demana a la Junta de Fàbriques que li proporcioni algun local interinament

de la Junta de Fàbriques. Des dels primers moments l'A.D.T.N. i C.I.O restà obligada a complir la segona part del seu enunciat: la defensa i protecció de la classe obrera, portada a terme, - això sí, amb una certa aliança de propietaris, advocats, homes il·lustrats, comerciants, i alguns fabricants no ben encaixats a la recentment ampliada Junta de Fàbriques,⁽³²⁾ o bé els que - creien en la possibilitat del funcionament d'una mena de Sindi cats mixtes; i obrers interessats en el manteniment del seu -- treball i en l'organització mutualista que se'ls hi oferia.⁽³³⁾

El temps que trigà a constituir-se oficialment l'Associació fou ben llarg. El 17 d'octubre de 1847 hi hagué l'acte de presentació del projecte al Saló de Cent de les Cases Consistorials. Prengueren la paraula amb substanciosos discursos Antoni Pujadas, Tomàs Illa i Balaguer, aleshores diputat, i Geroni Ferrer i Valls. En aquesta sessió es presentava la Junta interina i succeí un fet curiós: Sembla que tot i defensant "la -- unió de les classes" devien oblidar l'incloure la representació obrera a la Junta interina, perquè el Sr. Dubà i Navas prenent la paraula així ho demanà: "... Aunque doy las gracias y reconozco el mérito no veo que esa junta sea tan completa como deseo. (...) Desearía que algunos artesanos, algunos jornale-

per celebrar-hi les reunions i muntar-hi una oficina la -- Junta de Fàbriques hi accedeix "para no excitar ninguna - susceptibilidad" AFTN, J.de F. Actes 1847-1848, p. 216

32) La Comissió de Fàbriques havia decidit constituir-se en -- Junta de Fàbriques el 26 de març de 1847 per tal d'ampliar a d'altres branques de la indústria la força aconseguida - per l'associació. Així hi quedaren inclosos els rams de cà nem i lli, productes químics, llanes, sedes, fundició i -- construcció de màquines

33) En parlar dels homes que feren possible l'ADTN i CIO, tractaré amb deteniment la procedència ideològica dels mateixos

ros, algunos mancebos, oficiales y aprendices de esos que pueblan las fábricas y los talleres tomasen parte desde el principio en esta Asociación, que se uniesen con esos señores que han de componer la junta, y que tal vez les hiciesen conocer algunas cosas que quizá ignoran. Señores, es preciso dar á cada uno lo que le corresponde; no todo ha de ser abogados, propietarios, periodistas, porque entonces caeríamos en el vicio que se notó en otro tiempo, pues para todo se aplicaban los frailes.. .." ⁽³⁴⁾ La seva intervenció va fer efecte i s'anomenaren representants obrers a la Junta interina.

El 31 del mateix mes d'octubre el Reglament era enlles--tit i aprovat i se'n tiraren 5.000 exemplars. Però no fou fins el 17 de juny de 1848 que prengué possessió la Junta Directiva propietària. ⁽³⁵⁾ Durant aquest temps la junta interina no restà pas inactiva: es redactaren i presentaren dues Representacions, una a S.M. la Reina per la qüestió dels aranzels -escrita per Illas i Vidal- i una altra demanant la repressió del contraban. Fou un temps de nomenaments i dimissions; de fer comissions i comissions...

La causa del considerable retard en la constitució de la Junta directiva propietària es trobava en el fet que, segons -preveia el Reglament la Junta Consultiva que era qui devia nomenar la directiva, havia d'ésser integrada per un representant de cada corporació que hi hagués a Barcelona. Aquestes ha vien de contestar comunicant el nom de llur representant i no ho feien. De tal forma, que inclús aparegué una reclamació -- obrera el mes de febrer de 1848 demanant que s'alleugerissin -

34) Miscelánea, nº 2, 17 maig 1849, discurso del Sr. Dubá i Navas de 17 octubre 1847

35) Miscelánea, nº 4, 31 maig 1849

els tràmits d'una vegada, i que no s'esperessin les contesta--
cions de les corporacions que encara no havien donat resposta.
(36) Del que es desprèn de la nota del diari sembla que l'Asso-
ciació no va tenir pas gaire bona acollida entre les corpora-
cions barcelonines i que només es devia respondre per compli-
ment o per quedar bé davant les pressions dels personatges que
recolzaven la proposta. De les 120 corporacions sollicitades --
per enviar un representant només ho havien fet 20 el dia 14 de
febrer de 1848. (37)

Finalment la Junta Consultiva quedà constituïda de la se-
güent manera:

Iltre. Sr. Conde del Fonollar	Presidente
D. José Carbonell y Oliva	Vice-presidente
D. José Folguera	Secretario 1
D. Antonio Rovira y Trias	Secretario 2

NOMBRES Y APELLIDOS	CUERPO QUE REPRESENTAN
D. José Melchor Prat	Academia de Ciencias Naturales
D. Joaquín María de Gispert	Academia de Buenas Letras
D. José Reig	Colegio Mayor de tejedores seda
D. Simón Buldú	Sociedad protección mútua tejedo- res algodón
D. José Carbonell y Oliva	Sociedad económica Amigos país
D. José María Nogués	Colegio Notarios públicos de nú- mero
D. Camilo Rauret	Sociedad Filomática
D. Francisco Madriguera	Colegio de escribanos de la Au- diencia territorial

36) El Barcelonés, 11 febrer 1848

37) El Barcelonés, 14 febrer 1848

NOMBRES Y APELLIDOS	CUERPO QUE REPRESENTAN
D. José Grau	Gremio de mareantes
D. José Gatuellas	Gremio de cuchilleros
D. Francisco Doménech	Colegio de Farmacéuticos
D. Miguel Barrau	Corporación de Maestros sastres
D. Pedro Monmany	Gremio de fabricantes de cuerda de vihuela
D. Antonio Mola	Idem. idem. de colchas
D. Juan Illas y Vidal	Comisión auxiliar de fábricas de Reus
D. Antonio Pujadas	Corporación de casas de baños
D. Francisco Bardia	Gremio de medieros
D. Agustín Miracle y Recasens	Academia Barcelonesa de Instrucción Primaria
D. Pedro Mir	Gremio de pasamaneros y galoneros
D. Mariano Geli	Id. de carpinteros de ribera y calafates
D. Juan Nadal	Id. de herrero
D. Jacinto Ferran y Vicens	Clase de ebanistas
D. Juan Nolis	Clase de silleros de enea fina
D. Angel de Villalobos	Fundición y construcción de máquinas
D. Juan Costa	Clase de estampados
D. Agustí Vilaró	Clase de tejidos
D. Juan Cortés	Id. de hilados
D. Valentín Quintana	Colegio de cereros
D. Antº. Rovira y Trias	Corporación de arquitectos
Iltre. Sr. Conde de Fonollar	Asociación de propietarios
D. Juan Jaumandreu	Junta de Fábricas
D. José Roura	Ramo de productos químicos
D. José Seller	Ramo de tejidos de lino y cáñamo
D. Nicolás Tous y Soler	Industria de blanqueos y tintes
D. Juan Miralles	Sociedad de hilados de algodón
D. José Sol y Farriols	Industria de lanería de Tarrasa, Sabadell y Manresa

NOMBRES Y APELLIDOS	CUERPO QUE REPRESENTAN
D. Magin Soler y Espalter	Comisión auxiliar de fábricas de Igualada
D. Carlos Nadalmay	Gremio de latoneros
D. Pedro Carreras	Junta de Comercio
Sr. Marqués de la Torre	Cuerpo de Sres. Nobles
D. José Cuyás	Gremio de semoleros
D. Pedro Garzon	Sres. Relogeros
D. Jaime Vilardebó y Casas	Gremio de curtidores y zurradores
D. Pelegrin Palers	Gremio de maestros zapateros
D. José Folguera	Colegio de drogueros y confiteros
D. José Sala	Gremio de colchoneros
D. Vicente Oñós	Id. de mercaderes al por menor
D. Narciso Mutiñó	Id. de maestros carpinteros
D. Baltasar Valldeperas	Id. de preteneros coleteros
D. Agustín Altimira	Corporación de fabricantes de cuerda de tripa
D. José Serraclara	Colegio de Corredores Reales de Cambios
D. Francisco Dalmau	Corporación de fabricantes de anteojos
D. José Nolla	Id. de maestros de obras de Barcelona
D. Juan Fabrés	Gremio de tintoreros de seda
D. José Oriol Genovés	Id. de agujeros
D. Miguel Arquimbau	Id. de cordoneros
D. José Montaner	Corporación de torcedores de seda
D. Francisco Javier Lluch	Id. de dibujantes de tejidos
D. Mariano Riera	Id. de fabricantes de lanzaderas
D. Vicente Estrada	Id. de escultores marmolistas
D. Andrés Guiu	Id. de ropavejeros
D. Fco. de Asís Pujol	Id. de pintores
D. José Arañó	Id. de las escuelas de teoría práctica para fabricación de tejidos

NOMBRES Y APELLIDOS	CUERPO QUE REPRESENTAN
D. José María Maseras	Corporación de serradores
D. Nicolás Tuñón	Id. de litógrafos
D. Francisco Benareggi	Id. fabricantes instrumentos de viento
D. José Guilera	Id. de claveteros
D. José Artés	Gremio de ojalateros
D. Joaquín Llonch	Corporación de silleros de enea
D. Juan Creixell	Id. almacenistas de papel
D. Pedro Mártir Font	Id. de cuberos (38)

Ja he dit que en el temps comprès entre la formació de la Junta interina i la de possessió de la Junta Directiva propietària, és a dir, entre octubre de 1847 i juny de 1848 l'Associació tingué diverses intervencions en el sentit que s'havia -- proposat. Fou l'època de major incidència dels promotors: Geroni Ferrer i Valls i Antoni Pujadas. Aquest darrer, progressista, lliberal, que feia poc havia tornat d'una emigració -- forçada pels aconteixements revolucionaris de Barcelona del 1835, utilitzà els editorials del diari progressista El Barcelonès per anar fent propaganda de la nova associació i del -- seu ideari. Molt en la línia de Louis Blanc recorda la necessitat de l'"organització del treball" per una llei, però con fonent gairebé el desig amb la realitat, entén l'A.D.T.N. i Cl.O com la possibilitat de portar a terme la concòrdia entre fabricants i operaris. Un exemple d'aquesta postura és la presentació del Manifest de l'Associació, dirigit als Srs. fabricants i treballadors de teixits de Barcelona. L'objecte del ma teix, era sol.lucionar el problema ja antic, de la llargada i preu de les peces. Oferien una estadística amb la que creien poder donar la solució esperada. Però el que realment crida --

l'atenció és el convenciment de que aquí s'havia trobat el que enlloc més del món havien aconseguit: la concòrdia fraternal - entre fabricants i operaris: "Debe envanecer á los catalanes - el ser los primeros que han establecido la concordia fraternal entre fabricantes y operarios, concordia tanto más laudable -- cuando se ha verificado en circunstancias tan difíciles como - las que atravesamos. (...) Mientras unos buscan la felicidad y la fortuna en las intrigas políticas, los catalanes se han pro- puesto encontrarla en la concordia y en el trabajo nacional." El redactor, Antoni Pujadas, felicita als qui ho portaren a -- terme i fa una crida a suscriure's a la Asociación Defensora - del trabajo nacional y de la clase obrera "pues tiene la mi- sión de desenvolver las fuentes de producción nacional, y de - unir á todos los españoles bajo el principio pacificador de -- trabajo, pan, libertad, paz y felicidad".⁽³⁹⁾

En parlar dels homes que feren possible l'A.D.T.N. i Cl. O. ja parlaré amb més deteniment d'aquest personatge, qui, amb la col.laboració del propietari del diari i altres redactors - del Barcelonés posà gairebé la primera pedra de l'Associació. Un altre element que també en aquests mesos desplegà gran acti- vitat i de qui també més endavant m'en ocuparé amb més detall, fou Geroni Ferrer i Valls. I serà precisament ell qui ens farà el balanç de les actuacions de la Junta Directiva interina com a president de la mateixa: confecció del Reglament general; Re- glament particular per a les comissions de província i de par- tit; s'escriu a diferents punts d'Espanya invitant-los a ins- criure's, tals com Tarragona, Reus, Girona, Figueres, Igualada, Manresa, Sabadell, València, Saragossa, Madrid i altres llocs.; s'oficia a les corporaciones i gremis per tal de que nomenin - representants; dues representacions a S.M. amb motiu dels aran

39) Diari de Barcelona, 29 novembre 1847

zels; ordenació per barris i districtes dels inscrits a l'Associació; i finalment elecció de la Junta Directiva propietària. Normalment les reunions de la Junta Directiva interina se celebraven a casa del Sr. Ferrer. A més, com és normal, el desenvolupament de tota activitat porta unes despeses inherents. Fins aquell moment, foren sufragades per Geroni Ferrer i Valls, per Joan Jaumandreu i per Nicolàs Tous i Soler. (40)

El dia 4 de juny de 1848 la Junta Consultiva, amb un total de 31 votants elegí la Junta Directiva propietària. Veiem en primer lloc el número de vots que obtingueren i com després s'agruparen en diferents seccions:

Sr. Marquès de Monistrol 30 vots; B. Joan Güell, fabricant, 30; D. Magí Soler i Espalter, advocat i propietari, 29; D. Joan Miralles, obrer, 29; D. Jaume Balmes, prevere, 28; D. Antoni Nadal, fabricant, 28; D. Domènec Forment, obrer, 27; D. Vicenç Zulueta, mestre d'obres, 27; D. Ferran Puig, fabricant, 26; D. Simó Buldú, obrer, 25; D. Leodegari Serra, propietari, 23; D. Geroni Ferrer i Valls, comerciant, 20; D. Josep Reig, - fabricant, 17. Foren elegits Directors suplents i resultaren per ordre de vots, D. Francesc Giró, obrer; Sr. Marquès de la Torre, D. Ramon Bonaplata, fabricant; D. Pere Moret, propietari; D. Lluís Gausachs, llaurador; D. Ramon Nogués, fabricant; D. Josep Dulcet, comerciant; D. Agustí Martínez, obrer; D. Pau Bosch, comerciant; lltre. Sr. Canonge Dr. Benet Pigem, vicari general castrense; D. Joaquim Esplugas, metge cirugià; D. Francesc d'Assís Pujol, obrer i D. Manuel Saurí, llibreter. (41)

40) Miscelánea, 31 maig de 1849, nº 4. Aquests dos últims destacats membres de la Junta de Fàbriques.

41) Miscelánea, nº 4, 31 maig 1849

Les seccions que es formaren i que publicà l'endemà el -
Diari de Barcelona foren les següents:

Secció d'agricultura: Marquès de Monistrol, Leodegari Serra, i
Magí Soler i Espalter, com a propietaris. Els suplents: Lluís
Gausach, Pere Moret, Marquès de la Torre.

Secció d'indústria fabril: Joan Güell, Ferran Puig i Antoni Na
dal com a propietaris. Els suplents: Josep Reig, Ramon Bonapla
ta i Ramon Nogués.

Secció de Comerç i Marina: Geroni Ferrer i Valls i Manuel Sau-
rí com a propietaris. Els suplents: Pau Bosch i Josep Dulcet.

Secció Ciències i Arts: Jaume Balmes i Vicenç Zulueta, com a
propietaris i com a suplents: Benet Pigem i Marià Esplugues.

Secció d'obrers: Joan Miralles, Simó Buldú i Domènec Forment,
com a propietaris. Els suplents: Agustí Martínez, Francesc Gi-
ró i Francesc d'Assís Pujol. (42)

Cal advertir que molts d'ells renunciaren ben aviat. En-
tre ells Joan Güell qui ja demostrava lo ben acceptat que era
i el prestigi que posseïa, però no volia acceptar càrrecs. --
Aquesta constant la trobarem també en el seu comportament a la
Junta de Fàbriques.

Apenes instal.lada la Junta definitiva el primer objec-
tiu se centrarà en llançar un Manifest exposant els objectius
que ja he tractat abans, és a dir, un xic retallats respecte -
als primigenis del mes d'octubre anterior. Aquest manifest fou

42) Diari de Barcelona, 5 juny 1848

una refosa, deguda a Joan Illas i Vidal, dels projectes que ha vien presentat el Marquès de Monistrol i Magí Soler i Espalter. Es traduirà al català per facilitar la seva entesa als operaris que només coneixien aquest idioma. La versió catalana esti gué encomanada al Dr. D. Joan Bta. Boix.

De tots els plans previstos el primer que portaran a terme serà el "Plan de auxilio a los socios en sus enfermedades", en realitat un montepio que es llança ja el mes d'agost. Al llarg del que quedava d'any s'ocupà a més d'estudiar un altre pla d'auxili a orfes, vídues i invàlids; i un tema que abarcà moltes atencions i una acurada redacció amb tota mena de detalls fou el de l'atur i l'establir un "Plan de socorro a los obreros por falta de trabajo".

En realitat aquest projecte era ben utòpic perquè es comptava amb diners obtinguts de donatius privats i oficials. El Capità general, que mirava amb força simpatia l'Associació, possiblement com a mitjà de solucionar els aldarulls sovintejats per manca de treball i conflictes entre fabricants i operaris, els hi entregà 2.500 rals procedents de creuades. Quan demanen la col.laboració econòmica de l'Ajuntament aquest contesta negativament, adduint falta de fons. Així és que encara que aprovat aquest ambiciós pla pel "Gefe Superior Político" no passà mai d'ésser un pur projecte. (43)

El 1849 és l'any més ric en actuacions. Comença amb les gestions per aconseguir un periòdic que dongui a conèixer l'Associació; l'elaboració d'una Exposició a S.M. sobre el compli-

43) Aquest projecte fou aprovat el dia 26 de març de 1849 i es publicà el 26 de juny de 1849. Miscelánea, n.º 8, 28 juny 1849

ment del decret de reexportació de gèneres decomissats; la creació d'un Gabinet de lectura on s'hi troben exemplars d'una colla de periòdics i revistes (la majoria nacionals); la discussió i aprovació de la idea de crear "Salas de asilo" pels fills dels obrers; l'oferta i acceptació que la revista setmanal "Miscelánea de artes, oficios y agricultura, de economía doméstica, rural e industrial y de medicina popular"⁽⁴⁴⁾ féu per publicar un suplement a favor de l'A.D.T.N. i Cl.O. Aquesta publicació havia començat a sortir a primers d'abril de 1849 i ja a partir del nº 6, és a dir, del dia 6 de maig d'aquell any inclourà el suplement que s'anomenà Boletín de la Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera. En els primers números hi anà publicant la història de l'Associació incloent els extractes de les actes i de totes les activitats que portà a terme la institució en el seu primer any de vida.⁽⁴⁵⁾

Seguint amb les activitats corresponents al 1849 cal fer esment del muntatge de classes gratuïtes per obrers de dibuix aplicat a la fabricació de teixits, aritmètica, geometria pràctica, dibuix lineal, química industrial, teoria del teixit i teneduria de llibres. També el 1849 és l'any del pacte explícit amb l'Església. I dic explícit, perquè si bé la presència de destacats elements eclesiàstics hi era des dels primers moments, Jaume Balmes, encara que només de nom, Benet Pigem, Vicari General Castrense... arriba un moment que l'Associació com a tal demana la col.laboració dels estaments eclesiàstics, amb una missió específica, la de demanar diners. Veiem com va

44) Miscelánea de artes, oficios y agricultura, de economía doméstica, rural e industrial y de medicina popular. Barcelona, 1849, A.H^a.C.B.

45) Gràcies a aquesta publicació he pogut seguir tan bé la gestió dels primers temps

anar: Comprovat que el "Plan de auxilio a los obreros sin trabajo" requeria gran quantitat de diners es creà una "Comissió de recursos" que es composava essencialment d'eclesiàstics. -- Aquesta comissió es dividí en tantes seccions com parròquies tenia Barcelona. S'esperava que tots els Rectors aconseguissin tocar el cor dels fidels rics perquè donguessin diners per auxiliar l'obrer malalt, o aturat, o per aconseguir millorar la instrucció de la joventut. ⁽⁴⁶⁾

Una altra prova d'aquesta tendència d'acostament a l'estament eclesial fou l'oferta i acceptació del pendó de la processó de Corpus de la parròquia de St. Cugat. Segons les actes hi hagueren grans discussions, però finalment s'acceptà. ⁽⁴⁷⁾ I també en aquesta línia que anirà dibuixant el que serà l'Associació en la seva segona època, trobo la formació d'una Secció de Srs. Eclessiàstics. Aquesta secció es constituí com a resposta a la demanda feta pels mateixos en els següents termes: ells - visitarien els malalts i donarien classes als obrers, però es podrien acollir al benefici d'una atenció pròpia en el cas de malaltia.

L'any 1849 és un any d'expansió i de creixement. L'Associació s'instal·la a Mataró, Reus, St. Andreu, Igualada i St. Martí de Provençals, i es parla, encara que sembla que no pren cos, de Màlaga, Sevilla, València i Saragossa. També finalment apareix el Butlletí pròpi de l'Associació, titulat Boletín de la Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase -- Obrera. Pràcticament el portarà Magí Soler i Espalter; el pri-

46) Miscelánea, nº 8, 28 juny 1849

47) Els pendonistes foren el Marquès de la Torre, el Marquès de Monistrol, José Reig, Juan Miralles (obrer filador) tots ells membres de la Directiva.

mer número surt el 14 d'octubre de 1849 i el darrer el febrer de 1850. Ja m'en ocuparé amb més deteniment, tant del seu contingut com de llurs incidències.

Un problema que mereix l'atenció de la Junta Directiva però que no es portarà a terme fins més endavant serà el de la substitució dels "quintos". I seguint en la preocupació per millorar la instrucció de la classe obrera s'obren unes "Salas de adultos" o classes per ensenyar a llegir i escriure i comptar, de 8 a 9 del vespre. I també classes de francès. S'anuncia com a imminent l'apertura de la primera "Sala de asilo" o escola de pàrvuls, per a fills d'obriers, al carrer de St. Oleguer. Finalment la inauguració es portarà a terme el dia 4 de gener de 1850.⁽⁴⁸⁾

L'any 1850 comença doncs amb la inauguració de la "Sala de asilo" i la continuïtat de les classes; l'atenció als malalts i la formació de les juntes de partit per anar ampliant el número de socis. Però les coses canvien ben aviat. Ja a darreries de desembre de l'any anterior l'Associació devia haver rebut algunes crítiques respecte al no compliment dels seus objectius; la defensa apareix al Butlletí i també al Diari de -- Barcelona.⁽⁴⁹⁾ Es donen xifres per recolzar el balanç: 8.000 rals satisfets als facultatius durant el mes de novembre i -- 6.000 pels malalts; a més les classes teòriques i pràctiques, les d'adults d'ensenyar a llegir, les de francès, la "sala d'asil".... Cal que tothom conegui aquesta història filantròpica --diuen-- "la asociación no está unicamente para socorrer al en-

48) La Asociación del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera, nº 25, 6 gener 1850

49) Boletín de la Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera, nº 31, 27 desembre 1849 i Diari de Barcelona, 14 desembre 1849

fermo; sus fondos se invierten también en moralizar é instruir la clase obrera".

Tanmateix els cops no devien arribar només per aquest -- costat, el de no complir els objectius previstos. També hi ha una censura per part de l'autoritat; el Jefe Superior Político suspenia la publicació del Butlletí perquè s'havia ocupat de l'elecció que es preparava a Barcelona sense tenir ni dipòsit ni editor responsable. En realitat l'Associació a través del seu butlletí -que escrivia gairebé íntegrament Magí Soler i Espalter- prenia partit per la candidatura progressista de Joan Vilaregut que es presentava com a diputat pel districte de St. Pau. Aprofitava per incloure una carta de Pascual Madoz dirigida a Soler i Espalter en la que corroborava els desitjos d'aquest sobre la conveniència de que Catalunya havia d'ésser representada per catalans. ⁽⁵⁰⁾ Aquests dos punts, progressisme i catalanitat serien probablement el veritable motiu de la suspensió del butlletí.

Després de la suspensió temporal de la publicació, Magí Soler i Espalter, ara ja constant com a editor i propietari, i amb un nom canviat, La Asociación del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera però seguint la mateixa numeració anterior, reprèn la seva tasca a començaments de gener de 1850 amb el nº 22. Al mes de febrer s'anuncia la convocatòria de Junta general. Soler i Espalter anima a que es discuteixin els comptes. Lligaria aquesta insinuació amb les crítiques de finals de desembre en el sentit que no s'invertien bé els fons de l'associació? Podia haver-hi un sector, i sembla que efectivament hi era present -els fets posteriors ho demostraran- descontent de la línia política més o menys explícita a favor de les rei-

50) Boletín de la Asociación... nº 20, 20 desembre 1849

vindicacions més socials que demanaven una postura política -- més oberta i progressista?

El dia 20 de febrer de 1850 apareix una nota al Diari de Barcelona anunciant la suspensió de la publicació de la Asociación del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera.⁽⁵¹⁾ Fins al cap d'un mes no es publica una carta de Magí Soler i Espalter justificant aquesta decissió. La seva resposta situa el blanc de les acusacions: el periòdic feia política i política socialista... "Con este título (la Asociación del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera) estaba publicando hace algunos meses un periódico de mi exclusiva propiedad, independiente de corporación, un periódico económico, no político, de asociación, no socialista; de amor al trabajo, de respeto a la propiedad, de consideración a las clases, de veneración a las inteligencias, de discusión filosófica; pero no de usurpación a los derechos adquiridos, no de igualdad material, no de confusión de estamentos, no de insubordinación, no de principios disolventes, no de desborde: un periódico no especulativo. Los números publicados lo garantizan, la prensa compañera lo ha proclamado, la correspondencia particular lo testifica.

Mas un acontecimiento inesperado me obligó a suspender accidentalmente el periódico, y ahora una convicción profunda me estrecha a abandonar definitivamente mi empresa. El periódico ha sido calificado desfavorablemente, y tal vez se haya entrado en el santuario de las intenciones. Las leyes no marcan el límite de las teorías: no se sabe cuando termina el principio económico y empieza el político; no se concibe cuando podrá decirse que acabamos de proclamar una asociación benéfica

51) Diari de Barcelona, 20 febrer 1850

y empieza la discusión sobre un punto de la escuela social..."

(52)

Després d'aquestes paraules no calen gaires disquisicions. Si l'autoritat governativa no va actuar en aquest moment de -- forma directa vol dir que hi havia poderoses raons, per part de Magí Soler i Espalter per prendre una decisió d'aquest tipus. Veiem on es pot trobar la veritable causa d'aquest determini. Durant el mes de febrer de 1850 hi hagueren conflictes -- fabrils que afectaren algunes localitats catalanes i en particular Barcelona, Igualada i Reus. La seva magnitud devia obligar la primera autoritat política a fer un ban prohibitori. Al mes de gener s'havia arribat a parlar d'una societat d'obrers en atur ("paradores") proposada des de El Padre de Familia -la revista de Narcís Monturiol- on la doble consigna d'instrucció i moralització de la classe treballadora es posaven al servei d'un ideal igualitari. (53)

El ban emès pel cap Superior Polític, Fermín Arteta, el dia 28 de febrer explicitava prou bé la tensió regnant: "Las - diferentes escisiones que entre fabricantes y trabajadores han tenido lugar en esta capital y en algún otro pueblo de la provincia, me han dado a conocer la existencia de sociedades que, creadas sin autorización alguna, aunque con objeto laudable, por no llenarse éste, producen disidencias y trastornos tan perjudiciales a los fabricantes como a los obreros, puesto que paralizan y pueden llegar a destruir la industria que sostiene a unos y a otros".

52) Diari de Barcelona, 19 març 1850

53) Antonio Elorza, "Los orígenes del asociacionismo obrero en España", a Revista de Trabajo nº 37 (1972) p. 155

Conseqüentment, Arteta anunciava el càstig dels promotors i dels membres -fabricants o obrers- d'associacions no autoritzades, extenent-ho al fabricant que tolerés a la seva fàbrica obrers membres de societats clandestines. Però, al mateix temps, reconeixia explícitament el dret a associar-se per a fins benèfics, i inclús implícitament al recurs a la vaga i al lockhau, en declarar:

"Si algún fabricante determinase cerrar su fábrica o los trabajadores que a ella acuden quisieran retirarse todos o en gran parte, suficiente a interrumpir la producción, no podrán ni unos ni otros hacerlo súbitamente, sino después de ponerlo en mi conocimiento o en el de la autoridad política local con la mayor anticipación posible..."⁽⁵⁴⁾

Si durant els mesos de gener i febrer de 1850 hi havia un augment de la conflictivitat social, la fabril en concret, no és estrany que ja preveient una intervenció governamental Magí Soler suspengués momentàniament la publicació el dia 22 de gener de 1850 amb la següent nota: "Causas imperiosas, independientes de nuestra voluntad, nos obligan a suspender accidentalmente la publicación del periódico".⁽⁵⁵⁾

La realitat és que dins l'A.D.T.N. i Cl.O. ocupaven càrrecs els principals dirigents de les associacions clandestines obreres, tals com la de Teixidors i la de Filadors, suspeses en iniciar-se la dècada moderada, tal com he indicat ja a la primera part.⁽⁵⁶⁾ L'A.D.T.N. i Cl.O. els hi proporcionava la part

54) El Barcelonés, 1 març 1850

55) Diari de Barcelona, 22 febrer 1850

56) Vegis Capítol 2, I Part, L'associacionisme obrer. Cal reconèixer que no ho eren massa de clandestines, ja que la mateixa revista de l'ADTN i ClO, Miscelánea.... nº 5 de 7 de

d'assegurances mútues però ells continuaven mantenint clandestinament llurs activitats més reivindicatives i obreristes. -- Tot fa suposar que inclús l'Associació els hi donava una certa cobertura per llurs reunions i trobades.

Possiblement aquests mateixos dirigents, Joan Miralles, Pere Vicheto o Simón Buldú eren, o se'ls suposava a la base -- dels conflictes...⁽⁵⁷⁾ D'aquí se'n segueixen les acusacions que devia rebre tant l'A.D.T.N. i Cl.O. en emparar associacions no autoritzades, com la publicació de Magí Soler i Espalter La -- Asociación, que en algun moment havia estat massa agosarada en llurs opinions respecte a la causa obrera.

Així les coses, no és estrany que sota les noves directrius governatives Magí Soler i Espalter decidís suspendre La Asociación i que l'A.D.T.N. i Cl.O. es transformés en una associació amb finalitat totalment benèfica canviant inclús el nom: "Asociación de Socorro y Protección de la clase obrera y jornalera". Ja he analitzat amb anterioritat el canvi d'objectius d'aquesta segona època.

El canvi d'orientació portà, a més, altres canvis, tant en el personal que composava la Junta, com en l'abandó per part

juny de 1849 dóna la referència següent: "La Dirección invitó a algunas corporaciones de esta ciudad y se sirvieron honrarla con su presencia, la Sociedad Industrial, la Junta de Fábricas, Instituto, Sociedad de Hiladores, Sociedad Económica...", etc.

57) L'A.D.T.N. i Cl.O. havia intercedit a favor de Joan Miralles prop del Cap Superior Polític, amb motiu d'una detenció que sofrí el mes de novembre de 1848. Però l'autoritat no volgué aixecar la responsabilitat imposada al Sr. Miralles, que no s'especifica quina era. Miscelánea, nº 6, 14 juny 1849, (Extracte de les actes).

dels fabricants, als quals ara ja no interessava l'associació: ni els podia servir per defensar la causa industrial prop dels embats lliurecanvistes o les mesures governamentals poc proteccionistes, ni els hi resultava un instrument d'un cert control obrer per aconseguir-ne una mena de Comissió mixta permanent; el sindicat mixte havia fracassat.

A partir d'aquest moment el diari que ressenyarà totes les activitats de l'Associació serà El Ancora, conservador i catòlic. El Barcelonés criticarà la nova actuació i orientació. La nova Junta serà constituïda exclusivament per propietaris, elements eclesiàstics, filàntrops, algun obrer encara,⁽⁵⁸⁾ i a penes algun fabricant. Fou la següent: President Marquès de la Torre; Vicepresident José de Miró, Directors Marquès d'Alfarràs, Marquès de la Cuadra, Benito Pigem (vicari general castrense futura ànima de l'associació a partir d'ara), Magí Soler i Espalter, Simón Boldú (obrer), José Reig (fabricant) José Masferrer, Francisco de Ferrer (propietari i fabricant) Salvador Vigo, Antonio Nadal (comerciant) Domingo Forment (obrer) Pedro Moret (propietari), Francisco Giró (propietari)....⁽⁵⁹⁾

L'actuació de l'Associació a partir d'aquest moment seguirà orientada vers les classes, "salas de asilo", atenció als malalts i substitució de les quintes. Els objectius més amplis i progressistes de defensa de la indústria, de caixes d'estalvi, de préstecs, de pensionar a obrers per estudiar a fòra del país, etc. quedaren ja definitivament postergats. Aquells desitjos expressats per Antoni Pujadas de conseguir la concòrdia fraternal entre fabricants i operaris desenvolupant les fonts

58) Cal recordar que precisament l'aspecte mutualista quedava en peu i aquest continuava interessant els obrers.

59) Diari de Barcelona, 26 maig 1850

de producció nacional sota el principi pacificador de treball, pau, llibertat, pau i felicitat, quedava molt lluny; tant, que ja ni tan sols s'anomenaven.

El Butlletí

Tal com he comentat ja abans, en fer la crònica de l'evolució seguida per l'Associació, s'aconseguí, per oferiment del farmacèutic Josep Oriol Ronquillo que publicava la revista setmanal Miscelánea, la publicació del Butlletí, a partir del 10 de maig de 1849 com un annex de la mateixa. Si la revista de Ronquillo es publicava amb el títol de "Miscelánea" de artes, oficios y agricultura, de economía doméstica, rural e industrial y de medicina popular. Semanario de conocimientos útiles y de fácil aplicación, destinado especialmente a los artistas, labradores y demás clases industriales de la sociedad, i apareixia els diumenges, el Butlletí de l'A.D.T.N. i Cl.O. sortia els dijous amb aquest títol Miscelánea. Boletín de la Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera.

Bàsicament el butlletí constava de les següents seccions: Editorial, consagrat a parlar dels avantatges de l'Associació, de la Indústria, del Progrés, de la Preferència dels productes del País...; a continuació hi havia una ressenya detallada de la història de l'associació, amb la inclusió de tots els discursos fundacionals, publicacions d'exposicions a la Reina, al govern, etc. eleccions de juntes, extractes de les actes tingudes durant l'any i escriu d'existència, reglaments, projectes, etc. i finalment les notícies del moment, que no eren massa abundants. Solia tenir vuit planes. (60)

60) Gràcies a aquesta publicació he pogut seguir tota la gestació de l'A.D.T.N. i Cl.O. amb tota mena de detalls que he omès, per no ser l'objecte únic del meu estudi.

BOLETIN DE
LA ASOCIACION
DEFENSORA
DEL
TRABAJO NACIONAL Y DE LA CLASE OBRERA.

14.- Número 1 del butlletí de l'A.D.T.N. i C.O. destinat a conseguir la unió de totes las classes però amb la finalitat última d'instruir i moralitzar la classe obrera.

Els articles editorials no portaven signatura, i sí algu na vegada les inicials, entre les que abundaven les de Soler i Espalter o les d'un personatge que no hem pogut localitzar, E. C. i M. Els temes que apareixen en aquesta etapa del butlletí són els mateixos de la seva segona època, quan ja sortirà amb total independència de la Miscelánea. Per això la breu anàlisi que penso fer-ne la reservo per a més endavant. Voldria, això no obstant, fer referència a l'article que sortí amb motiu de la mort de Balmaes. Es també d'un soci no conegut, T. de D. pròxim a la ideologia del finat. Aquest subratlla l'aportació balmesiana a l'associació en el sentit que aquesta havia plasmat el pensament del filòsof quan afirmava que la perfecció de la societat, la veritable civilització consisteix en el major desenvolupament possible de la intel·ligència, la moralitat i el benestar. L'articulista constata que d'altres associacions es preocupaven del benestar però que els altres dos pols principals, el desenvolupament de la intel·ligència i el de la moralitat com a tasques civilitzadores no eren massa freqüents, i que per això s'havia adherit a la naixent associació.⁽⁶¹⁾ El que sí puc indicar, com a nota curiosa, és que si justificaven la publicació del butlletí com a mitjà de promoció i educació de les classes obreres i treballadores, tal com resultava no complia pas els seus fins. Potser és que ja comptaven que els interessats ja rebien, a més, l'altra part de la Miscelánea; aquesta sí plena de tota mena de coneixements entretinguts i d'utilitat a la vida pràctica com ara consells d'higiene, o medicina popular, o les propietats de diverses productes químics, o ramaderia, etc.

Veiem ara el contingut del Butlletí a la seva època, és

61) Miscelánea, nº 4, 31 maig 1849

a dir, quan ja es publica independentment de la Miscelánea.⁽⁶²⁾ Si el format de la Miscelánea era un xic més gran que la quartilla, el del nou Boletín que mantindrà el mateix títol, serà tamany gran foli (30 x 42), encapçalat amb una litografia on hi apareixen una fàbrica, el ferrocarril, i el mar solcat de vaixells. Així com la Miscelánea només es venia per subscripció, ara es podien comprar números solts.

Les seccions solien ésser aquestes: Editorial, generalment signada per Magí Soler i Espalter, tres signades per E.C. i M., dues per A.M. Cortés i dues també per L.S.; articles diversos dedicats a la agricultura, arts i oficis, química aplicada, novel·la històrica, modes, història de Catalunya, teatre, notícies vàries, dades meteorològiques, geografia, etc., i normalment les notícies que feien referència a la vida de l'associació seguint el mateix procediment de publicar un extracte de les actes de les reunions de cada secció en què es dividia l'A.D.T.N. i Cl.O. En realitat la revista, ara bi-setmanal, que sortia els diumenges i els dijous, no diferia massa d'altres revistes de l'època, a cavall entre la premsa il·lustrada del segle XVIII i una premsa més compromesa en el tracte dels problemes socials, que defensava la industrialització, abogava per l'associacionisme, la solidaritat entre els pobles, etc. Hi he trobat precisament alguns articles que havia publicat un parell d'anys abans Augusto de Burgos a la seva Revista Barcelonesa.

(63) Cal precisar, però, que aquesta última difonia, de forma -

62) Aquí em refereixo a la segona època que va del 14 d'octubre al 23 de desembre de 1849, en la qual es manté el títol de Boletín de la Asociación Defensora del Trabajo nacional y de la Clase obrera. Quan per autoritat governativa se suspèn es continuarà amb el nom de La Asociación del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera. 27 desembre 1849 a 21 febrer 1850. A l'Hereroteca de l'A.H.C.B. hi manquen alguns números i precisament també els darrers.

un xic indirecta potser, un socialisme democràtic, cosa que -- mai aparegué al Boletín de l'A.D.T.N. i Cl.O.

No resulta gaire estrany el fet d'aquet trasvassament -- d'articles, si tenim en compte que Magí Soler i Espalter, que n'era en aquesta època l'ànima, tant del Boletín com de l'A.D. T.N. i Cl.O, havia col.laborat amb Augusto de Burgos a la formació de diferents Societats, tals com la "Compañía Agrícola - Catalana", de la que Augusto de Burgos n'era el director i Soler i Espalter el "contador". (64)

Hi ha un article al que hi vull fer una referència explícita; potser perquè resulta ben interessant, o perquè Ma. Teresa Aubach a la seva tesi abans mencionada hi fa esment atribuït-lo a Balmes. No porta firma; es titula Economia política i consta de tres parts. (65) A la primera justifica que una de les principals preocupacions de l'economia política és precisament l'organització de la indústria, de la que en fa una afermada defensa, però considerant-la com a treball sota totes les formes possibles i per tant, "lo mismo agrícola, que fabril o comercial" (que saintimoniana resulta aquesta expressió!) Pel que fa als que temen els resultats que portarà el món

-
- 63) Revista Barcelonesa. Periódico propagador de toda clase de conocimientos útiles. (Amena literatura, economía política, agricultura, industria). Redactado por los más distinguidos literatos y bajo la dirección de D. Augusto de Burgos. Est. Tip. de Juan Oliveres. Barcelona 1846-1847. Cal advertir que Iris M. Zavala li atribueix unes dades de publicació inexactes 1840-1847. (Iris M. Zavala, Románticos y Socialistas, Prensa española del XIX, Madrid, 1972, p. 55)
- 64) Revista Barcelonesa, nº 10, 4 octubre 1846
- 65) Boletín Asociación Defensora....., nºs 12, 13 i 14 corresponents als dies 22, 25 i 29 de novembre de 1849

industrialitzat els diu: "Engañaríanse los espiritualistas, aun los mas absolutos, temiendo el advenimiento de la industria, - porque este no será el triunfo de la materia sobre el espíritu, antes por el contrario, si la industria se eleva es porque la inteligencia subyuga la materia. En resúmen, la industria es la dominación de la inteligencia sobre el mundo material y su resultado será convertir el planeta sublunar en un torno magnífico para el entendimiento humano".

En el segon article mostra com la indústria facilitarà - la instauració de la llibertat: "Y no es menos propicia la industria, por su naturaleza intrínseca, á la libertad que al entendimiento. Con ansia procuran los pueblos hace siglos conquistar la libertad. La industria es quien ha de proporcionársela (... el hombre para ser libre ha de menester un completo desarrollo de sus facultades y fuerzas, y además, saber y poder ejercer las unas y emplear las otras con utilidad para sí y para sus semejantes. Comprendida de este modo no hay libertad -- sin industria, no hay medio de que aquella florezca fuera de un régimen industrial, si este es, como yo lo supongo, su sistema bajo el cual la sociedad se entregue al ejercicio del trabajo material en todas sus fases y aplicaciones, simultáneamente al estudio de las ciencias y bellas artes, que ilustran y moralizan al trabajo mismo. Fuera de la industria no resta para emplear las facultades del hombre mas senda que la de la guerra, no tiene su actividad otro fin que proponerse que el de las -- conquistas". Però, després de fer entendre com la indústria -- aporta una forta dosi de llibertat al poble que la posseeix, - també analitza els mals que en provenen i que són fruit dels - inicis de llur implantació. Implantació que ha exigít processos revolucionaris per enfonsar l'antiga organització social. "Tal como hoy la vemos, no es siempre la industria una madre -

solicita y tierna; antes por el contrario, muchas veces cruel madrasta. Gran número de sus hijos, y particularmente los que pueblan los talleres de las grandes ciudades, están en la mas lastimosa situación; soportan resignados sus males; el malestar los enfermiza, y de su padecer resulta grave peligro, para sus familias". -I contempla también la problemática industrial que -afecta al fabricant-. "Si en la desorganización actual de la industria y particularmente de las manufacturas, es penosa la suerte de los operarios, nada tiene tampoco de lisonjera la del fabricante ó dueño. La fortuna del último es tan inestable como la del primero, los riesgos que corren entrambos son análogos, ya que no iguales. Si no es el hambre con su séquito de horrores, la que vela a la puerta del fabricante lo es la bancarrota". (...)

En el tercer article s'ocupa en fer veure que tal com es tan les coses en el present és impossible respondre del que -- pot passar en el futur, no hi ha seguretat per a ningú, es tem constantment per el futur, és una situació violenta basada en la competència; una situació on un crescut nombre d'homes viuen precàriament. Estem en un laberint... del qual només se'n podrà sortir o bé sota un nou règim feudal, ara industrial, o bé "la otra senda poco explorada hasta el dia, y en la cual no -- puede caminar más que a tientas, la de la asociación íntima de intereses que hoy se consideran rivales, es decir, el de los capitalistas con el de las clases industriales, y el de los -- trabajadores con el de la clase media independiente. Restableceríase la concordia en la industria y en la sociedad por medio de la organización bien entendida de las fuerzas que hoy se hostilizan; el orden renacería bajo los auspicios de la igualdad orgánica, único poder que puede acabar con el de la igualdad anárquica". (...) Però observa que la igualtat pertany al

regne de la política i per tant cal tenir-la present com a fonament de l'economia política, com també la xarxa de comunicacions amb tot l'univers, com les bones relacions amb altres Estats de la terra, etc.... És a dir, el problema de la nova era industrial exigeix més que mai una atenció molt àmplia que tingui en compte tota la problemàtica apuntada "De sus resoluciones depende que la civilización pueda cumplir su promesa de hacer partícipes á todos los individuos de la familia humana de los beneficios del bienestar, de la dignidad y de la libertad. Ese problema se formula en pocas, pero solemnes palabras: la organización del trabajo".⁽⁶⁶⁾

Aquest article ple de reminiscències saint-simonianes -- com ja he apuntat abans, però també amb noves aportacions sostingudes pels pensadors francesos de l'època, organització del treball, associació, igualtat.... m'interrogava. Per una banda l'organització del treball i l'associació, eren dos lemes molt propis de Louis Blanch, però la utilització que en fa -- l'autor de l'article no concorda amb la que en feia el citat autor francès. No especifica qui és el que ha d'organitzar el treball, en parla en nom d'una economia política, potser lligada amb l'Estat? Blanch deixava ben clar que era l'Estat qui ha via d'establir el nou sistema industrial, encara que després, en nom de l'associació havien d'ésser els treballadors els qui dirigissin llurs indústries. L'autor de l'article parla de l'organització del treball referint-s'hi més aviat com a planificació estatal, tenint en compte totes les circumstàncies que -- l'han d'afavorir i fer-lo més segur. Pel que fa a la idea d'associació, també hi ha acusades diferències entre el que a pri-

66) La Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase obrera, "Economía Política" en n°s 12, 13, 14 corresponents a 22, 25 i 29 novembre 1849

mera vista, pels tòpics de llenguatge atribuiríem a Louis -- Blanch, i el que l'articulista ens presenta. Si Blanch entén - l'associació com associació de treballadors, l'autor a qui em refereixo en parlar des de la perspectiva d'associació entre totes les classes industrials; altra vegada, una idea ben de -- Saint-Simon, el que anomenava "els industrials" com a sinònim de productors, oposats als ociosos.

L'article en conjunt, doncs, em resultava molt saint-simonià, però utilitzant una terminologia més nova. Cal tenir en compte, que el moviment saint-simonià en aquells anys quedava ja un xic lluny, corresponia amb més rigor a la dècada dels -- anys 30 i en aquell moment s'havien ja viscut una forta crisi industrial a Anglaterra, la revolució del 48, i la crisi de la resta dels països industrialitzats que la precediren i l'acompanyaren. La casualitat em donà la sol.lució al meu interrogant. Vaig trobar l'article, també en tres parts, a la Revisita Barcelonesa d'Augusto de Burgos. Es publicava als números -- 11, 12 i 13, que sortiren els dies 11, 18 i 25 d'octubre de -- 1846. Signava Michel Chevalier. Aquest havia estat un famós -- economista saint-simonià, que dirigí Le Globe, el periòdic del grup que donava a conèixer les doctrines d'aquest col.lectiu. Va seguir el grup d'Enfantin fins el procés seguit contra els saint-simoniàns per atacs a la moralitat pública. Va ésser empresonat durant mig any i en recobrar la llibertat va dedicar-se a servir en diverses ocasions encàrrecs estatals. Després - d'un viatge a Amèrica del Nord, Cuba i Mèxic escriví una serie d'articles que el feren molt famós, a Le Journal des Débats. - Fou autor de moltes obres i escrits diversos, professor de la càtedra d'economia al Col.legi de França, Enginyer en Cap de - Mines el 1845, etc. Detractor del comunisme a partir de 1848, col.laborador més endavant de Napoleó III, etc. El que m'inte-

ressa subratllar aquí, és l'època en que devia haver escrit el mencionat article. Precisament el 1836 havia estat a Anglaterra amb motiu de la crisi industrial que atravesava aleshores aquella nació. Poc després publicava obres i articles en els quals tenia presents els problemes inherents a la industrialització Des interêts matériels de la France, Cours d'economie politique (París, 1842) (possiblement el que donava al Col·legi de França) i Essai de politique industrielle, (París, 1843). El tema de l'organització del treball que tant havia popularitzat Louis Blanch, també l'estudià i el tractà en nombroses conferències i articles, atacant precisament l'opinió de Blanch i el seu "comunisme"; se n'hi coneix una publicació amb aquest títol: Lettre sur l'organisation du travail (París, 1848). Així doncs, quan Augusto de Burgos li publicà l'article, el 1846, és molt possible que no fes massa temps que l'hagués escrit, perquè -- s'hi endavinen llurs coneixements de la crisi industrial, una certa teoria d'economia política, de política industrial i també la creixent preocupació per l'organització del nou món industrial, preocupació que va augmentant al llarg dels anys quarantes.

Ara bé, Magí Soler i Espalter quan l'inclou a la seva publicació, ho fa recollint-lo de la Revista Barcelonesa, o bé en fa una traducció directa, o el treu d'un altre lloc? No ho sé, però sí que reconec que l'esperit de l'article lliga força amb la ideologia que sostenia el Butlletí: concòrdia entre els amos i els treballadors, l'esperit d'associació, res d'enfrontaments ni de violències, un determinat concepte de civilització, i un concepte de igualtat ben diferent al que presentava Blanch, per qui igualtat significava igualtat total, social, econòmica i política. En canvi quan Magí Soler i Espalter en parla, demostra que no existeix, ni per edat ni per capacitat, i que sempre ca-

len homes que manin i altres que obeeixin. En un to molt pater-
nalista recomana als obrers que si no troben la igualtat, que
no s'afanyin, però que s'associïn per ser protegits, per ser -
instruïts i així trobar una altra paraula que signifiqui aques-
ta idea d'igualtat. (67)

Seguint amb el contingut més interessant de la publica-
ció, tant pel que fa a l'època en que s'anomenava Boletín de la
Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera,
com després quan Magí Soler i Espalter se'n feu director i pro-
pietari per acallar les protestes governatives, cal remarcar -
les editorials. Només indicant alguns dels seus títols en tin-
drem una idea: "Agricultura, Paz Universal, Monopolio de la es-
clavitud, Pacto Social, Civilización, Las Instituciones mecáni-
cas, Deberes de los pobres, Artes industriales, Solidaridad en-
tre los pueblos, La Asociación, Preferencia de los productos -
del país, La igualdad, La propiedad, Vitalidad de la sociedad,
Salas de asilo, Salas de adultos, Escuelas Primarias", etc.

Per regla general el butlletí cuidava el no prendre part
per cap postura política; es trasllua el temor ocasionat per
la recent revolució del 48 francès i per això es feien conti-
nues crides al pacifisme i a la concòrdia. Hi hagué, però, una
excepció, de la que ja n'he parlat: la recomanació de Joan Vi-
laregut com a diputat pel districte de St. Pau. Vilaregut era
progressista i Madoz que el recomanava, també. A més, aquest -
feia propaganda de la necessària catalanitat dels diputats per
Catalunya. (68) El tema polític era gairebé tabú si no es posseïa
l'autorització per a parlar-ne. Només cal fer esment a l'arti-

67) Boletín de la Asociación Defensora del Trabajo Nacional y
de la Clase Obrera, nº 16, 16 desembre 1849

68) Ibid. nº 31, 20 desembre 1849

cle 18 del Reglament de les Comissions de Partit de l'A.D.T.N. i Cl.O. que deia: "Queda prohibido el tratar en la sesion de asuntos politicos ni de otros que no tengan por objeto el en--grandecimiento y lustre de la sociedad".⁽⁶⁹⁾ Ja he dit com això provocà la suspensió del Butlletí per part de l'autoritat civil.

En aquesta línia dictada per la situació política del moment en la que es respira un clima de temor i de silenci imposat o volgut, hi ha quelcom que cal remarcar: l'atac als falanxteris, als saint-simonians, als seguidors d'Icària... "heu nascut per morir després en el despreci i la reprobació universal" els diu l'articulista que signa L.S.⁽⁷⁰⁾ I encara la por del comunisme que plana damunt els països industrialitzats: "A què porten les doctrines contràries a la propietat? al pauperisme..." És del mateix signant.⁽⁷¹⁾

Cal recordar que al mateix temps que es publicava El Boletín de la Asociación... o després La Asociación, Narcís Monturiol feia sortir el seu periòdic El Padre de Familia que resumia tots els ideals comunistes de Cabet, amb un concepte total i absolut d'igualtat entre tots els homes. També en aquesta època es publicava a Madrid El Amigo del pueblo de tendència socialista. Segons Elorza, que ha estudiat detingudament aquestes publicacions, ambdúes, tot i essent de tendències molt més radicals, arribaren a publicar algun article de La Asociación, precisament un dels firmats per L.S. que es titulava "El obrero".⁽⁷²⁾ Seguint en la mateixa línia no violent, de concòr-

69) Miscelánea, nº 3, 24 maig 1849

70) Boletín de la Asociación... nº 19, 10 desembre 1849

71) La Asociación nº 25, 6 gener 1850

72) És el mateix article abans citat del 6 de gener 1850. L'he consultat directament i també hi ha referència Antonio --

dia entre les classes i d'acceptació de la pròpia sort, obre els ulls a l'obrer sobre la càrrega de penalitats derivades de llur diferència real. Així no és estrany que l'article podés ésser admès per les publicacions abans esmentades.

"El banquete es la propiedad; el servicio de la mesa el trabajo; los criados, los obreros.

Si no tienes propiedad, ¿qué te has de hacer, obrero? Si vas a coger la fruta del árbol y te dicen que no es tuya, si - vas a abrigarte en la casa y te cierran la puerta, ¿qué harás, obrero?, ¿cómo te sustentarás a ti y a toda tu familia, cómo - haréis juntos la peregrinación de esta vida? Con el trabajo. El trabajo te hará ganar tu subsistencia, te permitirá ganar la de tu familia, el trabajo te hará tener albergue y el trabajo te facilitará cubrir tu cuerpo. Trabaja, pues, obrero, trabaja. - Esa es la ley de tu existencia, de tu conservación. Para ti el castigo del primer hombre, para ti la maldición de Jesucristo al judío. Trabaja, obrero, trabaja."⁽⁷³⁾

Tanmateix la ideologia del butlletí va ésser sempre reformista, encara que defensés les associacions d'obrers des de la vessant moralitzadora, o d'assegurança social fins un cert punt. La concepció que predomina és la de la completa unió de les classes, més ben dit, la de la subjecció de la classe obrera a la patronal, tot esperant èpoques millors.

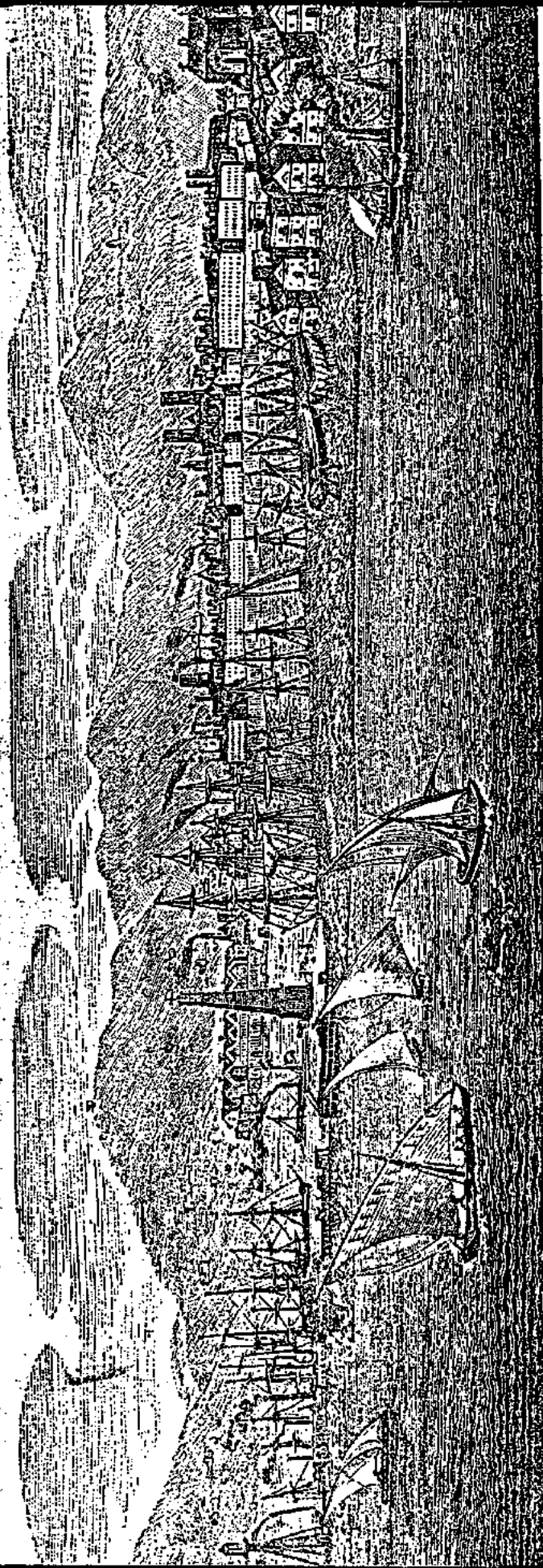
Com a cloenda final que podria resumir el pensament de Magí Soler i Espalter que predominava a la revista transcriu el següent escrit:

Elorza, "Los orígenes del asociacionismo obrero en España" a Revista de Trabajo n° 37, (1972), p. 154

73) La Asociación n° 25, 6 gener 1850

LA ASOCIACION

DEL TRABAJO MAGNOVAL Y DE LA CLASE OBRERA.

15.- Encapçalament de la Asociación quan, havent estat suspés el Butlletí de l'A.D.T.N. i C.O. se'n feu editor-responsable i propietari Magí Soler i Espalter.

"La Asociación está realizando un pensamiento sublime; - la reunión de todas las clases, y con especialidad la agricultura con la fabricación: estas dos fuentes de riqueza tal vez se han mirado á veces hostilmente, pero en la Asociación están confundidas: el propietario rural, al lado del fabricante, ambos discuten, ambos se hermanan, ambos procuran cómo progresará la agricultura y la fabricación: una sección de señores -- eclesiásticos está formada en la Asociación, y algunos SS. Cura-Párrocos están en las Juntas de partido; una sección de instrucción, otra de profesores, otra médico-quirúrgica, y un cuerpo de delegados son los elementos de este gran establecimiento benéfico. (...) Contribuyamos todos a sostenerla, todos estamos interesados, todos recogeremos el fruto: este fruto, es la revolución moral; decimos revolución, porque desgraciadamente campean principios disolventes, se van inoculando doctrinas -- erróneas, y necesita procederse a una revolución moral para -- combatirla: diremos más, necesitamos una revolución pacífica - de personas y cosas, para que el fuerte proteja (sic) siempre al débil; esto es, lo socorra: cosas, para que nuestros principios económicos triunfen, para que los pueblos agrícolas se -- unan con los fabriles, para que se vea que lo mismo defendemos al vino de jerez, que las hornillas fumivoras de nuestra provincia." (...) ⁽⁷⁴⁾

Personatges que la feren possible

No intentaré posar totalment en ordre cronològic els qui feren possible l'A.D.T.N. i Cl.O, però sí començaré amb els -- tres elements que ja apareixen en els primer moments com impulsors de l'Associació: Geroni Ferrer i Valls, Antoni Pujadas

74) La Asociación del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera,
nº 31, 27 gener 1850

i Mayans, i Magí Soler i Espalter.

Geroni Ferrer i Valls tal com ell mateix afirma, és el que llança la idea sense saber que Antoni Pujadas ho feia també des dels editorials de El Barcelonés.⁽⁷⁵⁾ Mentres ell subratllava l'aspecte de defensa del treball nacional, possiblement seguint el camí i els raonaments de l'associació francesa, -- obra de Mimerel, "Association pour la Défense du Travail National", que es podia conèixer a través de Le Moniteur industriel, amb un caire totalment proteccionista, Pujadas advocava més intensament per la causa del treball del poble, per acabar amb la misèria de la classe treballadora que suportava tot el pes de la crisi d'aquells anys.

Segons el P. Casanovas, en una nota complementària a les Obres Completes de Balmes, Geroni Ferrer i Valls era un economista preocupat per la sort del país que anà a trobar Balmes per a que col.laborés amb els dirigents de l'economia catalana en aquells moments de desorientació per les directrius polítiques de Madrid.⁽⁷⁶⁾

Sabem que havia nascut a Sta. Coloma de Queralt i que --

75) Miscelánea, nº 4, 31 maig 1849

76) Jaime Balmes, Obras completas, Madrid 1949, Vol.V, p. 924 Possiblement aquesta intervenció consignada per M. Teresa Aubach, a El Catolicismo social... p. 149, és la que li fa suposar el caràcter eclesial ja des de bon començament de l'ADTN i CIO. Ja he indicat com el pes de l'element eclesiàstic es va accentuar durant l'any 1849; però no queda constància a les actes de les primeres reunions de tots els mesos de gestació, de cap intervenció ni directa, ni indirecta de Balmes o de cap altre element eclesiàstic. Aquest tipus de presència es donarà més endavant, a partir del -- 1849 i de forma total en el gir de 1850, quan canvia el nom i es transforma en Asociación de Socorro y Protección a la Clase Obrera y Jornalera.

aleshores era economista i publicista que havia realitzat diversos estudis comercials agrícoles i polítics. Havia fundat a Madrid el periòdic El Nacional, (1834) oferint la seva col·laboració a la Comissió de Fàbriques i a la Junta de Comerç per defensar per mitjà del diari, la causa proteccionista. No obtingué resposta de cap de les dues institucions. ⁽⁷⁷⁾

Més endavant inicià una nova publicació: El Independiente (1841?) també a Madrid. De nou demanà a la Comissió de Fàbriques i a la Junta de Comerç que precisava que els catalans s'hi suscrivissin aprofitant el periòdic com una tribuna de defensa de la causa proteccionista. Segons Carrera Pujal comentant aquest fet, considera que Ferrer i Valls és un impenitent forjador de nombroses empreses a qui tot sortia malament, perquè no tenia diners, i cercava el recolzament dels qui en tenien i no el deixaven o no el donaven. ⁽⁷⁸⁾

En aquells anys va ésser nomenat cònsol d'Espanya al Yucatàn i així ho farà constar després com un títol que l'honorificava. El 1846 el trobem iniciant i després presidint una Companyia d'Assegurances, amb Ramon de Bacardi i Rafel Patxot: -- "Compañía Ibérica: Seguros contra riesgos marítimos, incendios, piedra, langosta, granizo en las cosechas y otras plagas". ⁽⁷⁹⁾ El 1848 encara figura com a President.

El 1847 publicà una obra econòmica on recullia la seva idea de salvació de la indústria i de l'economia en general, - "Cartas históricas, filosóficas, estadísticas, agrícolas, in-

77) J. Carrera Pujal, La Economía..., Vol. I, p. 142

78) Ibid. p. 218

79) A.C.A. Registro Público de Comercio. Consulado del Mar, Llibre 12/3, 23 gener 1846, p. 9

dustriales y mercantiles, que oferia a la Junta de Fàbriques. Com també el fulletó Defensa del Trabajo Nacional que trobarem publicat pel diari El Barcelonés com un full apart.⁽⁸⁰⁾ I és precisament en aquest moment que anirà publicant i esplanant el seu ideari i la necessitat de formar una Associació; els escrits que li publica El Barcelonés porten la firma de "Varios Españoles".⁽⁸¹⁾

El seu pensament se centra en la necessària lluita contra el lliurecanvisme, precisament en els dies en que es parlava d'un possible tractat del govern Salamanca i el govern anglès; insisteix molt en els danys ocasionats pel contraban i creu que només la unió de totes les forces industrials i agrícoles no sols de Catalunya sino de tot l'Estat espanyol aconseguirà salvar l'economia. Aquest pensament el trobem prefigurat ja en els discursos de Mimerel, l'ànima de l'Association pour la Défense du Travail National de França: Mimerel insistia molt en la unió dels interessos industrials i agrícoles per aconseguir un front ben ampli i potent contra l'avenç lliurecanvista.⁽⁸²⁾ Els escrits de Ferrer i Valls revelen el coneixement del que s'havia publicat a la veïna França.

Amb motiu del decret del primer d'agost de 1847, relatiu a la suspensió de les aduanes interiors, torna a escriure amb

80) A.F.T.N., C. de F. Llibre d'Actes 1846-1868, pp. 141 i 159

81) El Barcelonés, 12, 21 i 28 de setembre de 1847. He pogut comprovar el seu pseudònim, perquè l'article promès a la Junta de Fàbriques titulat "Defensa del Trabajo Nacional" als pocs dies aparegué publicat a El Barcelonés, signat així.

82) De l'ideari de Mimerel me n'he ocupat en parlar de la creació de l'Association pour la Défense du travail National, el 1824 a París. Capítol 1, 2ª part.

el seu habitual seudònim, fent veure els prejudicis que se'n - poden seguir per a la indústria ja que faciliten encara més el lliure trànsit per l'Estat dels gèneres de contraban.⁽⁸³⁾

La seva actuació durant l'època fundacional fou intensa: se celebraven les reunions de la Directiva interina a casa seva; amb Joan Jaumandreu i Nicolàs Tous i Soler, cobrí les despeses pròpies de l'inici de l'Associació; s'entrevistà amb tota classe de personalitats, escriví a persones relevants en el món de la política, de la indústria i de les finances de l'època. Era, o com a tal hi actuava, un home ben relacionat.

Hi ha dos detalls tanmateix, que fan sospitar una certa dissenssió entre ell i els altres membres de l'Associació naixent. Quan es fa l'elecció de la Junta Directiva ja definitiva, el dia 4 de juny de 1848, obtindrà només 20 vots, ocupant el penúltim lloc de la llista. I encara, segons les actes, en presentar una moció a la Comissió Consultiva es provocaren grans discussions que acabaren amb la seva renúncia.⁽⁸⁴⁾ Segueixen -- després uns dies de justificacions de les seves activitats al front de la Junta interina; de reclamació de 913 rals 24 ms. - que tenia anticipats, dels quals no en presenta comprovants -- que li seran reclamats.⁽⁸⁵⁾ Finalment, les coses ja en ordre, se li retornaran els diners. Es curiós, però, el detall que explica l'acta "se da cuenta de haberse expedido la correspondiente libranza para el pago del Sr. Ferrer i Valls, habiendo obtenido venia de los Sres. Tous y Jaumandreu como acreedores en igual grado y en más cantidad".⁽⁸⁶⁾

83) El Barcelonés, 27 de setembre de 1847

84) Miscelánea..., nº 4, 31 de maig de 1849, "Comisión Consultiva", 4 junio 1848

85) Ibid. nº 5, 7 juny 1849 "Dirección" 20 junio 1848

86) Ibid. "Dirección" 10 de agosto 1848

A partir d'aquest moment ja no apareix per res més en -- cap de les activitats de l'Associació. Només sabem que el 24 de març de 1850 obté una autorització provisional per fer estudis del canal d'Urgell,⁽⁸⁷⁾ i que el 1851 inicia una nova publicació anomenada El Semanario Catalán.⁽⁸⁸⁾

La ilimitada i insuficient informació sobre l'actuació -- de Geroni Ferrer i Valls, tant pel que fa a les reiterades -- temptatives de promoure publicacions, com en la seva participació en la fundació de l'A.D.T.N. i Cl.O. ens el fa suposar com un home amb abundants preocupacions per la problemàtica social i econòmica, que no disposava d'una sòlida fortuna per donar -- suport a cap empresa que podés arrelar, cosa que li feia intentar una i altra vegada quelcom que li conseguís la fama, i amb ella, el suport econòmic del que no disposava. Es reveladora -- d'aquest afany de protagonisme la seva intervenció al diari El Barcelonés del 25 de setembre de 1847 reclamant la paternitat de l'A.D.T.N. i Cl.O. En realitat, Antoni Pujadas feia ja uns mesos que n'havia llançat la idea al mateix diari.

Sigui com sigui, cal atribuir-li una bona part de mèrit en l'endagament de l'Associació com un intent d'unió de totes les forces implicades en la defensa del treball nacional. Ell fou qui signà tots els documents inicials i qui aplegà forces que lluitessin per aconseguir un bastió que esperava que fos -- inexpugnable al lliurecanvisme, tot millorant la condició social i moral de la classe obrera.

En realitat Ferrer i Valls és qui probablement portà d'u

87) Diario de Barcelona, 28 març 1850

88) Diccionari Bioqràfic, Albertí editor, Barcelona 1966, II p. 212

na manera més clara la influència i la doctrina de Balmes en qüestions socials. Doctrina que es podria resumir en aquesta frase de Balmes: "l'actitud dels rics respecte els pobres ha d'ésser fer-los bons i fells-hi el bé". I com a concreció de la mateixa proposa la millora de la moralitat de la classe treballadora, l'auxili en l'enfermetat, la previsió en la vellesa, les caixes d'estalvi i els tribunals mixtes per dirimir les qüestions sorgides arran del treball.⁽⁸⁹⁾ Almenys pel que fa als objectius de primera hora, aquests punts hi foren presents, i no és massa aventurat suposar-hi la mà de Ferrer i Valls en llur inclusió.

Ja he indicat com Geroni Ferrer i Valls reclamava la paternitat de l'A.D.T.N. i Cl.O, quan en realitat qui en certa manera llançà la idea fou Antoni Pujadas i Mayans.

En faré un breu esbós biogràfic per tal de situar-lo millor en el context en que va actuar i entendre un xic més la seva manera d'ésser. Antoni Pujadas i Mayans nasqué a Igualada el 1811. Fill d'un fabricant de sederia, cursà Medicina a Barcelona, i després de la revolució de 1835, degut a la seva acusada postura progressista, emigrà a França, residint a Montpellier i a París. El 1841, passà a Londres, on fou secretari del canonge Riego, germà del famós general. Al mateix temps anava a la Universitat de Londres, on assistia a les classes d'Higiene Mental. Tornà al cap d'un any a França on assistí a les clíniques de Bicêtre i la Salpêtrière, vivint de les traduccions que li encarregava l'editor M. Rosa. Després tornà a Catalunya

89) En realitat aquesta doctrina social de Balmes fou exposada en uns seus articles apareguts a La Sociedad durant l'any 1843. I si tal com he dit anteriorment, el P.Casanovas afirma que Geroni Ferrer i Valls anà a demanar-li col.laboració en la difícil situació en que es trobava Barcelona, no és estrany suposar l'impacte ideològic del primer en les formulacions del segon.

i es graduà en el Col·legi de Medicina de Barcelona. Començà a dedicar-se a la hidroteràpia, amb la qual sembla que també volia tractar les malalties mentals. El 1845 creà una societat anònima i comprà els manatials de la Puda de Montserrat on hi establí uns banys medicinals.⁽⁹⁰⁾ Allí hi pensava construir un manicomi annex. Diversos obstacles administratius l'obligaren, el 1846, a renunciar a tots els càrrecs dins aquella societat. Llavors passà a dirigir un establiment de banys medicinals situat a la Rambla de Sant Josep als baixos de l'Acadèmica de Ciències.

El 1847 serà també soci fundador d'un projecte ambiciós: el Banco de Castilla y Cataluña. Societat anònima amb un capital de 100 milions de rals, amb Pere Oliva i Francisco de Tort.
(91)

El 1848 va publicar un setmanari, "El Bañista", periòdic semanal del establecimiento de baños medicinales y de recreo, en la Rambla de S. José n.º 7. Dedicado a la humanidad de lliente. Redactado en la Imprenta de El Barcelonés.⁽⁹²⁾ Més tard i durant dos anys dirigí la Casa de Curació que hi havia al carrer de la Canuda, número 31. Aquesta era una casa de curació

90) A la creació de la Societat hi figura encara com a "vecino y del comercio de Londres" amb Josep Oriol Negrevernís del comerç de Barcelona per una part, i per l'altra, l'Excm. Sr.D. Juan Antº de la Barre, Barón de la Barre, Mariscal de Campo de los Ejércitos Nacionales; D. Pedro Olivas, cónsul de Grecia, D. Juan Castells, Catedrático de Medicina y Cirugía, D. José Vinyolas, profesor de ciencias médicas y D. Tomás Lluvelta, abogado. A.C.A. Registro Público Comercio, 12/3, 14 febrer 1847, p. 17

91) A.C.A. Registro Público Comercio, 12/2 12 abril 1845, p.18 No hi figura en quina quantitat hi va participar.

92) A.H.C.B. El Bañista, Imp. El Barcelonés, Barcelona, 1848

de bojos; allí es converteix en Director, en metge, en infermer i fins i tot en criat. Però les queixes dels veïns motivaren que la Autoritat Civil li ordenés tancar l'Establiment, -- trasladant els malalts o fora de Barcelona, o bé retornant-los a les seves famílies. En poques hores troba a St. Boi un convent derruït abandonat pels frares servites. Ho arregla, posa portes, porta mobles... i abans d'expirar el termini prescrit posa en coneixement del governador, amb gran sorpresa d'aquest, que s'havia fundat el manicomí de St. Boi de Llobregat. Era -- l'any 1853, encara que la inauguració oficial s'esdevingué el 6 de juny de 1854. Més endavant tingué una complicació amb la família d'una malalta, de tal envergadura, que el portà a la presó durant uns mesos. Reincorporat a St. Boi continuà com a director i propietari del mateix, fins a la seva mort ocorreguda el 28 d'abril de 1881.

A més de diverses publicacions mèdiques, el 1865 inicià la publicació de la revista "La Razón de la sin razón"⁽⁹³⁾ on hi figuraven moltes col.laboracions dels malalts reclusos. Formava part de moltes corporacions científiques, nacionals i estrangeres, mantenia cordials relacions amb els frenopatòlegs d'altres països; el govern li havia encomanat diverses comissions científiques de gran transcendència, tals com viatges, i entre d'altres, un Projecte de Llei de bojos; havia estat condecorat en varies ocasions i per diversos poders.

Segons deia Rodríguez Morini, Pujadas fou una personalitat molt complexa, molt discutida i molt durament jutjada que implantà en el nostre país la terapèutica mental per al treball; el primer que establí el règim de convivència i assistència familiar per a certs malalts mentals i l'actuació d'aquests

93) B.C. La Razón de la sin Razón, S. Baudilio Llobregat, 1865

en alguns festivals que se celebraren en el manicomí. També -- aconsellà la música com a terapèutica mental.⁽⁹⁴⁾ Coneguda sucintament la seva biografia veiem el seu paper com a promotor de l'A.D.T.N. i Cl.O.

L'any 1847, quan comencen a aparèixer els seus escrits com a redactor del diari progressista El Barcelonés per mitjà dels quals promourà la creació de l'A.D.T.N. i Cl.O, és quan regentava l'establiment de banys medicinals de la Rambla de St Josep.⁽⁹⁵⁾ Els anys d'emigració li havien donat oportunitat de conèixer experiències, tendències i autors diversos que li mantindrien viva la sensibilitat per la problemàtica social, tan greu en aquells moments a Catalunya, com ja sabem.

El primer article enfocat ja en aquesta direcció, és a dir, en la necessitat d'actuar d'alguna manera per paliar els efectes de la crisi, es titulava "Misèria general" i era publicat el 18 de maig de 1847. La forta preocupació per la problemàtica social se centra en tres punts bàsics, el lliurecanvisme, que havia de portar la paralització del treball; els inte-

94) Aquestes dades biogràfiques son tretas essencialment de: J.M. Calbet i Jacint Corbella, Diccionari Biogràfic de Metges Catalans, V-II, III Congrés H^a Mèdica Cat., Lleida -- 1981, Fundació S. Vives Casajoana, Seminari Pere Mata, Universitat de Barcelona, Barcelona 1982, p. 224; i també de la Necrològica apareguda a La Razón de la sin razón, nº 50, 2ª época, 1-5-1881

95) A El Barcelonés hi havia també un altre redactor, Antoni Alrich i Elias, present a l'acte fundacional de l'ADTN i ClO del 17 d'octubre de 1847 al Saló de Cent. Això podria fer suposar que la paternitat de tal associació es podia deure a tots dos. Ara bé, sempre s'anomena a Pujadas com a promotor de la idea; tant ho fa Geroni Ferrer i Valls en el discurs de l'acte de presa de possessió de la Junta Directiva propietària, quan fa una breu història de la mateixa, el dia 17 de juny de 1848, (Miscelánea, nº 4, 31 maig

ressos de la classe proletària vinculats a la defensa de la indústria, i l'ordre social, sense el qual no es pot garantir la bona marxa de l'economia. Com a solució proposava que l'Estat intervingués amb un pla extens d'obres públiques i evitant el contraban.

Des d'aleshores anà perfilant el problema social que es vivia a Barcelona i a Catalunya en general, oferint diferents vies de solució. Solucions que havien d'ésser pacífiques, de protecció a la indústria nacional, d'unió per aconseguir del Govern la protecció a la indústria, per destruir els horrors de la misèria i per impedir els progressos de la guerra civil. Tot això només es podria aconseguir amb la institucionalització de la unió, amb una Associació.⁽⁹⁶⁾ Recordem que la guerra dels matiners, com he dit ja a la primera part, no era pas -- aliena a la crisi econòmica general de tot l'Estat. Una certa interrelació era ben clara i més a Catalunya, escenari dels -- fets, i d'altra banda, la zona més "industrialitzada" de l'Estat espanyol.

Més endavant, quan ja Geroni Ferrer i Valls havia conseguit la publicació del seu fulletó Defensa del Trabajo Nacional al mateix diari on escrivia Pujadas, aquest va anar concre

1849) com Magí Soler i Espalter quan fa una breu memòria de l'Associació. (La Asociación, nº 31, 7 gener 1850). El mateix Pujadas és qui pren la paraula a l'acte de presentació del Saló de Cent, i en el seu discurs resumeix, en certa manera, el que anava dient desde les columnes dels editorials de El Barcelonés durant els mesos anteriors.

No podem oblidar el paper assumit pel propietari i director del periòdic, Manuel Saurí, sense el concurs del qual, Pujadas mai hagués pogut iniciar la campanya de subscripcions per la nova Associació.

96) El Barcelonés, 22 agost 1847

titzant més l'objecte d'una "Associació Protectora de la indústria". Descriuint les múltiples associacions que hi havia a -- d'altres països insinúa la possibilitat de crear-ne una, sota la denominació de "Protectora de la industria" que tingués per objecte "el vestirse todos los correligionarios de géneros y - manufacturas nacionales, (...) su ejemplo y la persuasión que podrían emplear con sus amigos daría unos resultados inmensos; podría llegar á ser esta idea empleada con constancia y adopta da con entusiasmo, convertir en ilusoria y destruir por sí mis ma la cuestion que actualmente se debate en la Corte". Hi afe geix encara dos altres objectius: la propagació d'escrits i doc trines favorables a la indústria i a favor de l'associació; i per donar feina als parats "podrían ocuparse los infinitos ope rarios que hoy existen sumergidos en la desesperación y en la indigencia por la falta de trabajo, dándoles ocupación en la - explotacion de algunas minas de carbón, ya adquiriendo algunas de las que se considerasen buenas, ya buscando otras que se rian de propiedad de la asociacion y con las cuales dejaríamos de ser tan considerablemente tributarios de los extranjeros..."

I ja com a cloenda d'aquest escrit, ofereix la primera - quantitat com a subscripció en nom de El Barcelonés animant a - que d'altres secundin el mateix gest, i s'ampliïn les subscrip cions fins a fer una poderosa Associació protectora de la in- dústria.⁽⁹⁷⁾ Al cap de molt pocs dies, el 28 de setembre, l'As sociació proposada per Pujadas apareix amb un nom un xic dife rent "Asociacion para la Proteccion de la Industria y de la -- clase trabajadora". Ens interessa subratllar el canvi, és a dir, l'afegit "de la clase trabajadora" perquè després, quan ja amb col.laboració amb d'altres elements i amb el nom a imitació -

97) El Barcelonés, 22 setembre 1847

de "l'Association pour la Defense du Travail National" de Paris, aquí es conservarà l'explicitació tan pròpia d'en Pujadas, d'a juda a la classe treballadora. La seva sensibilitat pels sofriments a què estaven abocats els obrers de l'època i el desig de fer-hi quelcom per aliviar-los, però no benèficament només amb caritats momentànies, sino amb un canvi estructural que no més la unió podria aconseguir, queda ben reflectida al seu discurs del 17 d'octubre de 1847, a l'acte inaugural i de presentació de l'Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera:

"La clase trabajadora cuya condicion se han ocupado en mejorar desde treinta años á esta parte muchos hombres eminentes como son entre otros Gustavo de Beaumont, Pierre Lemons, Adolphe Boyer, Agricol Perdiguier y Pierre Moreau se halla todavía en un estado de abandono, y es la que debe igualmente merecer nuestra particular solicitud, puesto que estamos decididos a defender y propagar tantas medidas económicas, para progresar en la carrera de los gozes intelectuales y físicos de la vida. Unámonos pues y defendiendo la agricultura é industria nacional, busquemos mejorar la condición de la clase trabajadora". A més de la lluita contra el lliurecanvisme i defensa del proteccionisme per mitjà de l'Associació que fomenti la indústria i l'agricultura, que promogui exposicions i dongui premis a la invenció, etc. s'ocupa especialment dels medis que podrien millorar la sort de la classe treballadora, entre els que cal destacar "reunir á la Asociación la clase trabajadora, para -- que al paso que nos sirviera de apoyo, pudiésemos dedicarnos á mejorar su suerte, con la formación de un Monte de piedad ó caja de préstamos, en cuyo auxilio se podrán adelantar algunas cantidades á los trabajadores que por sus virtudes morales é intelectuales se hiciesen acreedores á ello, á fin de procurar

que se establezcan por su cuenta, cada uno de su profesion, y de simples jornaleros convertirles en dueños de establecimientos industriales". (98)

De tot el que he dit se'n pot deduir l'aportació de la línia més obrerista dins l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera. I també la influència, que en el seu plantejament recull, de les orientacions presents a les societats estrangeres que ell segurament havia conegut, tant les de França, com les d'Anglaterra o Bèlgica. A més de la idea de l'Associació en sí mateixa, la de la creació de Caixes de préstecs per obrers la trobo amb unes certes variants, a la Société pour l'Encouragement de Paris, que ja he estudiat; la d'estimular els invents per exposicions és cosa comuna tant a la ja citada, com a la de Mulhouse o a l'actuació que seguí la monarquia belga. Em consta que coneixia institucions estrangeres perquè ell mateix ho esmenta en diverses ocasions.

Pujadas se'ns ha mostrat fins aquest moment, doncs, com un progressista convençut, emprenedor, amb tendències més o

98) Miscelánea, nº 2, 17 maig 1849. D'entre els autors citats per Pujadas com a inspiradors en la seva preocupació per la classe obrera sabem que Gustave de Beaumont s'havia ocupat intensament del sistema penitenciari proposant uns principis més humanitaris de tracte als presos, que també tractà el tema de l'esclavitud, etc.; però el que resulta interessant és Agricol Perdiguier, del que se n'ha dit "el primer militant de la classe obrera", el primer sindicalista, etc. Gran activista de les associacions obreres aprofità una institució gremial "le compagnonnage" perquè considerava que era l'única veritablement del poble, per promoure l'associacionisme obrer. Fou l'inspirador de George Sand a Le Compagnon du Tour de France i de Eugène Sue a Le Juif errant.

El "compagnonnage" era una institució gremial que a ple segle XIX encara funcionava a França. S'anava per tot el país de poble en poble fins arribar a aprendre l'ofici i poder-

menys declarades cap al republicanisme, amb unes fonts d'inspiració que ha cultivat, com tants d'altres homes interessants - de l'època, a l'exili.

Veiem ara quina fou la seva trajectòria dins l'Associació. Des de bon començament és nomenat secretari interí de la Junta Directiva provisional i com a tal signa tots els documents fundacionals, reglaments, exposicions, etc. Paral·lelament a aquesta actuació com a secretari li anem trobant escrits seus a El Barcelonés que van dibuixant el seu tarannà; - per exemple és interessant l'especial èmfasi que posa en citar la presència femenina entre les primeres inscripcions a la naixent Associació, de la que en fa una equilibrada defensa; uns dies més tard exposa de nou els principis orientadors de l'associació defensant la causa de la indústria com la causa de -- tots els espanyols, considera que en tan important assumpte -- s'han de barrejar les opinions de moderats, progressistes, republicans, blancs i negres, ... tots sota la mateixa bandera: la protecció a la indústria nacional. Fixem-nos com aquí ja hi inclou, en termes d'igualtat els republicans, encara que després hi afegeix el "blancs i negres" per relativitzar l'atrevi

se instal·lar. Perdiguier es feu també compagnon i n'escriuí les memòries: Mémoires d'un compagnon. Originàriament era fuster i s'autoinstruí aprofitant les hores que la feina li deixava lliures. Després del seu compagnonnage, el 1848, fou elegit diputat i reelegit per l'Assemblea Legislativa. Va votar sempre per l'esquerra més radical. Després emigrà a Suïssa i Bèlgica; retornà a París el 1857 on establí una botiga de llibres.

Escriuí diverses obres sobre el Compagnonnage, sobre la seva vida: Le livre du compagnonnage 1839; Biographie de l'auteur 1843; etc. Proudhon l'anomenarà el St. Vicens de Paul del compagnonnage... no era socialista, però tampoc - explícitament cristià. (Comentaris fets per Daniel Halévy al pròleg de l'edició de 1914 de Mémoires d'un compagnon) Agricol Perdiguier, Mémoires d'un compagnon, Moulins 1914

ment de que ha estat capaç, ⁽⁹⁹⁾ en una època essencialment moderada i monàrquica.

Pocs dies després, encapçalant el manifest de fabricants i operaris, del qual ja n'he parlat amb anterioritat, deixa volar la seva imaginació pels camins de la utopia alegrant-se de que hagin estat els catalans els primers que han establert la concòrdia entre fabricants i operaris... ⁽¹⁰⁰⁾ i ja embalat en el que es podria aconseguir amb la Unió i l'Associació proposa un congrés agrícola, industrial i mercantil que es podria celebrar cada any en un punt diferent, Barcelona, Sevilla, Pamplona, València, Saragossa, Burgos.... ⁽¹⁰¹⁾

La seva preparació econòmica queda palesa en un article, aquesta vegada firmat, rebatent les idees lliurecanvistes i -- oferint interessants estadístiques comparatives amb d'altres països industrialitzats.

Però les coses es complicaren amb els fets revolucionaris d'últims de febrer del 48 a la veïna França. En general -- la reacció a l'Espanya moderada es traduí en articles a la -- premsa com a veritables actes de censura que revelaven el clima en què es vivia; clima de temor ocasionat per l'aparició d'una nova classe en el joc polític. Doncs, bé, sembla que es deu a la ploma d'A. Pujadas un article aparegut a El Barcelonés del 30 de març, en un to que aleshores es devia considerar molt atrevit. Sota el títol de "Industria nacional" i lamentant la crema de la fàbrica d'Igualada que havia deixat tants i tants obrers sense feina, es dedica a mostrar com la França revolucionària respecta, per damunt de tot, allò que li dona --

99, 100, 101) El Barcelonés, dies 12 nov. 1847; 28 nov. 1847 i 4 desembre 1847.

vida: "La Francia, nuestra vecina, acaba de hacer una revolución asombrosa: hay una lucha sangrienta de tres días; cambia enteramente su sistema de Gobierno, pero las fuentes de la riqueza pública, la agricultura, la industria y las artes son -- respetadas de todos y de todos defendidas porque ellas solas -- son las que producen y cuando ellas sufren sufre todo el Estado". I defensant a continuació la necessitat de les màquines -- copia textualment les paraules de Louis Blanc als comissionats de tots els treballadors de Paris, on els hi mostrava que el -- camí de la tècnica era imparable i que si es destruïen les màquines s'augmentaria el preu dels productes i com que els dels altres països resultarien més barats l'atur encara creixeria -- més... Pujadas acaba donant dos consells, sense fer cap més co mentari: que el discurs de Louis Blanc es reparteixi gratis a tots els artesans i que el més interessat en protegir la indús tria ha d'ésser el que en viu de la mateixa.

Aquesta acceptació tant total de la revolució "asombrosa" --li diu ell-- i també de Louis Blanc, un dels artífex de la revolució d'aquell moment, tot i que ben aviat en fou marginat per la seva radicalitat, deuria ser la causa de que no aparegués cap més article de Pujadas al Barcelonés durant molt de temps i de que quedés marginat de l'Associació que ell mateix havia promogut. El món moderat en el poder no es permetia aquestes -- veleitats republicanes, o pro-republicanes que eren paleses en Pujadas. D'aquí que a les eleccions de la Junta definitiva no tregués cap vot, i que el seu distanciament era tal que se li hagué d'enviar un avís perquè tornés els documents que posseïa com a secretari interí.

El fet que el marginessin o que s'auto-marginés davant -- crítiques u opinions massa contràries a la seva no el feren --

abandonar totalment l'A.D.T.N. i Cl.O. Des de la Comissió Consultiva continuà aportant el seu impetu creatiu i formà part de diverses comissions: estudi del Montepio d'invàlids, visita al Capità General, escrit pels aranzels, secció d'instrucció, etc.

Fou en aquesta època que es dedicà a la publicació del - semanari El Bañista on podia esplanar bona part del seu pensament no sotmés a pressions de cap mena. Amb tot, una certa cura de no posar-se en política s'explicita ja al seu encapçalament: "Todo lo que tenga relación con la salud física y moral del pueblo excepto la política. Redactado por el profesor en medicina y cirugía Antonio Pujadas, director del establecimiento, miembro del círculo médico de Montpellier, individuo de la Academia de Literatura de Madrid".

El Bañista tenia un contingut variat: curacions, malalties, el còlera... notícies diverses, entre les quals hi figura la que relata la dels icarians agrupats a Toulouse, pròxims a sortir cap a Burdeus per formar part de la primera expedició a Icària; també teatre, etc. (102)

Els dos anys escassos transcorreguts entre aquesta llunyania i la desserció definitiva, quan passà l'Associació a -- ser una entitat totalment benèfica, en mans dels eclesiàstics i controlada directament per la primera autoritat civil, amb el nom de "Asociación de Socorro y Protección a la clase obrera y jornalera" ens fa creure, pel que fa a la seva actuació, que estava a l'espectativa del que se'n podria aconseguir. La seva primera idea de promoció veritable de la classe obrera es

102) A.H.C.B., El Bañista, Imp. de El Barcelonés, Barcelona, 1848

feia difícil i estava molt lluny del que ell havia plantejat - amb la possibilitat d'un Mont de Pietat o Caixa de Préstecs - que fes possible la transformació dels jornalers en amos d'establiments industrials. Suposo que devien ésser d'ell una sèrie d'articles apareguts al Barcelonés a l'agost de 1850 atacant l'actuació de l'Associació en la seva segona època per un problema sorgit arran de les retribucions dels metges. Utilitza paraules dures i de recriminació, el que ens fa veure ben clar el seu trencament total en el canvi d'orientació.⁽¹⁰³⁾

De tot el que he escrit fins ara sobre Antoni Pujadas i Mayans en podríem treure un resum que ens el definiria com un home liberal, progressista i amb simpaties pel republicanisme aleshores forçosament clandestí. De sòlida cultura, enriquida per la seva estança a França i a Anglaterra tenia uns horitzons amplis i bons coneixements sobre la nova realitat social que comportava el canvi industrial i polític de les nacions -- europees. De ploma fàcil i amb acusada sensibilitat pels problemes humans, especialment pels que corresponien a la classe més castigada de la societat, no és estrany que posés tot -- l'impetu dels seus anys encara joves al servei de la classe -- treballadora. Després ho faria amb els malalts mentals. Tal com escrivia el Co-director de St. Boi, el Dr. Rodríguez Méndez a la seva necrològica, "Pujadas fou un home d'una voluntat inflexible. Si decidia iniciar qualsevol empresa, ni reparava en els inconvenients, ni es refredava amb el temps. Sempre arribà -- allà on volgué i va posar en pràctica tot allò que en altres -- persones no hagués passat de la categoria de somni... sembla -- que només gaudia emprant negocis que ningú més intentava -- practicar".⁽¹⁰⁴⁾

103) El Barcelonés, 18 agost 1850

104) La Razón de la sin Razón, nº 50, 2ª època, 1 maig 1881

Si tenim en compte aquestes paraules del seu company de molts anys codirigint el Manicomi, haurem de pensar que el pas de Pujadas per l'A.D.T.N. i Cl.O. es veié truncat per unes circumstàncies, possiblement d'ordre polític, i pel gir que prengué l'Associació que anava resultant diversa de com ell l'havia imaginada.

Magí Soler i Espalter és el tercer element que junt amb Pujadas i Geroni Ferrer i Valls configurarà, potser amb major intensitat, l'Associació. Coneguem-ne alguns detalls biogràfics trets de les notes que he anat prenent del material consultat, revistes, diaris i també protocols.

Advocat, de situació acomodada, ja que se li coneixen un considerable nombre de propietats: unes cases al carrer major de Sarrià; una torre, una altra torre, dita casa Renart; la torre dita xica de Blondel... que vendrà als marquesos de Castell bell per 3.700 lliures catalanes;⁽¹⁰⁵⁾ adquireix terres a Tiana i a Badalona al marquès de Monistrol i a la comtesa de Solterra;⁽¹⁰⁶⁾ he trobat també una cessió de poders a Josep Valentín perquè pugui cobrar diners, crèdits, pensions de censos i censals, lloguer de cases i terres, cartes de pagament, perquè pugui celebrar judicis de conciliació i verbal davant els Srs. Alcaldes Constitucionals o Jutges de pau, etc.⁽¹⁰⁷⁾ Si aquestes dades ens el confirmen com un propietari de certa importància, també dispo de d'altres dades que ens el confirmen com un inversor en negocis diversos; millor dit, accionista de Societats

105) A.G.P.B. Protocols de Ramon de Miquelerena, Manual de 1846, p. 86 --

106) Ibid. Manual de 1848, p. 159

107) Ibid. Manual de 1846, 16 abril, p. 87

pròpies del moment, tals com la ja anomenada Compañia Agrícola Catalana, de la que n'era contador;⁽¹⁰⁸⁾ de la Societat Oliver, Canet i Cia., que tenia per objecte construir una carretera -- que unís Sarrià amb Rubí obrint un túnel per Vallvidrera; d'aquesta societat en fou el president i més tard el Secretari; i posseïa un paquet d'accions molt superior al dels altres accionistes.⁽¹⁰⁹⁾ També serà accionista de la Societat Camino de Hierro del Norte amb 20 accions.

Un germà seu Josep Soler i Espalter, Jefe Político de 1ª classe, serà nomenat inspector del cos d'administració civil.
(110)

Si aquesta era la seva situació econòmica, ens manca tan sols veure en quins cercles es movia. El trobem actuant com a secretari de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País,⁽¹¹¹⁾ aleshores nucli d'elements força progressistes, tals com Josep Melchor Prat; també serà proposat com a Bibliotecari de l'Institut Industrial de Catalunya i encara que hi ha treballat interinament fins el setembre del 1848, no s'hi quedarà, però se'l nomenarà conservador.⁽¹¹²⁾ El seu domicili a Barcelona és al carrer Raurich nº 6.

Els primers contactes que tingué amb el nucli originari de l'A.D.T.N. i Cl.O. foren des de la Societat Econòmica Barce

108) Revista Barcelonesa, nº 10, 4 oct. 1846

109) A.G.P.B. Protocols Ramon de Miquelerena, Manual de 1848
4 nov. 1848

110) Diario de Barcelona, 16 setembre 1847

111) Ibid, 5 novembre 1847

112) A.F.T.N., I.I.C. Llibre d'Actes 1846-48, p. 284

lonesa d'Amics del País, tal com ell mateix indica, quan aquesta institució tractava de crear un institut industrial dedicat al millorament de la condició de la mà productora. Reunits amb Pujadas, i Ferrer i Valls arribaren a uns acords mínims per iniciar l'Associació. (113)

Des del primer moment formà part de la Junta Directiva -interina on insistí, en aquests primers moments en la necessitat de l'institut industrial. Home de gran activitat i de freqüents intervencions a les reunions, obtingué un considerable nombre de vots a les eleccions de la Directiva definitiva, 29 vots, ocupant el segon o tercer lloc, ja que també l'obrer -- Joan Miralles aconseguí la mateixa xifra. (114)

Recordem que en aquesta Directiva no hi eren ni Pujades ni Ferrer i Valls. Ara serà ell qui predominarà tant pel que fa a l'aportació de noves idees, com a la realització de les mateixes. Així, a la primera reunió de la Direcció concretitza el que convé fer: una exposició de productes indígenes, donar feina als parats i auxiliar els obrers malalts; establir una Caixa de Préstecs per aconseguir que els obrers siguin Directors dels seus tallers, i un Institut Industrial. (115)

A partir d'aquest moment intervé en gairebé totes les comissions, però hi ha algunes tasques per les que mostra una particular preferència: "el plan de socorro por falta de trabajo"; les Sales d'asilo; el gabinet de lectura i la Comissió de

113) La Asociación, nº 31, 27 gener 1850

114) Miscelánea, "Sessió 4 juny 1848", nº 4, 31 maig 1849

115) Ibid, ("Dirección", 3 juliol 1848), nº 5, 7 juny 1849

recursos per aconseguir les esmentades obres. Pel que fa a la Comissió de recursos, de la que ja n'he parlat, es palpa en -- Magí Soler i Espalter una aliança notòria amb el món eclesiàstic. Ja anteriorment havia fet veure la utilitat dels eclesiàstics associats, que podrien prestar els seus serveis ja fos en la part moral, ja en les escoles o l'atenció als malalts; en -- una altra ocasió també llança la idea de la conveniència de tenir un patró; el representant obrer li contesta que és més urgent fomentar ràpidament les sales d'asilo.⁽¹¹⁶⁾ potser la realitat econòmica s'imposava, i en haver desaparegut gairebé -- tots els fabricants o les persones de sòlida posició, i en no tenir subvencions oficials segures no quedava altra alternativa per la recerca de fons, que la que podien oferir els rectors de parròquia, intentant tocar el cor dels seus feligresos, instant-los a ser generosos pel bé de la classe treballadora. Aquest és un punt que no em queda suficientment aclarit.

Si he dit que a partir de juny o juliol de 1848, quan -- s'estableix la Junta Directiva interina ell intervé pràcticament a totes les comissions, la seva influència és molt més notòria a partir de la publicació del Butlletí, ja que és el redactor a vegades únic. Ja n'he fet la història i és coneguda -- la seva actuació en aquest camp literari i ideològic.

Hi ha dos detalls que per una banda ens el mostren generós i entregat a la causa de l'Associació, i per l'altra, ens fan entendre millor la solidesa econòmica de que disfrutava. -- Quan Illas i Vidal, a primers de 1849 dimiteix del càrrec de secretari de la Directiva, se li proposa a Soler i Espalter. -- Ell acceptarà, però sense sou. I més endavant entenent que --

116) Miscelánea, ("Comisión Consultiva", 12 abril 1849), n.º 7, 21 juny 1849

l'Associació precisa d'un local propi amb espai suficient proposa el del Carrer de St. Domènec del Call nº 9. Els altres -- membres de la Junta el troben massa car. Ell ofereix respondre de les despeses amb una subscripció voluntària.⁽¹¹⁷⁾

Dels promotors inicials, Soler i Espalter és el que millor respon a un il·lustrat. Quan parla de la necessitat d'Associació no l'entén tant com una necessitat per la lluita o per aconseguir la força sinó com un element d'educació: "Reuníos, centralizaos todos, ayudaos hasta el último aliento. La sociedad educa la sociedad; el hombre alecciona al hombre; el individualismo, el aislamiento, miradlo como una planta mortífera en medio de un hermoso vergel; no os acerquéis a ella que os emponzoñará, os matará".⁽¹¹⁸⁾

També es preocupa de defensar els principis que ell diu de la civilització, dels avenços del segle: "Muchos temen la civilización, temen la gran vida de los pueblos, y se alegran cuando los escesos del siglo paran á alguna Nacion en su carrera diciendo que ha llegado su muerte. (...) No temáis la exhuberancia de población, no os aflijan los adelantos, no queráis cerrarlos herméticamente. ¡Desgraciado del país que tal intentara!⁽¹¹⁹⁾

I on explicita tota la seva mentalitat "il·lustrada" és en el següent article titulat "Deberes de los pobres". Després de fer entendre que hi ha moltes menes de pobres dóna una colla -

117) Miscelánea, ("Dirección", 1 març 1849), nº 6, 14 juny 1849

118) Boletín de la Asociación, nº 1, 14 octubre 1849

119) Ibid.

de consells: "Los pobres de las clases de la sociedad han de limitarse á su esfera, han de reconocer á su bienhechor, han de confesar su ignorancia ó su estupidez, han de sufrir los trabajos: así encontrarán la tranquilidad, no se arruinarán por el lujo, no se entregarán al vicio, no llegarán a ser miserables que es el último grado de pobre. Limitad pobres las necesidades, contentaos con escasa subsistencia: la pobreza no es desgracia, porque con ella se puede vivir tranquilo y contento: El hombre es rico luego que ha llegado á familiarizarse con la escasez: no es pobre el que tiene poco, sino aquel que teniendo mucho, desea todavía tener más y no puede alcanzarlo. Si quereis ser ricos no os afaneis en aumentar vuestros bienes, sino en disminuir vuestras necesidades. (...) El pobre de todas las clases ha de respetar, ha de reconocer y conformarse á la mejor situacion del sabio y del rico; pero en cambio ha de aspirar por medios virtuosos, y por la ilustracion ascender á cuanto le sea posible: el trabajo y el estudio son los elementos que han de elevar al pobre de las clases: cualquier otro medio es violentar la sociedad, es provocar un desborde, es levantar una cruzada contra el sabio y el rico, es encender una hoguera para que todo se consuma, para que no se respete el derecho de familia: Acordaos pobres de vuestros deberes, y si los cumplís, rogaremos á los ricos que cumplan los suyos".⁽¹²⁰⁾

Però també és molt ilustratiu aquest altre article dedicat a defensar el seu pla de socors als obrers sense feina: "Obreros sin trabajo" (...) "Deseamos hombres pensadores que examinéis la fisonomia de la clase obrera: estudiad hombres públicos la conducta de las masas que en otras épocas habeis pensado podian desbordarse: reconoced la virtud recomendable del

120) "Deberes de los pobres" a Miscelánea, nº 11, 18 nov.1849

trabajador sin pan y cargado de numerosa familia: decidnos los que no creéis que el obrero no sea sufrido y respetuoso, si se ha quejado violentamente, y si os ha insultado.

La Asociación en representación de la clase obrera tiene pendiente una solicitud ante el Excmo. Ayuntamiento para que - le facilite algunas cantidades en aplicación de los obreros -- que están faltos de trabajo y en alivio de los que están enfermos: la clase obrera por medio de la Dirección acude directamente a S.M., para que se digno aliviarla en su penosa situación. Estas quejas de la clase trabajadora por medio de la representación de la Asociación, estas quejas tan justas en el fondo, pero tan respetuosas en la forma, esplican la sublimidad de los corazones del menesteroso obrero, del hombre que la desgracia le ha privado de la educación ó de aquel ser nacido en sociedad ha de existir, para morir en la estrechez, de aquel que aunque conoce la distancia entre el pobre y el rico se conforma y parece antes que atacar á la propiedad, antes que empañar esa honradez proverbial del trabajador español". (121)

Doncs bé, un home així, amb aquesta mentalitat del que entén la problemàtica social com un conflicte que només es pot solucionar des de dalt contant amb la paciència i resignació -- del de baix, és acusat d'ésser massa progressista i de fer política socialista.... Ja n'he parlat anteriorment i hem vist com acabà l'Associació que tan aferrissadament defensà. Al voltant de la figura de Soler i Espalter s'obren tanmateix una sèrie d'interrogants. Ell fou durant un bon temps l'ànima de -- l'Associació, però tenia com a principals col.laboradors, a -- més d'homes importants, els representants obrers que es mostra

121) "Obreros sin trabajo", Miscelánea, nº 20, 20 desembre 1849

ven també ben actius. I aquests representants obrers, no eren pas uns obrers qualsevols, eren precisament els líders de les suprimides Societats de Teixidors i de Filadors, Joan Miralles, Pere Vicheto, Simon Buldó... ¿Era conscient Soler i Espalter - que amb l'Associació intentava cobrir unes necessitats bàsiques socials, les que aquestes mateixes societats subtitularen com de "Socorros mútuos" i que potser l'Associació els permetia i els facilitava l'acció clandestina que certament no es va pas interrompre? Aquestes són unes preguntes per les quals de moment no tinc resposta adequada.

I parlem ara dels obrers. Ja he fet especial menció a la particularitat barcelonina d'afegir "i de la classe obrera" a un nom, sembla ja consagrat per la veïna França. Tenim dues -- línies que ens portarien a la inclusió d'aquest terme en el títol de la naixent associació. Per una banda, la de Tomàs Coma qui proposa a la Junta de Fàbriques que accepti la creació de l'A.D.T.N.; ⁽¹²²⁾ ell afegeix ja el terme "classe obrera", proposant que es generalitzi a tot el Principat i que hi entrin totes les classes. Es a dir, segons la mentalitat de Tomàs Coma i potser d'un nombre indeterminat de fabricants, l'A.D.T.N. -- havia d'ésser un intent d'unió de la classe patronal i l'obrer, per fer front comú en defensa del treball nacional, i possiblement també, com a condició inherent a la conservació del treball, el funcionament de comissions mixtes permanents, cosa que allunyaria la lluita obrera reivindicativa.

L'altra línia obrerista ens vindria representada per Antoni Pujadas, tal com hem indicat en parlar dels seus objectius en crear l'Associació: reconeixement de la problemàtica -

122) A.F.T.N., J. de F. Llibre d'Actes 1846-48, 7 juliol 1847, p. 127

del moment tan difícil per la classe treballadora, i necessitat de incloure-la a l'Associació, tant per aconseguir la força del seu nombre, com per aconseguir una superació de les seves condicions estructurals de vida.

Sembla que la resposta obrera fou considerable, i més si tenim en compte, com acabem de dir, la qualitat dels seus representants: Joan Miralles, Pere Vicheto i Simon Buldú. Tots havien ocupat càrrecs importants a la Societat de Teixidors o bé a la Societat de Filadors,⁽²³⁾ ambdues suprimides en aquells moments.

Ja he indicat el fet curiós, ocorregut a la Sessió pública del 17 d'octubre de 1847 al Saló de Cnet, quan en presentar-se l'ideari de l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera i proposar-se els noms dels que havien de compondre la Junta Directiva interina, no s'hi inclou cap representant de la classe treballadora. La intervenció del Sr. Dubà Navas va ésser oportuna i totseguit foren admesos Joan Miralles i Pere Vicheto. La seva actuació durant els mesos empleats en la gestació de l'Associació no és massa notòria: comissions de distribució del reglament, i d'altres. Ben aviat Pere Vicheto dimitirà.

A les eleccions de la Junta Directiva en propietat, els representants obrers obtenen un considerable nombre de vots: Joan Miralles 29, el segon lloc; Domingo Forment 27 i Simon -- Buldú 25. Cal Tenir present que el major nombre de vots fou el de 30 i l'últim escollit n'obtingué 17. Joan Miralles detentà el càrrec de Tresorer i més endavant, quan l'Associació es tro

123) J.M. Ollé i Romeu, El Moviment obrer..., pp.225,243,259

bava ja en ple funcionament, Simón Buldú fou escollit per dirigir l'oficina de contabilitat.

Normalment les intervencions dels mateixos a les reunions anaren sempre orientades cap a la demanda de millores materials per a la seva classe: les assegurances, les sales d'asil, les classes, ... i formaren part de totes les comissions de treball que s'anaven presentant: aranzels, recursos, visita al Capità General, etc.

Hi ha dos fets tanmateix, que em fan pensar en l'actitud d'aquests treballadors a l'Associació; actitud que ja he insinuat anteriorment: en uns moments de forta crisi, quan la Companyia Fabril de Teixidors del Cotó de Barcelona -fàbrica cooperativa propiciada per la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona en disoldre's l'Associació Mútua d'Obrers de la Indústria Cotonera- hagué de vendre's, i desprovistos de tota ajuda econòmica o social, els obrers optaren per aconseguir, sia de la patronal, sia dels ilustrats o filàntrops, en primer lloc, una assegurança per malaltia i, si fos possible, durant l'atur, i en segon lloc, mantenir uns llocs de treball que l'amenaça lliure canvista els hi feia perillar. O sia, que en un primer moment es donà una certa aliança entre un sector de la patronal unida a propietaris i filàntrops i la classe obrera, en la lluita en defensa del proteccionisme. Amb tot, aquesta efímera unió que la historiografia tradicional ha donat per sentada, fou ben -- efímera. Els fabricants, els importants, els de la Junta de Fàbriques representats en els seus inicis per Nicolàs Tous i Soler i per Joan Jaumandreu, abandonaren ben aviat, abans de que es constituís la Junta Directiva definitiva, o sia abans del juny de 1848. Possiblement ja no creieren possible aquesta -- aliança. I quan Joan Güell i Ferrer serà elegit a la Junta Directiva definitiva, correrà a presentar la dimissió.

Un dels fets que revela potser la veritable situació -- obrera dins l'Associació és el següent: A darrers de setembre de 1848 es reb una ordre del Cap Superior Politic per tal de -- que amb unió de la Junta de Fàbriques s'informi sobre una ins-- tància d'alguns teixidors de cotó de St. Andreu perquè es re-- baixi la llargada de les peces i sobre la rebaixa de preus. Se -- ran elegits Antoni Nadal, fabricant de cotó, llana i llf; Jo-- sep Reig, fabricant de sedes; Joan Miralles i Simon Buldú, -- obrers. (124)

Sabem per les actes de la Junta de Fàbriques, que aques-- ta comissió s'anà allargant, requerint la presència de repre-- sentants de la Societat de Teixidors i de la de Filadors, i que aquells obrers, en nom de l'A.D.T.N. i Cl.O. mai varen actuar en qüestions laborals. (125)

L'altre fet, també significatiu, és el de la detenció de Joan Miralles, precisament a pocs dies de les reunions de la -- comissió mixta de fabricants i operaris. Veiem l'extracte de l'acta de la sessió extraordinària de l'A.D.T.N. i Cl.O. cele-- brada el 25 de novembre de 1848. Diu així: "El señor Presiden-- te manifiesta haber convocado sesion extraordinaria con motivo de un oficio de don Juan Miralles por habérsele detenido en la Gefatura Política por ocurrencias entre obreros y fabricantes, colocándosele en una situación aflictiva al ponérsele en liber-- tad por las prevenciones que se le hicieron. El señor Miralles explica cuanto habia ocurrido con el señor Gefe Político, y ha biendo tomado parte varios señores directores, se acuerda acu--

124) "Dirección", 25 setembre 1848, a Miscelánea nº 6, 14 juny 1849

125) A.F.T.N., J. de F., Llibre d'actes 1846-1848, 21 novembre 1848, p. 33

dir a dicho señor Geje Político, y en su caso al Excmo. señor Capitan General, y fué nombrada una comision compuesta de los señores Leodegario Serra, ilustre Conde del Fonollar, señor -- Marqués de Monistrol, don José Reix, ilustre señor doctor Pigem Arcediano, y don Antonio Nadal".

Al cap de pocs dies una nota escueta dóna compte de les gestions: "el señor Presidente dio cuenta de la conferencia -- con el señor Gefe Político diciendo que este no quería levantar la responsabilidad impuesta al señor Miralles, porque se -- limitaba á la parte referente á las fábricas". (126)

Això ens demostra com al marge de l'A.D.T.N. i Cl.O. els dirigents obrers continuaven actuant i que aquests utilitzaven, tant com podien la cobertura de l'Associació per justificar -- les seves actuacions de lluita de classe. Amb tot, l'autoritat política devia deslindar bé uns dels altres, fins que es devia arribar a un punt que es cregué que l'Associació encobria veritablement la lluita obrera i les societats clandestines. De la reacció de l'Associació davant el ban del Governador del 28 de febrer de 1850 ja n'he parlat. Al menys n'hi havien acusacions.

A més dels que he tractat fins ara hi ha un conjunt de -- persones que tingueren una certa importància ja sia a la creació, ja al sosteniment de l'A.D.T.N. i Cl.O. En parlar de l'evolució de la mateixa he inclòs els noms dels qui formaren la Junta Consultiva, que ben poca importància tingué si ho hem de deduir per les reunions que tingué. També he transcrit els -- noms de la Junta Directiva definitiva elegida el mes de juny -- de 1848. Ara voldria donar una breu ressenya dels homes que ini

126) "Dirección", 28 novembre 1848 i 4 desembre 1848, a Miscelánea n° 6, 14 juny 1849

ciaren l'Associació, encara que més endavant, per unes o altres raons no hi ocupessin un lloc destacat.

Començarem per veure qui eren els que van ser elegits -- per a constituir la Junta interina el dia 17 d'octubre de 1847 a la sessió tinguda al Saló de Cent. Hi trobem dos personatges d'una certa relevància dins el món industrial: es tracta de -- Joan Jaumandreu, aleshores vice-president de la Junta de Fàbriques, amb funcions de president, ja que aquest càrrec es reservava pel "Jefe Superior Político", i Nicolàs Tous i Soler, element també destacat de la mencionada Junta de Fàbriques, també ex-vice-president quan encara s'anomenava Comissió de Fàbriques de Filats, Teixits i Estampats de Cotó de Catalunya.

La presència d'aquestes dues persones en els primers -- temps de constitució de l'A.D.T.N. i Cl.O. podria semblar un -- xic contradictòria amb la decissió que prengué la Junta de Fàbriques, el dia 19 de juliol de 1847, respecte a la conveniència o no, de crear a Barcelona una Associació Defensora del Treball Nacional, tal com se'ls hi demanava des de Madrid. Segons he indicat anteriorment després de llargues consideracions es decidí que no devia existir a Barcelona altre Associació Defensora del Treball Nacional que la mateixa Junta de Fàbriques, -- sota una direcció anàloga. (127)

El que passà, possiblement, és que el nou plantejament -- donat a Barcelona, i la nova orientació que prengué aquí, oi -- més en uns temps en que la crisi i l'atur eren el pa de cada -- dia, impulsaren tan destacats dirigents a col.laborar en una -- obra que hauria de repercutir a la bona marxa de les seves fà-

127) A.F.T.N., J. de F. Llibre d'Actes 1846-1848, p. 138

briques i dels seus interessos. En primer lloc es pretenia la defensa del treball nacional, el proteccionisme, en definitiva, i en segon lloc al afegir-s'hi "la classe obrera", significava un intent d'unió de les classes, és a dir, la possibilitat de crear una mena de sindicat mixte. A més, el fet de possibilitar una agrupació mutual facilitaria potser, la dissolució de les societats aleshores clandestines, la de Teixidors, i la de Filadors, que tants mals de caps els donaven. A la construcció d'aquest sindicat vertical hi dedicaren esforços. Consta, precisament, que junt amb Geroni Ferrer i Valls, van ser ells els qui aportaren els primers fons econòmics per tirar endavant -- l'Associació en el llarg temps de gestació que passà. Però en el moment de la implantació definitiva, potser perquè ja no en veien llur utilitat, se'n retiraren totalment.

Dels dos me n'ocuparé amb més detall en parlar de l'Institut Industrial de Catalunya, tema central del present estudi.

Un altre personatge de l'època formativa que apareix amb un entusiasta discurs el dia 17 d'octubre de 1847, és Tomàs - Illa i Balaguer, diputat que fou a diverses legislatures, i també aleshores. Era fabricant de sedes i elegit pel Col·legi de l'Art Major de la Seda i per la Junta de Fàbriques, per formar part d'una important comissió que havia de treballar en favor de la indústria catalana a Madrid. Però una malaltia li impedí el viatge i per això es trobava present a l'acte fundacional.

(128)

El seu discurs subratlla "la defensa del treball nacional, és a dir el proteccionisme, que només s'aconseguirà amb -

l'associació, la premsa i la tribuna, enfront dels estrangers que sempre són a punt d'enfonsar-nos per fer-nos la seva colònia... Cal la moralització i protecció de la classe treballadora; Pau i pa amb el vostre treball... agermanades la religió i una ben entesa llibertat de totes les classes i estats donaran com a resultat la unió de fabricants i operaris, d'hisendats i colons"... (129)

La seva militància catòlica sembla considerable. Intervé a la legislatura de 1849 a favor del clero, de les monges i de l'Església.⁽¹³⁰⁾ És apoderat de les monges Religioses de Jerusalem...⁽¹³¹⁾ Es a dir, pel que es dedueix del seu discurs i per altres intervencions que tingué a posteriori, un element ben conservador.

Dels altres membres de primera hora voldria destacar la presència d'Antoni Rovira i Trias, arquitecte, que oferí ben aviat els seus serveis per donar classes de matemàtiques. D'ell ja n'he parlat amb anterioritat com a iniciador de la Societat Filomàtica. Membre d'una família d'arquitectes, ja aleshores desplegava una intensa vida social i política. Progressista -- convençut col.laborava amb llurs coneixements a tot allò que fes referència al millorament de la humanitat. Més endavant organitzà i en fou el cap, del Servei del Cos de Bombers de Barcelona. Seria un bon representant del corrent filantròpic dins l'Associació i amb una decidida vocació social.⁽¹³²⁾

129) Miscelánea, nº 2, 17 maig 1849, p. 12

130) A.G.P.B. Protocolos Ramon de Miquelerena, Manual de 1845, p. 280

131) Diario de Sesiones de las Cortes Españolas, Madrid, 5 juny 1849

132) En 1859 guanyà el concurs de la reforma urbanística de Barcelona; tanmateix fou desestimat per ordre del govern es-

Hi hauria encara altres homes interessants a destacar, -- tant en el temps en que es va gestà l'Associació, com després en llur funcionament. Illas i Vidal, de qui en parlarem amb -- més deteniment en parlar de l'Institut Industrial de Catalunya també ocupà càrrecs de responsabilitat dins l'A.D.T.N. i Cl.O, però un problema de poca claredat en els comptes el feu dimi- tir de secretari. A ell se li deuen molts dels escrits del pri- mer any, tals com Manifestos, Exposicions, etc.

Antoni Nadal, Josep Reig, Ferran Puig... fabricants tots tres, em representen un interrogant, quan la majoria de la pa- tronat cotonaire en va quedar totalment al marge. I després -- els grans homes, els qui sonen i els qui donen prestigi a una Associació que volia causar impacte prop de les instàncies gu- vernamentals, els marquesos de Monistrol i el d'Alfarràs; el - compte de Fonollar, o bé els gran financers com Francisco de - Ferrer. Tots ells serviren en realitat per recolzar les actua- cions dels qui de veritat treballaven, i per presidir els ac- tes que havien de causar un cert impacte a la Barcelona del mo- ment.

Queda encara un personatge per comentar, Benito Pigem, Ar- cedià, Capellà Castrense. Elegit com a Director suplent a mit- jans del 1848, començarà a actuar principalment en el pla de - "socorros a los obreros sin trabajo" amb Magí Soler i Espalter, i com a eclesiàstic es responsabilitzarà de la mencionada co- missió i de la de recursos, tan lligada a la tasca pastoral --

panyol a favor del projecte de Cerdà. Fou arquitecte muni- cipal de Barcelona, regidor i diputat provincial. Entre - les seves obres cal destacar els mercats de la Concepció, Sants, St. Antoni, el campanar de l'antic Ajuntament de - Gràcia i la Lògia isabelina del Palau Moia al C.Portafer- rissa. Diccionari Biogràfic, Alberti Editor, Barcelona, - 1966, Vol. IV, p. 159

dels rectors de les parròquies. En el canvi d'orientació, quan ja la finalitat de l'associació serà eminentment benèfica i de protecció a l'obrer, en serà l'ànima.

Conclusió

Després de veure, tant els objectius, com les realitzacions i els personatges que les portaren a terme, podríem fer una breu recapitulació del que en realitat aconseguí l'A.D.T. N. i Cl.O.

Si per Antoni Pujadas l'Associació havia de representar la millora material de l'obrer; per Ferrer i Valls la unió de capitalistes, industrials i treballadors, en la defensa del treball nacional; per Soler i Espalter la instrucció com a únic mitjà de superació de la classe obrera; pels fabricants cotonaires, la lluita en favor del proteccionisme, amb els treballadors associats a la mateixa causa, cosa que els hi facilitava un cert control dels mateixos; i pels obrers l'única possibilitat legal d'una mutualitat i en certa manera una garantia del manteniment de llocs de treball, què va ésser en realitat?

Una certa col.laboració en la lluita proteccionista, sí, però ja dic "una certa". En realitat els que en portaren la bandera enarbolada i que més es mogueren per aconseguir uns aranzels adients, foren els principals implicats: els fabricants que precisament trobaren una plataforma més ferma i més adicta a la Junta de Fàbriques que a l'Associació Defensora del Treball Nacional. L'heterogeneïtat de la mateixa, propietaris, filàntrops, obrers i fabricants devia dispersar possiblement l'orientació precisa en la lluita per una causa d'importància per aquells que hi tenien els capitals compromesos.

Es possible que també els fabricants temessin la presència -- dels obrers acostumats ja per l'experiència, a bregar en els - difícils temes laborals, i encara que reprimits oficialment, - estaven aleshores esperonats per l'exemple dels revolucionaris francesos de 1848. Possiblement això contribuï a fer decantar la lluita proteccionista al terreny propi, al dels fabricants. I només quedaren a l'A.D.T.N. i Cl.O. els propietaris, els filàntrops, els comerciants i alguns fabricants, potser utòpics, que encara creien en la possibilitat d'una transformació de la societat mitjançant el diàleg, la col.laboració i la millora - de la condició humana.

Ja no cal dir que el projecte d'Antoni Pujadas d'aconseguir un millorament material que permetés per mitjà de les Caxes de Préstecs, la transformació d'obrers o artesans en amos industrials, va fracassar totalment, perquè ni tan sols es plantejà.

Pel que fa a la instrucció, amb menor o major grau, és - un dels punts més aconseguits: classes de llegir i escriure, d'aritmètica, dibuix lineal, etc. francès; també les sales -- d'asilo que unien la instrucció i l'atenció social, permetent el treball, si n'hi havia, dels altres membres de la família. Amb tot, les veritables classes industrials, les de categoria, aquelles que podrien haver promocionat els obrers donant-los els coneixements tècnics i científics necessaris, quedaren reserva des per a l'Institut Industrial de Catalunya.

El que sí s'aconseguí plenament fou el funcionament de - l'Associació com una mutualitat obrera; mutualitat obrera legal sota la cobertura d'un estol de filàntrops que es preocupaven de la seva sort. Els quals oferint-los llocs importants a la Directiva expresaven públicament que era precis reconèixer

l'estatus obrer dins l'organització social de mitjan segle --
XIX.

Es necessari admetre la càrrega utòpica dels dirigents - no obrers, un cop fora ja els fabricants de pes; tanmateix tots els intents que aniran plantejant -ajuda als parats, als invàlids, préstecs, pensions a l'estranger- aniran fracassant; no més quedarà en peu, allò que és sostingut directament pels mateixos obrers, les assegurances mútues. Les classes, que són donades gratuïtament a "hores nocturnes" o en diumenge, en no -- exigir cap dispendi, s'aniran mantenint i formaran part de l'única praxi del que fou plantejament inicial per part de la -- classe dominant. La utopia de la unió de totes les classes socials, quan requeria alguna despesa es feu totalment impossible. Una vegada més amb aquests fets, l'Associació Defensora - del Treball Nacional i de la Classe Obrera ens demostra que la unió de les classes socials, quan hi ha interessos econòmics - oposats es fa gairebé impossible.

Queda encara un altre punt a comentar: la utilització -- que els obrers feren de l'Associació. Els serví, com he dit, - com a mutualitat d'assegurances quan les seves antigues mutues "els socors mutus de Teixidors o Filadors" havien estat suprimides, però si se'ls havia suprimit com a mutues encara més -- se'ls havia suspès com a Associacions obreres en l'aspecte rei vindicatiu, és a dir, com a organitzacions de classe. Ara bé, la suspensió no vol dir la desaparició; vol dir moltes vegades el passar a la clandestinitat. I la clandestinitat aguditza la imaginació per aconseguir els objectius generalment més acusats que mai, quan són negats tots els drets d'expressió i de reunió. En aquestes circumstàncies, sembla possible que l'A.D. T.N. i Cl.O hagués servit com a medi canalizador i cobertor de

les activitats clandestines dels obrers més concientitzats de la Barcelona de l'època.

CAPÍTOL 4.- LA SOCIETAT INDUSTRIAL

INTRODUCCIÓ

En primer lloc voldria especificar que ben poca cosa en sé d'aquesta Institució; ni tan sols puc aventurar la data de llur dissolució. A la buidada del Diario de Barcelona d'on he tret considerable informació sobre la mateixa, apareix actuant fins el setembre de 1850. Tampoc puc especificar si més endavant el Diario de Barcelona inclou alguna altra notícia perquè en el meu desig de conèixer l'època del naixement de l'I.I.C. vaig repassar un període no massa llarg, de 1847 a 1852. Amb tot, em va cridar l'atenció el fet de l'aparició d'una Societat amb aquest títol "Sociedad Industrial", precisament el mateix any 1848; l'any de la fundació de l'I.I.C. i el de la constitució de la Junta directiva en propietat i primeres actuacions de l'A.D.T.N. i Cl.O, de la qual ja me n'he ocupat. Com a fet curiós, revelador de l'ambient de preocupació per la formació industrial, vaig constatar en el mes d'octubre de 1849 l'anunci de classes de química, física, matemàtiques, geometria i dibuix lineal, fet per tres associacions barcelonines: l'Institut Industrial de Catalunya, l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera i la Societat Industrial. Aquest fet m'impulsà a indagar quelcom més sobre aquesta darrera Institució que de moment semblava ésser una pura repetició de la tasca que s'havia imposat l'I.I.C.

Hi havia encara un altre motiu per esbrinar-ne quelcom més: el Diario de Cataluña, que s'autoproclamava "monárquico - constitucional", va dedicar diversos articles sobre la protec-

ció nacional al treball. Molt en la línia del belga M. Jobard, de qui ja he parlat,⁽¹⁾ demanava i proposava un projecte de llei a benefici de les quaranta nou províncies que regulés les relacions laborals; considerava que calia premiar a qui instal·lés una indústria nova i també a qui utilitzés els nous procediments agrícoles; calia -deia- afavorir el comerciant que importés matèria, aplicació i cultiu. Creia que es precisaven lleis per a la propietat industrial. Proclamava l'economia a l'Estat i la protecció a les classes productores.⁽²⁾ En números successius s'ocupava de temes que afectaven precisament el món de la indústria, però el que més sobresortia per la precissió conceptual en aquesta línia era l'article dedicat a la Instrucción industrial que em feu creure que d'alguna manera preparava el naixement de la societat que un mes més tard seria aprovada -- pel "jefe polític". Veiem el que deia:

"Nada más hermoso para un pueblo preparado á recibir mejoras materiales que el ver como se plantean y establecen proyectos de utilidad que esten sabiamente concebidos; nada mas - hermoso que el benigno aspecto bajo el cual la civilizacion en carrila las clases industriales, nada mas sublime que el desarrollo intelectual, cuya fuerza y poder pasarán á todas las generaciones. España necesita apoyo y protección para llegar a la cima de la perfección, a fin de alcanzar la rivalidad estrangera; por esto llama la atención del gobierno hácia el interesante punto de la Instrucción industrial. Los hombres mas eminentes por sus conocimientos, los que han consignado en público sus opiniones, y los que desempeñaron comisiones governa

1) De M. Jobard n'he parlat en fer referència al Musée de l'Industrie belge, Capítol 2, II Part

2) Consignat al Diario de Barcelona a la secció "De los diarios de ayer", Diario de Cataluña , 25 agost 1848

tivas visitando las fabricas del principado, reconocen la utilidad y necesidad de la educación é instruccion en las clases industriales. En el último pasado año un señor ministro de Instruccion pública al presentar á S.M. un decreto concerniente á la instruccion primaria dijo: "que seria la instruccion industrial objeto de medidas que en breve tendria el honor de proponer luego que tuviese reunidos todos los medios materiales necesarios". Esta promesa solemne no se ha realizado todavia, ni hase visto tampoco trabajo alguno del actual gobierno que indique el cumplimiento de esa necesidad tan impresionantemente reclamada. Y hora es ya de mirar, por la suerte infeliz de tantos hombres, que esclavos de su trabajo viven en sus talleres sin mas conocimientos que los que sugieren su razón y buen sentido. (...) Nuestro país está dispuesto á recibir esta medida protectora de trabajo nacional que consiste en la instruccion particular y privada de la industria".⁽³⁾

D'aquest article se'n desprèn clarament la necessitat vivament sentida a la Barcelona de l'època d'una instrucció -- adient a les noves necessitats del moment industrial que es vivia. I sembla ben bé preparar el camí a una institució que tindria com objecte principal la instrucció industrial.

Cal recordar, a més, que la Junta de Comerç havia estat clausurada el 1847 i que la tasca educativa encaminada a preparar la nova classe industrial o manufacturera si no havia quedat interrompuda, per l'esforç gegantí dels seus dirigents que lluitaven amb tota mena de dificultats, no es veia pas gaire segura en el futur.⁽⁴⁾ Així s'explica que els redactors del Diari-

3) Ressenya aparescuda al Diario de Barcelona, 3 agost 1848, secció "De los diarios de ayer" Diario de Cataluña

4) J. Iglesias, L'obra cultural de la Junta de Comerç (1760-1847), Barcelona 1969, p. 43

rio de Catalunya en veure les mides restrictives del Govern pel que feia a la Junta de Comerç en impossibilitar-li --a la pràctica-- les atribucions educatives que fins aleshores tan eficaçment havia portat a terme, i que no complia els propòsits anunciats, consideressin que havia arribat l'hora de sol·lucionar privadament el que no es feia a nivell oficial. (5)

La resposta privada a les necessitats urgents en matèria educativa no era infreqüent a la Barcelona d'aquells anys. Cal només recordar la ja esmentada Junta de Comerç, la Societat --Barcelonesa d'Amics del País, que sostenia escoles gratuïtes -- per a nenes i la de Belles Arts, les congregacions religioses i d'altres institucions que també es dedicaven a suplir el que l'Estat no feia.

He trobat, en aquests anys, notícies referents a institucions educatives, creades precisament a la dècada dels quaranta i d'iniciativa privada. Una d'elles, la Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instrucción, aparentment relacionada amb la Societat industrial que ens ocupa --ja ho explicaré més endavant amb més deteniment-- va ésser creada el 1845 amb l'objecte de propagar la instrucció primària elemental i superior, encara que no em consta que impartís classes, dividint-se per tal motiu en quatre seccions, a saber: 1ª Literatura, comprenent --la Gramàtica general i en particular l'espanyola, la Ideologia, l'Oratòria i la Història. 2ª Ciències naturals: comprenent l'Aritmètica mercantil, la Geometria, la Geografia, la Cronologia,

5) Tanmateix cal fer constar que la Guia Saurí, especifica les classes que el 1849 la Junta de Comerç encara oferia. Eren les següents: Nàutica, Belles Arts, Química, Taquigrafia, -- Física experimental, Càlcul i partida doble, Agricultura, -- Matemàtiques, Aritmètica i Geometria pràctica, Francès, Italià, Anglès, Maquinària, Dibuix linial i Dret Mercantil. Manuel Saurí, Guia General de Barcelona 1849, Barcelona 1849, p. 167

la Física, la Química i la Història Natural. 3ª Poligrafia, -- Geometria i Dibuix aplicat a les arts. 4ª Pedagogia. Cada secció es governava amb un reglament particular. Pel seu govern -- disposava d'un president, un vice-president, un secretari 1er. i un altre segon, un tresorer i un bibliotecari. Per ingressar a la Societat calia pagar 30 rals d'entrada i 20 rals anuals.⁽⁶⁾

Segons Carrera Pujal aquesta societat havia estat fundada per Carles Carreras Urrutia, propietari i fundador aixímateix del Col·legi Carreras de 2^{on}. ensenyament que tingué molt èxit entre la burgesia barcelonina. Bon pedagog, i preocupat -- perquè diverses corporacions barcelonines cultivaven les ciències, les lletres i les arts, i en canvi no hi havia un sol -- centre d'instrucció primària, va parlar amb diversos amics del tema i d'aquí en sortí el propòsit de fundar-ne un, com també la creació de la Societat Barcelonesa d'Amics de la Instrucció.⁽⁷⁾

No sé qui eren els que formaven part d'aquesta Societat; només dispo dels noms que apareixen anunciant les sessions -- públiques de lectura de memòries sobre diversos temes. L'anunci d'aquestes sessions a més del Diario de Barcelona és sempre present a la revista La Universidad que ressenya totes les activitats de l'Associació. Els noms que apareixen son: Carles -- Carreras de Urrutia, Salvador Coral, secretari primer, Joan -- Amich, secretari segon, que també ho és de la Facultat de Filosofia de la Universitat Literària de Barcelona, Josep Corrons

6) Manuel Saurí, Guía General de Barcelona 1849, op. cit. p. 164

7) Carrera Pujal, La Universidad, el Instituto, los colegios y las escuelas de Barcelona en los siglos XVIII y XIX, Barcelona 1957, p. 192

Florit, Xavier Cots, secretari l'any 1850, Gaspar Balcells, --
Lluís G. Roca...

Si bé la Guia Saurí inclou aquesta Societat a l'apartat d'Instrucció Pública i la definició de la mateixa ho faria suposar "propagar la instrucció primaria elemental y superior", no he trobat enlloc cap referència de que dongués classes i en canvi sí sostenia una considerable activitat en la celebració de sessions públiques que es tenien precisament als locals de la Societat Industrial, cosa que em fa suposar un cert parentiu. Els temes que ocupaven l'atenció de la Societat Barcelonesa d'Amics de la Instrucció tenien un caire científic i intel·lectual. Veiem-ne alguns exemples: Cuál de las dos partes será mejor enseñar primero en el estudio de la Gramática latina; la Ortografía o la Prosodia? memòria a càrrec de Josep Corrons; o bé aquesta altra presentada per Gaspar Balcells: Importancia de las carreras científicas, o també: Utilidad de la gimnástica en sus aplicaciones a la ciencia médica y a la educación de los pueblos, per Lluís G. Roca. (8)

He dit abans que havia trobat altres institucions educatives creades en aquests anys. Precisament el 1845 també es fundà a Barcelona la "Sociedad para mejorar la educación del pueblo" dedicada a pàrvuls pobres d'ambdós sexes de 2 a 6 anys. Segons els seus promotors, una societat d'aquest tipus es feia molt necessària en una ciutat industriosa com Barcelona -"cal treure-ls de la misèria i del carrer"-. La idea havia sorgit de la Societat Econòmica d'Amics del País i de l'Ajuntament; el que signava en primer lloc era Josep Melcior Prat, governador civil de l'etapa progressista de 1835-1836 i personalitat

8) Diario de Barcelona, notícies corresponents als dies 12 --
d'octubre de 1849; 16 de gener i 23 maig 1851

molt activa a la Societat d'amics del País.⁽⁹⁾ La Societat mantenia quatre escoles de pàrvuls el 1849, dues de les quals donaven inclús pensió alimentària, permaneixent obertes des de les 9 del matí fins a les 6 de la tarda. A la Guia Saurí de 1849 hi havia una queixa de poca cooperació econòmica per part dels subscriptors, "Lástima que habiendo dado esta institución tan buenos resultados y siendo de tantísima utilidad para los pobres jornaleros y trabajadores, pues pueden dejar allí sus niños, seguros de que serán cuidados con esmero y serán instruidos en la lectura y los primeros principios de la Religión, no hayan sido mejor secundados los esfuerzos de esta Junta, y vaya cada día entibiándose más y más la filantropía de los suscriptores, sin ver el alto fin moral que para las buenas costumbres se logra con estas sencillísimas y poco costosas escuelas".⁽¹⁰⁾ També aparegué al Diario de Barcelona una queixa de Josep Melcior Prat en aquest sentit.⁽¹¹⁾

Sabem que l'Ajuntament de Barcelona els hi tenia assenyada una quantitat dels seus fons municipals, i que havia estat molt ben vista per l'autoritat del Capità General.⁽¹²⁾

Encara que aquesta Institució no estigui directament relacionada amb el tema que ens ocupa, he aprofitat l'avinentesa del moment barceloní en que sorgí, per aclarir alguna confusió

9) Diario de Barcelona, 31 juliol 1849. Ell mateix ho recorda tot demanant nous ajuts per mantenir les 4 escoles existents

10) Guia Saurí..., pp.149-150

11) Diario de Barcelona, 31 juliol 1849

12) Em consta l'ajut que ofería l'Ajuntament = 4.000 rals entregats el 7-XI-1848. A.H.C.B., Bolsa Deliberaciones, Extracto Actas, 3-XI-48 a 27-VII-49

sobre les dues societats suara esmentades, la d'Amics de la -- Instrucció i la de Millorar l'educació del poble.⁽¹³⁾ En néixer el mateix any i gaudir ambdues d'un caire instructiu hi ha qui les ha confós com una de sola, essent en realitat ben diferents, tant en llurs objectius, com en llurs promotors.

He fet esment al cert parentiu existent entre la Societat Industrial i la Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instrucción. Si m'hi entretinc és per acabar de conèixer precisament la composició i ideologia, en tant que possible, de la -- primera. El que em va cridar més l'atenció, fou la constatació que compartien el mateix local, C. Sant Pau nº 30, 1er.; el secretari de la Societat d'amics de la Instrucció, Salvador Corral era ensems professor de la Societat Industrial i encara -- més; a part del Diari de Barcelona, enlloc més he trobat notícies referents a les dues institucions que a la revista La Universidad; revista, que com el seu nom indica publicava la Universitat barcelonina i que com veurem en analitzar la procedència dels components de la Societat industrial, ens portarà a -- trobar-hi una estreta relació.⁽¹⁴⁾

Conegut ja un xic més el moment institucional educatiu - en el que aparegué la Societat industrial anem a ocupar-nos de la mateixa.

13) Antoni Jutglar les confon, possiblement per manca de dades i per haver-se fundat gairebé a les mateixes dates, a "Notas para el estudio de la enseñanza en Barcelona hasta -- 1900", Materiales para la Historia institucional de la Ciudad, Instituto Municipal de Historia. Vol. XVI, Barcelona, junio 1946, p. 381

14) A.H.C.B., La Universidad, Periódico de instrucción, educación y literatura, Barcelona 1848

OBJECTIUS I ORGANITZACIÓ

Tal com s'especifica als seus estatuts aprovats pel "jefe superior polític" de Barcelona el 16 d'octubre de 1848, -- l'objecte de la Societat industrial és "el fomento y perfección de las manufacturas del país empleando cuantos medios -- crea conducentes a la consecución de su objeto; dividiéndose en cinco secciones á saber:

- 1ª Industria algodonera.
- 2ª Artes.
- 3ª Matemáticas y mecánica.
- 4ª Física y química industriales.
- 5ª Agricultura y demás ciencias naturales.

Además de las secciones habrá comisiones de estadística y otras que la Sociedad reconozca útiles."

A l'article següent especifica quina serà la tasca de -- les seccions: "los trabajos de las secciones versarán principalmente sobre asuntos de inmediata o directa aplicación a la industria manufacturera".

El que es preten és obtenir informació i millorar la tècnica aplicable a la indústria i per això: "habrá en el local de la Sociedad una biblioteca, un gabinete de lectura de periódicos y obras científicas y artísticas, tanto nacionales como extranjeras, así como un Museo de planos, modelos, muestras de manufacturas, primeras materias, etc.

En el mismo local podrán reunirse los miembros de la Sociedad para conferenciar particularmente de asuntos interesantes a la fabricación; sin perjuicio de disfrutar del lícito recreo que permite la buena sociedad y autorizan las leyes".

Però els interessos no són únicament el conèixer els avenços tècnics, sinó també llur divulgació, per això: "La Sociedad publicará un boletín mensual que contenga todo lo que mas particularmente pueda interesar á la industria manufacturera".

"Establecerá también cátedras pertenecientes á los varios ramos de su instituto librandó certificaciones de curso segun las bases prescritas en el reglamento interior". I seguint amb la pauta de totes les altres societats similars, a Bèlgica, a Mulhouse, etc. per estimular la invenció i les innovacions "cuando la Sociedad pueda y lo crea oportuno propondrá premios para la invención y perfeccion de máquinas y procedimientos ventajosos á las artes, manufacturas, agricultura y economía industrial y doméstica".

Com es preveia a d'altres societats similars, no es descuida de fer una referència a la classe obrera: "La Sociedad - cuidará de mejorar en lo posible la suerte de la clase jornalera, ocupándose particularmente de propagar y consolidar entre la misma el amor al trabajo, á la economía y á la instrucción".

(15)

La Societat es mantindrà amb l'aportació de 100 rals -- d'entrada i 15 rals al mes pagats per anticipat. L'organització no difereix de la majoria d'institucions de l'època tant pel que fa als càrrecs, com a la divisió dels socis de número i socis honoraris, que a més poder ésser residents o corresponents. Com a dada curiosa cal fer esment a la inclusió d'un article que fa referència al dret que tot soci té de presentar un estranger o foraster amb l'aval del President i del Secretari.⁽¹⁶⁾

15) Sociedad industrial, Estatutos, Barcelona, 1848, p. 7

16) Ibid, passim

Analitzant els estatuts de la Societat Industrial de Barcelona hi he trobat un bon nombre de similituds amb els de la Societat Industrial de Mulhouse, creada ja el 1825 i amb posteriors retocs en llurs estatuts en anys posteriors. Ambdues tenen similars objectius: "fomento y perfeccion de las manufacturas" o "l'avancement et la propagation de l'industrie"; la formació d'un gabinet de lectura, biblioteca i exposició permanent o Museu; la publicació d'un butlletí mensual; la proposta de premis a la invenció (la de Barcelona especifica que ho farà quan ho cregui convenient); l'atenció i cura en millorar la sort de la classe obrera amb l'amor al treball, a l'economia i a la instrucció.. (expressat inclús amb les mateixes paraules). També idèntica organització i molt similar la divisió en seccions, amb algunes diferències reveladores de realitats diferents. Si la Societat industrial de Barcelona es divideix en cinc seccions corresponents a: indústria cotonaire, arts, matemàtiques i mecànica, física i química industrials i agricultura i altres ciències naturals, la de Mulhouse també en té cinc, però un bon xic diferents: química, mecànica, comerç, història natural i belles arts. ⁽¹⁷⁾

A més de la diversitat d'indústries que suposa la diferent titularitat de les seccions, hi ha altres diferències notòries; en tant que la Societat de Mulhouse no té previst impartir classes de forma directa, almenys en els seus inicis, la de Barcelona ho proposa ja des dels seus inicis, i és així -- com es donarà a conèixer. En canvi la de Mulhouse "intentarà contrastar amb l'experiència el mèrit de les invencions novament publicades, i s'ocuparà de les recerques científiques -- que puguin esdevenir útils a la indústria". ⁽¹⁸⁾

17) Bulletin de la Société Industrielle de Mulhausen, "Règlement de la Société", revue et anété de 28 Mai 1830, p. 68

En fi, és tan exacte a vegades el redactat dels articles que s'ha de reconèixer que la Societat Industrial de Barcelona no va fer res més que una adaptació d'una Institució que ja -- feia 23 anys que funcionava u amb èxits sorprenents. Amb una -- particular diferència: si a Mulhouse la sostenien podersos industrials, els Dollfus, els Koechlin, els Schlumberger, forts i potents a la França més avançada en el camp industrial, aquí s'anava a portar a la pràctica per un grup de persones, molts d'ells no industrials i que per tant no patien en carn pròpia la manca d'informació tecnològica per tirar endavant l'empresa que havien muntat.

El fet de constatar tantes similituds ens posa en evidència el coneixement de la societat alsaciana i no és estrany. -- Mulhouse portava força anys d'avantatge en la industrialització i aquí se'n coneixien llurs publicacions. Almenys, quan es munta la biblioteca de l'Institut Industrial de Catalunya la -- subscripció al Butlletí de la Société Industrielle de Mulhouse és una de les primeres. No seria pas estrany, que un dels fundadors de la Societat Industrial de Barcelona, Bernardí Martorell, enginyer químic, hagués estudiat o completat estudis a -- Mulhouse molt avançada aleshores en aquest ram, i on acudien -- estudiants d'arreu d'Europa.

18) Bulletin de la Société Industrielle de Mulhausen. Règlement (Nº 1) deuxième édition, p. 11, Mulhausen 1835

EVOLUCIÓ I REALITZACIONS

Ja he dit que poca cosa en sé d'aquesta Institució. Només dispo dels Estatuts publicats el 1848 i signats pel Secretari provisional Fernando Rodríguez de Alcántara, i d'unes poques referències aparegudes a la premsa en el període que abarca del 15 de febrer de 1849 al 28 de setembre de 1850, última que he localitzat. Es a dir, un any i mig. La Guia Sauri de 1849 no la cita, possiblement perquè llurs primeres actuacions no es realitzaren fins el 1849.

De l'ambiciós programa i objectius assenyalats ens queda constància de les següents activitats:

- Classes iniciades el mes d'abril de 1849, a l'espera d'altres cursos; una de "Química aplicada al estudio de las alteraciones y sofisticaciones de los artículos comerciales empleados en la industria" a càrrec del soci professor D. Francisco Doménech, i una altra d'Aritmètica, a càrrec del soci professor D. Salvador Coral. Les lliçons de la primera es donaven en dies festius de 12 a 1 del matí i les d'aritmètica diàriament de 8 a 9 del vespre. La matrícula era de 10 rals per un curs. (19)

En començar el curs 1849-50 a primer d'octubre s'oferien les següents classes: Aritmètica, de 8 a 9, prof. Salvador Coral; Geometria i Dibuix Lineal, de 7 a 9, prof. R. Pons; Matemàtiques de 9 a 10, prof. Fernando Rodríguez de Alcántara. Tots els professors eren socis. Es feia constar que serien preferits per a l'admissió els dependents i operaris dels socis. (20)

19) Diario de Barcelona, 23 i 24 d'abril de 1849

20) Idem., 19 de setembre de 1849

Una dada curiosa: cada vegada que la classe d'aritmètica encetava nova matèria ho donava a conèixer per mitjà de la premsa. Així trobem la notícia "la clase gratuita de Aritmética de esta sociedad acaba de entrar al estudio de los quebrados comunes y decimales; lo que se avisa a los que posean ya las cuatro primeras operaciones de la Aritmética y quieran continuar tan interesante estudio. Dirigirse al profesor...." (21)

Una activitat força intensa la desenrotllava tant en -- les reunions per comissions, que portaven un ritme quinzenal, com en les sessions ordinàries per donar a conèixer memòries particulars o treballs que havien elaborat en comissió. Així el soci Andreu Balaguer Torner llegí una memòria titulada Reseña histórica de la agricultura en sus varias épocas; Francesc Vidal s'ocupà de l'Acido acético y sus combinaciones químicas que tienen más uso en las artes... i pel que fa als treballs de les comissions en tenim un exemple en el que elaborà la primera secció; es titulava Moralización de la clase trabajadora ocupada en los establecimientos fabriles, y modo de -- formar una exacta estadística de la misma. (22)

Coneixem també la ressenya que es feu de l'acte inaugu-- ral del curs 1849-50 amb l'apertura de classes gratuïtes (així ho posa el diari). (23) Segons escriu el redactor la Corporació va complir amb les obligacions que s'havia imposat, (devien és

21) Diario de Barcelona, 23 gener 1850

22) Ibid. les sessions apareixen al Diario de Barcelona en les següents dades i en ordre correlatiu: 25 novembre 1849; 28 gener 1850 i 28 setembre 1850

23) No sé com es pot entendre això de gratuïtes perquè abans s'havia parlat d'una quota de 10 rals, Diario de Barcelona, 24 abril 1849

ser les classes, o potser el gabinet de lectura o la biblioteca?), es fa esment al discurs del soci Andreu Giró en el que parla de la necessitat d'instruir convenientment la classe obrera. El redactor acaba així: "si la clase trabajadora llega a penetrarse algún día de las razones emitidas por el autor, no se quedaria estacionaria su inmensa mayoria".⁽²⁴⁾

Apart d'una visita al Excm. Sr. Compte de la Romera, D. Francisco Orlando, oferint-li llurs respectes i serveis en tot el que fes referència a la seva missió especial a Catalunya, amb motiu dels aranzels,⁽²⁵⁾ i d'un canvi de local, ara al Carrer de la Palla nº 19, segon pis,⁽²⁶⁾ no tenim més notícies que reflecteixin altres activitats d'aquesta institució.

Em sembla una mica estrany, si és que havien aconseguit un cert èxit en llurs classes que no les anunciessin de nou en començar el curs 1850-51. Ja he dit, però, que tampoc he seguit massa anys més en la buidada del Diari de Barcelona, i la revista La Universidad que sempre incloïa les convocatòries, també es deixà de publicar. La suposició d'una vida un xic curta, amb uns horitzonts molt amplis, és possible que sigui certa. - Oi més quan en repassar la necrològica dels homes que la feren possible no s'anomena en absolut l'existència d'una institució similar. Cosa que no ocorria pas si es tractava de l'Institut Industrial de Catalunya o de l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera; a més, com diré més endavant, els preparatius de l'apertura de l'Escola Industrial podrien haver influït en fer-la ben efímera en llur existència.

24) Diario de Barcelona, 3 octubre 1849

25) Id., 27 agost 1849

26) Id., 28 setembre 1850. Es refereix a la Secretaria de la Societat

Per acabar de conèixer la ideologia aproximada d'aquesta associació tan desconeguda serà convenient donar una mirada a la composició humana del grup fundador de la mateixa.

ELS HOMES QUE LA FEREN POSSIBLE

El President era Fernando Rodríguez de Alcántara, agrimensor, regent en matemàtiques⁽²⁷⁾ i professor d'instrucció primària. També donava classes d'anglès, de geografia i de dibuix topogràfic, secretari de la Societat Filomàtica; aquesta era una Societat literària, científica i artística fundada a Barcelona el 1839 per un grup d'intel.lectuals que es reunien a casa l'arquitecte Antoni Rovira i Trias i que més endavant aconseguí uns locals de la Universitat literària del C. del Carme. El tret més revelador de llur posició en el món intel.lectual barceloní seria doncs el càrrec de secretari de la Societat Filomàtica, antecessora, en certa manera, de l'Ateneu Català, -- amb qui es fusionà el 1860.⁽²⁸⁾ Eren socis actius homes tan destacats com Duran i Bas, el ja anomenat Rovira i Trias, i d'altres. Dels seus contactes amb la Universitat i amb la Societat Filomàtica en deduïm que Rodríguez de Alcántara era un científic i un intel.lectual, o almenys que es movia en aquest món.

El Vice-president era Valentí Sindreu, fabricant cotonaire⁽²⁹⁾ que possiblement col.laborà a la formació de la Institu-

27) Cal especificar que pel que es dedueix de la revista La Universidad, el càrrec de regent equivalia possiblement al d'ajudant de càtedra a la universitat.

28) Gran Enciclopèdia Catalana, Vol. 13 p. 696 i Guia Saurí 1849..., p. 163

29) Guia Saurí 1849..., p. 390. La classificació de llur establiment és la següent: Establecimientos de estirar, aderezar, prensar ó lustrar telas con máquinas ó caballerías.

ció pel desacord existent amb la Junta de Fàbriques i el plantejament de l'Institut Industrial de Catalunya. A la reunió on es donà a conèixer el canvi d'orientació de la Comissió de Fàbriques, Valentí Sindreu, després d'una certa discussió s'aixecà i marxà.

El secretari primer era Bernardí Martorell Montells, enginyer químic, fill d'un fabricant amb prou importància, ja que després de Bonaplata fou el segon en instal·lar el vapor a la seva fàbrica de cotó.⁽³⁰⁾ No sabem si fou ell o el seu pare qui ja el 1845 formava part de la comissió per elaborar un reglament o estatuts d'una Associació industrial que havia de canalitzar la Comissió de Fàbriques;⁽³¹⁾ com a enginyer químic passà més tard a professor de l'Escola Industrial;⁽³²⁾ també intervingué en la creació de l'A.D.T.N. i Cl.O; fou varies vegades regidor. Però hi ha una dada reveladora possiblement de llur ideologia conservadora. Quan el General Comte de Xest nomenà Ajuntament per Reial Ordre, Bernardí Martorell en formà part; i també consta a la seva necrològica que en ésser anul·lades les últimes eleccions municipals, el governador Sr. González Salesio el va nomenar individu de l'actual ajuntament, en el que acomplia una teneça d'alcaldia.⁽³³⁾ A la ressenya de llur enterrament hi apareixen dades significatives de la seva personalitat: vinculació amb el món fabril, amb l'Associació protectora de la Classe Obrera, amb el Govern, amb l'Ajuntament del que formava part, com ja he dit, i amb el món eclesiàstic (ger

30) Laureano Figuerola, Estadística de Barcelona en 1849..., p. 180

31) A.F.T.N., C. de F. Llibre d'Actes 1946-48, p. 338

32) Carrera Pujal, Història escoles Junta de Comerç..., p. 49

33) Diario de Barcelona, 27 gener 1891

mà capellà, filla monja, assistència d'un representant del Sr. Bisbe...)⁽³⁴⁾

El seu germà Joan Martorell Montells, mestre d'obres i - arquitecte de la primera promoció de l'Escola de Barcelona, era autor d'importants edificis Barcelonins. I un altre germà, Angel, també formava part de la Junta Directiva de la Societat - Industrial. El carrer on vivia i on va morir, portava el seu - nom o el del seu pare. Tot això ens dibuixa un home important, ben relacionat en el món barceloní de l'època, amb una bona po - sició econòmica, i que havia respirat en família, una valora - ció i potenciació de les carreres tècniques i una creença de - que el món de la ciència era de suma importància en el camí -- del progrés.

El secretari segon era Andreu Giró, professor de geome-- tria i dibuix lineal; autor de diverses obres sobre aquestes - matèries que havien estat aprovades pel govern per a poder ser - vir de text a les escoles d'instrucció primària.⁽³⁵⁾ Com Bernar - dí Martorell, passà més tard, el 1851, a formar part del pro - fessorat de l'Escola Industrial, i més endavant fou catedràtic de l'Escola d'Enginyers industrials i també de la de Belles -- Arts, en la reestructuració subsegüent a la modificació de pro - grames.⁽³⁶⁾

Dels altres integrants de la Junta Directiva, Joan Ber - tran, Manuel Cabanells i Salvador Vigo⁽³⁷⁾ no en conec detalls,

34) Diario de Barcelona, 28 gener 1891

35) La Universidad, nº 6, 23 novembre 1848

36) Diario de Barcelona, 12 agost 1848. Necrològica

37) La Universidad, 15 febrer 1849

a excepció d'aquest últim, que sé que formava part d'una casa comercial de certa importància a Barcelona. (38)

Del que n'he pogut trobar en dedueixo unes diferències - notòries respecte a l'altre grup fundacional o sostenidor de l'A.D.T.N. i Cl.O. En tant que en aquesta associació hi era -- molt present el propietari, el manufacturer o fabricant, el fi lantrop, advocat o publicista, aquí ens trobem amb una presència notòria de professorat. Si l'A.D.T.N. i Cl.O. representava la filantropia i les professions liberals preocupades per la - sort de la humanitat que inevitablement passava -segons ells- per una protecció a la indústria que era qui suministrava llocs de treball en una nova era, que podríem dir industrial, la Societat Industrial estaria més relacionada amb l'esperit dels qui més endavant foren els primers actors de l'Escola Industrial. Els qui consideraven la tècnica com a emanació del co-- neixement científic aplicat. La Societat Industrial estaria en la línia -en paraules de Garrabou quan parla dels enginyers in dustrials i dels professionals relacionats amb la creació, -- transmissió i difusió de la ciència i de la tècnica- de "de- fensar la importància de la ciència com el principal element - definidor de la societat moderna (...). Però enllaçat amb l'al tre pol, molt vinculat a l'anterior, en el sentit de presentar la nova indústria identificada amb el progrés, ja que una de - les principals vies de l'aplicació científica es dona precisa- ment en el camp de la producció". (39)

38) A.C.A. Registro Público Comercio, 16 agost 1842

39) Ramon Garrabou, Enginyers industrials, modernització econòmica i burgesia a Catalunya, (1850-Inicis del segle XX) Barcelona, 1982, p. 226

Els objectius que s'havia imposat la Societat Industrial aviat varen quedar absorbits per les altres institucions que, o bé ja s'havien creat i amb les que coexistia, o n'era pròxima llur apertura.

L'I.I.C. va respondre -en aquells moments- a oferir informació tècnica i industrial per mitjà del gabinet de lectura i biblioteca, per les exposicions, ja fossin permanents o esporàdiques, i per l'intercanvi entre els seus membres. La divulgació dels avenços i principals notícies referents al món de la tècnica i de la indústria també s'acomplia amb la publicació del diari El Bien Público i les exposicions. Les classes, com veurem, no van aconseguir considerables èxits, però l'estímul a la invenció i innovació també el va prendre dels dits a la Societat Industrial amb la convocatòria de concursos i exposicions que celebrà precisament aquells anys.

L'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera insistí i es dedicà especialment a la millora de la sort de la classe obrera i jornalera, ja fos amb classes o amb un montepio d'assegurances.

Finalment, en plantejar-se l'apertura de l'Escola Industrial, dedicada a oferir un ensenyament tècnic i industrial tan necessari a la Barcelona de l'època, finançat per l'Estat, i a la que s'hi integraren, com sabem, Bernardí Martorell i Andreu Giró, un dels objectius que s'havia plantejat la Societat Industrial i que li havia donat vida en la seva curta existència, quedà ja definitivament acomplert i amb escreix. En realitat -podria afirmar que aquesta societat serví per accelerar, impulsar i estimular la creació d'una Escola Industrial a Barcelona que tants serveis hauria d'acomplir a la nova era que s'iniciava.

T E R C E R A P A R T

L'INSTITUT INDUSTRIAL DE CATALUNYA

0. INTRODUCCIÓ

L'Institut Industrial de Catalunya va ser una entitat -- creada per la Junta de Fàbriques, organisme en el que s'havia tranformat el 1847, l'antiga Comissió de Fàbriques.

Sobre la creació i finalitats de l'I.I.C, així com de les altres associacions barcelonines de les que m'he ocupat al capítol anterior hi ha molta confusió; en especial pel que fa a la primera època, la fundació, o sigui la que abarca el període de 1848-1854. En general tots els autors que han estudiat l'Institut⁽¹⁾ han partit de l'obra de Guillem Graell Historia del Fomento del Trabajo Nacional, Barcelona 1911, (p. 167) on es diu que aquesta institució havia nascut fruit de la necessitat que tenia la Junta de Fàbriques de respirar aires més lliures i de moure's en un horitzó sense límits oficials. Aquesta afirmació és només parcialment verídica i no ben exacta tal com es veurà en aquest capítol.

-
- 1) L'Institut Industrial de Catalunya ha estat tractat especialment pels següents autors: J. Carrera Pujal, Hist^a. Política de Catalunya, S.XIX vols. IV i VII passim; i també La Economia de Catalunya, en el siglo XIX, vols. I i II passim; Guillem Graell, Historia del Fomento del Trabajo Nacional..., amb errors notoris que molts altres autors aniran repetint; Joan Verdaguer Aulina, El Instituto Industrial de Cataluña 1848-1879 tesi de llicenciatura inèdita, Univ.de Barcelona 1859, dirigida per J. Vicens Vives, és qui té una història més completa, però encara que ho fa, li falta treballar més les dades de primera mà, i cau en molts dels errors introduïts per Graell; J. Vicens Vives, Industrials i Polítics..., pp. 132 a 136 i 270 a 273; Miquel Izard, La revolución industrial en España..., pp. 193 a 195. També d'aquest autor i remarcant la tercera i quarta època de la institució, és a dir la de 1862 a 1879: Manufactureros..., (passim) i encara, El segle XIX, burgesos i proletaris..., pp. 69-70

Ara bé, per conèixer a fons el naixement de l'I.I.C. cal fer una breu referència a la Comissió de Fàbriques, entitat -- barcelonina a la que se li atribueix una data fundacional ben diversa segons els autors. Mentre que per Graell es remonta a 1772, Vicens Vives i d'altres la situen a 1799. No és l'objecte del present treball l'aclarir ni la data de fundació ⁽²⁾ ni els primers passos d'aquesta entitat que aplegà durant la primera meitat del segle XIX la burgesia industrial del cotó. La Comissió de Fàbriques, amb una prehistòria més o menys confusa veié la llum pública el 2 de juliol de 1829 amb l'aparició de la 1ª Junta Directiva, que segons Graell es coneix pels seus llibres d'actes. Aconseguí l'aprovació del reglament que s'havia elaborat ja el 1833, el 28 de setembre de 1841 durant la regència d'Espartero.

La Comissió de Fàbriques, com ja he indicat, al capítol anterior, tingué un paper relevant a la vida econòmica de Catalunya i fou ella qui donà impuls i suport a gairebé totes les associacions empresarials de l'època. Fins el 1847, en el que es transformà en Junta de Fàbriques, com ara estudiarem, havia englobat només els fabricants del cotó (teixits, filats i estampats) per defensar-ne tots els seus interessos en uns moments en els que la indústria anava adquirint importància. La

2) La bibliografia corresponent a la Comissió de Fàbriques es correspon molt amb la de l'Institut Industrial de Catalunya, a la que cal afegir: Carrera Pujal, La lonja de Mar y los Cuerpos de Comercio de Barcelona, Barcelona, 1953, pp. 113, 180 a 182, 216 i 261; Vicens Vives, "Coyuntura económica y reformismo burgués" en Estudios de Historia moderna IV, 1954, pp. 372-373; Ernest Lluch, El pensament econòmic a Catalunya, (1760-1840), Barcelona 1973, pp. 285 a 287.

Espero a no tardar massa poder historiar degudament la prehistòria d'aquesta entitat, ja que disposo d'abundant material inèdit, encara per ordenar.

línia que marcà més la seva actuació fou la defensa del proteccionisme, amb l'agravant que la indústria es trobava a Catalunya, i els centres decisoris sobre els aranzels s'ubicaven a Madrid, i eren generalment ben aliens a tota problemàtica industrial.

CAPÍTOL 1.- GESTACIÓ

LA SITUACIÓ POLÍTICA PROGRESSISTA I LA C. DE F.

En voler tractar del moment precís en que a dintre la -- pròpia Comissió de Fàbriques es comença a parlar de la conveniència d'establir a Barcelona un Institut Industrial, ens haurèm de referir a les gestions prèvies que van ocupar la Comissió, a darrers de 1844 i a començaments de 1845, per aconseguir que el seu propi reglament fos elevat a llei. Per què ho desitjaven? Què els hi podia donar de més un Reglament que tingués la categoria de llei? I encara més, quina relació podia tenir el Reglament amb categoria de llei i la creació d'un Institut Industrial?

Tal com hem consignat anteriorment la C. de F. no va -- aconseguir fins el 28 de setembre de 1841 sota el govern progressista d'Espartero, l'aprovació del reglament tantes vegades presentat per obtenir-ne la reial sanció. Al reglament -- s'hi havien afegit ja les indústries de llana i sederia. A partir d'aleshores la C. de F. adquiria un considerable enfortiment, i més si tenim en compte que els gremis havien estat -- pràcticament abolits des de 1834. Però cal fer esment a les -- circumstàncies polítiques que si bé van fer possible l'aprovació del Reglament, també van provocar una sèrie de conflictes i problemes al desenvolupament de la indústria, la qual havent iniciat una arrencada substancial els darrers anys del decenni anterior, sofria en aquests moments una crisi persistent.

En primer lloc cal tenir en compte que el partit progressista tenia la seva força en el recolzament que li donaven les masses de les ciutats, les quals entenien el progrés com a sinònim de felicitat. I a la Barcelona de l'època la massa era constituïda pels artesans dels gremis i pels treballadors de les fàbriques, ja ben nombrosos per cert. Essencialment eren aquests darrers els qui constituïen la Milícia Nacional que era precisament un dels suports del règim, i per tant, els protagonistes de moltes de les accions que se succeïren a Barcelona en els anys de govern progressista, fossin a favor o en contra de la política de Madrid.

Hi ha una altra connotació d'ordre polític. Els republicans que havien anat prenent posicions, sobre tot a partir de les eleccions de 1841, aconseguiren un apropament considerable dels treballadors tèxtils.⁽¹⁾ Abdó Terrades, famós cabdill republicà publicava apassionats pamfletos instant que s'unissin treballadors i republicans amb motiu de l'enderrocament de la Ciutadella. L'aliança de republicans i treballadors tèxtils s'anava realitzant i més amb motiu de les contínues "bullangues" que visqué Barcelona en aquells anys.

Cal tenir en compte encara, la situació especial que envoltava al grup dels teixidors tèxtils, el més nombrós, per cert. A començaments de 1842, Espartero havia ordenat la dissolució d'aquestes associacions⁽²⁾ tant la Societat de Teixidors

1) Antonio Elorza, "Los primeros federales" a Triunfo, nº 545 10 març 1973, pp. 29-35

2) Dissolució a la que no hi era pas aliena la Comissió de Fàbriques. Només cal mirar a l'A.F.T.N. els llibres d'Actes i els de Correspondència dels anys 1840 a 1843 per trobar repetides vegades el problema de les Associacions de Treballadors i de les repetides súpliques al Regent fetes arribar --

com la Soc. de Mútua Protecció de Teixidors, però la situació era tan tensa a Barcelona que aquest decret no es portà a la pràctica. La política d'Espartero vers aquest grup facilità, en certa manera, l'apropament dels teixidors cap el republicanisme.

Ens trobem doncs, que el progressisme que ha fet possible aconseguir per fi el Reglament, també porta inherents una colla de problemes que desborden els fabricants i que els toquen molt d'aprop. En primer lloc els treballadors obtenen més força constituint la Milícia Nacional, o bé engroixint el grup republicà que no es queda pas en el terreny de les paraules i que promou l'acció repetides vegades de forma radical lluitant contra el poder constituït; i encara, un govern progressista que augmenta el poder dels ajuntaments, fet que a Barcelona -- portarà a la defensa per part del consistori, de les associacions de teixidors recentment suspeses per Espartero a instàncies precisament de la Comissió de Fàbriques.

I encara el fet que tocava més d'aprop la causa industrial: la política més lliurecanvista del partit progressista que rebia el suport d'Anglaterra. Aquesta, com és natural, intentava de totes maneres introduir les seves manufactures a la península. A més el lliurecànvisme es veia aquí recolzat pels andalusos que sostenien un important comerç amb els anglesos. Els fabricants catalans van viure constantment amb l'ai al cor al llarg de tota la regència d'Espartero, perquè l'ombra d'un tractat econòmic amb Anglaterra planejava sempre a Madrid. El problema afectava tan intensament la població catalana que va

pels membres de l'Institut Industrial d'Espanya, per aconseguir llur dissolució definitiva que arribà el 16 de gener de 1843. A.F.T.N., C. de F. Llibre d'Actes 1840-46, p. 337, 1 febrer 1843

ésser un dels motius de la revolució de 1842: "la protecció a la indústria catalana".

Així el règim progressista portà un seguit de problemes. Si haguéssim de fer un balanç dels tres anys progressistes -- (1840-1843) en nom de la Comissió de Fàbriques trobaríem alguns punts positius, l'aprovació del Reglament, un cert sanejament de les aduanes i millor persecució del contraban,⁽³⁾ la inclusió d'importants representants catalans a una comissió governamental per estudiar els drets aduaners,⁽⁴⁾ la discussió de les tesis econòmiques lliurecànvisme-proteccionisme a les legislatures de 1841 i 1842, triomfant finalment la causa proteccionista; però en l'aspecte negatiu, i segons ells de considerable pes per a la indústria en crisi, van ser les associacions de treballadors, que encara que prohibides a Madrid, van continuar funcionant a Barcelona amb el beneplàcit de l'Ajuntament que tenia més autonomia amb el nou règim progressista; la Milícia Nacional que es veié augmentada arreu de l'Estat espanyol i que a Barcelona es composava bàsicament de treballadors i artesans; l'ascensió del republicanisme i la radicalització de progressistes i republicans, recolzat per la Milícia Nacional que tantes vegades sostingueren l'enfrontament contra el poder central recolzant les Junes successives que s'anaven formant a Barcelona...; i com a resultat d'aquestes tensions, suma de multiplicitat de causes que ara no ens toca analitzar, un cop fort per a la indústria i l'economia de Barcelona va ésser el --

3) Carlos Marichal, La revolución liberal y los primeros partidos políticos en España, 1834-1844, Ed. Cátedra, Madrid 1980, pp. 219 i ss.

4) Ibid, p. 208. Entre els representants de la indústria catalana hi havia Josep Bonaplata, Pere Surrà i Rull i Bonaventura Carles Aribau.

bombardeig de la ciutat, manat per Espartero el 1842, que ocasionà considerables pèrdues materials a molts edificis; i a més la forta contribució extraordinària de 12 milions de rals com a càstig per haverse sublevat. Els industrials van lamentar les calamitats inflingides a les seves fàbriques i a les seves cases. Cal dir però, que van ser els treballadors els qui més -- van patir la repressió militar.

ELS MODERATS INTENTEN EL CONTROL I L'ORDRE

Quan finalment els moderats aconseguiren de nou el poder ho feren utilitzant una forta repressió contra els sectors populars i els grups polítics radicals. Barcelona que havia -- aguantat una lluita aferrissada durant dos mesos contra el govern de Madrid i que exigia, després de la fugida d'Espartero, la formació d'una Junta Central Revolucionària a Madrid, va é^s ser víctima d'una repressió considerable en les persones del -- treballadors i dels revolucionaris. Hi hagueren nombroses execucions sumàries i arrestos. Molts caps rebels fugiren a França.

Però, el nou règim havia d'assegurar l'ordre i com a pri-- meres mesures decidí clausurar tots els periòdics de l'oposi-- ció, desarmar la Milícia i purgar els ajuntaments. És en aquest punt, que ens caldrà fixar l'atenció. Ens caldrà veure la nova concepció municipal que ara quedava sota la vigilància del Cap Su-- perior Polític, estretament unit al Ministeri de la Governació, per tal d'assegurar la pau i ordre que tant desitjaven els par-- tidaris del nou règim: la majoria de la burgesia espanyola, -- els industrials catalans, els financers madrilenys, els terratinents d'Andalusia, Castella i altres regions de l'Estat.

Control i reinstauració dels Gremis

L'Ajuntament barceloní de 1844 es plantejà la problemàtica que oferia la situació social i l'ordre públic tan alterats en els últims anys. En una anàlisi dels fets passats considerà de vital importància la reorganització dels col·legis i gremis que teòricament eren sota llur jurisdicció, tot invocant que si tenia controlades ambdúes forces podria garantir millor -- l'ordre públic. Ja he dit anteriorment que la base progressista principal es trobava precisament en els nuclis d'artesans -- de les ciutats, i que una part de la mateixa s'havia apropiat -- molt al moviment republicà. Es per això que l'Ajuntament barce-- loní decidí recobrar l'autoritat que tenia sobre els mateixos, ja que en realitat, quan es dictà el Reial decret de 20 de ge-- ner de 1834, conegut com el de l'abolició dels gremis, no es -- van suprimir sinó que se'ls va subjectar a l'exclusiva depen-- dència de l'autoritat municipal de cada poble, si gaudien d'u-- nes ordenances gremials favorables a la llibertat de fabrica-- ció o a la circulació interior de gèneres i fruits del Regne, i a la concurrència indefinida del treball i dels capitals.⁽⁵⁾ Això exigia que molts gremis modifiquessin llurs ordenances on hi devien incloure els nous principis liberals, i si no ho -- feien, quedarien anul·lats.

Doncs bé, amb aquest panorama l'Ajuntament barceloní de 1844 nomenà una comissió perquè redactés les bases de la reor-- ganització dels gremis, desfets per la inhibició o inquina del Govern anterior i per l'allau de fabricants i botiguers dels -- pobles de Catalunya que es refugiaren a Barcelona durant la -- guerra civil fugint de la persecució o de la por als carlins.

5) Jaume Carrera Pujal, La Economia de Catalunya..., Vol. II, p. 468

En realitat l'Ajuntament creia que col·legis i gremis eren molt útils a la societat barcelonina i que llur organització la reclamaven l'ordre públic, la moral i el perfeccionament dels -- oficis. Només cal transcriure les paraules que Nicasi Milà de la Roca escrivia sobre la conveniència dels gremis, per entendre què en devia voler el consistori barceloní:

"Tales instituciones (els gremis) eran un centinela avanzado del orden, una firme garantía para el honrado operario y, por fin, una verdadera policía, que alejaba de la ciudad a los enjambres de tunos y vagos que entonces la infestaban. Y cuando las autoridades tenían que cumplir una orden del Gobierno o debía hacerse el reparto de una contribución o de algún gasto extraordinario, el Municipio reunía en el Salón de Ciento a los jefes de los colegios y gremios, les exponía el objeto y en un día, en una hora, el pueblo aprontaba su contingente. En aquellas admirables asambleas en que estaban representadas todas las clases de la ciudad, no resonaban elocuentes ni fluidos -- discursos, pero por todas partes rebosaban los sentimientos de paz, amor al trabajo, prosperidad del país y sumisión y apoyo al Gobierno..."⁽⁶⁾

Cal advertir que N. Milà de la Roca escrivia això dels gremis referint-se a començaments de segle en el seu llibre -- Misterios de Barcelona (1844), però no es pot negar que aquest devia ésser l'esperit que es volia recuperar, encara que les circumstàncies econòmico-socials ja no podien pas ésser les mateixes que cinquanta anys enrera.

Amb aquest afany de restaurar l'ordre tot controlant la classe popular i artesanal, l'Ajuntament doncs, nomenà una Co-

6) Citat per J. Carrera Pujal, La Economía... Vol. II, p. 480

missió de regidors perquè estudiés la reorganització gremial. Aquesta li entregà el dictamen el desembre de 1844 i confirmava que evidentment els tristos i lamentables aconteixements de 1835 a 1843 no haguessin ocorregut si els gremis haguessin pogut actuar normalment. Eren doncs ben necessaris.

També una Comissió permanent dels mateixos gremis opinava de forma semblant, però hi afegia la necessitat més explícita de posar una línia divisòria entre els qui manen i els qui obeeixen, cal una llei que subjecti a tots. (...) han crescut doctrines d'igualtat mal entesa. (...) Els amos són respecte dels seus dependents com els pares dels seus fills i el Govern dels seus subordinats. Sense força moral no és possible la conservació de l'ordre i sense ordre difícilment es pot fer res de bo. (...) Proposava una Junta Superior de Gremis, amb empadronament per oficis i llibreta d'aplicació i bona conducta, autoritzada pels seus amos. Les diferències entre uns i altres les sol·lucionaria la Junta Superior. Calia una inscripció obligatòria en els llibres dels gremis de tots els que possessin un establiment fabril o industrial a la ciutat, però en quedaven exceptuats, com abans, els tres rams de cotó: filats, teixits i estampats, i les nobles arts.

I encara el Capità General va opinar sobre aquesta possible reorganització, invitat pel Cap Polític que havia rebut -- l'encàrrec de l'Ajuntament. El Capità General hi veia el perill de resucitar l'associacionisme obrer que tant de mal havia fet els anys anteriors. Proposava que es formés una Comissió mixta que ho estudiés millor, formada per un representant de la Diputació, un de l'Audiència, un de l'Ajuntament, un de la Junta de Comerç i 2 o tres representants dels mateixos gremis.

Sembla que aquesta Comissió no s'arribà a reunir. Tot -- això succeïa el mes de febrer de 1845. Al cap d'uns mesos el Cap Superior Polític anunciava que havia nomenat una Junta pre- sidida per Antoni Barata per examinar la qüestió de la reorga- nització dels gremis i finalment les bases d'actuació dels ma- teixos van quedar ultimades pel mes d'agost d'aquell any. Els cònsuls i prohoms estarien sota l'inspecció del Cap Polític i de l'Alcalde, els quals podrien nomenar-los i suspendre'ls. -- Aquesta mesura tan "liberal" no devia ésser exercida cap vega- da perquè en la realitat sembla que mai van funcionar, o que no es van seguir les disposicions donades. (7)

Control de la indústria

Hem vist els esforços, tant per part de l'Ajuntament que se sentia responsable de l'ordre a la ciutat i que considerava de vital importància la reorganització dels gremis, com de les autoritats polítiques superiors, Capità General i Cap Superior Polític, per aconseguir, si més no, el control d'una part con- siderable de la massa urbana a qui consideraven perillosa i -- prompta als aldarulls. Però, quedava encara un nombre ben cres- cut de personal a qui no es podia controlar a través dels gre- mis i col·legis professionals: els obrers. Ben clar ho especi- ficava el Cap Polític en un escrit al Ministre de la Governaa- ció en el que explicitava el seu convenciment de que els tras- torns soferts els darrers anys per Barcelona i província es van deure principalment a la classe obrera empleada a la indústria tèxtil, la qual, encara que només gaudint d'una autorització - parcial per associar-se i varies vegades dissolta l'Associació de Teixidors, continuava actuant a la clandestinitat i encara

7) J. Carrera Pujal, La Economia... Vol. II, pp. 483-485

més, donava la llei molt frequentment als capitalistes i fabricants...⁽⁸⁾ I en una anàlisi de la situació social creada a Barcelona per la presència notòria de la indústria tèxtil, tant li preocupava l'estament dels patrons com el dels obrers. A fi -- d'acabar amb una situació anàrquica tant per a patrons com per a obrers creia pertinent subjectar a regles la facultat d'establir fàbriques sense garanties de capital, les quals en tancar-se, al menor símptoma de crisi, deixaven al carrer a nombrosos treballadors i en la misèria a moltes famílies. Deia que la indústria fabril era quasi un poder dins de l'Estat i que la llei havia d'actuar perquè no creixés de tal forma que obligués el Govern a faltar als seus deures sacrificant interessos respectables, amenaces encobertes i símptomes de rebel·lió. Per això li semblava que exigia un empadronament dels obrers i la seva subjecció a les regles que dictés el Govern per neutralitzar plans i empreses de subversió; i un ordenament per a la instal·lació d'indústries que no les deixés a la lliure voluntat dels empresaris, la qual havia portat a concentrar les fàbriques a la capital, quan hagués estat molt millor estendre-les per tota la província.⁽⁹⁾

8) A.S.B.A.P., Reglamentació classes industrials, Còpia exposició Cap. Sup. Polític Ventura Díaz (sense data), C.25 nº 3

9) En realitat durant el període progressista ja el govern s'ha via preocupat d'una reglamentació sobre les manufactures de cotó. A les Actes de la Junta de Fàbriques apareix la notícia d'unes reunions per confeccionar un projecte de llei sobre manufactures de cotó, on hi assistien el Ministre d'Hisenda, una Comissió del govern i els Srs. Madoz, Doménech, Burriel i Sánchez Silva. (A.F.T.N., C. de F. Actes 1840-1846, 10 febrer 1842, p. 123). El resultat de les reunions devia ésser la constitució d'una Comissió cotonaire encarregada - d'examinar els treballs fets pel Sr. Sayró per poder rectificar el que calgués. Es a dir que la reglamentació industrial derivà cap a la qüestió dels aranzels.

- El text al qual m'he referit es troba a A.S.B.A.P., Reglamentació classes industrials, anteriorment citat

Aquest escrit del Cap Superior Polític es correspon exactament amb l'actuació i relació que tingué des de darrers de 1844 i durant els primers mesos de 1845 amb la Comissió de Fàbriques. Les referències que donaré ens mostren molt bé una actitud d'intervenció decidida en les relacions de treball que tant el preocupaven pel que podien portar de desordre social. Veiem-ho: Ja el 30 de setembre de 1844 convoca els fabricants per manifestar-los que havent resolt disoldre la Societat de Teixidors i poguent-se considerar com ja inexistent, seria fàcil que els operaris en atur, en no poder cobrar de la Societat de Teixidors, caiguessin en la misèria. Per això caldria que els fabricants els col·loquessin.⁽¹⁰⁾ El 8 d'octubre els dona a conèixer un projecte de Reglament destinat a sol·lucionar les freqüents diferències que se susciten entre fabricants i operaris, conciliant els interessos d'uns i altres tot adoptant un sistema fix en l'esdevenidor, amb uns Estatus que subjectin estrictament ambdúes classes.⁽¹¹⁾ És interessant incloure la frase amb que el llibre d'actes tanca aquest punt: "La Comisi6n ha dicho quedar enterada"... Es prou dignificativa de l'estat d'ànim dels fabricants en rebre la notícia que els anunciava una reglamentació de la que en desconeixien els termes, però que prou bé en descobrien l'intenció. El 21 del mateix mes d'octubre ja sortia promulgada.

I a continuació un seguit de requeriments i de controls: una relació exacta d'altres i baixes de cada fàbrica,⁽¹²⁾ amb -- multes pels qui no li presentaven; relació de fabricants que po

10) A.F.T.N., D. de F. Llibre d'Actes 1840-1846, p. 240

11) Ibid., p. 245

12) A.F.T.N., C. de F. Copiador de Correspondencia 1844-1847, 30 octubre 1844, p. 2

dien admetre operaris que havien de sortir d'una fàbrica que - plegava;⁽¹³⁾ informes sobre un determinat obrer;⁽¹⁴⁾ informe sobre els prejudicis que podien causar les màquines de vapor i - les fàbriques de productes químics,⁽¹⁵⁾ etc. Tot això ens demostra el tipus de control que exercia sobre els fabricants i com els devia molestar tal forma d'actuació.

La situació en què es trobava la Comissió de Fàbriques era doncs ben delicada. D'una banda, al menys majoritàriament encara que amb algunes excepcions, la Junta s'inclinà per l'ordre i la pau que imposà la mà dura de Narvèez i que canalitzava el Ministeri de la Governació a través del Cap Superior Polític. I aquest, que ja s'havia reservat un cert control dels col·legis i gremis amb la iniciativa de l'Ajuntament i llur supervisió, havia de respondre ara de la part més conflictiva imposada per la nova realitat social fruit de la industrialització, que potser enlloc més d'Espanya tenia la importància de la de Catalunya. Pel Cap Superior Polític la majoria de trastorns dels últims anys es devien precisament a la classe obrera empleada al ram tèxtil; però ben aviat entengué que la problemàtica més gran es donava no pas per culpa dels treballadors només, sino pel tipus de contractació que tenien i pels freqüents acomiadaments a que es veien llançats, i aquí s'havia de tenir en compte el fabricant que havia muntat la fàbrica potser sense suficients garanties d'èxit, o amb un capital tan exigu que no podia sofrir la primera embestida depressiva. A més, entenien que si la indústria no es concentrés a Barcelona capital -

13) A.F.T.N., C. de F., Copiador de Correspondencia 1844-1847, 10 desembre 1844, p. 19

14) *Ibid.*, 22 febrer 1845, p. 28

15) *Ibid.*, 15 juny 1845, pp. 55-59

desapareixerien alguns dels mals que ara preocupaven: la concentració d'una gran massa obrera, treballant o aturada, i la manca d'higiene produïda per la concentració de vapors o de fàbriques de productes químics amb llur consegüent contaminació.

D'altra banda, la Comissió de Fàbriques que recolzava el nou règim que li assegurava l'ordre i la pau per poder treballar, sofria la seva interferència en els seus afers. On quedava la llibertat d'indústria? Es que no feien prou donant feina a tantes i tantes famílies? No en tenien prou de preocupacions amb aconseguir un mínim de protecció pels seus productes i reclamar constantment la protecció de costes i fronteres per evitar el contraban? I la preocupació de posar-se al dia i de procurar-se maquinària nova per evitar l'excessiva competència estrangera? No era qüestió seva fer progressar l'Estat espanyol dotant-lo de manufactures cada vegada més modernitzades? Qui vivia com ells la responsabilitat de fer entrar Espanya en la línia de les nacions on el progrés anava de la mà de la indústria? Com s'ho havien de fer si quedaven tan sota control del Cap Superior Polític que limitava la iniciativa i el risc propis de tot esperit d'empresa, en fells-hi donar feina als parats per por a la subversió si quedaven al carrer? Els hi posava un lastre a sobre que els immovilitzava. Això no era la llibertat d'indústria...

En realitat els fabricants davant les interferències del Cap Superior Polític es comencen a preocupar perquè senten vulnerades les prerrogatives que havien gaudit des de 1789 quan s'aconseguí la llibertat d'indústria principalment pel que feia al ram tèxtil. Cal fer notar, no obstant, que el Reglament imposat pel Cap Superior Polític de 21 d'octubre de 1844, en el seu article primer subratlla la llibertat total entre fabri-

cants i operaris per posar el preu de la mà d'obra. Però hi ha una novetat: el reglament preveu el funcionament d'una Junta - de persones enteses que precisament no són ni fabricants ni operaris, nomenades directament pel Cap Superior Polític a qui estan estretament vinculades; els seus veredictes eren executius i no es podien reclamar; no era permès actuar en comissió ni - per part dels fabricants ni dels operaris quan se sentien agraviats; les queixes s'havien de presentar personalment. Si es faltava al Reglament serien castigats uns o altres. (16)

Aquesta institució que havia de sol·lucionar les diferències surgides entre fabricants i operaris no era pas nova. Estudiant l'organització industrial francesa i belga hi he trobat ja referències a una institució similar. En realitat era una creació de l'època napoleònica, que es conservà com un arma eficaç en els problemes laborals. En certa forma era una anticipació de l'actual Magistratura del Treball. (17)

També aquí a Barcelona havia funcionat en altres ocasions una Junta encarregada de l'arbitratge entre fabricants i operaris. El 1840 s'instituí per un Ban de 22 de maig del Cap Superior Polític Josep Mª Gispert "una comisió inspectora de fàbricas, composta de personas no fabricantes, pero de probi-

16) Diario de Barcelona, 22 octubre 1844

17) A Bèlgica, no sols conservaren les disposicions de l'època imperial, sinó que prenent-les com a base les ampliaren i els hi donaren més atribucions en el sentit de sol·lucionar les diferències sorgides en l'exercici del treball. Ara bé, la composició d'aquests "Conseils de prud-hommes" admetia a més d'altres membres, uns representants dels fabricants i també dels obrers. M.J. Clerfeyt, De l'état de l'industrie et du commerce en Belgique et des institutions qui s'y rattachent, Bruxelles, Imp. de T. Lesigne, 1863, p. 139

dad e inteligencia en el ramo de tejidos".⁽¹⁸⁾ I encara en funcionà una altra, aquesta de signe més progressista, el 1841, - per iniciativa de l'Ajuntament barceloní. En realitat fou el primer comitè paritari de la història laboral espanyola, com as senyala A. Elorza⁽¹⁹⁾ ja que el comitè era constituït per cinc fabricants (Valentí Esparó, Nicolàs Tous, Joan Vigó, Ignasi Roger i Joan Vilaregut) i cinc operaris (Joan Muns, Josep Sort, Josep Sugrañes, Vicens Martínez i Pere Màrtir Cardeñas). El president de la Comissió mixta fou Joan Vilaregut i el secretari el teixidor Cardeñas.⁽²⁰⁾ El funcionament d'aquest Comitè no resultava gens fàcil, ni per part de les repercussions que portava al camp dels fabricants ni per les dels operaris.⁽²¹⁾ Però - no pretenc ara tractar dels resultats obtinguts una i altra vegada. Només vull subratllar la particularitat del Reglament - d'octubre de 1844, que marginava els fabricants i que els feia víctimes d'un control al que no hi estaven avesats.

Aquesta postura que prenia la primera autoritat política respecte dels fabricants no va ésser gens ben acceptada i fins és possible que s'haguessin enterat del proposit d'enviar un escrit al Ministre de la Governació, insinuant la necessitat d'un "reglament industrial"; reglament, amb tot, que tant afectava els obrers en quant a l'obligació d'empadronar-se i subjectar-se a unes regles determinades, com als fabricants a qui els retallava el principi de llibertat d'indústria, al --

18) Diario de Barcelona, 23 maig 1840

19) A. Elorza, Los orígenes del asociacionismo..., p. 131

20) Ibid., p. 131

21) Joan Vilaregut així ho expressa en constatar la dificultat de la seva missió com a President. A.F.T.N. Comunicacions 1842-1845, 6 maig 1842

menys tal com ells l'entenien, ja que proposava una ordenació en la instal·lació de fàbriques, tant pel que feia a la ubicació com a la garantia econòmica que oferia l'empresari.

La Comissió de Fàbriques vol aconseguir que el Reglament tingui força de llei

I aquí ens trobem en ple conflicte entre la Comissió de Fàbriques i el Cap Superior Polític. Els membres de la Comissió actuaren totseguit per aconseguir que el seu Reglament fos elevat a llei. Què pretenien amb la consecució d'un rang superior?

En primer lloc que se'ls respectés el principi de llibertat d'indústria. Prou bé ho anunciaven al preàmbul del Reglament que se'ls havia aprovat el 1841: "La Comisión de Fábricas de hilados, tejidos y estampados de algodón de Cataluña había conocido ya desde muchos años la necesidad de regirse por unos estatutos, estableciendo una corporación sobre bases, que al paso que avisaran á todos los fabricantes sus respectivas obligaciones, no impidieran el libre ejercicio de la industria fabril, ni perjudicaran en ningun modo el ramo particular de cada uno con trabas, ó vejámenes".⁽²²⁾ i també: "aunque el ejercicio de la fabricacion es libre..."⁽²³⁾ Aquest principi se'l veien retallat amb les propostes del Cap Superior Polític i si aconseguien una validesa superior del seu Reglament asseguraven el principi de la lliure empresa.

22) Reglamento para las fábricas de hilados, tejidos y estampados de algodón y ramos auxiliares de esta fabricacion en Cataluña, Imp. Fco. Garriga, Barcelona, 1842, p. 3

23) Ibid, p. 6

Segonament, precisaven de considerables sumes monetàries per poder defensar la indústria, precisament l'exercici de llur professió: calien exposicions a S.M., representants a Madrid - que vetllessin els seus interessos, publicacions, etc. per assegurar el sistema proteccionista, única possibilitat, segons ells, que permeteria afermar la indústria a Espanya. Si durant la regència d'Espartero planava constantment la possibilitat - d'un tracte comercial amb Anglaterra, ara la por venia de les relacions amicals amb França que tant havia ajudat a Narváez i a la Reina mare per retornar al tron. Així, arran de la vinguda de Mr. Blanqui, individu de l'Institut, i Professor d'Economia Política al Conservatori d'Arts i Oficis de París, que vinqué acompanyat d'un membre del Consell General de Manufactures, es deia que havia sortit cap a Madrid amb la doble missió d'estrènyer les relacions comercials i d'estendre un informe detallat sobre l'estat econòmic d'Espanya, sobre els seus recursos i riquesa nacional. Aquest fet causà viva alarma entre els fabricants catalans.⁽²⁴⁾ Si sense cap tractat comercial ja entrava escandalosament tota mena de gèneres francesos de contraban, què passaria si s'hi formalitzava un tractat preferent?⁽²⁵⁾

Els membres de la Comissió de Fàbriques prou tenien aprovat en llur reglament l'obligatòria cotització d'un tant per -

24) A.F.T.N., C. de F., Copiador de Correspondencia 1844-1847, 12 juny 1845, p. 51

25) Segons ens ofereix Marichal, "França inundava Espanya amb grans quantitats de productes de seda, llana i cotó, gairebé tots passats il·legalment pels Pirineus. (...) Espanya va ésser concretament el major mercat per les manufactures de draps i teles franceses entre 1830 i 1840 absorbint -- aproximadament el 30% de l'exportació tèxtil d'aquest -- país". C. Marichal, La Revolución Liberal..., p. 237 citant Ramón de la Sagra, Revista de Intereses Materiales y Morales, Madrid, 1844, Vol. I, pp. 23-24

màquina o per nombre de fusos, telers o cilindres,⁽²⁶⁾ però en la realitat no s'aconseguia cobrar; o bé perquè no tots es matriculaven tal com era instituït, o bé perquè senzillament no pagaven perquè no s'hi sentien suficientment obligats.⁽²⁷⁾ La pràctica els demostrà que si el reglament no tenia més força, ells no podien exigir i no podien lluitar en defensa de la indústria. Així ho expliciten al seu representant de Madrid Joan Dotres, quan li demanen que per damunt de tot s'aprovi el reglament amb força de llei perquè "de la fuerza que tenga el Reglamento dependen todas las operaciones que deba emprender la Corporación para la defensa de la industria en general".⁽²⁸⁾

Hi havia encara un altre motiu que els impulsava a sol·licitar el seu propi Reglament per sobre del que podés proposar el Cap Superior Polític. En tant que aquest suggeria un empadronament dels obrers amb unes determinades regles a les que s'haurien de subjectar i que ells desconeixien, els fabricants sempre havien defensat la llibertat de contractació i d'acomodament, i havien previst ja una forma "segura" d'admissió de treballadors al seu article 13: "Ningún fabricante podrá admitir operario alguno sin que lleve la correspondiente salida -- del último establecimiento en que hubiere trabajado, firmada -- por el dueño ó encargado de él, quien nunca podrá negarla. La Comision cuidará de su impresion y distribución para su debida uniformidad". I també pel que feia als conflictes que podien presentar els operaris, l'article 14 estatua que totes les reclamacions o demandes es fessin a nivell individual per part del mateix interessat.⁽²⁹⁾

26) Reglamento para las fábricas..., art. 36, p. 11

27) A.F.T.N., C. de F. Cop. Corresp., 1844-1847, 9 nov. 1844, p. 5

28) *Ibid.* 27 febrer 1845, p. 28

29) Reglamento para las fábricas..., p. 7

Hem vist ja els motius que impelien la Comissió de Fàbriques a lluitar per aconseguir que el "seu" reglament fos convertit en llei. La "seva" reglamentació industrial els hi convenia més que la que pogués sortir del govern, tan allunyat de la realitat. Ells estaven convençuts que la indústria en general estava malament perquè el govern no hi feia res i decidia qui no entenia en les coses industrials.⁽³⁰⁾ En definitiva, si el Cap Superior Polític proposava un reglament que subjectaria els obrers a unes regles i que ordenaria i limitaria la instal·lació d'indústries, ells, invocant la sagrada causa del progrés que es materialitzava en el desenvolupament industrial, lluitaven per aconseguir que el Reglament-Llei obligués tots els fabricants a cotitzar per poder disposar de fons suficients que els permetessin la defensa de la indústria (el proteccionisme) i el millorament tècnic precís per posar-se al dia. I aquests dos objectius: la defensa de la indústria i el millorament tècnic, suposaven un dispendi econòmic considerable. Si podien exercir llur professió sense traves de cap mena, ni pel que fa a la instal·lació de noves indústries ni pel tipus de contractació obrera, la indústria iniciaria l'arrencada necessària per poder-se equiparar a les altres nacions modernitzades. Si el Cap Superior Polític tenia en compte abans que tot l'ordre públic que es podia veure torbat per la presència massiva d'obrers en atur, la Comissió de Fàbriques entenia que no més una defensa mancomunada de la indústria que aconseguís una política econòmica clarament proteccionista solucionaria el problema i aconseguiria els mateixos fins: el treball per a tots els obrers i la riquesa i la prosperitat del país.

30) A.F.T.N., C. de F., Copiador de Correspondencia 1844-1847, 9 novembre 1844, p. 5

Les referències que es troben als llibres de la Comissió de Fàbriques tractant aquest problema del Reglament-llei són abundants, des de 5 de novembre de 1844 fins a darrers d'agost de 1845.⁽³¹⁾ En general, l'encarregat de portar-ho a terme era Joan Dotres, el seu representant a Madrid, al qual se li assenyalen clarament els objectius principals de la seva gestió a la Cort: restablir l'Institut Industrial d'Espanya i fer una llei el Reglament de Fàbriques.⁽³²⁾

Cal recordar que si l'I.I.E. havia estat eficaç en llur primera etapa (anys 1841 i 1842) quan aconseguí que a les legislatures d'aquells anys, no obstant els forts vents lliurecanvistes de l'etapa progressista, triomfés la causa proteccionista, s'esperava que de llur reinstal·lació se'n seguirien -- triomfs similars, i un dels primers que s'aconseguiria fora el de l'aprovació del Reglament, com a Reglament de fàbriques, en general.⁽³³⁾

Però el Reglament-llei no s'aconseguí, com tampoc cap tipus de reglamentació industrial tal com pensava proposar el Cap Superior Polític al Ministre de la Governació. I és després, a partir de l'octubre de 1845, que apareix un nou tema que centra i ocupa l'atenció dels fabricants de la Comissió de Fàbriques: el tema en qüestió és la conveniència d'establir a Barcelona una Societat Industrial, com un dels medis més adients

31) A.F.T.N., C. de F., Llibre d'actes 1840-1846, dies 5 nov. 1844; 23 desembre 1844; 20 gener 1845 i 28 agost 1845. I també en el Copiador Correspondència 1844-47, dies 28 desembre 1844; 9 gener 1845; 27 febrer 1845 i 12 juny 1845

32) A.F.T.N., C. de F., Llibre d'Actes 1840-1846, 5 nov. 1844, p. 250

33) A.F.T.N. Ibid. 28 agost 1845, p. 293

per afavorir la indústria: "Se ha considerado que uno de los medios más eficaces para los adelantos de la fabricación y conservación de los intereses fabriles era el establecimiento en esta Ciudad de una Sociedad industrial, a semejanza de lo que practican los extranjeros en sus principales poblaciones fabriles, a fin de que de este modo los fabricantes no sólo tuvieran un centro de discusión y de estímulo para las cuestiones industriales, sino también un conducto para proporcionarse las noticias, inventos y mejoras de sus respectivos ramos, y la facilidad de estar en contacto y de comunicarse sus ideas y conocimientos, ya para ilustrarse en las materias de su particular interés, ya para trabajar en su defensa propia y común". (34)

Què ha passat perquè hagin abandonat el tema del Reglament i centrin els seus esforços actuals en la constitució d'una Associació industrial? És que la Comissió de Fàbriques no ho era ja? Ens caldrà veure ràpidament els aconteixements que tocaren d'aprop la vida industrial durant l'any 1845 per poder entendre el motiu, o millor dit, el conjunt de causes que feren orientar llurs esforços cap a l'establiment d'una Institució similar, tot abandonant l'intent d'aconseguir que el Reglament de la Comissió de Fàbriques tingués força de llei.

Els problemes dels anys 1844-45

Què havia passat, doncs, durant aquest temps que portà a abandonar la lluita per aconseguir que el Reglament tingués -- força de llei?

34) A.F.T.N., C. de F., Llibre d'Actes 1840-1946, 23 octubre 1845, p. 332

En primer lloc cal subratllar la realitat de la indústria barcelonina que encara pagava, en certa manera, les convulsions polítiques dels anys 1842 i 1843 portant-la a una paralització considerable del treball. Aquesta seqüela estava en l'ambient, i els fabricants se'n queixaven sovint. Això no obstant, també reconeixien que "no solo se ha conservado la industria sino que se ha engrandecido y perfeccionado cada día."⁽³⁵⁾

Hi havia altres coses que els havien portat moltes preocupacions. Quedaven una serie de disposicions que afectaven la indústria, o bé encara eren vigents des del govern anterior, com la de l'abril de 1843, sobre l'admissió de gèneres amb mescla de cotó, o bé corresponents a disposicions del nou règim, com el decret de febrer de 1844 prohibint les visites domiciliàries que tenien per objecte la persecució del contraban o frau a les cases, magatzems i botigues; o la restauració del dret de portes que afectava en gran manera moltes manufactures que ja havien pagat per llurs primeres matèries els drets d'Aduana i que es veien novament gravades amb la imposició d'aquest tribut, encarint així el producte o bé arruinant el fabricant.⁽³⁶⁾ Aquests temes apareixen insistentment al llarg de l'any 1845 i foren motiu de diverses exposicions a tots nivells per aconseguir-ne la solució.

La qüestió dels aranzels podrien resultar de vida o mort, perquè era ben segur que el que es presentés al Congrés o al Senat sortiria aprovat i seria sancionat per S.M. En aquells moments les coses no estaven ben parades a Madrid per poder es

35) A.F.T.N., C. de F., Actes 1840-1846, "Memòria any 1845", 23 agost 1845, p. 293

36) A.F.T.N., C. de F., Copiador Correspondència 1844-1847, "Exposició a S.M.", 15 abril 1845, pp. 37-40

perar que en el moment de la discussió a la legislatura tornés a triomfar la causa més favorable a la indústria catalana, tal com havia succeït els anys 1841 i 1842, quan la Comissió de Fàbriques tenia, a través de l'I.I.E. uns bons defensors, tant al Congrés com al Senat. Els darrers aconteixements polítics de 1842 i 1843 havien paralitzat pràcticament les activitats de la Comissió de Fàbriques, i per tant, havien descuidat totalment l'atenció dels compromisos contrets amb els seus representants de Madrid. D'aquesta inactivitat n'és bona prova la carta adreçada a Joan Dotres, quan des de la Cort els demanava informació de les activitats de la Comissió durant aquells anys: "en el último trimestre de 1842 -li deien- estuvo todo tan paralizado por los trastornos de la revolución y por el bombardeo -- que la Comisión solo se reunió tres veces y cinco veces desde 10 de Enero hasta Julio de 1843".⁽³⁷⁾ Això havia perjudicat considerablement la situació de la causa catalana a Madrid i ara no se'n podia esperar una adequada defensa. Joan Vilaregut, vivament preocupat per aquesta qüestió, comentava la campanya -- sostinguda per la premsa madrilenya, especialment per la Guía del Comercio i El Castellano, atacant amb tota mena de mentides i calúmnies i de forma violenta, la indústria cotonaire. Segons ell, el propòsit d'aquests articles era el de preparar l'opinió pública per aconseguir la majoria a la pròxima legislatura, en favor de l'entrada dels gèneres de cotó de 20 fils cap amunt per cada tres línies, amb un dret molt moderat. I ell creia que ho estaven aconseguint si no es muntava una defensa que provingués de tots els fronts possibles: la mateixa premsa, les autoritats governatives catalanes, les corporacions -- barcelonines que sempre els havien recolzat i, ja no calia -- dir-ho, la Comissió de Fàbriques. I tot oferint-se per ésser -

37) A.F.T.N., C. de F., Copiador de Correspondencia 1844-1847, 9 nov. 1844, p. 5

el seu port avançat a Madrid els feia saber la crua realitat - de la pèssima situació a la Cort: "Yo estaré á su lado y seré su puerto avanzado, porque ha de tener presente (esta Comisión) que hay muchos enemigos, y que ha perdido muchos de sus adictos más sinceros y capaces de defender con conocimiento esta - cuestión. La indolencia y falta de calculo de la mayor parte - de los fabricantes de esa Provincia, fueron la causa que esa - Corporacion faltase á las promesas; pues si bien estaba en su derecho, el suspender o quitar los situados que habia señalado a tres personas de esta Corte, no podía prescindir de pagar lo que alcanzaban hasta la fecha que cesaron en su encargo.

Uno de los tres murió (es refereix a Francisco Subirachs) pero su viuda y familia clama en contra el comportamiento de los Fabricantes. Otro que puede ser terrible enemigo (Manuel - ma Gutiérrez) está en posición de hacer mucho daño, y quizas - se haya ya vengado.

El último, (J. Félix Domènech) buen catalán y mejor caba- llero, ayuda cuanto puede en favor (sic) de nuestras industrias, sin acordarse de la injusticia que se le hizo.

Debía haberse dado en esa Provincia alguna prueba de gra- titud á los S.S. Aribau y Borrego, por haberles interesado en nuestro favor (sic), supuesto que en tan buena disposición esta- ban y tantos medios tienen de hacer conocer, que su falta de - cooperación puede sernos funesta. El General Manso y el Sr. Ba- rata han dejado cierto hueco difícil de llenar en estas cir- cunstancias". (38)

38) A.F.T.N., Comunicaciones 1842-1845, Carta de Joan Vilaregut de 7 de novembre de 1845

També durant l'any 1845 es donà una problemàtica nova: - la reforma tributària del ministre d'Hisenda Mon. Si fins aleshores pràcticament les fàbriques eren exemptes de contribució, en aquest moment passaren a una considerable aportació al fisc. A més d'una quota fixa s'imposava un 10% en qualitat de dret proporcional sobre els lloguers, reals o presumptes, de les fàbriques i els seus magatzems, pagant-se per mensualitats anticipades. Però el problema principal es donava en la competència donada per la Junta de Comerç a la Comissió de Fàbriques - per classificar els industrials, senyalant les unitats de treball i els presumptes lloguers de les fàbriques. La Comissió entenia que no era competència seva sinó que s'havia de muntar una Administració pública que se n'encarregués. Amb això es tocava de nou l'objecte real de la Comissió de Fàbriques i l'essència del seu reglament, potser massa pròxim a una associació gremial encara, i que els temps moderns demanaven canviar. (39)

I fou encara a primers de 1845 que es començà a parlar d'un possible canvi d'aranzels, tema que només de sentir-lo ja electritzava els nostres fabricants. Ja hem fet esment abans a la visita de Mr. Blanqui i Mr. Salladrouze, membres de la legació francesa que visitaven Espanya per estrènyer les relacions comercials i per elaborar un informe detallat sobre la situació econòmica de l'Estat i llurs recursos, riquesa nacional, etc. (40) Tot feia suposar que l'ajuda i el suport polític concedits per retornar la Reina mare i assentar Isabel al seu tron, es retornaria en forma de relacions comercials aventajoses per la veïna França, però perjudicials per a la indústria -

39) Guillermo Graells, Historia del Fomento del Trabajo Nacional, Barcelona, 1911, p. 219

40) A.F.T.N., C. de F., Copiador de Correspondencia 1844-1847, 12 juny 1845, p. 51

catalana que encara no s'havia posat a la seva altura tècnica per poder-hi competir.

Aquestes ratlles expressen prou clarament la crítica situació de la Comissió de Fàbriques enfront d'uns aranzels que li podien ésser molt perjudicials, i per això no és estrany que concentrassin esforços en aconseguir la reinstal·lació de l'I. I.E. confiant-li a Joan Dotres que prengué molt d'interés en aquesta qüestió, quan marxà a la capital de l'Estat. Esperaven que l'I.I.E. els obtingués l'aprovació del Reglament com a llei, que vetllés pel possible tractat comercial amb França,⁽⁴¹⁾ i d'una manera especial que fes valer la seva poderosa ajuda en la qüestió del pròxim canvi d'aranzels.⁽⁴²⁾

Però la problemàtica amb Madrid no s'acabava en aconseguir de nou el funcionament de l'I.I.E, ni en pagar els deutes atrassats als representants que l'havien defensat amb la ploma evitant així que lluitessin aleshores en contra seu. Hi havia encara una mala reputació, una desconfiança, la qual es ben -- trasllueix en unes poques paraules transcrites als llibres de la Comissió de Fàbriques, amb motiu de l'exposició pública de productes de la indústria nacional que es convocà a Madrid el mes d'abril d'aquell any. Quan comuniquen al Cap Superior Polític haver cursat la circular-convocatòria a tots els fabricants, ja li fan saber que és possible que no trobi gaire resó perquè "los fabricantes tienen desaliento por la inacción - en sus industrias y por el poco resultado que obtienen con las reclamaciones hechas a S.M."⁽⁴³⁾

41) A.F.T.N., C. de F., Copiador de Correspondencia 1844-1847, 12 juny 1845, p. 51

42) Ibid., 2 setembre 1845, p. 65

43) Ibid., 10 abril 1845, p. 36

Pocs dies després el Cap Superior Polític es queixa de - que encara no han presentat gèneres a l'exposició pública de Madrid, i els hi anuncia que es prorroga el termini d'admissió fins el maig.⁽⁴⁴⁾ Poca cosa, en definitiva, hi devien aportar, perquè així com en donar comptes a la Memòria de l'any, de -- l'exposició de Barcelona celebrada el 1844 amb motiu de la vinguda de les reines ho fan en termes tan elogiosos com aquests: "S.S.M.M. y A. demostraron la mayor complacencia por la marcha progresiva que ha seguido nuestra industria al través de las luchas y dificultades; y sin preparación alguna, y después de un año de convulsiones políticas, y de los tristes sucesos de esta Capital y de la emigración de sus habitantes, se improvisó una Exposición (...) a la que acudieron 670 expositores",⁽⁴⁵⁾ quan comenten l'exposició de Madrid només utilitzen una frase tan escueta com aquesta: "La Comisión quedó satisfecha". I cap més comentari.

Així doncs, els problemes que es presentaven a la Comissió de Fàbriques d'aquell any 1845 eren considerables: impacte de les convulsions polítiques a la indústria; disposicions poc favorables, antigues o recentment dictaminades; reforma tributària i problemàtica del paper de la Comissió en la distribució de la mateixa; possible canvi d'aranzels; mala situació a la Cort per defensar la indústria catalana, i encara el problema del contraban, sempre vigent però que amb el predomini de la influència francesa prendrà noves dimensions. A aquest tema hi dedicaré el següent apartat.

44) A.F.T.N., C. de F., Actes 1840-1846, 21 abril 1845, p. 276

45) Idem., "Memòria", 28 agost 1845, p. 293

El problema del contraban

Hem vist el deteriorament de les relacions Madrid-Barcelona i com podien pesar en un moment tan delicat en que es parlava de la modificació dels aranzels. Però hi hem d'afegir un punt important estretament relacionat amb els aranzels i que directament influí en la decissió de la Comissió de Fàbriques en vistes a constituir una Societat industrial: el problema del contraban.

A la ja citada carta de Joan Vilaregut es menciona el tema d'una forma ben realista, "poco importará que una ley prevenga que no se permita la entrada de géneros de algodón sino de 20 hilos por arriba en las tres líneas pagando por ejemplo 30 - 40 - o 50%, porque á la sombra de esta ley entrarían de 10 hilos, y pagarían la mitad, como está sucediendo hace muchos años con los géneros de seda, lana, estambre, lino y cáñamo".⁽⁴⁶⁾ Ell recomana denunciar els abusos comesos, trobats recentment a algunes Aduanes, per aconseguir una repressió ben efectiva d'aquesta plaga que tant de mal els feia.⁽⁴⁷⁾

El problema del contraban no era pas nou, i així ho demostra clarament Miquel Izard, del que en fa un estudi ben minuciós,⁽⁴⁸⁾ fent-nos veure que havia estat sempre el cavall de

46) A.F.T.N., Comunicaciones 1842-1845, Carta de Joan Vilaregut, 7 novembre 1845

47) Hem de recordar que tots els gèneres de cotó eren encara prohibits i no així molts d'altres com els de seda, llana, etc.

48) Miquel Izard, La revolució industrial en España. Expansión de la industria algodонера catalana 1832-1861, Tesis presentada en la Universidad de Barcelona para la obtención del grado de doctor, Mérida, Universidad de los Andes, 1969 p.144

batalla tant de lliurecanvistes com de proteccionistes. Els -- primers creien que era impossible evitar-lo i que per mitjà - seu entraven al país els teixits que podrien entrar oficialment si no existissin aranzels proteccionistes. Per tant, la indústria cotonaire catalana sofria igualment la competència de les manufactures angleses o franceses. Corolari lògic d'aquesta tesi era la supressió dels aranzels proteccionistes.

Els proteccionistes creien que el contraban es podia evitar i que si no s'aconseguia era, entre d'altres raons, per la poca retribució dels empleats de les aduanes, cosa que els induïa a augmentar els seus ingressos rebent "ajudes" dels contrabandistes; a la poca seguretat en la conservació dels seus destins; a l'enorme nombre d'aduanes; a la poca severitat i eficàcia de les lleis de repressió del contraban, etc.

D'altra banda els proteccionistes argüïen que una política proteccionista, si no anava acompanyada d'una efectiva repressió del contraban, no complia el seu fi primordial, impulsar la producció nacional, i que aquesta era una de les causes de que la indústria cotonera no arribés a atànyer un nivell -- competitiu. (49)

També Izard ens ofereix, a més d'una serie de queixes de la Comissió de Fàbriques i les mesures que el Govern prengué en diverses ocasions, les xifres corresponents a la quantitat de teixits entrats de contraban. Cal recordar que és ben difícil tenir-ne un càlcul exacte. Izard s'inclina per les xifres que ofereix Marliani per l'any 1840, perquè dels tres autors que donaven xifres per aquesta mateixa data ell quedava en una

49) Miquel Izard, La Revolución industrial..., pp. 146 i ss.

mesura intermitja. El valor dels teixits entrats de contraban el 1840 seria doncs:

De França	133.160.828 rs.
D'Anglaterra, per ports espanyols	3.463.700 "
per Gibraltar	60.858.100 "
per Portugal	54.000.000 "
per Liorna, Gènova, etc.	50.000.000 "
	<hr/>
	301.482.628 "

I per veure la considerable importància del contraban - respecte a la producció de la indústria cotonera catalana, si agafem l'estadística de Sairó del mateix any 1840 que ens dona el valor de 521.556.305 rals, veurem que el contraban equivalia a un 57,80% de la producció estatal.⁽⁵⁰⁾

Si aquestes xifres corresponien a 1840 hauriem de veure els canvis que podien haver sofert cap els anys que tractem: el 1845 en concret. Segons Marichal⁽⁵¹⁾ si el 1832 Espanya era el quart mercat estranger en ordre d'importància pel cotó manufacturat anglès (sempre de contraban, perquè aquí estava prohibit) i havia anat perdent pes, (sobre tot per l'increment de -- les exportacions britàniques als seus mercats colonials o semi colonials com l'Índia, Turquia o Brasil), hem de creure que el 1845 les xifres serien inferiors. Es a dir, que si el 1840 entraven manufactures de cotó angleses de contraban per valor de 168.321.800 rals⁽⁵²⁾ no seria tan descabellat acceptar la xifra

50) Miquel Izard, La revolución industrial..., pp. 146 i ss.

51) Carlos Marichal, La revolución liberal..., p. 236

52) És la suma de les quantitats més amunt indicades i que corresponien a les xifres que Izard ha tret de Marliani, pel que feia al valor del contraban anglès.

donada per Marichal per l'any 1842, d'uns 100.000.000 de rals que haurien disminuït encara el 1845.

Els anglesos aprofitaven els ports on hi havia establertes les principals cases comercials angleses com a canals del contraban procedent de Gibraltar: Càdis, Màlaga, Cartagena, -- Alacant i València eren els més importants. Un viatger anglès contemporani descrivia així les condicions que feien possible tal quantitat de contraban: "De totes les nacions europees, Espanya és la més exposada als embats dels contrabandistes. Amb un exèrcit mal pagat i amb funcionaris aduaners constantment exposats a la temptació ja que tenen sous molt baixos, no poden vigilarse adequadament les 500 milles de frontera amb Portugal i les 300 dels Pirineus. A més, amb una flota derrumbada i decadent tampoc es poder controlar les 400 milles de costa cantàbrica i més de 700 del Mediterrani. Hi ha més de 4.000 -- contrabandistes que es dediquen permanentment a transgredir -- les absurdes lleis fiscals i, per consegüent, més de 1.600.000 lliures (en pes) de tèxtils de cotó s'introdueixen cada any".

(53)

I això corresponia a l'any 1845 en concret. Veiem ara -- què passava respecte a França. Disposem d'unes dades que ens ofereix F. de Lesseps corresponents a l'any 1846; segons el seu informe sobre el comerç i la indústria a Catalunya, feia constatar que França havia donat a conèixer l'estadística comercial de 1846 i que havia revelat que una gran part del comerç d'exportació a Espanya era de contraban; així, el primer article,

53) Carlos Marichal, La Revolución liberal..., p. 236. Aquí cita el text d'un viatger anglès que publicà llurs impressions, F.M. Hughes, Revelations of Spain in 1845, 2 vols. Londres, 1845, p. 276, vol. I

el de teixits de cotó, la introducció dels quals era prohibida, representava tot sol un 28% del total de les exportacions amb un valor de 97.291.260 rals. (26.802.000 frs.)⁽⁵⁴⁾

Entre els articles que més endavant detalla per indicar l'assegurança que havien de pagar pel contraban a Perpinyà o a Barcelona hi havia els següents:

Indianes fines d'Alsàcia	50 %
Indianes comuns	60 a 65 %
Indianes de Rouen de gran consum	80 %
Mocadors de Cotó estampats a Alsàcia o al Midi	50 %
Mocadors de cotó de qualitat ordinària	60 %
Mocadors de Rouen	70 %
Articles blancs, muselines, etc.	50 %
Articles brodats	35 %
Tuls de Lille	35 %

Per obtenir el preu al que resultaven els articles de contraban que ens arribaven de França hi falta encara afegir a l'assegurança el 25% de despeses i els beneficis de l'expedidor, i el 10% per al venedor, de tal manera que els articles assegurats al 80%, que eren els més abundants, eren pagats pel consumidor un 105% més cars que a França.⁽⁵⁵⁾

La descripció que fa de la forma de realitzar-lo és ben interessant: "Toute la ligne des Pyrenées, depuis Perpignan jusqu'à Bayonne, fourni une véritable armée de colporteurs con

54) F. de Lesseps, "Note sur le commerce et la navigation du port de Barcelone et sur l'état de l'industrie en Catalogne" a J. Camps Giró, La Guerra dels matiners..., p. 154

55) Ibid., pp. 156-157

trabandiers français et espagnoles. C'est pour ce gens là que l'on peut dire "il n'y a plus de Pyrénées". L'association et la fraternité son completes entr'eux. Une seule commune du Depart. des Pyrénées Orientales celle d'Osseja ayant 1200 habitants, possède trois maisons qui font pour quatre millions d'affaires par an et entretiennent 600 colporteurs dont la moitié fait partie de la population de Castell, village de la frontière espagnole. C'est en employant un nombre à peu près égal de français et d'espagnols que les negociens a donnè à la contrabande assurent leurs entreprises". (56)

Dels textos que acabo de transcriure en podem deduir algunes conclusions. La primera, que el contraban era encara molt considerable; era la plaga coneguda i reconeguda per tothom, - estaments públics i privats. En segon lloc, se'n pot deduir la ineficàcia de llur repressió i la constatació que el públic -- comprava els articles d'importació amb tota mena de facilitats, encara que a preus molt considerables. I finalment també cal reconèixer, -amb tota mena de reserves perquè com ja hem parlat totes les xifres que s'ens ofereixin són un bon troç aleatòries- que el contraban començava a decreixer, o al menys iniciava aquesta tendència que s'anirà palesant amb més força a la segona meitat de segle. (57)

56) F. de Lesseps, "Note sur le commerce...", a J. Camps Giró, La Guerra dels Matiners..., p. 155

57) Izard ens n'ofereix dades que es resumirien en un 20% de la producció nacional, pel període 1850-1862, a Miquel -- Izard, La Revolución industrial..., pp. 150-151

LA MODERNIZACIÓ TECNOLÒGICA, UNA ALTRA FORMA DE DEFENSA DE LA INDÚSTRIA

Davant aquesta realitat la Comissió de Fàbriques cansada de demanar una persecució efectiva dels gèneres fraudulents -- que esdevenia totalment ineficaç, sense diners que no podia cobrar dels altres fabricants, desanimats pel poc cas que els feia el govern en matèria de protecció i no havent aconseguit que el Reglament fos elevat a llei per obligar precisament -- aquesta cotització necessària per lluitar pels interessos industrials; veient que un canvi d'aranzels, en el sentit de permetre l'entrada d'algun tipus de gèneres de cotó provocaria encara més tota mena d'argúcies tant per part del govern anglès com del francès per anar invadint encara més el mercat espanyol, decidiren optar per una altra via: la de la millora tècnica per poder equiparar les seves manufactures a les angleses o franceses. Es tractava de competir, o millor dit, de reconèixer que només preparant-se per poder competir equiparant els seus productes als que entraven de contraban, el podrien erradicar. Aquesta decissió era -per ells- un pas transcendent; era el pas d'una economia corresponent a l'Antic Règim, en certa manera mercantilista, totalment protegida per l'Estat, a una economia nova, és a dir, a una economia de mercat on només la competició imposava les seves lleis.

Això suposava un pas fonamental: en realitat, ells creien donar el pas real cap a la modernització; significava el no comptar (al menys totalment) amb la tutela de l'Estat, per llançar-se a la palestra de la llei del mercat que imposaven les altres nacions industrialitzades. (58)

58) Pels fabricants catalans i per molts homes liberals de l'època, modernització significava progrés, i passava necessà

No es pot confondre aquesta postura amb l'acceptació del lliurecanvisme. Suficients proves en tindrem per demostrar que la defensa del proteccionisme va ésser el credo dels fabricants catalans al llarg del segle; el canvi suposava senzillament haver captat que si el públic comprava, al preu que fos, uns determinats productes, ja no deixaria de comprar-los i d'exigir-los. Si ells, acoplant esforços, aconseguïen fabricar-los, ja no s'haurien d'importar.

Però és clar, això suposava un esperit de lluita, d'empresa i de risc que no tots els fabricants tenien. Això volia dir creure en el poder de la tècnica que exigia per endavant - unes despeses que només amb comunió d'esforços era possible. - Ja no era qüestió de lluitar només pels aranzels proteccionistes i per aconseguir un Reglament-llei que obligués tots els fabricants. Ara era qüestió de canviar l'obligació i la llei - per l'associació lliure i voluntària, molt més eficaç perquè - reposava en l'exercici de la llibertat personal que preferia - enrolar-se en una aventura escollida sense obligacions imposades des de l'exterior.

En realitat, es possible que fos aquest el moment decisiu en el que es possessin les bases per deixar el "prohibicionisme" (per tots els teixits de cotó) i començar a fer camí - cap el proteccionisme. Així quan el 1849 l'aranzel es modificà prohibint encara els filats i teixits de cotó més usats -- normalment, però deixant entrar ja els altres teixits de cotó

riament pel desenvolupament de tots els mitjans de producció, però en especial de la indústria i només amb una indústria forta i potent es podrien arrengrer amb les nacions que aleshores es tenien per avançades. D'aquí que a partir d'ara sempre que parli de "modernitat" em referiré al concepte que ells en tenien i pel que aferrisadament - lluitaven.

més fins amb un elevat aranzel, en realitat fou possible perquè el canvi i el camí cap a l'adequació tecnològica s'havien iniciat ja el 1845.

L'Associació industrial com a mitjà de "modernització"

Ja m'he referit anteriorment a la primera vegada que es començà a parlar d'una Associació industrial a l'octubre de 1845. La Comissió de Fàbriques estava enormement preocupada perquè no trobava resposta per part dels fabricants, als quals representava, en l'aspecte econòmic. No s'havia aconseguit encara que la cotització fos totalment obligatòria, cosa que s'hagués obtingut amb el Reglament-llei. I d'altra banda la qüestió dels aranzels era imminent i es precisaven fons per defensar-se. Preocupada la Comissió per aquest afer decidí inclús recórrer al Cap Superior Polític perquè, com a President nat de la Comissió de Fàbriques recordés als fabricants les obligacions que tenien o, si més no, que convoqués una Junta general per poder-ho recordar.⁽⁵⁹⁾ I va optar per aquesta darre ra possibilitat.

Com totes les Juntes generals, també aquesta fou preparada per la Comissió, i fou allí on es llançà per primera vegada la idea de l'oportunitat de crear una Associació industrial. Possiblement es presentà com una alternativa: o un Reglament que obligués a cotitzar tothom per fer un cos unit que permetés la defensa de la protecció estatal a la indústria catalana, o bé una societat industrial lliure que intentés unir els esforços de tots els socis per defensar-se en els seus interessos. Es a dir, per defensar la indústria per un altre camí: la mi-

59) A.F.T.N., C. de F., Llibre d'Actes 1844-46, p. 332, 16 oct. 1845

llora tecnològica que els permetés poder competir amb el mercat estranger.

En realitat el primer camí, el del Reglament llei, els situava encara en una forma d'organització del treball i llur defensa, ja depassada, la dels gremis. L'opció de l'Associació industrial responia plenament a la "modernitat", a un nou concepte d'entendre el treball i l'esperit d'empresa.

La Junta general celebrada el dia 30 d'octubre de 1845 - va ésser tot un esdeveniment, si tenim en compte el nombre --- d'assistents a la mateixa: 350. Pau MA Tintoré prengué la paraula i presentà la problemàtica: la Junta estava resolta a di soldre's si no es pagava; hi hagueren grans discussions sobre el particular i sobre el fet de si tenia poder per exigir la - cotització. Finalment, sembla que s'arribà a la conclusió de - que realment podia exigir el cobrament pertinent. Però aleshores es presentà l'altre opció: la conveniència, potser més efec tiva, d'establir una Associació industrial. Veiem el que se'n ressenyà al llibre d'actes:

"Considerando la Comisión de suma utilidad e importancia el establecer en esta Ciudad una Asociación industrial á semejanza de lo que practican los extranjeros en sus principales - poblaciones fabriles, se ha procedido a la lectura de una su- cinta memoria en la que se manifiesta que las Empresas grandes y útiles han sido el resultado del espíritu de asociación que tan general es en el día, de lo cual carece esta corporación a pesar de serle tan necesaria para su propia defensa, y para es- tar al alcance de todas las noticias y progresos de la indus- tria: que bajo este supuesto se había pensado salir de este es- tado de inacción y establecer una Asociación bajo las bases --

que se consideran más útiles y provechosas, cuyo objeto principal sea cumplir con todo lo que está ya consignado en el Reglamento de la Corporación y especialmente en los artículos 24, 25 y 26 que está de acuerdo con sus representados, y en virtud de unos cargos tan privilegiados se proponía además facilitar los medios de propagar la ilustración en materias mercantiles e industriales; defenderse de los ataques que tal vez se dirijan contra estos intereses ó de las medidas que se opongan a su -- conservación y aumento, como también sostener ó combatir según conviniere las disposiciones sobre industria, impuestos, aranceles y demás de esta clase: Que de estas y de algunas otras -- observaciones había nacido la idea de establecer la mencionada Asociación esperando de la misma los benéficos resultados que han experimentado las Naciones más adelantadas en industria. Finalmente se ha manifestado que considerando peculiar de los socios la parte reglamentaria de la Sociedad se había prescindido enteramente de ella, concretándose a comunicar el proyecto de establecer un centro comun de recursos y conocimientos -- para emplearlos en defensa particular y general". (60)

La idea fou acollida molt favorablement i tot seguit es decidí nomenar una Comissió que redactés els Estatus o Reglament de la mencionada Associació industrial. Es triaren individus de la mateixa Comissió de Fàbriques i dos per cada un dels rams de filats, teixits i estampats. Així la Comissió quedà -- formada per les següents persones:

Per la Comissió: Pau Mª Tintoré

Joan Achon

Filats: Nicolàs Tous i Jaume Ricart

60) A.F.T.N., C. de F., Llibre d'Actes 1840-46, p. 358, 30 oct. 1845

Estampats: Francisco Esteve i Joan Romà

Teixits: Bernardino Martorell i

Josep Sabater, fill

Ara bé; els resultats del treball d'aquesta Comissió no apareixeran fins a començament de 1847; aquest doncs, serà propiament l'any de la gestació de l'Institut Industrial de Catalunya. D'aquest punt me n'ocuparé en un altre apartat; abans voldria fer alguna referència als homes que donaren a llum la idea d'una institució que tant havia de representar per a la indústria catalana i per a la "modernització" de Catalunya, en general. En efecte, he citat els factors del canvi: la "necessària modernització" i nivellació tecnològica amb els països que ens inundaven amb el contraban, i el fet associatiu que reposava en la llibertat i no en la imposició, (dos principis -- ben saint-simonians per cert) però no he parlat encara d'un altre factor que fou possiblement el motor que dinamitzà aquest viratge: la nova junta.

A la reunió general tinguda el 28 d'agost de 1845 sortiren elegits els següents fabricants: Vice-President, Pau M^a -- Tintoré, Vocals, Domènech Ramis, Miquel Puig, Joan Cortés, Rafael Ramoneda, Joan Achon i Valentí Sindreu.⁽⁶¹⁾ Uns dies després Pau Mª Tintoré renunciava adduint els següents motius: -- ser massa jove, tenir poca experiència i haver de marxar sovint a Balears per a la fàbrica.⁽⁶²⁾ Però continuava a la Junta i de forma ben activa, per cert. El va substituir en el càrrec Domènech Ramis.

61) A.F.T.N., C. de F., Llibre d'Actes 1840-1846, p. 293, 28 agost 1845

62) A.F.T.N., Comunicacions 1842-1845, carta s/c. 4 nov. 1845

Aquesta Junta fou en realitat la que inicià el viratge - de la Comissió de Fàbriques. Continuà amb les mateixes responsabilitats al llarg de tot el temps de la gestació de l'Institut Industrial i també fou la protagonista de la transformació en Junta de Fàbriques el 1847.

Encara que després em referiré a alguns dels seus membres voldria fer-hi esment ara, per entendre d'on els podia arribar l'aire renovador que els empenyia a fer donar un viratge i una dinamització considerable a la Comissió de Fàbriques -- vers els nous camins que els temps demanaven.

Joan Achon era súbdit francès, químic de professió el qual de ben jove s'instal·là a Barcelona muntant una de les -- primeres fàbriques de teixits i estampats de cotó. Sempre es dedicà a millorar la fabricació, essent un pioner de tot allò -- que contribuís a la modernització en tots els aspectes de la vida econòmica i social; gràcies als contactes constants amb la veïna França aconseguí considerables millores a la seva fàbrica. Així no és estrany que conegués bé les institucions industrials franceses com a potenciadores del procés industrial.

Pau Mª Tintoré, que sol ser conegut com un vanilier important, era en aquests anys fabricant dedicat a la lenceria i parlava d'una fàbrica a Balears. La Societat naviliera, Pablo Tintoré y Cia., creada el 1852 amb un servei de transport marítim de vapors que unien Espanya i Anglaterra,⁽⁶³⁾ no devia -- sorgir del no res. Es probable que ja coneixés el terreny del transport marítim i això fa suposar que precisament en aquests anys devia mantenir contactes amb altres punts de les nacions

63) A.C.A. Registro Público Comercio, 12/4, 11 desembre 1852, p. 193

europées més avançades en el món de la indústria i posseint asociacions industrials que li donaven suport.

També vull fer menció a Domènec Ramis aleshores vice-president de la Comissió de Fàbriques, amb motiu de la dimissió de Pau Mª Tintoré i amb qui tant estretament col.laborà. - Sabem que Domènec Ramis tenia una fàbrica de teixits, al C/. Còdols n° 22, i que el 1848 s'associa amb Joan Güell, Pau Mª Tintoré i altres en la fàbrica de panes. Es probable que fos - per necessitat d'aquesta empresa que viatjés amb Pau Mª Tintoré a França i Anglaterra per conèixer més d'aprop les millores tecnològiques, o bé per comprar màquines o contractar personal per la nova fàbrica que farien possible mantenir una de les industries més pioneres del moment a Barcelona. No sabem si ja - havia viatjat amb anterioritat al moment que ens ocupa, el que sí podem deduir és que giraven al voltant d'un dels homes més inquietos, Joan Güell, que tant havia viatjat arreu d'Europa i EE.UU., i que respirava els aires de la renovació i la iniciativa més avançats d'aleshores. (64)

Aquests tres personatges, Achon, Tintoré i Ramis, els -- trobem tant a la nova junta de la Comissió de Fàbriques de 1845 al sí de la qual, en realitat nasqué la idea d'una associació industrial a semblança de les que hi havia a l'estranger, com a la Junta de Fàbriques, com a la junta de l'Institut Industrial de Catalunya l'any 1848 en els seus moments fundacionals. Dels altres membres de la Junta d'aleshores no en tinc prou de talls per fer-ne, ni que sigui breument una petita semblança. Alguns d'ells ni tan sols apareixen a la Guia Saurí de 1849, - ni al Consultor de 1857 que ofereixen unes considerables relacions dels fabricants instal.lats a Barcelona. Això fa suposar

64) A.F.T.N., C. de F., Ll. d'Actes 1846-48, 14 juny 1848

que, o bé tenien la fàbrica fora de la ciutat, o bé quedaven -- amagats sota un nom comercial que no responia al seu cognom -- amb que apareixen com a membres de la junta de la Comissió de Fàbriques. Sabem que Rafel Ramoneda devia tenir una fàbrica de certa importància perquè abarcava els tres rams de filats, teixits i estampats de cotó ja el 1846.⁽⁶⁵⁾ amb seu a Barcelona, però el 1857 El Consultor li situa la fàbrica a Cornellà si bé el despatx dels gèneres el continuava tenint a Barcelona al carrer Alta de S. Pere n.º 45.⁽⁶⁶⁾

Aquesta junta nova que portà endavant la idea d'un institut industrial potser no era homogènia en l'esforç per aconseguir la seva implantació, però si més no, deixà que els més emprenedors el promocionessin i no en queda pas constància en els llibres d'actes d'haver sorgit cap impediment al sí de la mateixa.

65) A.H.^a.C.B., Obreria C-XIV-138. En resposta a un Ban de l'Ajuntament de 10 d'abril de 1846 sol·licita la instal·lació d'un vapor de 35 a 40 HP especificant els tres rams esmentats.

66) El Consultor...., p. 313

L'ANY 1847, DECISSIU EN LA GESTACIÓ DE L'INSTITUT INDUSTRIAL

El silenci de l'any 1846

Ja he fet esment al llarg silenci de la Comissió encarregada de redactar els Estatuts de l'Associació industrial massi- vament acceptada pels fabricants a la reunió general del 30 -- d'octubre de 1845. Però és que el silenci sobre aquesta asso- ciació també es fa present a tots els documents que reflectei- xen les preocupacions de la Comissió de Fàbriques durant tot - l'any 1846 i finals de 1845.

Quin motiu va ocupar de forma tan absorbent els homes -- que formaven part de la Comissió encarregada de redactar el Re- glament? La resposta no es fa pas difícil rellegint les actes i la correspondència d'aquell temps: s'hagué de fer front a -- problemes més immediats que requerien esforços considerables - de cada un dels membres de la junta. Veiem-ho.

En primer lloc aparegueren a la palestra els aranzels. Estava previst que les Corts que s'havien de reunir aquell 15 de desembre de 1845 haurien de tractar del cèlebre tema aranze- lari, cosa que provocà una serie d'articles als diaris madri- lenys atacant les ambicions excessivament proteccionistes, mi- llor dit aleshores encara totalment prohibicionistes, dels co- tonaires catalans. La "cuestión catalana" apareixia de nou a - diaris com El Popular, o La Guía de Comercio, o El Castellano, i era precis combatre'ls també des de la premsa, sumministrant tot el material de coneixement del veritable estat de la indús- tria catalana perquè el públic podés jutjar. En aquesta tasca de proporcionar dades estadístiques sobre la indústria catala- na, són ben eloqüents les que envia el secretari de la Comis-

sió de Fàbriques, Joan Costa, a Joan Vilaregut qui des de Madrid li havia demanat més informació: Durant l'any 1840 s'havia despatxat per la duana de Barcelona 18.232.188 lliures de cotó i només en els nou primers mesos de 1845 n'havien entrat 36.906.809 lliures.⁽⁶⁷⁾ Afegia a més el secretari que era molt convenient que es reorganitzés l'Institut Industrial d'Espanya que tant havia ajudat la causa industrial catalana des de la tribuna parlamentària, o bé a nivell de converses a alt nivell ministerial o governamental.

El problema havia pres unes dimensions considerables, -- perquè la opinió pública sostinguda no per un, sinó per diversos diaris, era difícil de combatre i anava preparant les decisions que després es prendrien a les Cambres. La situació es veia tan greu que a proposta del Sr. Ramis s'anomenà una Comissió d'adjunts per defensar el sistema prohibitiu: Filats, -- Jaume Ricart i Joan Güell; Teixits, Bernat Muntadas i Bernardí Martorell; Estampats, Josep Bosch i Gaietà Casamitjana; Taller de Fundició, Valentí Esparó i Director Cía. Barcelonesa.

A partir d'aquest moment es llançà un pla d'acció amb -- successives reunions --per cert moltes d'elles a casa de Joan Güell-- on es repartiren les tasques a realitzar: una comissió per anar a Madrid, una comissió de recapta de diners, una d'estadística, una d'estudi de la qüestió...⁽⁶⁸⁾ Estudiada la situació urgent es veié oportú assegurar un representant a Madrid i restaurar el funcionament de l'Institut Industrial d'Espanya; per sufragar-ne les despeses es feu una derrama per obtenir --

67) A.F.T.N., C. de F., Cop. Correspondència 1844-1847, 14 novembre 1845, p. 79

68) A.F.T.N., C. de F., Llibre d'Actes 1840-1846, 1 desembre 1845, p. 357

els 40.000 rals precisos durant tres anys consecutius, obligant-se a proporció de la indústria de cada u. Veiem qui eren els que veritablement es comprometien: Nicolàs Tous i Soler, Jaume Ricart, Joan Güell, Achon hermanos, Fèlix Macià, Joan -- Domènech, Pablo Mª Tintoré, Domènech Ramis, Joan Cortés, Miquel Puig, Joan Monteys, Albert Prats, Maymir Casamitjana i -- Cia., Pere Manté, Salvador Bonaplata, Josep Ballés, Geroni Jun cadella i Prat Hnos., Francesc Puigmartí, Marià Sirvent, Bosch Hermanos, Tomàs Coma, Rafel Ramoneda, Bernardí Martorell, Muntadas Hermanos, Celedonio Ascacibar, Valentí Esparó, Marià Casas i fill, Domènec Serra. (69)

A començaments de 1846 ja tenim la Comissió enviada a la Cort per part de la Comissió de Fàbriques per gestionar l'espinaosa qüestió aranzelària. Els fabricants catalans tenien la -- ferma convicció que anaven a parlar amb gent no entesa en la -- matèria i a vegades, encara que amb bona voluntat, els diputats i senadors que els havien de defensar tampoc tenien arguments ni dades suficientment convincents per aconseguir èxit -- al Parlament, perquè desconeixien la problemàtica en les seves veritables dimensions. D'aquí que la Comissió enviada a la Cort fos considerada de suma importància. Era constituïda per Nicolàs Tous i Soler, Pere Manté i el secretari Joan Costa. Es conserva una intensa correspondència al llarg de tot el mes de gener de 1846 entre la Comissió de Fàbriques des de Barcelona i la Comissió a la Cort. Els hi envien tota mena d'estadístiques, no limitant-se al cotó, sinó també ocupant-se d'altres rams -- com el cànem, la lenceria, l'estam, la sederia, la llaneria, -- inclús els productes químics. Tots es veien molt afectats pels nous aranzels i aprofitaven la presència de gent preparada i de

69) A.F.T.N. Comunicacions 1842-45, 20 desembre 1845

confiança a Madrid per aconseguir les condicions més favorables. A més, molts d'ells estaven estretament vinculats al ram del cotó, element bàsic de la industrialització del moment. Així ho palesen en una exposició a S.M. on li demanen la seva intercessió en la qüestió aranzelària. Com element de convenciment i com a força major li donen la següent estadística:

ESTADÍSTICA DE LA INDÚSTRIA COTONAIRE L'ANY 1845

- Cotó en rama entrat per la duana de Barcelona	37.613.098 lliures
- Fusos existents	1.200.000 fusos
- Capital fix i reproductiu fàbriques cotó (filats, teixits i estampats i rams auxiliars)	867.611.980 rals velló
- Operaris empleats	119.309 operaris
- Persones sostingudes directament pels operaris	400.000 persones
- Persones sostingudes indirectament ind. cotó	200.000 - 600.000 persones

Però, en realitat els fabricants catalans treballen amb una considerable desavantatge respecte d'Anglaterra, un 80 o 90%, en la compra de matèria prima. ⁽⁷⁰⁾

També seguint el pla que s'havien traçat en defensa de la indústria en uns moments perillosos com aquells en què s'anaven a canviar els aranzels es van congraciant amb els principals col.laboradors que havien tingut a Madrid: Manuel Mª Gutiérrez, Jacint Feliu Domènech, etc. Van insistint perquè Dots aconseguís reorganitzar l'Institut Industrial d'Espanya.

70) A.F.T.N., C. de F., Copiador de Correspondencia 1844-47, 4 de maig 1846, p. 140

En aquesta segona època ens consta la reaparició dels catalans afincats a Madrid, els quals per llur residència a la Cort, -- per la seva posició i patriotisme intercediran en favor de la indústria catalana: Miquel Safont, Jacint Feliu Domènech, Joan Vilaregut, Jaume Muntadas, Joan Dotres, Josep Manso de Juliol i Esteve Sayró.⁽⁷¹⁾

Finalment, el qui tant havia apressat les respostes i reclamacions sobre les partides aranzelàries en el termini de 30 dies, el ministre d'Hisenda Peña Aguayo, cessà en el càrrec i els nous aranzels es deixaren en suspens.

Però dos problemes encara de considerable importància -- planejaven sobre la indústria cotonaire catalana i per tant, preocupaven, i ocupaven la junta de la Comissió de Fàbriques. Un era una entrada massiva de mocadors i charpes de Lyon, que contenien una quantitat considerable de cotó i que havia demanat la Societat Mercantil de Madrid; i l'altre, de gran importància en l'aspecte aranzelari, era el de l'arribada de Cobden a Andalusia on lliurava una forta campanya lliurecanvista.

Ambdós temes ocuparen l'atenció de la Junta durant els últims mesos de 1846, com també l'organització d'una més vasta plataforma unitària industrial mitjançant la creació de comissions subalternes a Mataró, Igualada, Sallent, Manresa i Berga.⁽⁷²⁾ Aquest expansionisme ja previst al Reglament de la Comissió de Fàbriques aprovat el 1841, sembla oferir la base damunt la qual posteriorment podria descansar l'Institut Indus-

71) A.F.T.N., C. de F. Copiador de Correspondencia 1844-47, 16 juny 1846, p. 159

72) A.F.T.N., C. de F. Llibre d'Actes 1840-46, 24 agost 1846, p. 418

trial de Catalunya. S'hi fa ben palés l'interés en associar-hi els altres rams, relacionats amb el cotó o amb la indústria -- tèxtil en general.

I ja arribem a 1847. Durant els primers dies de gener -- s'ultima el projecte de Reglament de l'Institut Industrial i el dia 31 de gener és presentat al Cap Polític per a la seva aprovació.⁽⁷³⁾ Però en els mateixos dies, sabem d'una altra proposta d'un institut industrial feta per un membre de la Societat -- Barcelonesa Econòmica d'Amics del País. La simultaneïtat i la identitat d'objectius m'obliga a dedicar-hi un apartat.

La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País també proposa un Institut Industrial

Ja sabem que en general les Societats Econòmiques d'Amics del País eren institucions erigides sota els vents de la Il·lustració, destinades principalment a fomentar l'agricultura i l'economia rural. En concretar-se a Espanya plasmaren la preocupació per a la instrucció elemental o superior, especialment al voltant de les ciències, de l'agricultura i de l'economia. Seguint el que Udina Martorell explicita de les mateixes, podria afirmar-se que allò que era més sobresortint de les primeres societats espanyoles del segle XVIII era el seu caràcter d'escoles públiques de diferents graus, caràcter que s'amplià ben aviat amb la preocupació per fomentar la indústria i l'agricultura; també l'ensenyament d'oficis i la divulgació de la cultura en general.⁽⁷⁴⁾

73) A.F.T.N., C. de F. Copiador de Correspondencia, 1844-47, 31 gener 1847, p. 243

74) F. Udina, Historia de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País, Ms. p. 5

La Societat Econòmica Barcelonesa, molt més tardana que moltes d'altres del país en la seva fundació -uns preliminars el 1822 i una definitiva reinstauració el 1834-⁽⁷⁵⁾ va caracteritzar-se ben aviat per la seva inserció a la rica, activa i també problemàtica vida econòmica que es respirava aquells anys a Barcelona. Així les Seccions en que es dividia el 1834 eren -- les següents: Agricultura, Comerç, Fàbriques, Arts i Oficis, -- Minería, Beneficència i Instrucció Pública,⁽⁷⁶⁾ i el triple lema que s'imposava era el de la instrucció, la millora social i l'increment de les fonts de riquesa nacional per aconseguir -- fer més feliços els ciutadans.

Ben aviat, ja entre els primers fundadors de l'any 1822 hi trobem entre els Socis d'indiscutible relevància cultural, intel·lectual i política, alguns comerciants i fabricants, com Erasme de Janer i Gònima, Magí Coromines, Felip de Solà, etc.⁽⁷⁷⁾ i en la reinstauració altres com Josep Bonaplata, Pau Vilaregut, Joan Agell, Joan Girona, Tomàs Mas i Valentí Esparó.⁽⁷⁸⁾ Ells van contribuir a donar a la Societat Econòmica de Barcelona un to marcadament defensor de la indústria com a element primordial de pública riquesa.

75) Fou el 1765 que es creà la 1ª Real Sociedad Vascongada de Amigos del País, al País Basc, i si a Barcelona aleshores no es creà fou -com bé ha estudiat Ernest Lluch, El pensament econòmic a Catalunya..., pp. 119 i ss.- per les peculiaritats de Barcelona, tan diverses de les de la resta de l'Estat.

76) F. Udina, Hist. de la Sociedad..., p. 39

77) Ibid., p. 32

78) Ibid., p. 45

Molts d'aquests fabricants també eren elements destacats de la Comissió de Fàbriques, i en diferents ocasions especialment pel que feia a la qüestió aranzelària, l'Econòmica havia recolzat les peticions que la institució dels fabricants feia a la Reina, a les Corts o bé on convingués.

Doncs bé, en aquesta situació de bones relacions entre una i altra entitat sobta una mica la proposta feta el 2 de gener de 1847 per Magí Soler i Espalter a la Societat Econòmica de Barcelona per establir un Institut d'Indústries i Arts. Indic que sobta perquè ja aleshores s'havia fet la segona reunió per revisar definitivament el Projecte de Reglament de l'Institut Industrial de Catalunya per part de la Comissió de Fàbriques, i s'estava preparant la seva entrega al Cap Superior Polític; entrega que es faria el 31 del mateix mes.

Veiem la seva proposta: "Conviniendo una decidida y ejecutiva protección á las industrias y artes, propongo á la Ilustre Sociedad Econòmica establezca bajo su inspiración un instituto denominado de industrias y artes, con el objeto de proceder á una esposicion perenne y anual, de facilitar la Estadística, de mejorar las industrias y artes, de esponer al Gobierno con datos fijos sus adelantos, y lo que convendria adoptar para su progreso y completo desarrollo.

También propongo que se nombre una comisión de tres o cinco individuos para que redacten un reglamento y aprobado por la Sociedad esté ya facultada la misma comisión para llevar á cabo este proyecto".⁽⁷⁹⁾

79) A.S.E.B.A.P. Instituto Industrial: Soler y Espalter, C 25, nº 4

Com es veu l'objecte dels dos Instituts, el que tramitava la Comissió de Fàbriques i el que proposava Magí Soler i Espalter era molt similar: la millora tecnològica, el coneixement i difusió de la mateixa, l'elaboració d'estadístiques, la millora i defensa de la indústria...

En parlar de l'A.D.T.N. i Cl.O. ⁽⁸⁰⁾ ja hem pogut observar que Magí Soler i Espalter gaudia d'una sòlida cultura que li feia conèixer directament o indirectament els esforços que arreu es feien per la millora de la producció en general, i en l'aspecte industrial en particular. Cal recordar que a gairebé tots els països del nord d'Europa existien Societats Il·lustrades establertes per fomentar les arts i manufactures, i que la de Londres fundada el 1754 era la més cèlebre, servint de model a totes les altres. D'aquí que el títol que oferia per l'Institut fos idèntic al de la Societat Il·lustrada de Londres "d'indústries i arts". Així doncs, és una proposta molt en la línia de les Societats Econòmiques sorgides de les Il·lustrades del XVIII, feta més per un il·lustrat en el pla de la teoria que per un fabricant apurat per la urgència de sobreviure en la seva fabricació, obligat a lluitar per mantenir, tant un proteccionisme que li assegurés uns mínims de producció, com per aconseguir uns mínims nivells d'adequació als productes estrangers que invadien l'Estat espanyol.

He dit que la proposta de Magí Soler i Espalter sobta. Però no pel seu contingut, sinó pel moment en què la formula. I més quan sabem que a no trigar gaire havia d'estar molt pròxim a la Junta de Fàbriques i a l'Institut Industrial de Catalunya que aquesta tirarà endavant. És possible que la Societat

80) De Magí Soler i Espalter n'he parlat amb detall a la 2ª part, en tractar de l'A.D.T.N. i Cl.O.

Econòmica no sapigués res de l'altra proposta feta pels fabricants aprovada en les seves línies bàsiques ja feia més d'un any? O és que la que presentà Soler i Espalter tenia una finalitat més "política", destinada a preparar els ànims dels membres de l'Econòmica per tal que aquesta Institució donés el recolzament necessari a l'altre Institut, el dels fabricants, quan les autoritats demanessin llur assessorament, tal com solien fer normalment?

Així sembla que fou en realitat, perquè ja el 19 de febrer del 1847 el Cap de la Secció de Foment del Govern civil - sol·licità a l'Econòmica el seu parer sobre l'Institut projectat pels fabricants: "Deseando que las luces y esperiencia de esa entendida Sociedad me den su parecer acerca la creacion en esta capital de un instituto industrial, ruego a V.S. que poniendo en noticia de la Corporacion este pensamiento me diga - cuanto en ella se le ofrezca y parezca".⁽⁸¹⁾

Ben aviat se li contestà comunicant-li els noms dels que formarien part de la Comissió Especial nomenada a tal efecte: Nicolàs Tous,⁽⁸²⁾ Magí Soler i Espalter i Josep Carbonell. Després d'alguna reunió de primers contactes es comprometeren a - remetre el seu parer amb tota rapidesa, sobre el Projecte que els havia de trametre el Cap Superior Politic. I aquí és on -- crida l'atenció precisament l'extrema rapidesa amb que contestaren, perquè ho feren el mateix dia en que l'havien rebut, el

81) A.S.E.B.A.P. Instituto Industrial, Caixa 25, nº 4

82) Suposo que aquest N. Tous és el fill, és a dir N. Tous i - Miralpeix, ja que el pare, N. Tous i Soler formava part de la Comissió del Reglament de l'Institut Industrial que planificava la C. de Fàbriques. A.S.E.B.A.P. C/25, nº 4, Notificació, amb data 23 febrer 1847

15 de març, cosa que fa suposar que ja el coneixien i que tenien preparat l'informe a punt d'enviar-lo, però que no ho podien fer abans si no rebien el projecte "oficialment". Hi ha a més dues particularitats que així ho fan suposar. L'informe és escrit tot ell amb una mateixa ploma, inclúsiu el "Barcelona" de la data, però el dia (el 15) el mes i l'any són escrits amb una altra ploma.⁽⁸³⁾ I sabem que els de la Comissió de Fàbriques s'havien reunit el mateix dia 15 en una sessió ampliada amb adjunts, per tal de trobar una sortida a la crisi industrial que s'estava atravesant motivada per una considerable paralització del treball, i pel debat aranzelari, que restava forces per lluitar i tirar endavant. En realitat hi havia també la problemàtica ocasionada per la Guerra dels Matiners, però a aquesta poques vegades s'hi referien els fabricants. També es devien començar a sentir les primeres repercussions de la crisi a nivell europeu intensificant-se encara més el contraban. Però no eren aquestes les raons adduïdes pels fabricants en convocar la important reunió de la Comissió amb els adjunts.⁽⁸⁴⁾ El que preocupava era l'atur i els aranzels, i es considera que el dictamen del Cap Superior Polític sobre el Projecte per crear un Institut Industrial era de vital importància per procedir amb més coneixement de causa.

Tot fa suposar doncs, que la C. de F. havia ja previamente parlamentat amb l'Econòmica perquè informés favorablement prop del Cap Superior Polític, i aviat. Si fou així, la proposta de Magí Soler i Espalter apareix com una col.laboració amb la C. de F. per ajudar-los a tirar endavant l'Institut Indus-

83) A.S.E.B.A.P. Informe de la Soc. E. al Jefe Superior Político sobre el Instituto Industrial, C/25, nº 4

84) A.F.T.N., C. de F., Llibre d'Actes 1846-48, 15 març 1847, p. 39

trial que s'havien proposat. Queda però, una altra possibilitat. Si la Junta de la C. de F. ja havia entrevist la necessitat d'una institució similar per treure la indústria catalana de l'estancament a que la podia portar un prohibicionisme a ul trança, també Magí Soler i Espalter, com a bon il.lustrat podia arribar a semblant conclusió amb el coneixement que posseïa d'altres institucions similars a l'estranger. Es possible, doncs, que hagués fet la proposta de forma ben individual, al marge del que podés realitzar la C. de F. o inclús sabent que se'n parlava des de feia tant de temps (més d'un any) i no havent-se concretat encara amb cap realització, creié oportú emprendre aquesta tasca des de l'Econòmica tal com sabia que ho feien les Societats Il.lustrades del nord d'Europa. En el moment en que hauria sabut que la C. de F. havia ja presentat el seu projecte al Cap Superior Polític, decidí possiblement prestar tota la seva col.laboració i la de l'Econòmica perquè -- l'Institut Industrial fos aviat una realitat.

És interessant veure les acotacions que els homes de l'Econòmica feren al Projecte de Reglament d'un Institut Industrial i que concretaren en forma de 9 bases precises per poder gaudir de l'aprovació i protecció del Cap Superior Polític. -- Són les següents:

"Las bases del Instituto y que en concepto de la Sociedad (l'Econòmica) deben tener el sello de la aprobacion de V. S. como primera autoridad de la provincia y como protector de todo lo bueno, y útil a la misma son las siguientes:

Base 1ª. Se crea en Barcelona un Instituto Industrial bajo el nombre generico de Instituto industrial de Cataluña.

2ª. Este instituto tiene por objeto la conservación, fomento y mejora de todas las industrias.

3ª. Para conseguirlo se inscribieran los Sujetos de probidad y luces que gusten tomar parte en esta grandiosa idea sujetándose a las reglas que se marcaran en un reglamento interior.

4ª. Cuando llegue el n.º a ciento se instituirá la Junta Directiva bajo las reglas que se fijen.

5ª. La Junta Directiva propondrá a la general de Socios residentes los medios de conseguir el objeto del Instituto, y según ellos se establecieran cátedras, se publicará un Periodico, se traeran libros, maquinas y mostruarios, y se hará todo lo que las Leyes permitan para el fomento de las artes.

6ª. Como la industria rural es quizás uno de los fundamentos de todas las demas puesto que sin lana, seda, algodón y cañamo no pueden elaborarse artefactos, habrá en el Instituto una Sección especial de agricultura.

7ª. Si la Junta Directiva creyese conveniente dividir sus Socios en Secciones especiales para mejor orden del cuerpo podrían formarse además de la indicada de industria rural, cuatro encargadas respectivamente de las labores de algodón, lana, seda y lino estando empero subordinados sus proyectos a la Junta Directiva y en su caso a la general de Socios residentes.

8ª. Como es fácil que los Socios cambien frecuentemente de domicilio puede permitirse que continuen siempre individuos del Cuerpo variando entonces el nombre en Corresponsales durante la época de su ausencia y cumpliendo con los encargos que le haga su Sección.

9ª. Hay en todos los países personas de categoría por su fortuna, dignidad, o instrucción que dan honor a las Sociedades a que se agregan aunque no puedan sujetarse a las reglas y obligaciones de los demas, y en este caso la Junta Directiva a propuesta de las Secciones podrá nombrar Socios honorarios o al menos recomendarlos a la Junta General de Socios". (85)

85) A.S.E.B.A.P. Informe... C/25, n.º 4, 15 març 1847

En enviar-li el seu informe al Projecte li afegien un -- mitjà per proporcionar fons per poder aixecar l'Institut industrial "enagenar todas las fincas Gremiales, poner su producto en un Banco y aplicar el premio al sosten de un establecimiento util y necesario en esta Ciudad artista". (86)

Aquest informe favorable de la Societat Econòmica devia ésser decidit perquè el Cap Superior Politic aprovà el projecte del Reglament de l'Institut Industrial el dia 18 del mateix mes de març de 1847. (87)

Però l'Institut industrial no tirava endavant i els de la Societat Econòmica que tant havien col.laborat per agilitzar i conseguir llur aprovació, en veure l'estancament a què estava sotmès per part de la Junta de Fàbriques -ara ja no era Comissió de Fàbriques, sinó Junta de Fàbriques- els hi demanaren com estava la seva implantació. Aquesta contestà explicant la veritable causa del retard: la crisi i la paralització del treball. (88)

Fou precisament aleshores quan la Societat Econòmica devia decidir tirar endavant, per part seva, un Institut industrial que tanta falta feia a Barcelona. Al menys això és el -- que Magí Soler i Espalter afirmava quan uns anys més tard explicà l'origen de l'A.D.T.N. i Cl.O. "Nosotros estábamos á la sazón, impulsando en la sociedad de amigos del país el expediente para la formación de un instituto industrial, pero es-

86) A.S.E.B.A.P. Informe... C/25, nº 4, 15 març 1847

87) A.F.T.N., C. de F., Cop. Correspondencia, 20 juliol 1847, p. 376

88) A.S.E.B.A.P., Carta Junta de de Fàbriques C/25, nº 4, 20 juliol 1847

tendiendo el círculo de este al mejoramiento de la condición - de la mano productora".⁽⁸⁹⁾ Ja hi he fet referència amb anterioritat a aquesta cita, quan m'he ocupat de l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera.⁽⁹⁰⁾

Les paraules escrites per Soler i Espalter uns anys més tard, em fan suposar que dins l'Econòmica es devia prendre algun tipus de decisió sobre el particular després de la resposta de la Junta de Fàbriques, quan els hi comunicava que les circumstàncies li impedièn tirar endavant el projectat institut. Quan Soler i Espalter afirma que els de l'Econòmica estaven impulsant l'expedient per a la formació d'un institut industrial, però estenent el cercle al millorament de la condició de la mà productora, no podia referir-se a la seva primera proposta on no hi figurava l'atenció a l'obrer, ni tampoc es podia referir a cap expedient perquè no passà de proposta.

Sabent que la primera reunió de l'A.D.T.N. i Cl.O. se celebrà a darrers d'octubre de 1847 on es parlà ja d'un hipotètic institut industrial, i sabent també que els de l'Econòmica formaven part de la Junta interina de dita Associació, tot fa suposar que les activitats de l'Econòmica per portar a terme - un institut industrial es portaren a terme durant els mesos -- d'agost i setembre d'aquell any 1847, fins a quedar absorbit - llur projecte en el més ampli i ambiciós formulat per l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera, - que recollia la idea com un dels primers objectius a realitzar.

Vull, tanmateix, remarcar un aspecte de la proposta més genuïnament pròpia de la Societat d'Amics del País: l'aspecte

89) A.H^a.C.B., La Asociación, nº 31, 27 gener 1850

90) Vegis 2ª part

instructiu i social que inclou la frase "pero estendiendo el - círculo de éste al mejoramiento de la condición de la mano pro ductora". Aquí es veu clarament la ideologia il.lustrada de la Societat que ja l'any 1834 s'havia imposat el triple lema de - la instrucció, del millorament social i de l'increment de les fonts de riquesa. Aquest component de preocupació més social - quedarà recollit per l'Associació Defensora del Treball Nacio nal i de la Classe Obrera que no arribarà -com sabem- a crear un institut industrial perquè ja la J. de F. havia inaugurat - el seu, amb un caire molt més tecnològic i de modernització de la indústria, i no de preocupació per l'obrer i la condició de la mà productora. (91)

La proposta d'un institut industrial per part de la So cietat Econòmica que ella no arribà a portar a terme serví tan mateix per encarrilar el que havien proposat els fabricants, i que com veurem més endavant constituí un element important per la modernització de Catalunya. També, en la seva vessant més - social, en el seu intent particular de tirar endavant el que no feia la Junta de Fàbriques, hi aportà una atenció especial a la instrucció obrera; atenció que posteriorment recollirà l'Asso ciació Defensora, com ja hem vist.

91) Tenim constància que la Soc. Econ. tornà a preguntar a la J. de F. si es creava o no un Institut industrial que tin gués per objecte socórrer totes les indústries, represen tar-les, enrobustir-les i organitzar-les moralitzant la se va persona. A.F.T.N., C. de F., Llibre d'Actes 1846-1848, p. 160, 9 setembre 1847

L'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe --
Obrera recull, de la Societat Econòmica, la proposta d'implan-
tar un Institut Industrial

Ja hem vist com la Societat Econòmica s'havia plantejat la possibilitat de crear un Institut Industrial a Barcelona remarcant l'aspecte instructiu de la classe obrera; i també he fet observar que aquesta proposició quedà englobada dins el projecte més ampli de l'A.D.T.N. i Cl.O. En efecte, tal com he indicat a la segona part d'aquest estudi en tractar d'aquesta associació trobem recollida la proposició d'un institut industrial als Estatuts fundacionals amb aquests termes: "Art. 50.- Tan pronto como sea posible la Asociación procurará establecer un Instituto Industrial teórico-práctico en Barcelona para la instrucción de los socios y adelantos de la Industria Española; las bases con las cuales deberá regirse, serán objeto de un Reglamento particular".⁽⁹²⁾

Del seu enunciat no se'n dedueix encara si aquesta formació teòrico-pràctica aniria dirigida a tots els socis, o només als obrers. Això no obstant, a la declaració de principis que informava la sessió de l'acte fundacional de 31 d'octubre de 1847 s'especificava clarament què es pensava de l'Institut Industrial: "Con tales medios, con el auxilio prestado a los socios obreros, cuidando de hacer productivas sus economías, con la instrucción que reciban por medio del Instituto industrial, y con los anticipos hechos á los socios se aumentarán los focos de la producción y riqueza nacional".⁽⁹³⁾

92) Miscelánea..., n.º 3, 24 maig 1849, "Reglamento general", p.86

93) Ibid, p. 88